

HET DISTRIKT ST. NIKOLAAS,

VOORHEEN

LAND VAN WAES,

PROVINCIE OOST-VLAANDEREN,

BESCHOUWD MET BETREKKING TOT DESZELFS NATUUR-, STAAT-
EN GESCHIEDKUNDE; GEVOLGD DOOR EENE BIJZONDERE BESCHRIJ-
VING VAN ELKE STAD, DORP OF GEMEENTE IN HETZELVE GELEGEN;

DOOR

André Jean Louis Baron VAN DEN BOGAERDE,

LID DER RIDDERSCHAP EN STATEN VAN OOST-VLAANDEREN,
DISTRIKTS-KOMMISSARIS TE ST. NIKOLAAS, ENZ.

DERDE DEEL

TE ST. NIKOLAAS,

E. Dorey, drukker van het distrikts-kommissariaat.

1825

BESCHRIJVING

VAN DE ALOUDE VERMAARDE

HEERLIJKHEID BEVEREN. *

DEZE heerlijkheid, eertijds uit verscheide gemeenten en splotten zamengesteld, welke nu tot het distrikt St. Nikolaas behooren, en alsdan *Land van Beveren* werden genaamd, moet mijns inziens, voor en al eer tot de beschrijving der bijzondere steden en gemeenten overte-

* Deze beschrijving is gedeeltelijk getrokken uit de handschriften van den zeer geleerden reeds aangehaalden heer president *Van de Velde*, te Beveren, welken deswegens vele navorschingen deed, die meest toepasselijk waren op het doorluchtig huis *van Aremberg*; ook had dezen heer het onderwerp opgeval om eene beschrijving aan te vangen over het land van Waes, doch hij werd ongelukkig door den dood overrompeld en de zijnen ontruikt, zoo dat deze nasporingen zich slechts bepaalden bij de ontleding van eenige schijfvers over Vlaanderen, als *Desroches*, *Sanderus*, enz. Ik heb ook in zijne handschriften eenige aantekeningen gevonden wegens de Schelde, welke in de nota in het eerste deel dezes werks over deze rivier zijn ingesmolten, men vond in de handschriften van den heer *Van de Velde* niet, dat den tijd hem had toegelaten de handvesten des lands en die der gemeenten te doorbladeren.

gaan, als nader aan de geschiedenis verbonden, de eerste plaats bekleeden.

Beveren was waarschijnlijk eertijds van het land van Waes niet gescheiden, en beiden maakten zij slechts een en denzelfden landaard uit, en wierden door dezelfde volken bewoond, zoo dat zij als één volk kunnen worden aangemerkt tot aan de negende eeuw; toen heeft het land van Beveren, als onderscheiden, en van het land van Waes afgezonderd, kunnen worden beschouwd, dewijl omtrent dit tijdstip het graafschap Vlaanderen zijne eigene en vrije graven heeft bekomen, en dat in die eeuw en in de volgende de groote zoo wel als de kleine heerlijkheden ook te voorschijn traden, dus is het land van Beveren bekend van ten tijde der gifte van *Wasda* (het land van Waes), welken door koning Lodewijk den Stamerenden, zoon van Karel den Kalen, aan Diederik, zijn kamerling en grootvader van den eersten graaf van Holland, in het jaar 868 werd gedaan; er wordt ook van Beveren gewag gemaakt in de kaart door *Vredius* vervaardigd, en welke ongeveer van het zelfde tijdstip dagteekent.

Deze vrije heerlijkheid breidde hare heerschappij zeer ver uit, en bestond in de gemeen-

ten Beveren, Verrebroeck, Kieldrecht, Doel, Calloo, het Beversche in St. Nikolaas, Lokeren, Waesmunster, Haesdonck en Belcele; voorder in de heerlijkheden Pumbeek, Paddeschoot, Arschoot, in het regtsgebied St. Nikolaas gelegen, en die van Sombeke in Waesmunster, en strekte zich oostwaards uit over de Schelde, tot op de vischmarkt in de stad Antwerpen, welke tot op de markt in het reeds vermelde Lokeren een lengte bevat van ongeveer 35 mijlen; ook bezat zij het geheel water der Schelde tot op den Brabandschen Dam; om aan te duiden op wat wijze en door welke gevallen dit aldus was verdeeld, is bijna onmogelijk.*

* Het schijnt dat de inrigting der aldus verspreide heerlijkheden spruit uit de ambachtsheeren, welke tevens veldoversten waren die in dien tijd met hunne krijgsknechten te velde trokken, welke laatsten na den veldtogt zoo veel mogelijk rondsom hunne kasteelen woonden, en aan welke zij voorregten schonken, die daar na aan den grond door hun bewoond eigen wierden erkend; men noemde deze leenmannen of onderhoorigen, ook zomtijds *ambachten*.

“*Met zijn ambachten (cúm suis ambachtis)* expression par laquelle on entendoit la milice ou soldats de ces mestiers qui étaient ses compagnons d'armes (*comités*). Il est à remarquer qu'il y eût plusieurs districts où l'on substitua au mot *ambacht*, celui de seigneurie en flamand *herschip*; et voilà ce qui explique comment beaucoup de seigneuries s'étendoient dans diverses paroisses tandis qu'il n'était pas rare de rencontrer certaines paroisses où il y avait plusieurs seigneuries; Ch. D. tome 1er, page 8. “

Waar uit de naam van *Beveren* spruit, kan men niet onwederlegbaar beslissen; nu is deze benaming eigen aan onderscheidene plaatsen, zoo in Duitsland als in Vlaanderen; doch men is van gevoelen, en deze stelling is van ouds reeds aangenomen, dat, zoo als ten tijde van Karel den Grooten, dikmaals geschiede, toen de volksuitwijkingen algemeender waren, eene volkplanting van de stranden van de rivier *den Bever*, welke zich in den Wezer ontlast, met eenen oversten aan het hoofd van dit huis, heerlijkheid of kasteel aan die rivier gelegen, en welken oversten, zoo als dit immers geschiede, den naam van zijn eigendom droeg*, zich op de plaats vestigde, welke naderhand met het kasteel en de gemeente Beveren is bebouwd. Het is bijna onbetwistbaar, dat de eerste ambachtsheeren van Beveren geene andere namen dan dezen droegen, en dat zij dezelve aan hunne volkplantingen hebben verleend, welke zich aldaar onder hun geleide en opperbestuur hebben nedergezet; de heerlijkheid werd eertijds *Beveren* of *Beverne* genaamd, in 1120, werd

* Men weet dat de oude adellijke geslachten altijd den naam van derzelver heerlijkheden bij uitsluiting droegen, het welke hedendaagsch nog bekend is onder de benaming van de Nom et de Terre (van Naam en Heerlijkheid).

zij nog *Beverna* en *Bevernia* geschreven; doch sedert 1517, is de naam van *Beveren* niet meer veranderd, en is aldus in alle archieven beschreven; Beveren werd gerangschikt onder de oudste en magtigste heerschappijen van Vlaanderen; en was in het bezit van verscheidene regten en privilegien en onafhankelijk van het land van Waes; deszelfs ambachtsheer had het regt van in zijne geheele jurisdictie wachten aan te stellen, het vonnissen over halszaken en overtredingen, behoorde aan de zeven leenmannen, welke gemeenlijk leenmannen van den kastele van Beveren genoemd, en door gemelden bailliuw insgelijks ieder aar wierden aangesteld; zij vergaderden wanneer zij door hem bij elkanderen werden geroepen; en met deze en het plaatselijk bestuur te Beveren, maakte hij de wetten, bevelen, enz., waaraan de ingezetenen der landstreek gehouden waren te gehoorzamen; doch het bestuur van burgerlijke zaken behoorde alleenlijk aan de overheid der parochie Beveren.

De burgerlijke zaken werden beoordeeld door zeven hoofdschepenen, en van aloude tijden, heeft het gemelde opper-geregtshof te Beveren, de magt gehad om de ondergeschikte overhe-

den, als of de nood of de dienst van den prins of van het gewest zulks vereischten, zamen te roepen en te hooren wat hem zoude worden voorgesteld, en daar op voor den belange van den staat, zijn besluit te nemen, ingevolge de oude wetten dezer heerlijkheid en van het bevel des grooten raads, van 1574.

De ambachtsheeren der heerlijkheid Beveren en die van Waes hadden zich nogtans van ouds vereenigd, ten opzichte der belastingen en waren overeengekomen de lasten en schattingen, welke den prins of de gevolmagtigde der staten van Vlaanderen mogten eisschen gezamenlijk op te brengen; in het midden der veertiende eeuw werd de meijerij van Beveren door het leenhof van deszelfs kasteel afscheidbaar gemaakt. De heerlijkheid had echter een maat en gewigt voor drooge waren, welke met die van Waes verschillend was en zelfs grooter.

Deze heerlijkheid had een prachtig en sterk slot*, dat een van de oudste is in Vlaanderen, het was met boomgaarden, moestuinen, voor- en achterhof, wallen en singel, groot over de

* Deze zinsnede is overgeschreven uit *Sanderus*, welke dezelve naschreef uit de handvesten.

tien gemeten, voorzien; het had eene schoone dreve ter lengte van 2 mijlen, met vijf reijen boomen, leidende van den berg regt naar de parochie kerk, ook had het eene *Capelle Castrale*. In 1415 bouwde Diederik van Beveren het kasteel en in 1411 namelijk onder Johan den Onversaagden, hertog van Bourgogne en graaf van Vlaanderen, had hij den omtrek der muren en de singels van het slot reeds uitgebreid.

Dit kasteel is naderhand zeer vermaard geweest, in de jaren 1584 en 1585, wanneer Alexander Farnèse, prins van Parma, zoo alsreeds is aangestipt, aldaar zijn kwartier hield gedurende het beleg van Antwerpen en bij *Sanderus*, op de kaart van het land van Beveren verbeeld. Men heeft dit kasteel beginnen te sloopen in het midden der zeventiende eeuw. Er zijn thans slechts eenige schansen van te zien en de puinhoopen zijn nog op eenen grooten hoop bijeen verzameld, die men in het midden van den polder van Beveren nog ziet uitsteken, en dragende den naam van Singelberg.

De heerlijkheden, welke van den lande en kasteele te Beveren afhankelijk en in deszelfs jurisdictie gelegen waren, zijn de heerlijkheid

en leenhof Leverghem, Dooren en ter Buckx, burggravij van Zillebeke, vrije heerlijkheid van Raseghem, en Masene met hooge en lage justitie, heerlijkheid van Royhaut, Cambeke ter Haegen en ter Gaveren, 'sHeyvaerte, hof ter Buere, Weyns heerlijkheid en leenhof van ter Eeke, hof ten Berge (in Beveren en Melsele), heerlijkheid en leenhof van Welle, hof ter Vlakke (in Beveren en Melsele), het burggraafschap Haesdonck, zich in Beveren met een gedeelte uitstrekkende.

De voorregten en vrijdommen worden ten deele in het leenboek uitgedrukt, de baron van Beveren had nu ook zijne heerschappij te St. Nikolaas*, en aldaar eene plaats, zoo in het landhuis als in de kerk; dezelve voorregten had hij in het bestuur van Lokeren; de heeren van Beveren hadden vrijheid zich tot de graven van Vlaanderen of hun opperbestuur te wenden, voor wat het opzigt over de dijkagien aanging; in de geheele landstreek hadden zij de vrije jagt, zoo van vogelen als van viervoetige dieren, mede het regt zoo van de vrij maalterij,

* Het Beversche in St. Nikolaas was gelegen tegen over de kerk en het landhuis, en deze rei huizen werd de Beversche kant geheten.

beste hoofden, loonfiscatien, dorpgeld, bastaarden onbehoirde, en onbeheerde goederen, vertier, versterf, *koopen van leenen, kamerlinggeld of de bester vromen van Drijen*, voorts tienden koren, renten, alle inslagen, chijnsen van alle soorten, penning- renten en dubbele renten, visscherijen, veeren, windmolen, rosmolens en alle andere heerlijke renten, hooge en lage en middelbare justitie, alleen aan den prins voorbehouden, de souvereiniteit, ressort en *feauteitschap* in zijne souvereinen kamer van Vlaanderen, tot dus verre bevat in het gemelde chijnsboek*.

* Meergemelde *Sanderus* heeft ook uit oude gedenkstukken een bijzonder voorregt der heerlijkheid van Beveren getrokken, te weten: De visschers van Antwerpen en Rumpst, die boven hunnen vastgestelden pacht, welke tot eene aanzienelijke somme beliep, van oude tijden schuldig waren op elken pinksterdag in staatsie op het kasteel te Beveren te brengen en den heer aan te bieden eene witte roede, een paar handschoenen, een wit beursje met roode zoomtjes, en bevattende twaalf Fransche Tournaiskens, tot erkennen is dat zij op den grond van de landen des heeren van Beveren hebben geankerd en op alle andere gronden, welke hem toebehooren in de geheele rivier de Schelde; dit levert een zonderling denkbeeld op van de wonderlijkheid, waardoor deze oude inrichtingen omringd waren.

Eene andere heerlijkheid ondergeschikt aan het leenhof te Beveren, en aan de familie van Landeghem behorende, belastte den eigenaar op zekere tijden in het jaar gedurende een zeker aantal nachten, in de wallen van het kasteel met stokken roeren, om het gekwak der kikvorschen te doen ophouden.

Het geslacht der ambachtsheeren van Beveren, is uit koninklijken bloede gesproken en heeft zeer vele voorname mannen opgeleverd: die in Vlaanderen, Brabant, Henegouwen, Artois en zelfs in Frankrijk, zoo door zich zelve als door huwelijken magtig waren en vele landgoederen bezaten. Hier zullen wij de opvolging der heeren van Beveren aanstippen en de reden trachten op te sporen, waar voor deze heerlijkheid ter leen werd gegeven door den graaf van Holland, in 960 aan Diederik, kastelein van Dixmuide, eersten heer van Beveren. Deze graaf van Holland schijnt Diederik den tweeden geweest te zijn, die Diederik den eersten in het jaar 923 opvolgde en in 989 stierf; men moet toch bekennen dat men slechts bij mondelinge overlevering van deze gift geheugen heeft en zij nooit uit opene brieven of staatkundige bewijzen is gebleken.

Nu had de graaf van Vlaanderen Arnold de Oude naar buitenlandsche oorlogen geroepen zijnde, aan de dapperste ridders van Vlaanderen het bestuur zijner landen toebetrouwd en onderwelke zich als eersten mher Diederik van Beveren*, heer van Dixmuide, bevond, toen Ar-

* “ Le seigneur de Beveren fut un grand baron de Flandre, “portant sa bannière bandé d'or et d'azur de huit pièces, en “sautoir de gueules, sur letout. Le seigneur de Beveren criait “son nom.

L'ESPINOY. “

nold na den oorlog van Lombardien in het jaar 965 was getrokken en onze Diederik gedurende deszelfs afwezigheid de stad Gent kloekmoedig verdedigde, gebeurde het dat terwijl deze stad door de drie vereenigde koningen van Frankrijk, Engeland en Schotland hevig werd aangetast, hij hen dwong het beleg met schade en schande op te breken. Een anderen Diederik van Beveren heer van Dixmuide, vergezelde Robert van Jeruzalem in 1096, op den togt naar het HeiligLand, en had twee zonen, waar van Diederik van Beveren, welke getuigen was metverscheide andere edellieden van aanzien in de akte, bij welke Karel de Goede, graaf van Vlaanderen het bezit van alle hare eigendommen aan de abdij van St. Pieters op den Blandinusberg nevens Gent in het jaar 1120 verzekerde; gezegden Diederik was een vriend van Karel den Goeden; ook was hij onder het getal der edellieden, die den moord (aan dezen graaf in 1127 gepleegd), hebben gewroken, hij had de dochter van Wouter van Sotteghem gehuwd. Diederik bleef in goede eensgezindheid met den opvolgenden graaf van Vlaanderen, en in 1138 trok dezen laatsten

met Diederik van den Elzas over den Oceaan, om de ongelooovigen te gaan bevechten.

Zekere Theodoricus van Beveren, waarschijnlijk Diederiks broeder, trok ook op in 1146, tegen de ongelooovigen, met verscheide andere manhaftige ridders van dit land; Diederik trok in 1147 wederom naar Palestina en men vindt beschreven dat hij, in 1150 terugkomende, de reliquien van den heiligen bloede, ten huidigen dage te Brugge nog berustende, heeft mede gebragt; in 1159, ondernam hij eene derde reis over zee; *Meyer* zegt: dat hij in 1174 is gestorven. Lindanus verhaalt in de beschrijving van Dendermonde, dat hij met Beatrix, dochter en erfgename van Boudewyn van Gent, graaf van Aalst is gehuwd geweest, en dat hij in 1142 de brieven ter bescherming voor het klooster van Ninova heeft geteekend.

In 1157 werd het land van Beveren, zoo wel als dat van Waes door de Hollanders in bezit genomen, toen Philippus, graaf van Vlaanderen, die beide landen wederom heeft overwonnen en het slot te Beveren destijds door den graaf van Holland bewoond, heeft verbrand; bij het tractaat dat hij met Floris an Holland in 1167 heeft aangegaan, zijn de

beide landen aan Philippus gebleven en het volgende jaar Werd er tusschen hen een verdrag getroffen, waarbij werd bepaald dat er te Beveren geene sterkte meer mogt worden opgericht, en dat de graaf van Vlaanderen in alle zijne vorige regten hersteld werd, wat deze sterkte aangaat, men heeft reeds aangemerkt dat men van deze afbraak naderhand heeft afgezien.

Diederik, graaf van Aalst, was heer van Beveren en kastelein van Dixmuide, hij stierf in 1174, de geslachten van Beveren en Aalst bleven langen tijd vermaagschapt en door den vriendschapsband aan elkanderen verknocht; zoo als ook met dat van Gistellis.

Willem van Beveren, broeder van Diederik, werd prins van Galilea genaamd en was constabel van Jerusalem; hij stierf in Palestina in het jaar 1181.

In 1194 was Theodoricus, graaf van Aalst, wederom heer van Beveren en kastelein van Dixmuide, heer van Lillo en Baesrode, welke was gehuwd met de adellijke dochter van Rodolf, heere van Couchij en van Agneet an Henegouwen.

D'Oudegeerst en Meyer maken gewag van ver-

scheidene heeren en kasteleins van Dixmuide welke tevens heeren van Beveren zijn geweest door uitmuntende dapperheid in de onderscheid ene oorlogen hebben uitgeblonken. Volgens *L'Espinoy* zijn er sedert de teruggave van 1168, 16 heeren van Beveren, tevens heeren en kasteleins van Dixmuide geweest; het schijnt dat deze titel van kastelein van Dixmuide eene groote en aanzienlijke waardigheid was.

Eleanus van Dixmuide en Beveren, was zoon van Willem en prins van Galilea, constabel van Jeruzalem en werd onder koning Fulko, gedurende den oorlog tegen de Turken gedood; Eschirna deszelfs dochter, vorstin van Galilea, huwde in haren eersten echt met Wouter, kastelein van St. Omer, aan welken *Lambert* den naam geeft van prins van Tabara in het Heilig Land; en in haren tweeden echt met Raymond van Toulouse, graaf van Tripoli, bij wien zij twee zonen verwekte, met namen Hugo en Rudolf van Toulouse, welke naderhand tegen de prinsen van Vlaanderen oorlog voerden. Hiervan wordt bij *Meyer* melding gemaakt. Men vindt in de jaarboeken van het klooster van den Duinen te Brugge: "Dat Diederik "van Beveren, in het jaar 1174 aan gezegd klooster eene "chijs-

“rente heeft bemaakt van 6666 *aalen* en dat hij, Diederik “van Beveren, eene prachtige grafstede in dit klooster “heeft gehad, tusschen de kerk en het kapittel-huis.”

Onder het jaar 1192 wordt door *Oudegeerst* gewag gemaakt van zekeren Diederik van Beveren, kastelein van Dixmuide, welken van Boudewyn, graaf van Aalst, dat graafschap of een gedeelte van hetzelfde terug eischte, beweerende dat Philippus van Elsas hem hetzelfde ten onregte had ontnomen, niettegenstaande dat Boudewyn het gansche geschil ter beslissing aan den keizer had overgegeven; Diederik sloot derhalven een verbond met Hendrik, hertog van Brabant en Lotharingen en verklaarde aan Boudewyn den oorlog, zoo als *Meyer*, in zijn zevende jaarboek over het jaar 1193, en *Jacobus Guizius*, verhalen: “Doch, zegt deze “eerste schrijver, Diederik, heer van Dixmuide een “vlaamsch ridder en een vermaard man in staatkunde en “oorlog, werd in den oorlog tusschen den hertog van “Lotharingen en Brabant tegen den graaf van “Vlaanderen, door dezen eersten aangesteld als “veldoverste van het leger, hetwelk hij naar “s'Hertogenbosch aan Joanna ter hulpe zond.”

Diederik van Beveren teekende den vrede tusschen Frankrijk en Vlaanderen, in januarij van 1200.

In 1211, vergezelde deze Diederik en andere voorname heeren van Vlaanderen, hunnen prins, Boudewyn, welke eenen togt naar Syrien deed om de ongeloofigen te bevechten

In 1233, trok Diederik van Beveren, heere van Dixmuide, benevens andere vlaamsche ridders, met Robert van Bethune en Willem, deszelfs broeder, tegen de ongeloofigen van Stadinge te velde.

De staatsschriften van Rupelmonde maken onder het jaar 1297, melding van een Diederik, heere van Dixmuide, tevens burggraaf van Deinze en heer der vrije heerlijkheid van Beveren, welke eene zeer uitgestrekte heerschappij voerde.*

* Van voornoemden Diederik (Thiery), berust in de handves van Waes de navolgende akte; *reg. A, pag 535*.

“ Ick Th., heere van Bevern, castelein van Dixmuide, maken kennelyk aen een iegelyk, zoo tegenwoordig als toekomende, die het tegenwoordig geschrift zullen zien, dat na de mael de kinderen van Engelaert, gezegt *Pines*, en van Geertruyde, zyne huysvrouwe, waren van slavelyke conditien ende aen my toebehoorden; ik, ten opzichte van de godelyke vergeldinge, hebbe dezelve gesteld in hunne vrydomme, die toeeygenende ende toeschikkende aen den H. Nicolaes in Waes,

In het gevecht dat in 1302 bij Groningen voorviel, munte Arnold van Dixmuide en Beveren, met eenige vlaamsche edellieden, boven andere in dapperheid uit.

In de stadsschriften van Ipren leest men van eenen Johan van Dixmuide en Beveren,

“alzoog nothans dat ider van hun met hunne naekomelingen
“jaerlyks, op St. Nicolaes dag, aen de voorzegde kerk zullen
“geven voor eenen hoofd chyns twee penningen, maer dit tot
“nu waert te behouden dat ider van hun met hunne
“naercomers tot mynen krygshandel ofte van myne
“successeurs ofte van de gene gehuwelykt zyn aan myne
“dogters, 't zy tot behulp van myne gevangenisse, 't zy tot
“behoudenis van het verderven van myne aerde in
“algemeen en oorlog (by zoo verre dat er overkwaeme), zullen
“geven aen my of aen myne naerko mers, tien schellingen
“vlaemsch, ende ik stelle my hunnnen beschermer ende
“voorspreker, ende neme hun in myne behoudenisse, alzoog
“nothans dat ieder van hun my zullen geven ses penningen
“t'hunnen trouwdage ende twaelf penningen t'hunnen
“overlyden; ende op dat zy naermaels geen geschil zouden
“moeten onderstaen dat hun schadelyk zoude wezen, hebben
“goedgevonden het tegenwoordig geschrill tot getuygenisse
“van deze dingen te bevestigen met de zegelen van den heer
“Theodore van Pumbeke ende van Nicolaes, priester van de
“kerke van St. Nicolaes, ten lande van Waes. Gedaen by
“Sumbeke in 't jaer ons Heeren duyzend-twee- honderd-
“vier-”en-veertig in de maend van april. De originele brieven ten
“jegenwoordigen tvde geheel klaer, nogte in 't minste
“bedorven, zyn voorzien van twee zegels, op welkers eenen
“staat de figure van eenen man zittende te paerde, en op den
“anderen een valk, beyde van witte couleuren, waarmede de
“tegenwoórdige gecollassioneerde, zyn overeen komende.”

welken in de orde de vijftiende proost van St. Martens kerk aldaar is.

In het jaar 1312, verkocht Johan van Dixmuide heer, van Beveren, van het order van St. Dominicus en bisschop van Potences, deze heerlijkheid voor 100,000 ponden parisis aan Lodewijk, oudsten zoon van Robert van Bethune, graaf van Vlaanderen, en in 1313 gaf voornoemde graaf Robert dezelve in huwelijks gift aan zijne dochter Mahoult of Mathilde, welke huwde met Matthias, zoon van Thibault, hertog van Lotharingen, en Isabella, hertoginne van Rémigny.*

In het nieuw kasteel te Gent (vervolgt meergemelde *Sanderus*) ziet men verscheidene oude gedenkstukken, waaruit insgelijks blijkt, dat de vrije heerlijkheid van Beveren doorgaans aan de doorluchtigste vorstelijke huizen was verbonden, wordende aldaar onder andere een vonnis gevonden, door het parlement te Parijs in het jaar 1309, uitgesproken, ten behoeve der hertoginne van Lotharingen tegen den graaf van Vlaanderen, die haar ten aanzien van de heerlijkheid Beveren, veel ongelijk had aangedaan en 't welk met het zegel van den koning

* Vredius en l'Espinoy.

van Frankrijk was bestempeld; ook berust aldaar een brief, waarbij Johan van Beveren, bisschop van Potences eenige landgoederen, aan de heerlijkheid van Beveren behorende, aan Lodewijk, zoon van den graaf van Vlaanderen verkocht, en met het zegel van Lodewijk is bekrachtigd; alsmede een brief in het Fransch, waarin het huwelijksverdrag wordt toegestaan, hetwelk in 1313 te Gent, tusschen Mattheus van Lotharingen en Mathilde van Vlaanderen, ten opzichte der heerlijkheid van Beveren werd goedgekeurd en met het zegel van Hugo, hertog van Lotharingen is bekrachtigd.

De oude handvesten van Rupelmonde spreken onder het jaar 1331 over Hugo van Lotharingen, heer van Beveren en Martigny; deze was de zoon van den reeds aangehaalden Thibault, welke de heerlijkheid verkocht in 1324 aan graaf Lodewijk van Vlaanderen en van Nevers; welke verkooping werd bekrachtigd bij brief van 7 september 1335 en zulks voor de aflossing der gelden, waarmede zij was belast, boven 500 ponden parisis, bij wijze van lijfrente, afkoopbaar tegen penning vijf*.

* Verscheide schrijvers, als ook de handvesten van het land van Waes, melden, dat Lodewijk van Beveren in 1332 tevens

In de boven vermelde gedenkstukken van het kasteel te Gent vindt men deswegens ook eenen brief van reeds genaamden Hugo, welke gedagteekend is van den vierden van herfstmaand 1335, en waaruit blijkt dat Lodewyk, graaf van Vlaanderen, in bezit was van het kasteel te Beveren en van de daarvan onderhoorige plaatsen. Eindelijk een open brief van onzen Lodewyk, graaf van Vlaanderen, Nevers en Rethel, waarin over den verkoop van het kasteel, de heerlijkheid en onderhoorige plaatsen, te Beveren, door Hugo aan gemelden graaf gewag wordt gemaakt; zijnde dezen verkoop in 1334 te Martigny geschied, en op den zevenden van herfstmaand des volgenden jaars, te Saupoux bekrachtigd.

Volgens *Meyer*, wierd in 1369, te Gent het huwelijks verdrag van Margaretha van Vlaanderen, tusschen den gevolmagtigden des konings van Frankrijk en den graaf van Vlaanderen gesloten. Deze gevolmagtigde van den eerstgemelden waren, Petrus, bisschop van Auxerre,

bailliuw van het land van Waas en van het Auderburgsche te Gent is geweest; ingevolge het hiervoren gezegde zoude men dezen Lodewijk van Beveren moeten beschouwen als van een ander geslacht, of slechts als ter leen ofbij volmagt dezes edelen geslacht's in het bezit der heerlijkheid Beveren.

Wouter, van Chastillon en Everhard van Korbeke; en die van den graaf waren Hendrik van Beveren, kastelein van Dixmuide, Boudewyn, heere van Praat en Roelant, heer van Poucke.

In 1363, was voornoemde Hendrik geheimraad van Lodewyk van Male, en in 1366, onder de regering van dien prins, bekleedde Johan, van Beveren en van Dixmuide, het ambt van deszelfs raad en van weg opziender. In 1372, was deze Hendrik getuige bij het sluiten van den vrede tusschen hertog Philips en de Gentenaren, welke op den 18 october 1385, te Doornik wierd geteekend. Hier uit zoude voortvloeijen dat de heeren van Beveren, kasteleinen van Dixmuide, alhoewel in bezit van de heerlijkheid Beveren, hunnen naam altijd hebben gedragen.* Welligt zijn zij voor de graven van Vlaanderen hierover het bewind blijven houden; hetgene men ook vermoeden zou uit de wederopbouwning van het kasteel te Beveren, door Theodoor van Beveren, in 1485 en deze meening zal ik met nog eenige aanhalingen, uit de geschiedenis staven, waar uit blijkt dat

* Volgens *l'Espinoy*, pag 170, was in 1404, Frans van Haverkerke, kastelein en bailliuw van den kastele en lande van Beveren. In 1461, en vroeger, was mher Nicolaas Vyt, ridder, kastelein van Beveren.

deze de benaming van *Beveren* hebben behouden.

In 1417, waren Hendrik van Beveren, Roeland van Uitkerke en Robert van Masmines, de voornaamste veldheeren van hertog Johan, die toen in Normandien tegen de Engelsche oorlogden; men treft verders een Johan, toen kastelein van Dixmuide, aan, welke volgens getuigenis der handvesten tevens den naam van Beveren voerden; in het jaar 1445, was er een heer van Beveren, tevens kastelein van Dixmuide, welke aldaar een vrouwen klooster van geestelijke dochters heeft gesticht.

Philippus de Goede, graaf van Vlaanderen vereerde in 1449 vrijwilliglijk deze heerlijkheid onder de benaming van *kasteel en kasteleinschap van Beveren* aan zijnen natuurlijken zoon Kornelis, heere van Tervere, baanderheer van Vlissingen, leenvoogd van Luxemburg en van Chimay, welke zoo gelijk reeds is verhaald, sneuvelde in het gevecht te Basele 1452.

In de staatsschriften van Rijssel leestrmen een open brief, dat volgens besluit van 23 julij 1452, gemelde graaf Philips den Goeden te Dendermonde zijnde, meer gemelde heerlijkheid van Beveren aan Antonius, jongsten zijner na-

tuurlijke kinderen gaf, welken laatsten men den *Grooten Bastaard* noemde. Hij was graaf van la Roche, heer van Creve-Coeur.*

Antonius, heer van Beveren, was een der voornaamste bemiddelaren van den vrede, tusschen keizer Maximiliaan en de Bruggelingen in 1485 gesloten.

Deze Antonius schonk Beveren aan zijnen zoon Adolf van Bourgogne, welke zoo als hij ridder van het Gulde Vlies was, het opperbevel had over de Nederlandsche vloot en heer van de stad Vere in het eiland Walcheren was. Adolf stierf te Beveren op zijn kasteel den 7 december 1540 en werd aldaar begraven (van deszelfs grafstede wordt in de beschrijving der kerk te Beveren gewag gemaakt).

Nu had Adolf van Bourgogne een zoon, uit Colisa Decroy, achtergelaten, met name Maxijmiliaan, hij was ook ridder van het Gulde vlies en tevens markies van Tervere, hij volgde zijnen vader op in het opperbevel over reeds gemelde vloot.

Bij decreet van den grooten souverainen raad te Mechelen, in dato 9 mei 1575, werd de

* In deze gifte, zoo als in de gene van 1449, behield hertog Philippus voor zich de souvereiniteit dezer heerlijkheid. Zie verder het tweede deel, op het jaar 1452.

heerlijkheid Beveren te koop geveild; op den 6 november daarna, is het vlek en de heerlijkheid Beveren met alle de voorregten, vrijdommen en magt zoo als Philippus den Goeden dezelve aan zijnen zoon had geschonken verbleven aan den zeer doorluchtigen Philippus, prins van Croy, hertog van Arschoot; bij mangel aan mannelijke erfgenamen tijdens den kinderloozen dood van Karel, zoon van den hertog Philíppus van Croy, op den 13 januarij 1612, te, voorgevallen, is Beveren overgegaan aan deszelfs zuster Anna Dorothea. Het was deze Anna, welker door Philippus den tweeden was bestemd om in 1583, in geval van het overlijden des graven van Mansfeld, dien op te volgen als gouvernante generaal der Nederlanden*, welke op den 13 januarij 1587 huwde met den doorluchtigen prins Karel van Aremberg, ridder van het Gulde Vlies, welke stierf op den 18 junij 1616, Anna Doro-

* Hier merk ik aan dat eenige schrijvers zekeren Denis van Beveren op 29 april 1584, hoog bailliuw van Gent, als ook zekeren mher l'Escornais, heer van Nokeren en Beveren, raads- en kamerheer van den hertog van Bourgogne, als heeren van ons Beveren hebben doen doorgaan, doch ik herhaal, dat deze uit andere geslachten zijn, 't zij heeren van Beveren bij Audenaerde of andere streken van dien naam.

thea gaf het geheele erfdom van haren broeder, bij akte van 1644, over aan haren oudsten zoon; dezen was de zeer uitmuntende heer Philippus Frans; door Gods genade hertog van Aremborg; van Arschoot en Croy, Porcean en Rebek; markgraaf van Monkornet, graaf van Lalaing en Senneghem, baanderheer van Kommene, Rotzelaar, Bierbeke en Heverlé, heer der steden, landen en heerlijkheden van Enghien, Halle en Geldenake, graaf van Braine, enz., ridder van het Gulde Vlies en opperzeevoogd der Nederlaandsche vloot, welke ook zonder afstammelingen op den 13 december 1675 is overleden, Z.H. bemaakte de baronie van Beveren, als ook zijn geheel magtig erfdeel aan zijnen broeder van vaderlijken halven bedde, te weten: aan Karel Eugenius, ridder van het Gulde Vlies, op den 16 junij 1685 overleden, en van welken oudsten zoon, Philippus Karel, ook ridder van het Gulde Vlies, Beveren heeft geërfd; deze werd ongelukkig omgebracht in den oorlog tegen de Turken, in den veldslag van den 25 augustus 1691, dus ging Beveren aan zijne afstammelingen in regte linie over.

In den beginne van de 18^e eeuw had den

hertog Karel Leopold van Aremberg, groote on-eenigheden met zijne moeder, welke krachtens besluit van den hoogen raad te Mechelen op den 17 junij 1730 alle deze goederen bekwam, ingevolge de lastbrieven van 28 julij 1723 en 9 april 1729; dus werd op dat tijdstip 1730, de heerlijkheid en baronie van Beveren met Kieldrecht, Doel, Verrebroek en de gedeelten onder St. Nikolaas, Lokeren, Haesdonck, Waesmunster en Belcele openbaar verkocht en voor 60,000 gulden wisselgeld uit naam van gezegden hertog Karel door zijn intendent ingekocht, aldus is zij tot aan den hertog Lodewijk Engelbert van Aremberg, enz. enz., overgekomen, welken op 7 maart 1820 te Brussel overleed en gedurende zijn bezit zijn de heerlijkheden opgeschorst en hij was op den 19 januarij 1755 met Louisa Antonetta de Brancas, princes van Lauragais enz. enz. enz., gehuwd, en hebben verscheide kinderen nagelaten, te weten: de princes Paulina, geboren op den 28 april 1785, welke is gehuwd geweest met den prins van Schwartzenberg, wiens betreurenswaardige dood genoegzaam is bekend, zoo als dien van haren broeder, nog jong gestorven.

Thans zijn nog in leven en bezitten onver-

deeld de land eigendommen der heerlijkheid Beveren:

De prins Prosper, geboren den 10 januarij 1788, in huwelijk met de prinses van Lobcowits.

De prinsen Paulus en Pieten, beiden ongehuwd.

Zou men thans niet moeten deelen in de meening van het reeds gezegde dat 'er zeker geene heerlijkheid in Vlaanderen is geweest, welke, zoo als die van Beveren, aan zulke magtige en doorluchtige geslachten heeft behoord, en welkers bezitters zoo manhaftig en bij uitsteekende in de oorlogen hebben uitgeblonken en door de stift der geschiedenis zijn vereeuwigd.

Daar de heerlijkheid van Beveren kleiner in uitgestrektheid en bevolking was dan die van het land van Waes en aan deze laatste wat de belastingen betreft onderhoorig was, zoo kan men gemakkelijk oordeelen dat hier uit tusschen de beide regeringen eenig wantrouwen en oneenigheden hebben moeten spruiten. Nu maken de handvesten van het land van Waes van deze geschillen dikwerf gewag en heeft de regering van het Waesland om deze oneenigheden te doen eindigen en om het Beversche

onder het beheer der *Keure* te brengen, verscheidene middelen daargesteld, onder andere hadden zij in 1634 twee van hunne leden uit het hoofd-collegie afgevaardigd, om den koop daarvan te sluiten met volmagt om er tot 240,000 guldens courant voor te bieden, doch hun aanbod werd afgeslagen. In het jaar 1700 werd er gewag gemaakt van dezen koop, doch wederom vruchteloos; het hoofd-collegie beriep zich op de oppermagt van den vorst, zeggende: dat zij sinds meer dan drie eeuwen met de bestuurders der heerlijkheid van Beveren twisteden en onaangenaamheden hadden ontmoet; hetzelfde collegie hield staande, dat het ten onregte en bij overweldiging was, dat het Beversche den titel van *Land* had aangenomen; ook trachteten zij bij memorien te doen blijken, dat het door vonnissen, uitspraken, quitantie, enz., beslist was, dat het Beversche van ouds aan het Waesland onderworpen was geweest; en zoo de graaf van Holland in de tiende eeuw dit deel van het land van Waes ten leene aan den kastelein van Dixmuide had gegeven, hij zich zelve de souvereiniteit had voorbehouden, en dat deze oppermagt ook blijkt uit eene menigte akten, bij welke zij die

van 1168, van 1452, en een beslissend vonnis van 1503, inroepende, door uitspraken van den grooten raad van den 15 februarij 1557, 21 november 1559, en 21 november 1562; door de attesten van 10 maart 1605, het rekwest van 30 junij 1651; door eene gedrukte memorie van 10 junij 1772, door Z. M.^s schikking van 19 october 1772, en de wederlegging der memorie van 1775, blijkt het maar al te klaar, welke menigvuldige twisten er van ouds tusschen de regeerders van Waes en Beveren hebben plaats gehad, en door de souverainen meermaals met aandrang naar gelang van zaken zijn beslist geworden.

In 1720, had de bailliuw van Beveren op eigen gezag zich den eernaam van hoog-bailliuw toegeeigend. Het hoofd-collegie, zich daar door als beledigd aanziende, werd door hetzelfde wederom in regt getreden, en de zaken op den ouden voet hersteld.

De omwenteling en intrede der Franschen heeft de twisten tusschen de heerlijkheden Beveren en Waes ten einde gebragt, en nu is het toenmalig Beversche, na vele eeuwen op zich zelven te hebben bestaan, met de andere Waessche streken hereenigd. Zoo ziet men ook hier

30 BESCHRIJVING VAN DE HEERLIJKHEID BEVEREN.

de gewichtige spreuk bevestigt, dat alles hier beneden, na een tijd te hebben bestaan, tot zijnen vorigen staat wederkeert.

De heerlijkheid van Zielbeke, aan het hof van Beveren onderhoorig, maakt heden nog een wijk uit in deze gemeente; deze heerlijkheid, welke door het oud geslacht van Borluut is bezeten geweest, daarna door dat van Dongelberge, tot welkers voordeele het tot een burggraafschap is verheven, behoort hedendaags aan een tak van de familie Annez, dewelke daarvan den naam draagt.

BESCHRIJVING

VAN DE

STAD SINTE NIKOLAAS.

DE stad Sinte Nikolaas ontleend ,volgens de oude overleveringen, haren naam van eene kleine kapel, die in de vroegste tijden, en wel vóór de stichting dezer stad, in het midden van een driesch (weide), zijnde nu de merkt, aan een boom was gehecht; en welk kapeltje aan den H. Nikolaas was toegewijd; deze benaming heeft voor dezen nimmer eenige verandering ondergaan, maar zomtijds wel eene verschillende spelling. De vertaler van *Sanderus* schrijft dien *St. Niclaes*; onder het fransche beheer *St. Nicolas*; de hedendaagsche aangenomen schrijfwijze is, volgeus den hollandschen voornaam, *Nikolaas*, in *St. Nikolaas* hervormd. Deze stad is de hoofdplaats, zoo van het distrikt, als van het kanton van dien naam.

Tot in 1804, was zij als dorp bekend, op welk tijdstip alle dorpen, welke eene grootere

bevolking dan 5.000 zielen in hunne kom hadden, tot steden werden verheven.* Toen werd zij ook als stad erkend, volgens het reglement voor de provinciale staten, in dato 5 januarij 1818, ten gevolge der grondwet; zoo dat deze stad haren rang in de provinciale vergadering vertegenwoordigd.

Hare ligging is in het midden van het distrikt, zoodanig dat men van alle zijden eene gemakkelijke gemeenschap met dezelve kan onderhouden; de afstand tusschen haar en Gent, is bij de 35 mijlen westwaards, en bij de 21 mijlen oostwaards naar Antwerpen, 18 zuidwest naar Dendermonde; van Hulst in Zeeland, 16 mijlen noordwaards.

Ten noorden grenst haar grondgebied aan St. Pauwels, St. Gilles, Nieukerken; ten oosten, aan Haesdonck en Themsche; ten zuiden, aan Thielrode en Elversele en ten westen, aan Waesmunster en Belcele.

De bevolking van St. Nikolaas beliep in 1661, slechts op 5107 zielen en is nu sedert 50 jaren, op de volgende wijze zeer merkwaardig toegenomen.

* Hunne *maires* werden in deze hoedanigheid ter bijwoning van de krooning van den toenmaligen franschen keizer geroepen.

In 1774,	7.948	zielen.
In 1794,	10.800	id.
In 1808,	10.940	id.
In 1820,	13.866	id.
Op den 1ste januarij 1823,	14.185	id.
Op den 1ste januarij 1824,	14.295	id.*

De stad en het gebied, zijn in de volgende onderscheidene wijken verdeeld, te weten:

1 De kom, of de stad zelve, ter bevolking van	9.219	zielen.
2 Het gehucht Vyf Straeten	279	id.
3 Wijk Cleybeke	133	id.
4 Ter Eekemeulen	213	id.
5 Hoog-Kameren	175	id.
6 Heymeulen	157	id.
7 Kettermuyt	137	id.
Over te brengen	10.313	zielen.

* Volgens de handvesten van St. Nikolaas namelijk op den eersten januarij 1714, had deze gemeente 6.493 zielen, waaronder 4.291 zoo genaamde communicanten, 1240 huisgezinnen, 292 geestelijke dochters, in 1720, 7.373 zielen waarvan het dorp 3.621, op het geheele aantal 4.920 communicanten, 1416 huisgezinnen en 262 geestelijke dochters. In 1739, waren er volgens de optelling van den 3 augustus, in het dorp St. Nikolaas 4.078, en in de wijken 3.929, tezamen 7.947 zielen, verdeeld in 2.908 communicanten in het dorp 3 021 op het land, te zamen 5.929 communicanten; 288 geestelijke dochters in het dorp, 143 op het land, te zamen 431. In het dorp 766 huisgezinnen 790 op het land; te zamen 1556.

Van de ommezijde	10.313	zielen.
8 Wijk de Raep	283	id.
9 Het Kleyn Hertje	316	id.
10 Het Kleyn Brugtje	281	id.
11 Spievelde Hoek	93	id.
12 Vlyminks Hoek	119	id.
13 Ter Eeken	753	id.
14 Vrouwen Eekhoek	171	id.
15 Dry Gaeyen	269	id.
16 Dry Koningen	204	id.
Afgelegen straten en huizen	1.493	id.
Te zamen	14.295	zielen.

Deze bevolking is in geslachten verdeeld als volgt:

Strijdbare mannen, van 20 tot 50 jaren	2.603
Van het mannelijke geslacht van 50 tot 60 jaren	560
Idem boven de 60 jaren	607
In het algemeen van het vrouwelijk geslacht	4.645
Van beide geslachten onder de 20 jaren	5.880
Te zamen	14.295

De oppervlakkige uitgestrektheid bestaat uit ongeveer 2.664 bunderen, waarvan een derde

deel zeer vruchtbare hoedanigheid heeft, en de beide andere iets minder zijn; hetgene dezen grondslag vaststelde, dat de schatting derzelve landen slechts een vierde onder de volle uitgestrekt valt. De zaai- of bouwlanden beloopt op 2.145 bunderen; de bosschen bevatten 146 bunderen en er bestaan tot 155 bunderen bebouwde gronden.

De begroote jaarlijksche opbrengst der bouwlanden kan men aldus aanduiden:

In tarwe, op	780	tot	820	mud.
In Rogge, op	15.000	tot	15.400	mud.
In Garst, op	400	tot	440	mud.
In Haver, op	8.500	tot	9.500	mud.
In Boekweit, op	4.800	tot	5.200	mud.
In Aardappelen, op	16.000	tot	18.000	mud.

Jaarlijks bezaait men ongeveer 330 à 350 bunderen met lijnzaad, welke jaarlijks 125 à 130,000 ponden opleveren; de hennep- en hoppeteelt zijn van het allergeeringste belang.*

Men telt te St. Nikolaas tot 330 paarden waarvan

Boven de 3 jaren, 324 }

Daar onder 6 } Dus 330.

* De opbrengst der bosschen is voor steden en gemeenten in den *algemeenen staat* op eenen gemeenen grondslag genoegzaam aangewezen.

Onder deze dienen er 21 tot gemak of weelde en 309 tot den landbouw, fabrieken, postwagens, rijtuigen enz., die voor den landbouw, worden voor 9 wagens bespannen en voor 320 karren met één gareel. Het aantal hoornvee bestaat uit 1430 à 1450 koppen, 830 à 850 schapen en 200 à 220 varkens.

De koophandel, fabrieken en trafijken zijn in de stad St. Nikolaas zeer aanzienlijk, van welker aantal handelaars en beoefenaren ik hier eene schets geve.

Reeders	5
Kooplieden in hout	10
Kommissionnarissen in katoen	7
Lakenhandelaars	7
Gisthandelaars	6
Binnenlandsche kommissionnarissen	18
Kooplieden in kolen	5
Kooplieden in granen	4
Kooplieden in kalk	4
Kooplieden in kanten	4
Kooplieden in vee	3
Kooplieden in uitlandsche bieren	2
Kooplieden in hennep	1
Over te brengen	76

Van de ommezijde	76
Fabrikanten van katoennetten en wolle stoffen	23
Fabrikanten in tabak	11
Bier- en azijnbrouwers	17
Garentwijnders	14
Blaauw- en roodverwers	3
Zoutzieders	1
Zeepzieders	1
Zaakwaarnemers	14
Geneesheeren	6
Apothekers	3
Heel- en vroedmeesters	4
Vee-artsen	1
Zilver- en goudsmiden	3
Schietspoelmakers	2
Pijl- en boogmakers	3
Omroepers	2
Pelterijbereiders	3
Ondernemers van postwagens	4
Billardhouders	2
Schoolhouders	7
Kamerbehangers	3
Vischverkoopers	23
Over te brengen	226

Van de ommezijde	226
Gistverkoopers	7
Hoefsmeden	9
Oude kleerkoopers	9
Vogelverkoopers	5
Plafoneerders	1
Leerlooijers	2
Kuipers	9
Stroodekkers	2
Schaliedekkers	1
Zeeftenmakers	2
Straatleggers	1
Pijpenbakker	1
Zadel- en gareelmakers	6
Knoopmakers	2
Huisschilders en glazemakers	11
Messen- en scharenmakers	2
Orgelmakers	1
Horlogiemakers	7
Was- en andere kaarsenmakers	12
Loodgieters en pompmakers	2
Koper en blikslagers	9
Wagen-, schop- en stoelenmakers	15
Metzelaars	13
Over te brengen	355

Van de ommezijde	355
Timmerlieden, schrijn- en kabinetwerkers	27
Mandemakers	6
Kagchel- en Slotenmakers	3
Schoenmakers	28
Kleermakers	41
Kantfabrikanten	3
Broodbakkers	51
Steenbakkers	5
Pottebakkers	3
Likeurstokers	2
Chocolademakers	2
Volmolens door waterwerktuigen gedreven	2
Pel- en chicorijhandmolens	5
Boekweit-, pel-, mout-, schors-, en kalanders paardenmolens	11
Kaartfabrikanten	1
Oliewindmolens	4
Graanwindmolens	11
Vleeschhousers	20
Klompmakers	24
Touwslagers	5
Over te brengen	609

Van de ommezijde	609
Spellenmakers	2
Boekdrukkers	3
Molenmakers	2
Steenhouwers	1
IJzergieters	1
Winkeliers	418
Kramers met overdekte en open stallen en ten platten gronde	225
Tappers, herbergiers en logementhouders	209
Te zamen	1471

De neringen, bedrijven, enz., belooopen op 1886.

De voornaamste opbrengsten in deze onderscheiden vakken bestaan uit:

Bier	26.000	vaten
Azijn	1.100	vaten
Bouwsteen	3.000.000	
Katoen, siamoisen	965.000	ellen
Katoen met zijde	3.000	ellen
Lijn, en raapolie	12.000	vaten
Pijpen	4.000	dozijnen
Garenlinten	5.000	ellen
Zeepziederij	800	vaten

Zoutziederij	150.000	pond
Tabakfabriekatie	20.000	pond
Getwijd garen	25.000	pond
Lijnwaad	20.000	ellen
Lederlooierijen	2.100	huiden voor zoolleer
	2.500	huiden voor overleer
	2.500	kalfshuiden

Het aantal huizen dezer stad bestaat uit 2.827*, het getal der in de personele belasting vallende is 1697 en dat van onder de 20 guldens huurwaarde, 1130; 15 windmolens en twee watermolens.

In 1823 had deze stad een inkomen van 37.474 guldens 22 centen.

In gewone inkomsten	<i>f</i> 32.359 en 46 c**
In buitengewone	<i>f</i> 5.114 en 76 c.
Dus	<i>f</i> 37.474 en 22 c.

* Hetzelve beliep in 1796 op 2.209 en wanneer in 1690 het gansche dorp, uitgezonderd eenige huizen afbrandde, beliepen de afgebrande tot 565 en stonden er ten hoogsten aldan in het dorp 575 huizen: *Handv. van St. Nik.* Heden telt men 1837 huizen in de kom der stad.

** De gewone inkomsten bestaan uit

Opcenten	<i>f</i> 2.685 en 00 c.
Personeelen omslag	<i>f</i> 12.222 en 00 c.
Maat- of waaggeld	<i>f</i> 7.275 en 00 c.
Plaatsregt ter markt	<i>f</i> 8.845 en 00 c.
Over te brengen	<i>f</i> 31.027 en 00 c.

Ten zelven jare 1823 bragt de stad St. Nikolaas in 's rijks schatkist 135.634 guldens op.

De inkomsten der stad groeijen van jaar tot jaar aan; de marktregten over 1824, 1825 en 1826 zijn tot de uitstekende sommen van bij de 17.000 guldens verpacht, deze staat van bloei schrijft men gedeeltelijk toe aan de voltooiing der steenwegen, welke de gemeenschap met de omliggende dorpen naar deze hoofdplaats gemakkelijk maken.

De markt van St. Nikolaas, welke op den donderdag van elke week wordt gehouden*,

Van de ommezijde	f 31,027 en 00 c.
Schatting op de varken	f 180 en 00 c.
Opbrengst der vischmijnen	f 680 en 00 c.
Opbrengst der botermarkt	f 680 en 00 c.
Uittreksels der akten van den burgerlijken stand	f 15 en 15 c.
Huurwaarde van een kelder	f 50 en 25 c.
Boeten van politie	f 27 en 00 c.
Huurwaarde van het straatmest	f 76 en 07 c.
Huurwaarde der barak voor de marechaussee	f 74 en 77 c.
Huurwaarde van eene deur op het kerkhof	f 28 en 22 c.
	f 32.359 en 46 c.

* Ten jare 1612, dewijl bij eene ordonnantie was verboden op de feestdagen markt te houden, werdt er door het plaatselijk bestuur van St. Nikolaas aan Z.M. een rekwest ingediend, om des woensdag de wekelijksche markt te mogen houden, indien op een donderdag een feestdag inviel, waarop hetzelfde deswegens oktrooi bekwam, dat tot heden volle kracht en werking heeft behouden.

mag men zonder vooringenomenheid als de voornaamste der steden van de tweede klasse in de provincie rangschikken; zoo wel met opzigt tot de groote hoeveelheid granen en andere voorwerpen van allen aard; als met betrekking tot de menigvuldige winkels en kramen, welke aldaar in eene geschikte order zijn geplaatst; deze wijdvermaarde markt strekt tot bestaanbron van een groot gedeelte ter bevolking in de omliggende gemeenten en gelijk veeleerder door den talloozen toeloop van menschen naar eene jaarmarkt, dan naar eene wekelijksche markt. Men voert derwaarts alle denkelijke voorwerpen van behoeften en stelt er jaarlijks van 120 tot 130,000 mudden van allerlei graansoorten te koop, zoo ook 850 à 900,000 ponden gezwingeld vlas.

Deze markt werd onder de minderjarigheid van keizer Karel, door deszelfs grootvader keizer Maximiliaan*

* "In de maand juny 1513 heeft den keizer, by brieven "gegeven tot Brussel, aan de parochie van St. Nicolaes "verleend eene vrey merkt donderdaegs voornoen, en de alle "jaren eene vrymerkt op St. Nicolaes dag, in de maand "december, met eenen dag te voren of ' s dags daer na, waer "van vryheid dueren zal twee dagen leggens boven eenen dag "gaens en eenen dag keerens. Zy hadden ook lang te vooren "de jaermerkt op den gemelden dag zonder verlof, op welken "dag bailliu en hoofdschepenen gewoon waren te geven een "schoon bancket, het welke meer dan 150 jaren in 't gebruik is "geweest." *Arch St reg B.*, p. 65.

in 1549 werd er door den bailliuw en de hoofdschepenen van den lande van Waes een reglement vervaardigd tot het heffen van een *sallaris** op de ter markt staande kramen.

Buiten deze boven aangehaalde wekelijksche markt heeft keizer Maximiliaan alhier eene jaarmarkt ingesteld, welke men jaarlijksch op den zesden dag van december, als feestdag van den heiligen Nikolaas plagt te vieren; doch nu sinds eenige jaren op den eersten maandag van december is bepaald, over dertig jaren nog was deze jaarmarkt zeer vermaard en trok kooplieden en vreemdelingen uit alle volkeren tot zich, en wel voornamelijk de liefhebbers van prachtpaarden en van weelde, welke er menigvuldig werden aangebragt door de daarin handelende hollandsche kooplieden.**

Op het daartoe ingediende rekwest aan Z.M. onzen koning werd bij besluit van den 12 februarij 1821 alhier nog een tweede jaarmarkt ingesteld op den 3 mei van elk jaar; in het be-

* Volgens de letterlijke benaming in 's lands registers, *sallaris*.

** Met moeite zou men thans gelooven dat deze jaarmarkt zoo veel verminderd is, dat men in de registers dezer stad vindt aan geteekend, onder het jaar 1754, dat er te St.Nikolaas, op de jaar- markt over de 1900 paarden te koop werden geviel.

gin scheen deze jaarmarkt aan de stad aanmerkelijke voordeelen te beloven, door het doortrekken der paarden naar de jaarmarkt van den 9 mei te Gent en de liefhebbers voor de eerste keur alhier aan te lokken; doch men moet met leedwezen bekennen, dat niettegenstaande de uitgedeelde prijzen en de aangewende pogingen door de regering, dezelve niet aan de verwachting beantwoort.

Uit de oude gedenkschriften blijkt, dat in het jaar 1578, oktrooi verleend werd om vrije zomerjaarmarkt te St. Nikolaas te houden, op den eersten september; Philippus de II, koning van Spanje, verleende later ook oktrooi, om alhier des donderdags na den feestdag van St. Gilles, in september, een tweede jaarmarkt te houden, welke eigenlijk slechts een dagverzetting was, blijkens de registers; dit geschiedde op verzoek der schepenen van St. Gilles, met toestemming van het bestuur te St. Nikolaas; maar dit alles bleef insgelijks zonder voortgang of goeden uitslag.

Voorzeker was de stad St. Nikolaas sinds verscheide eeuwen een zeer fraai en volkrijk vlek en in alle opzigten het merkwaardigste en belangrijkste zoo van het hedendaagsche distrikt,

als van het toenmalige land van Waes; de groote markt overtreft in uitgestrektheid alle de markten en plaatsen des rijks, en behelst eene oppervlakte van negen bunderen; de gebouwen waar door zij gansch omringd is*; hoewel er in de bouwkunde geene geschikte eenvormigheid in acht is genomen, zijn over het algemeen fraai en rijk, en doen niet zelden het oog van den anders onverschilligen reiziger met bewondering stilstaan; op deze markt zijn verders nog twee wandelplaatsen, eene aan de noord- en eene aan de zuidzijde, welke zeer mooi, naar den hollandschen smaak, met linde boomen, arduine staken en banken omzet, zijn ingerigt. In het midden van die naar de zuidzijde, is de *Gaaijpers* opgerigt; verders strekt een schoon arduine gedenkstuk voor de vischmarkt tot sieraad, bij deze grootste wandelplaats naar de noordzijde.

Daarenboven bestaat de stad uit twaalf schoone gekalseide berijdbare straten** zonder

* Op het aan Zijne Majesteit ingediend verzoekschrift van den 23 mei 1753, door de beide banken van St. Nikolaas, wordt beslist, dat niemand op de merkt eenige gebouwen of huizen mogt oprigten zonder toestemming der wethouderen, op straffe van afgebroken te worden, en daarenboven in eene boete te vervallen.

** De voornaamste straten zijn de Plaisantstraat, Ankerstraat, Nieuwstraat, Kalkestraat, Kockelbeek, Walburgstraat, Peperistraat, Hofstraat, enz.

de kleinere te rekenen, welke alle op het deftigste bebouwd zijn en zeer net worden onderhouden; het is bijna ongeloofbaar, hoe deze plaats sinds weinige eeuwen tot zulken verheven trap van bevolking en schoonheid kon opstijgen, ja zelfs alle omliggende andere vlekken overtreffen; want zij kan geenszins onder de oudste dorpen van het land van Waes worden gerangschikt, deze bloeiende toestand is des te wonderbaarlijker, daar St Nikolaas verre van de rivieren is afgelegen en als een volkplanting in het midden eener vlakte is gevestigd; ten deele word aan het vernuft en ervarenheid in den handel zijner inwoonderen deszelfs opkomst toegeschreven; ook is de wederga van deze stad met opzigt tot de bevolking, koophandel, manufacturen, late inrigting en haastige opkomst, misschien in het rijk niet aan te treffen: want het blijkt uit 's lands handvesten dat de kerk van St. Nikolaas, slechts van hout gesticht, ten jare 1217 in de maand october, op last van Gossinius, bisschop van Doornik, en toestemming van Johanna, gravin van Vlaanderen en Henegouwen, door zekeren heer Daniel, pastoor * van Waesmunster eerst

* De uitdrukking van het vertaalde dekreet luidt *ProchiePape*.

was gesticht en op den 9 october 1219 schonk gezegde gravin aan dezelfde kerk zes bunderen land, ten behoeve van hare geestelijken en verklaarde die vrij van schattingen, op den 15 mei 1238 werd dezelve ingewijd door Walter Marvis (of Mervil), bisschop van Doornik, welke aldaar als eersten pastoor benoemde zekeren Henricus van Antwerpen.

In 1262 werd de kerk eerst in steen gebouwd, ten koste van zekeren Jakob van Lendt, pastoor alhier, en naderhand vergroot met vleugelen en beuken; de toren werd er eerst in 1336 aangebouwd; deze toren werd door den bliksem afgeslagen en eenige jaren daarna in 1462 hersteld; in 1589 brandde dezen toren gedeeltelijk af en werd door de ingezetenen gebluscht en geraakte wederom in brand in 1608 door den bliksem.

De stichting dezer kerk, zoo als zij zich bijna nog vertoont, begon in 1650 en 1651, en werd in 1696 voltrokken.

In 1669, op den 17 junij, raakte de toren door zware donder en bliksem in brand, volgens de melding van de handvesten, voor de vierde maal; doch werd door den spoedigen bijstand der ingezetenen gebluscht en hierna verlaagd, zoo als hij zich nog heden vertoont.

Deze kerk is een zeer fraai gebouw op zich zelve staande, zonder door eenige andere ge bouwen aangeraakt te zijn; van binnen is dezelve met veel orde, pracht en vijf altaren versierd; de daarin gebouwde vijf beuken rusten op vier rijen kolommen, naar de Dorische orde.*

De verdere openbare gebouwen zijn, ** het stadhuis, gebouwd in zijnde een zeer hoog en fraai gebouw in den modernen smaak, alsmede het gevangenhuis, in 1647 gebouwd, en in 1761 op nieuw hersteld; hetzelfde is ook zeer verheven en uitgestrekt; het gewezen landhuis heeft van den jare 1558 bestaan*** en is in 1637 herbouwd.

* De merkwaardigheden aangaande de kerk van St. Nikolaas, zijn zeer menigvuldig en wijdloopig; dus heb ik dezelve bij wijze van nota aan het einde dezes boekdeels, onder de nota no 1 geplaatst.

** Boven de reeds aangehaalde gestichten van liefdadigheid m de daar aan toebehoorende kapellen.

*** De handvesten melden dat dit huis in 1558 door het hoofd collegie tegen 308 guldenscourant geld werd gekocht. De kelders en kamers der dienstboden in hetzelfde, zijn in 1610 gebouwd; de achterzaal werd in 1636 gebouwd, en koste 600 guldens courant en werd in 1806 met de kleine spijkamers en kabinetten, naar den kant van het kerkhof, gesticht, voor welker grond men aan de kerk een rente erkent; de collegiezaal met twee geheime kantoren, werden in 1672 gebouwd. Volgens het dekreet van 1703 was dit landhuis logementvrij; op den 1e mei 1808, wierd de hof van hetzelfde afgezonderd om het kerkhof te vergrooten; op den 8 october 1808 wierd de waardering gedaan, uitgezonderd

De Teeken Akademie met de thans opgerigte vleeschhal, welke onder deze eerste is gebragt, zijn op een gedeelte gronds van het gewezen landhuis opgebouwd in eenen gelijkvormigen en hedendaagschen smaak, en zeer voldoende voor het oog.

In 1810 werd er op eene halve mijle afstand buiten de stad een nieuw kerkhof gebouwd, aan den weg naar Nieukerken, op hetwelke reeds meer dan twintig fraaije grafsteden in arduin en marmer gesticht zijn.

De liefdadigheids en andere gestichten waarvan reeds in het eerste boekdeel is gehandeld, zijn te St. Nikolaas in den besten toestand, worden wel onderhouden en verdienen de bijzondere aandacht der vreemdelingen.

Men leest in de registers van den lande, anno 1589, dat St. Nikolaas oktrooi bekwam voor drie jaren, om drie stuivers te mogen heffen op elke steen vlas die ter markt wierd verkocht,

het gedeelte dat nu tot barak voor de marechaussée verstrekt en op den 9 december daaraanvolgende, verkocht tegen 14.000 guldens courant geld. Het stadhuis, de gevangenis en het gewezen landhuis met de barak voor de marechaussée, zijnde in het schoonste gedeelte der markt neffens elkanderen gelegen, heeft men de gedachte opgevat om de zelve onder een en dezelfde voorgevel te herbouwen, welke eene merkwaardige verfraaijing voor de stad opleveren zou.

alsook elke zak vlaszaad, raapzaad en andere van dien aard, om aldaar den steenweg te leggen; hierop volgden nog andere oktrooijen tot het leggen van onderscheidene gedeelten steenweg*.

In het jaar 1690, op den 25 mei en feestdag van het heilig Sacrament, ontstond er ten tien uren 's morgens een verschrikkelijke brand welken zijnen oorsprong nam in eene brandewijnstokerij, die aan zekeren Jan Rogiers toebehoorde, en vooraan in de Kalkestraat stond. Het vuur stak de biezen van zekeren stoeldraaijer daarnaast wonende, aan, en ging welhaast over

* "Uittreksel uit de handvesten van St. Nikolaas:

"Op den 17 april 1606, wierd tusschen deherbergen de "*Zwaen* en den *Engel* aen de Nieuwstraet gelegd den eersten steen van de kassaye, de welcke van daer voort door het dorp gemaekt wierd tot aen de pastorey door mevrouwe van Pecques huysvrouw van den hoogbailliu van Gendt; den tweeden by hare dogter; den derden by mevrouwe van Wissekercke; den vierden by den hoogbailliu van dezen lande; den vyfden by den heer van Paddeschoot ende den zesden by den heer van Exaerde, beyde hoofdschepenen der gemelde parochie, waer naer de Nieuwstraet ook wierd gecalseyd tot aen de dreve van 't hof van J.r Jan van Exaerde (nu de woning van den heer de Castro).

"In 1616 leyde Jacobus de Langlée, ridder, heere van Pisques en Pumbeck, den eersten steen van een ander gedeelte steenweg te St. Nicolaes, alle welcke calseye gekost heeft tot en met het gone gepasseert is in de rekeningen, gedaen den 22 april 1672, ter somme van, 31.600 guldens 15 stuivers courant."

tot alle de huizen, welke toen ter tijd met strooije daken, meest al, waren gedekt. De vlam sloeg ook in den toren en daken der parochiekerk, zoodanig dat het klokkenspel in den toren, alsook een groot gedeelte der kerk, door dezen verslindenden brand wierd vernietigd. Het aantal afgebrande huizen beliep op 565 en een oliemolen in de Nieuwstraat: het huis van het geslacht Castro, in de Nieuwstraat, met vijf à zes andere, waren de eenige, waaraan door de vlam niets was beschadigd, slechts drie menschen waren door de vlammen om gekomen; de verdere hierdoor veroorzaakte schade was onberekenbaar en de droefheid onuitsprekelijk.

In hetzelfde jaar 1690 en onmiddclijk na den boven aangehaalden brand, ontvingen de eerw. paters *Recoletten* toestemming om alhier hun klooster te stichten.* De handvesten melden, dat deze zoogenoemde recoletten uit de stad Hulst gebannen op den 21 maart 1654, zich te St. Pauwels eene verblijfplaats kwamen aanschaffen, in een houten huis dat regt over den hoek der Nieuwstraat stond; de geestelijke stand ver-

* Men leest in een handschrift van dat jaar, dat de brand de gemoederen van eenige overheden deed bedaren, die zich totdien tijd tegen de stichting hadden aangekant, en dat dezelve toen vrijwillig daarin toestemden.

hief zich tegen hunne stichting, ten opzichte der aanhoudende geldzamelingen die zij deden; doch deze tegenkanting eindigde door het concordaat van den bisschop van Gent, in dato 10 december 1661, waarbij aan hun werd toegestaan te St. Pauwels een klooster te stichten. Intusschen betrokken zij een huis te St. Nikolaas op de vischmarkt, alwaar zij den godsdienst en ordespligten uitoeffenden, toen zij op den 23 juni 1690 Rome's toestemming ontvingen om het klooster te stichten, welke door den bisschop van Gent slechts op den 28 februari 1692 werd bekrachtigd. De benoodigden grond ter stichting wierd hun boven eene somme gelds door den heer Boudewyn de jonge geschonken; hun aantal bestond alsdan uit 18 paters en 6 broeders, welke aldaar de jeugd onderwezen.

Op den 14 oktober 1696 werdt door Z. H. E. bisschop van Gent de kerk dezer paters ingewijd; aan dezelve werd door den heer Pieter Verstraete, te St. Nikolaas, het hooge altaar, de communiebank, de kerk- en armmeestersdisch en de kerspel geschonken; naderhand is het altaar door den baron van Boonem, hoogbailliuw van den lande, geschonken, en dien aan Franciscus toegewijd, door den heer Ramont, griffier van den voornoemden lande.

Ter stichting deze kerk, werden er twintig vensters in geplaatst, door zoo vele edellieden geschonken en met hunne wapenen beschilderd; te weten: baron van Boonem, Zaman, Ramont, Pottelsberghe, de Catro (Johan), Craywincquel, Moucheron, de Meulenaere, de Castro (Jacobus), vander Noot (bisschop van Gent), de Jonghe, de Castro (Francis), de Hertoghe, Dansaert, Steelandt, de Neve, van der Sare, Varendonck, Ramont, Laureys.* Ook liggen in deze kerk begraven, Boudewyn de Jonghe, de heer van Walburg, Bueren, Duwaerde, enz., hoofdschepenen en gedeeltelijk stichters van het klooster, de baron van Boonen en F. Ramond.

In 1796, werd dit klooster opgeschorst en in 1808 werd het door Z. H. E. Falot deBaumont, bisschop van Gent, gekocht en aldaar een bisschoppelijk collegie gesticht, waarover reeds is gehandeld in het eerste deel.

In vroegere tijden bestonden te St. Nikolaas prachtige kastelen en verblijfplaatsen van adellijke geslachten, aldaar door het hoofdcollegie, waarvan zij deel maakten, meermalen aangetrokken; onder deze munteden de huizen van Paddeschoot, Arschoot, Pumbeek en Walburguit, welke tevens aanzienlijke heerlijkheden waren.

* Handschrift van den H. Laureys.

HEERLIJKHEID PADDESCHOOT.

Te voren strekte zich de heerlijkheid* van Paddeschoot, alhoewel onder het grondgebied van St. Nikolaas, uit tot in het gebied van Waesmunster en in dat van Belcele; zij behoorde van de vroegste tijden aan het geslacht van de Hertoghe, welke aldaar als heer het hoog, middelbaar en lager regt oefende, alsook dat van het beste hoofd, vrije vogelvangst en andere voorregten; zij releveerde van den hove van Beveren. Men leest dat in den jare 1440 zekeren ridder Johan de Hertoghe, heere van Paddeschoot, geheimen raad van Philippus, hertog van Bourgogne, was.

In 1555 werd een tweede Johan de Hertoghe heer van Paddeschoot, benoemd om mede te arbeiden in de verandering der wet of regering van Gent.

Markus, van denzelven naam, was in 1625 voorzitter in den raad van Vlaanderen.

* Wat de heerlijkheden in het algemeen betreft, zijn de inligtingen hier aangaande getrokken uit de door het hoofdcollege op den 7 februarij 1741 opgemaakte tafels, en wat de geslachten betreft die deze hebben bezeten, uit *Sauderus*, *l'Espinoy* en de handschriften van de heeren *van de Velde*, *van der Vynckt*, *de Castro* en *Laureys*; echter wegens de kleine heerlijkheden, heb ik niets volledig kunnen daarstellen.

Volgens *Sanderus*, zijn er verscheide andere de Hertoghe heeren van Paddeschoot, in de geschiedenis als geleerde of dappere mannen bekend; nochtans blijkt uit de echte gedenkstukken, dat deze heerlijkheid eene lange reeks van jaren uit het geslacht van de Hertoghe was geweken; doch in de zestiende eeuw daar wederom in terug kwam. Deze heerlijkheid behoorde in 1490 aan Olivier van Royen, ridder en hoofdschepenen van den lande van Waes; deszelfs eenige dochter bragt dezelve ten huwelijk aan Karel Schoorman, welkers dochter die ten huwelijk schonk aan haren bloedverwant Augustinus Schoorman, hoofdschepen van meer genoemden lande van Waes; daarna werd dezelve wederom door uithuwelijking overgemaakt aan de dochter van de Hertoghe, tot dat in 1680, de dochter van Karel Phillippus van dezen naam, ook hoofdschepen, genaamd Antoinetta Clara, en weduwe van don Jacques de Castroy Toledo, dezelve verkocht aan Johan Bap.^t de Turnhout, ridder, welken in 1686, onder vergunning van den vorst, het register der heerlijke regten deed vernieuwen; en dezelve bemaakte aan zijnen oudsten zoon Alexander, ridder, in 1760 ongehuwd overleden; waardoor zij aan zijnen

broeder Jan, ridder, heer van Arckel, overging, welken bij zijn overlijden, in 1762, dezelve in erve liet aan zijne oudste dochter Elisabeth Wilhelmina, sinds 1767 gemalin van Johan Joseph van der Meulen, ridder, in 1801 overleden, toen de heerlijkheden reeds waren opgeschorst.

Het kasteel van Paddeschoot met den daaraan liggenden watermolen zijn in 1626 gebouwd; men zie deszelfs schets bij *Sanderus*, plaat 15, tweede deel.

Na den dood van gezegden heer van der Meulen werd het kasteel verkocht en in eene hofstede veranderd en behoort alsnu mevrouw de weduwe van Waesberghe.

HEERLIJKHEID VAN ARSCHOOT.

Deze heerlijkheid doorliep insgelijks verscheide adellijke geslachten, wanneer Adriaan de Winter dezelve kocht op den 23 december 1559 voor zijnen zoon, heer van Vlierdeghem, Poelvoorde en Honscote bij brieven en dekreet van den grooten raad in Braband en in 1620 kocht jonkheer Pieter Elias, heer van Hudeghem, lid van den raad in Vlaanderen, uit hoofde van zijne gade mejufvrouw Anna de Winter, klein-

dochter van evengenoemden Adriaan; deze heerlijkheid en liet die door het leenhof van Beveren *releveren*. In 1638 werd zij door de nakomelingen van het geslacht de Winter verkocht aan mejufvrouw Barbara Brandt, welke die naderhand aan haren zoon Pieter Frans Penneman, heere van Mariekerke, achterliet, en door deze bij levendige handsgifte van 9 april 1725 en 29 october 1727 aan zijnen wettigen zoon Philippus Louis Penneman, heer van Mariekerke, griffier van den raad in Vlaanderen werd overgemaakt, welke zonder kinderen op den 29 december 1769 overleed; door dit sterfgeval werd zij op den 7 januarij 1778 openbaar verkocht voor de somme van 7.595 guldens courant, aan Johan Joseph van der Meulen, ridder en zijne gezellin Elisabeth Wilhelmina de Turnhout, vrouw van Paddeschoot, onder welken deze heerlijkheid een einde nam. Zij oefende eigen regt, releveerde en was verspreid zoo als die van Paddeschoot.

HEERLIJKHEID VAN PUMBEEK

Sommige schrijven dezen naam Puyenbeek of Puimbeek, maar wordt meermalen Pumbeek geheten; dezelve was eene der oudste

bekende heerlijkheden en behoorde oudtijds en nog voor de stichting van St. Nikolaas aan een geslacht dat dezen naam, volgens gebruik van dien tijd, voerde; onder het jaar 1236 wordt gewag gemaakt van Richardus van Pumbeek, welke een krijgsman was; in de akten van 1244 en en 1249 wordt van eenen Theodorus de Pumbeek, en van zijnen broeder Godefridus gesproken; in 1290 ontsloeg Johan van Pumbeek zijne vassalen van de slavernij door die vrij te stellen; dit geslacht Pumbeek stierf uit en de heerlijkheid verhief nog andere geslachten; men vindt bij *l'Espinoy* dat op den 22 maart 1591 mher Jacq.^s de Langlée, ridder, heer van Pisques en Pumbeek tot hoogbailliuw der stad Gent werd benoemd; naderhand is zij overgegaan in het geslacht van Charles, waarvan Gilles Willem Charles, heer van Nieuwenhove, hoofdschepen van dezen lande, zoon van Gaspard, ridder, dezelve in 1686 aan zijnen oudsten zoon Gilles Charles, gelijkelijk in 1715 hoofdschepen in erve naliet; na dat deze in 1724 was overleden, ging dezelve over aan zijne dochter mejufvrouw Margaretha Emmanuella Charles, welke op den 11 november 1749 huwde met Stybert Joseph Augustinus van Emeric, heer van Schievelde Bannighem zoon van

Stybert, raadpensionaris van het Brugsche Vrye en van Magdalena Rappaert, welke eenen zoon achterlieten Joseph genaamd en werd die op den 24 november 1752 ook heer van Purnbeek; op den 13 februarij 1776 trad hij met mejufvrouw Isabella Carnin, dochter van Johan, graaf van Staden en mejufvrouw Charlotte le Poivre, vrouw van Vindschoute in het huwelijk, welke kinderen achterlieten die deze heerlijkheid tot aan de Fransche omwentelingen in bezit hielden; zij releveerde en had eigen regt als de voorgaande.

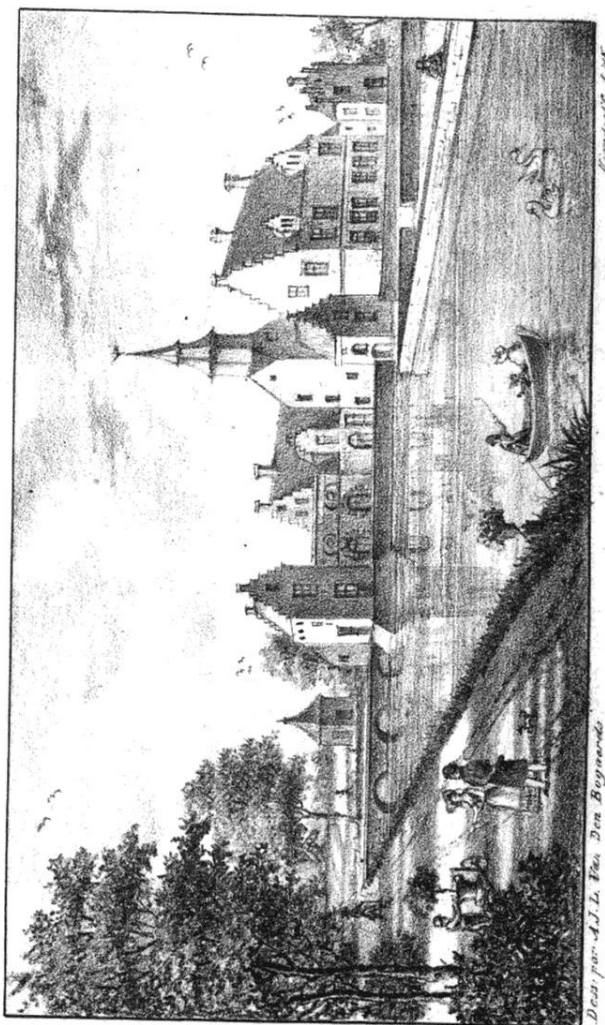
Deze drie heerlijkheden Paddeschoot, Arschoot en Pumbeek bevatten te zamen eene uitgestrektheid van 366 gemeten 25 roeden oude Gentsche maat en waren schatbaar op ongeveer 568 gemeten met een bevolking van bij de 700 zielen, ongeveer het midden der voorleden eeuw opgeteld.

HEERLIJKHEID VAN WALBURG.

Bij oktrooi van den zo februarij 1550 werden de heerlijkheden *van der Moere* en *Wilmaers* met elkanderen vereenigd en onder den titel van heerlijkheid van *Walburg* hernoemd, terwijl men in hetzelfde jaar dezelve kasteel

STAD ST. NIKOLAAS.

BESCHRIJVING VAN DE

Des. par A. J. L. Van Den Bogaerde.

Gravé par L. de

Kasteel Wuburg te J.º. Nikolaas.

bouwde; in 1555 was Willem van Walwyck hoogbailliuw van Waes en heer van Walburg; van daar ging de heerlijkheid over in het geslacht van de Jonghe en verbleef daar tot in de voorleden eeuw; verder bij huwelijk aan het geslacht van Berthout, burggraaf de Quenonville overgaande, hetwelk dezelve op het einde de voorgaande eeuw aan den heer van de Voorde te St. Nikolaas verkocht, thans behooren de gebouwen en gronden door overerving aan den heer Delrée, inspecteur der registratie en domeinen, welke het kasteel ten huidigen dage nog in goeden staat onderhoudt en dat bewoont, (zie de schets hier nevens).

Deze heerlijkheid releveerde van den hove van Waes; de straat waarin het kasteel ligt voert deszelfs naam en is thans uit eene schoone reeks huizen op den chijnsgrond dezer heerlijkheid zamengesteld.

Eertijds bestond er gelijk men heeft bemerkt bij de beschrijving van de heerlijkheid Beveren, een gedeelte van St. Nikolaas, dat een insluitingsdeel maakte der heerlijkheid Beveren, bevatte deze insluiting of *enclavement* met het klein gedeelte in Belcele gelegen, eene uitgestrektheid van 567 gemeten gentsche maat en

had in de voorledene eeuw eene bevolking van meer dan 1500 zielen.

Buiten het zoogenaamde Beversche oefende een gedeelte der heerlijkheid *Varebeke*, op Belsele gelegen, grondregt uit, voortijds geschiedde dit door den baron de Bruine, daarna door de geslachten Borluuten van der Linden d'Hoogvorst.

Voor de heerlijkheid van *Walgort* oefende de heer Jacques Uytorikt het grondregt.

Voor de burggravij, gezegd *Terbanken*, was het als de voorgaande in regt en den heer van der Meersche die zulks uitoefende.

Hoogcameren werd als de voorgaande uitgeoefend door den heer P. van der Sare.

Eyckeloo als de voorgaande door den heer J. van Overvelt.

Amelvelt als de voorgaande door den heer J. de Bruine.

Mandekens en *Duarde* als voren door den heer burggraaf de Jonghe, baron van Ardoie.

Voor *Borms* werd hetzelfde als voren uitgeoefend door den heer Tayart.

Mosbrouk door den heer Gasparoli, te Brussel.

Ter Elst door den heer advokaat Rotthier.

Meulmaeker door den heer baron van Boonem.

De heerlijkheid van *Verre* strekte zich ook uit in St. Gilles en Vracene.

Te St. Nicolaas bestond ook eertijds het prachtig kasteel van Boonem, hetwelk vele jaren tot woning van den hoogbailliuw van den lande verstrekte, thans is hetzelfde nog in wezen; doch vervallen en door den eigenaar den heer Janssens in eene katoenfabriek veranderd.

Het oude hof van Castro, welke de woonstede der heeren van Exaerde had geweest, was ook zeer fraai en aanzienlijk, toen hetzelfde door gezegd geslacht van Castro y Toledo werd bewoond, doch is alsnu ook gedeeltelijk vervallen en onbewoond.

Eindelijk bezigtigt men te St. Nikolaas het lusthof van den heer Everaerts de Gheelant, alhier in de Themschestraat staande, hetwelk schoone hoveningen bezit en in 1778 gebouwd is; alsook dat van den heer P. Cardo, op het hof ter Spreuws in 1821 gebouwd en ongeveer twee mijlen van de stad afgelegen.

BESCHRIJVING

VAN DE

STAD LOKEREN.

VANWAAR de stad *Lokeren* hare benaming ontleent, is gansch onbekend; dezelve benaming schijnt nimmer eenige verandering te hebben ondergaan, en wordt in de fransche en latijnsche talen ook Lokeren geschreven. Weleer was zij onder de dorpen of vlekken gerangschikt, doch werd op hetzelfde tijdstip en op dezelfde wijze als St. Nikolaas, tot stad verheven; aldus erkend door het organiek reglement voor de provincie Oost-Vlaanderen, wordt zij insgelijks door hare drie bijzondere afgevaardigden bij de staten dier provincie vertegenwoordigd.

De stad Lokeren nam sinds 200 jaren ten aanzien der bevolking zeer toe en werd aanzienlijk en belangrijk wat de scheepvaart, trafijken en fabrieken betreft. Zij is voor den handel zeer voordeelig gelegen op de rivier de Durme, en

op de reeds beschreven groote banen, op ongeveer 21 mijlen afstand van Gent; op bij de 35 van Antwerpen en op 11 van Dendermonde. Lokeren maakt de grensscheiding uit van het distrikt en paalt aan de noordzijde tegen het gebied Exaerde en Dacknam; aan het oosten tegen Sinay en Waesmunster; zuidwaards aan het distrikt Dendermonde, te weten, Zele, Overmeire en Calken; ten westen aan het distrikt Gent, te weten, Destelberghe en Zeven Eeken.

Het is de hoofdplaats van het kanton van dien naam, en het heeft een der meest uitgestrektheid gronds onder de gemeenten van Oost Vlaanderen.

De Lokersche oppervlakkige grond ligt gansch effen, met uitzondering van twee heuvelachtige deelen, doch van kleine uitgestrektheid en uit zandige gronden zamengesteld, op anderhalve mijl van de stad, langs den weg naar Waesmunster gelegen; onbewoond en met opgaande boomen beplant; de eerste heuvel wordt *Molsbergen* genaamd en is uit vijf à zes bergen (*mamelons*), ter hoogte van ongeveer 5 à 6 ellen, zamengesteld, bevattende in alles vier à vijf bunderen; de tweede heuvelachtige deelen zijn

nog van minder aanbelang; en worden genaamd Hooge Konijne pijpen of *garennen*.

Het gebied Lokeren is naast dat van Gent het meest bevolkte in geheel Oost-Vlaanderen en bestond op den eersten januarij 1824, uit het groot aantal van 15.023 zielen. In weinige jaren is deze bevolking zeer vermenigvuldigd in de volgende evenredigheid.

In 1774,	10.051	zielen.
In 1794,	11.800	id.
In 1808,	11.960	id.
In 1820,	14.475	id.
In 1823,	14.910	id.
Op den 1ste januarij 1824,	15.023	id.

De bevolking boven de kom der stad zelve, is in elf notable wijken verdeeld, te weten:*

* Digt bij de grensscheiding van Lokeren, tegen en te Exaerde, vindt men van ouds het gedeelte grondgebied genaamd *Ryke Doorslaer*; de beste plaatsbeschrijfkudige kaarten, als van *Ferraris* en *Maillart*, hebben deswegens gewag gemaakt; de oudheidkundigen heer *Ed. van Doorslaer van Ten Ryen*, te Hamme, heeft mij gelieven mede te deelen, dat, volgens de familiememorien onder hem berustende, een zijner voorouderen, met naam Livinus van Doorslaer, hij gifte zijns vaders Lodewyk, schepen, in het tijdvak van 1561, zijn huis bekwam, met graanmolen, landen en bosschen te Exaerde en Lokeren, ter plaats van ouds *Ryke Doorslaer* geheten. Aan hetzelfde huis behoorde eene kapel, die tijdens de olnwentelingen in 1566, met hetzelfde zijn afgebrand. Ter zelve plaats *Doorslaer*, stond in vroegere tijden een kasteel, hetwelk onder graaf Philippus, in 1452, door de oproerigen werd verwoest.

1 De stad, met eene bevolking van	7.630
2 Boxelaer	782
3 Everslaer	569
4 Naestveld	375
5 Hellaer	447
6 Heyende	608
7 Slaekte	301
8 Ouden Bosch	295
9 Nieupoort	1.123
10 Duttene	1.663
11 Roosen	581
12 Bergendriesch	649
Dus	15.023

De geslachten der bevolking zijn aldus verdeeld, te weten:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren, dus bekwaam voor den gewapenden dienst	2.785
Van het mannelijke geslacht van 50 tot 60 jaren	615
Van het mannelijke geslacht boven de 60 jaren	692
Van het vrouwelijk geslacht in het algemeen	4.587
Van beide geslachten, beneden de 20 jaren	6.344
Te zamen	15.023

De voltallige oppervlakkige uitgestrektheid van het gebied Lokeren beloopt op 4.348 bunderen 71 roeden 40 ellen, een klein deel van eenen uitmuntenden aard en de overige deelen tamelijk, doch een klein gedeelte zoo gemeene, dat dit gebied tusschen het twee derde en drie vierde der oppervlakte schatbaar is en bevat 3.461 bunderen 8 roeden 80 ellen bouwlanden; 285 bunderen 7 roeden 80 ellen weilanden, 140 bunderen 26 roeden 90 ellen bosschen.

De nabijkomende jaarlijksche opbrengst der landerijen is in de volgende evenredigheid verdeeld.

Tarwe	2.600	tot	3.100	mudden
Rogge	27.000	tot	27.600	mudden
Garst	7.600	tot	7.850	mudden
Haver	12.500	tot	13.200	mudden
Boekweit	4.800	tot	5.100	mudden
Aardappelen	24.000	idem en boven.		
Hooi	450.000	tot	500.000	ponden

Jaarlijks worden daarin 480 à 520 bunderen met lijnzaad gezaait, welke 3 à 400,000 ponden gezwingeld vlas opleveren.

Men telt te Lokeren 531 à 540 paarden, waarvan slechts 30 à 35 tot gemak of weelde dienen;

de overigen zijn tot den landbouw en trafijken bestemd; zij worden gespannen voor 390 à 400 rijtuigen met twee wielen en een gareel, 200 à 210 met vier wielen en twee gareelen, en 18 à 22 met vier wielen en één gareel, en eindelijk 6 à 7 met vier wielen en vier gareelen.

Lokeren telt mede 1810 à 1830 allerhande hoornbeesten; 850 à 870 schapen en 750 à 760 varkens. Ook 13 à 14 vaartuigen.

De geestdrift en werkzaamheid in vernuft harer inwoonders is uitnemende en brengt de volgende opgave aldus te weeg:

Fabrikkanten in zijde, wol, katoen, vlas, enz.	18
Laken stofien en andere verwers	14
Garen katoen en linnenbleekers	41
Hoedemakers	6
Leerlooijers	3
Anker- en aanbeeldsmeden	1
Kagchelsmede	4
Molenmakers	1
Scheepstimmerliede	1
Zeildoek-, balengoed-, singel- en rolreeders	12
Linnenreeders	1
Over te brengen	102

Van de ommezijde	102
Hennepbereiders	17
Hennepwevers	1
Getouwwevers	5
Hekelmakers	1
Lijndraaijers en touwslagers	20
Houte pompmakers	2
Schopmakers	1
Klompmakers	4
Plankzagers	3
Chicorijdroogers	1
Pottebakkers	1
Brouwers	35
Kramers met overdekte winkels	21
Kramers met onoverdekte winkels	29
Pakdragers	6
Omloopers met goederen	29
Zaakwaarnemers	3
Hoefsmeden	13
Slotenmakers	3
Koperslagers	4
Zadelmakers	2
Rijtuigmakers	1
Wagenmakers	7
Over te brengen	311

Van de ommezijde	311
Behangers	1
Schrijnwerkers	2
Bontwerkers	3
Borstelmakers	3
Steenhouwers	1
Tabakspanners	10
Timmerlieden	23
Witwerkers	8
Kuipers	15
Korenmolenaars	17
Boekweitmolenaars	24
Chicorijmolenaars	3
Hennep klopmolens	3
Kalandermolens	2
Lijnkoekmolens	24
Mostaardmolens	12
Moutmolens	16
Oliemolens	26
Snuifmolens	1
Tabakkerfinolens	2
Zoutzieders	3
Zeepzieders	4
Mouterijen	25
Over te brengen	539

Van de ommezijde	539
Stijfselfabrieken	1
Winkeliers	332
Huisschilders	9
Blikslagers	2
Schaar- en messenslijpers	2
Slagters, voor anderen	18
Laarzenmakers	1
Schoenmaker	33
Gareelmaker	1
Mutsenmakers	3
Kleermakers	29
Modemaaksters	2
Knoopmakers	2
Pruikmakers	1
Kartonwerkers	1
Logementhouders	34
Billardhouders	1
Kooplieden (buitenl. inslag)	1
Kooplieden	154
Kominissionnarissen	14
Notarissen	4
Griffiers	2
Stoeldraaijers	9
Over te brengen	1185

Van de ommezijde	1185
Mandemakers	4
Rietdekkers	7
Metselaars	13
Glazemakers	5
Tandmeesters	1
Verwverkoopers en drogisten	14
Veearts	1
Wijnverkoopers	1
Slijters in wijnen en sterke dranken	21
Tappers	193
Kroeghouders	5
Societeiten	1
Banketbakkers	3
Koekbakkers	18
Broodbakkers	39
Broodverkoopers	103
Vleeschverkoopers	1
Vleeschhouwers	18
Vogelverkoopers	1
Kaarsmakers	9
Waskaarsmaker	1
Ondernemers van postwagens	4
Rijtuigverhuurders	11
Over te brengen	1659

Van de ommezijde	1659
Voerlieden	47
Verhuurders van kleederen	1
Uitdragers	12
Omroepers, enz.	1
Schatters	1
Wijnroeijers	1
Schrijvers van akten	1
Pachters	9
Aannemers	1
Pandhouders	3
Geneesheeren, heelmeesters en artsen	9
Kostschoolhouders	1
Schoolhouders	7
Goud- en zilversmeden	2
Horlogiemakers	3
Kommissionnarissen van veeren	1
Brievenbestellers	1
Doodgravers	1
Baardscheerders	28
Mutsenmaaksters	8
Over te brengen	1797

Het volledig getal allerlei beroepen, neringen, enz., beloopt op 1877.

De voornaamste takken der opbrengsten van

fabrieken en vernuft, zijn vooreerst de bieren, welke jaarlijks 18 à 22.000 vaten opleveren, dezelve zijn over het algemeen smakelijk en krachtig.

De bleekerijen zijn aldaar vermaard, want men bleekt er elk jaargetijde ongeveer een millioen ellen lijnwaad.

150 à 155.000 ellen katoen en katoennetten leveren de weverijen ieder jaar op.

30 à 32.000 ponden best en middelsoortig vlasgaren spint men er en 2.500 tot 3.000 ponden wit getwijnd garen; er worden 53 à 57.000 ellen kant gewerkt.

28 à 31,000 ponden hennep worden te Lokeren bewerkt en gehekeld en 31 à 3400 ponden in fijne lijnen verdraaid; men weeft aldaar jaarlijks 13 à 14.000 ellen tijke van eene zeer goede kwaliteit.

De hoedenfabrieken zijn er zeer vermaard; men maakt er jaarlijks van 38 à 42.000, van goede kwaliteit en zeer sterk*.

Meer dan 5.000 vaten onderscheide soorten van olie, goede kwaliteit, worden er jaarlijks gestampd.

* De fabriek van den heer Vranken aldaar, is op de aanzienlijkste wijze ingerigt en is de uitstekendste in de gansche provincie; 130 à 150 knechten zijn aldaar in dienst; ook wordt deze fabriek door de doorluchtigste reizigers bezocht.

950 à 1050 vaten goede zeep worden er gezoden en 120 à 123.000 ponden zout gezuiverd.

De leertouwerijen bereiden er doorgaans 1050 à 1150 vellen van de beste kwaliteit.

De lijnwaadweverij te Lokeren bestaat uit 42 à 45.000 ellen lijnwaad, doch van mindere kwaliteit; en uit meer dan 80,000 ellen van werk van vlas geweven, deze laatste echter zijn in hunne soort zeer goed.

De voornaamste voorwerpen tot den koophandel zijn de granen, olie, vlas, hennep, vette zaden, vee, uitlandsche bieren, timmerhout, kalk en steen, kolen, ijzer, mest, gedroogde en gezoute visch, specerijen, zilverwerk, wijnen en likeuren.

De stad Lokeren pronkt met eene fraaije en uitgestrekte marktplaats, rondom door schoone gebouwen omgeven en met eene kaai aan de rivier; verders uit acht volbebouwde straten*.

Het aantal huizen bestaat uit 2.043, waarvan in de kom 1201 en in de wijken 843. Dezelve zijn op de volgende wijze verdeeld, boven de huurwaarde van 20 guldens 1793, onder dezelve huurwaarde 250 en 30 windmolens.

* De voornaemste straten zijnde Roomstraat, Kerkstraat, Baugstraat, Zavelstraat, den Hoek, de Schoolstraat, het Land van Luyk en de Kapelstraat.

In 1823 betaalde men aan deze stad een jaarlijks geregeld inkomen van 27.269 guldens 5 centen *, over hetzelfde jaar 1823 bragt Lokeren op in 's rijks schatkist 130,191 guldens 54 ½ centen.

* Deze gewone inkomsten zijn op de hierna aangewezen wijze verdeeld:

Beloop der additionele centen op de grond bel	f 1.413 66
“ op de personele belasting	f 1.591 26 ½
“ der regten op de dranken, eetwaren, bouwstoffen	f 2.991 92 ½
“ der opbrengst van de brug	f 31 47
“ der kaaisluisgelden	f 161 10
“ der opbrengst van wik en weegloonen	f 7.344 00
“ der opbrengst van pacht veeren	f 166 00
“ der heffing voor het gebruik van plaatsen op de openbare markten	f 4.974 00
“ der zuivere opbrengst der leges en voordelen ter plaatselijke secretarie en wegens de afgiften der acten van den burgerlijken stand	f 40 99
“ der boeten op politie overtreding	f 46 90
“ der verhuring van huizen en verdere gebouwen, de gemeente toebehoorende	f 178 19
“ der verhuring van landen, idem	f 48 25
“ der vergelding voor het gebruik der fournituren, barakken en stallen	f 75 94
“ van de pacht der vischmijnen	f 303 00
“ additionele centen op 's rijksaccijnsen, van bieren	f 6.150 00
“ id. id gemaal, slagtgeld en dranken	<u>f 1.799 36</u>
Tezamen	f 27.269 05

De stad Lokeren houdt wekelijksch op hare groote markt, des woensdags, een voornamen marktdag, welke benevens die te St. Nikolaas in de omliggende dorpen veel vermaardheid heeft; deze markt is aanmerkelijk in opbrengst in de stadskas *.

De nabijkomende begrooting der hoeveelheid van de aldaar verkochte waren boven bijna een millioen ponden gezwingeld vlas, bestaat ongeveer als volgt:

Tarwe	19.000	mudden
Rogge	23.000	mudden
Garst	10.500	mudden
Boekweit	20.000	mudden
Haver	10.000	mudden
Aardappelen	4.000	mudden
Boter	55.600	ponden
Hooi	1.200	wissen
Klaverzaad	120.000	ponden
Lijnwaad enz.	23.500	ellen

* De voornaamste takken dezer zijn:

Op de meting van granen en zaden	f 2.700
Op de meting van lijnwaden en servettengoed	f 900
Marktregt op de granen en zaden	f 2.000
Marktregt op vlas en hennep	f 1.200
Marktregt op kramers en winkels	f 1.500
Marktregt op het vee	f 400
Marktregt op hooi en brandhout	f 155

Deze aanzienlijke markt werd bij oktrooi, op den woensdag, in het jaar 1555 toegestaan en hare inrigting benadeelde veel de markt van Dendermonde. In 1606 verkregen Lokeren's inwoonderen oktrooi om eene kleine schatting op de kramen te mogen heffen.*

Op 28januarij 1613, bekwam Lokeren nog een oktrooi, om aldaar op den 9 augustus van

* Deze opbrengst was bestemd tot het herbouwen van hunne afgebrande kerk. " In 't jaer 1584, als de stad Dendermonde "nog was in 't geweld van de rebellen, en dat die van 't "garnisoen van aldaer, by last van den gouverneur Ryhove, de "kerke van Lokeren geheel hadden verbrand met eene groote "menigte van huizen en schueren, zulks dat er niet van de "voorzeyde kerk en was blyven staen dan alleenelyk de "fondamenten; hebben die van Lokeren, naer de overweldinge "van de voors stad Dendermonde en die van Gend, zeker deel "van eene choor allengskens opgemaekt, daerin den dienst "Godts is gedaen geweest; maer alzoo de plaetse te kleyne "was, en ook nog onvolmaekt, zulks dat den meesten deel van "de ingeseten moesten buyten blyven, en dat zy geenen "middel hadden om de voorzeyde kerke te herstellen, mits "huerlieder groote bederfenissen en afbrandinge huerlieder "eigen huizen, uitteeringe van volk van oorloge en de zwaere "onkosten, die zy dagelyks moesten opbrengen, zoo hebben "zy den 18 meert 1606 van hare Hoogheden Albertus en "Isabella octroy verkregen om te mogen stellen ende lichten "zekere kleine schattinge op de kraemen, waeren en "koopmanschappen, die ter vrymerkt t'elken woensdag in die "voorzeyde parochie zouden gebragt worden, ende op eenige "andere consomptien, voor eenen termyn van negen jaren, "mits betalende ten profyte van de majesteyt, 50 guldens 's "jare." *Handvesten van Waes, (uittreksel).*

elk jaar eene jaarmarkt te mogen houden, doch deze schijnt in verval te zijn geraakt.

In 1662, bekwam het wederom oktrooi om eene lijnlaken meterije te mogen oprigten; dergelijk oktrooi werd in 1674 verleend, om een personeel veefonds te mogen heffen; en bekwam die stad nog verdere en latere oktrooijen wegens de marktregten.

Lokeren heeft eene parochiale kerk en drie kapellen: de eerste werd gesticht ongeveer het jaar 1100 (echter weet men hier omtrent geene omstandigheden te verhalen) en na verscheidene malen hersteld en vernieuwd te zijn; brandde zij in 1719 gansch af; en krachtens bekomen octrooi tot het heffen van penningen voor dit werk, werd zij in 1720 en 1721 uit de grond en op het prachtigste ter zelve plaats op de groote markt werderopgebouwd en geheel uit witten steen met ee zeer hooge en schoonen toren versierd; deze gebouwen zijn in den smaak der hedendaagsche bouwkunde, en moeten ongetwijfeld als het schoonste gedenkstuk van het distrikt worden beschouwd; de kerk is 60 ellen lang, 20 ellen breed en van binnen zeer prachtig.

De eerste kapel werd aan St. Anna toegewijd, die der *Zeven Wonden* geheten, en staat aan

STAD LOKEREN.

B. De Looze del.

Ch. Cuyghena sc.

GROOTE KERK TE LOKEREN.

BESCHRIJVING VAN DE

het oosten, op anderhalve mijl afsfands der stad, aan de groote haan naar Antwerpen; die welke in het zuiden staat, is aan St. Lauwerentius toegewijd; eindelijk een aan de west zijde der stad op denzelfden afstand staande, maakt de derde uit.

Verders staat te Lokeren een fraai stadhuis, met eene gevangenis daaronder; hetzelfde werd in het jaar 1500 gekocht,* en sedert vernieuwde men dit op de fraaije wijze waar op het heden zich nog vertoont.

Lokeren staat in de geschiedenis zelden roemruchtig bekend door buitengewone gebeurtenissen, hoewel hetzelfde zijnen oorsprong schijnt te dagteekenen van in de tiende eeuw:** nimmer was hetzelfde onderworpen aan leenheeren, maar werd altijd door het oppergezag der waessche en vlaamsche bewindhebbers bestuurd. In weerwil hier van, bestond er een geslacht dat zich weleer den naam van Lokeren toeëigende en dat oorspronkelijk dat van van Zuylen schijnt te zijn*** en dit om reden dat het

* Tegen zeven honderd ponden courant geld twee honderd dergelijke ponden betaalde op hetzelfde jaar de gemeentekas tot deszelfs herstelling.

** Men zal bij het vervolg ontwaren dat haar gebied oorspronkelijk uit Waesmunster sproot.

*** Zie de beschrijving van Waesmunster.

zelve het erflijk schoutendom over Lokeren en Waesmunster bezat; hetgene een 's gravenleen was van den hove van Waes; zoo dat deze erflijke schouten of schoutheeten een aanzienlijk adelijk geslacht uitmaakten, thans onder den naam van Lokeren en onder die van Schoutheet bekend * welke zeer dappere ridders en beroemde magistraten opleverde; bevoor vindt men gewag gemaakt van Goutere van Lokeren, voorsnijder van den graaf van Vlaanderen, Karel van Denemarken, in 1127.

Wouter van Lokeren stond met verscheide andere edellieden den graaf Philippus van Elsas bij, in deszelfs waardigheid als banderheer van zijnen raad en onder het jaar 1164 leest men dat Wouter of Waltherus van Lokeren, benevens andere ridders, als getuigen zekere nieuwe voorregten onderteekenden, welke door gezegden graaf van Vlaanderen Philippus van Elsas aan de stad en regering van Nieupoort werden vergund; dezen Waltherus of welligt deszelfs zoon onder dien naam, vergezelde den graaf Boudewijn van Constantinopolen over zee tegen de ongeloovigen, alwaar hij zich deed

* “Les Schoutheet de la maisou de Zuylen se distinguaient par “un cris d'armes *Apcoude*; ils sont venus au pays de Waes “avant 1165, du tems de la possession des comtes de “Hollande.”

Hands. v d. V.

uitblinken en overleed aldaar bij de stad Edissa in Mesopotamien anno 1199; hij had ook de gifte te Dacknam aan de abdij van Ninove gedaan, onderteekend*; hij liet een zoon na met naam Walhardus, uit welken de hoofdschepen van Waes, Romanus van Schoutheet sproot.

In het jaar 1285 begunstigde Arnold van Lokeren het klooster van St. Baefs met zeker gedeelte landen, zoo als zulks de handvesten dezes kloosters uitwijzen.

Anno 1339 onderteekende Jan van Lokeren, schilddrager onder de Vlamingen, benevens andere edelen, het verbond tusschen Joannes, hertog van Braband en den graaf Lodewijk van Nevers, binnen Gent op den 3 november van hetzelfde jaar aangegaan.

In de registers der keure van Gent onder het jaar 1393, stond Gilles Schoutheet van Lokeren en Otto de Brin zijn bailliuw, geboekt; verscheide andere registers dezer keure maken melding van mher Gilles Schoutheet van Samslag en van deszelfs neef Boudewijn, enz., en van Hugo Schoutheet, heer van Herpe. De heeren van Lokeren namen ook menigmalen zitting in de regering te Brugge; men zag eertijds te Lokeren in de kerk de grafstede van

* *Zie de beschrijving van Dacknam.*

mher Romain of Romanus van Schoutheet, ridder en erfelijken schout over Lokeren, Dacknam, Waesmunster en Elversele, onder dagteekening van den januarij 1363, welke melden, dat dit geslacht groote diensten bewees aan de graven van Vlaanderen gedurende de kruisvaarten.

In het jaar 1215 stichtte men te Lokeren ter plaatse genaamd Ouden Bosch*, het vrouwenklooster van onze Lieve Vrouw van den Ouden Bosch.

* "In dit jaar (1215) wierd op de prochie van Lokeren ter "plaetse genaemt den Oudenbosch, gesticht het klooster van "Nonnebosch, door Margarita Utenhoven en Oda haer suster "beyde van de kaemer van de gravinne Joanna, alwaer Oda "ten jaeren 1218 de eerste abdisse gemaekt synde, is "gestorven in 't jaer 1324; uyt dit klooster heeft de abdye van "de Byloke nevens Gendt haeren oorspronck gehad; de "landen gelegen in den Oudenbosch, toebehoorende de "gemelde abdye syn groot beth de 1000 gemeten." Uit de Handvest. Men zie *Sanderus* en *Miraeus*, tom. 3 pag. 581.

"Un convent de religieuses de l'ordre de Citaux fut en 1215, "fondé au pays de Waes, à un endroit que l'on appella tantôt la "lieu de St. Marie (locus sanctae Mariae) et tantôt le Vieux "Bois, Vetus Boscus (den OudenBosch). Ces nonnes "s'etablirent en 1247, dans la paroisse d Hensdene, près de la "ville de Gand, où l'on nomma leur nouvelle habitation, le "Nouveau Bois, Novus Bossius, (Nieuwen Bossche), ou bien "la Maison religieuse du Bois (Domus religiosa de Bosca), "tandis qu'il y en eut aussi qui la désignaient sous le nom du "Bois des religieuses (Bossius moni alicum).

" Les Calvinistes vendirent leur dite habitation le 25 mai

In februari 1750 bekwamen de Discalsen de vereischte vergunning om te Lokeren een klooster te stichten en er werd eene dergelijke vraag gedaan door de vrouwenbroeders en Recolleten. Tegen deze stichtingen rezen veel tegenkantingen op; tot zoo verre dat de gegeven vergunningen werden ingetrokken.

De regering der stad Lokeren en die van Dacknam zijn tot in 1794 onder dezelfde overheid gebleven.

In Lokeren bestond ook, zoo als wordt vermeld bij St. Nikolaas, een gedeelte der heerlijkheid van het Beversche, welke aan het huis van Aremberg toebehoorde, voor een uitgestrektheid van 346 gemeten oude gentsche maal*. Deze heerlijkheid oefende hoog, middelbaar en lager regt, pointingsregt, regt van

“1579. Ces religieuses chassées de leurs bois, se refugièrent “dans la capitale de Flandre et s’établirent en 1602, du “consentement de l’abbé de St. Pierre sur le Pré Vert, où leur “couvent, qu’elles occupèrent jusqu’en 1794, existe ecore.” *Mem. sur la ville de Gand*, p. 448 tom. 2.

* Hetzelve werd door het geslacht van Aremberg, bij contracte voor den notaris de Baenst van 18 april 1664, tegen de somme van 1785 ponden groot courant van Robert de Moerman, kanonik van het kapitter van O. L. V. te Kortryk, geoocht, welke er eigenaar van was.

De regeringen van Lokeren waren ook meermalen me de bestuurders van het Beversche gedeelte, in oneenigheid over de jurisdictie.

het beste hoofd, van den penning zestien op de verkocht wordende goederen.

Voorders bestonden in het Lokersche gebied nog onderscheide insluitingen en spletten, te weten:

Drykoningen Mousenacker: hofhouding en hoofstuck; deze oefent grondregt, mannen, penningrenten, enz. en behoorden aan jonkheer Jacobus Laureys te Sombeke en waren aan het Beversche ondergeschikt.

Cockelbergh had het regt van het beste hoofd, erving en onterving van penningrenten, wiens eigenaar jonkheer van der Meersche was en releveerde van de burggravij te Gent, dezelve lag gedeeltelijk op Dacknam's grond.

's *Gravenstelle* had het grondregt, penningrenten en chijsen, derzelver heer was de abt der abdije van Drongen.

St. Baefs had het regt als de voorgaande; de bisschop van Gent was haar heer en zij releveerde van de *Wetachtige Camer*, zich ook op Waesmunster uitstreckende.

De Ridderlijke Maelydt had het regt als de voorgaande, derzelver heerlijkheid behoorde aan Z. M. , als heere van den lande.

DePoorte en Almoessijne van Bodeloo had penningrenten, matigde zich het regt van erving

en onterving toe, met den 16ⁿ penning van de verkochte goederen en strekte zich uittot op de Akkeren, waarvan de abt van Baudeloo heer was.

Nieuwenbossche had grondregt en penningrenten en behoorde aan de vrouw abdis van Nieuwenbossche.

Roosenberg had regten als de voorgaande en was over dezelve ambachtvrouw de abdis van Roosenberg te Waesmunster.

Borsele had het regt als voren en zij releveerde van het hof van Waes.

De Straelie had regtsoefening als voren; de Jesuiten te Mechelen waren hare heeren en zij releveerde van het hof van Waes.

't Hof ter Meerschen had het regt als voren en tot heer den heer Borluut; releveerde van het hof van Waes.

Ten hoecke had regt van erving en onterving en had tot heer den heer le Roy; zij releveerde van 't hof van Waes; tot op Waesmunster strekte haar grondgebied.

Boxelaere had grondregt, mannen enz., penning- en kapuinrenten en zij behoorde aan den heer advokaat Veltganck; zij releveerde van het kasteel van Kortrijk.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE BASELE.*

WORDT somtijds *Bazele*, ook *Basel* geschreven, thans is de wettig aangenomen naam *Basele*; men tracht bij overlevering staande te houden, dat deze gemeente haren naam heeft ontvangen naar een oud kasteel, dat aldaar in de tiende of elfde eeuw bestond en door zekere woudgraven werd bewoond, welke men ook zomtijds *Bazen* noemde en waar uit de naam van *Barele* zoude gesproten zijn; doch deze afleiding komt zeer twijfelachtig voor, dewijl men het tot in de veertiende eeuw nog *Waezele* schreef en naderhand tot in de zeven tiende *Baerzele*; andere zijn van gevoelen dat de lettergreep *sele* van *ceila* voortkomt, beduidende een klooster of woning van monniken; echter zijn deze naamsoorsprongen meeren-

* Men heeft voor de beschrijving der gemeenten de alphabetische orde van benaming gevolgd.

deels in den duisteren nacht der eerste tijden gedompeld.

Deze gemeente is in een aangename en effene vlakte gelegen, op twee mijlen afstands van de Schelde, welke men aande zuidoostzijde ontmoet; verders, op drie mijlen van Cruybeke, twee van Rupelmonde; zij heeft steenwegen naar beide gemeenten en ligt van St. Nikolaas op 13 mijlen afstands en van Themsche op 7 ½ mijlen; zij wordt ten noorden omringd door Haesdonck en Cruybeke, ten oosten door Cruybeke en de Schelde, ten zuiden mede door de Schelde en Rupelmonde, ten westen grenst haar grondgebied aan dat van Themsche.

De bevolking te Basele bestond,

In 1774,	2.655	zielen.
In 1794,	2.925	id.
En op den 1ste januarij 1824, telde men daar	4.028	zielen,

aldus verdeeld:

1 Het dorp met deszelfs omstreken	2.855	zielen.
2 Het gehucht Steenhovens	1.173	id.
Dus	4.028	zielen,

Deze bevolking is aldus in geslachten verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren, dus bekwaam voor den gewapenden dienst	893
Van het mannelijke geslacht van 50 tot 60 jaren	182
Van het mannelijke geslacht boven de 60 jaren	228
Van het vrouwelijk geslacht in het algemeen	1.040
Van beide geslachten, beneden de 20 jaren	1.685
Te zamen	4.028

De landen op Basele zijn echter van eenen goeden aard en brengen veel op; zij worden slechts een achtste beneden de volledige uitgestrektheid geschat. Deze uitgestrektheid beloopt op 2.202 bunderen 3 roeden 30 ellen, waarin 1696 bunderen 92 roeden 50 ellen bouwlanden, 79 bunderen 40 roeden 90 ellen weilanden, 67 bunderen 10 roeden 90 ellen bosschen, welke jaarlijks opleveren:

Tarwe	9.500	tot	10.500	mudden
Rogge	4.800	tot	5.200	mudden
Garst	280	tot	320	mudden
Haver	6.000	tot	7.400	mudden
Boekweit	170	tot	180	mudden
Aardappelen	18.000	tot	19.500	mudden

Er worden te Basele op een gewoon jaar 145 à 155 bunderen met lijnzaad bezaaid.

Men telt aldaar tot 175 à 185 voor den akkerbouw bestemde paarden, welke voor 50 wagens

met twee en 65 à 75 karren met één gareel worden bespannen; het aantal hoornvee bestaat uit 850 à 860, de schapen uit 210 à 225 en de varkens uit 245 à 255.

Buiten de steenbakkerijen, wordt te Basele weinig koophandel gedreven; doch deze zijn zeer merkwaardig en leveren jaarlijks elke steenbakkerij een miljoen steen op; dus 56 miljoen en zelfs in overvloedige jaren tot 70 miljoen. Verders zijn de aldaar gebrouwde bieren zeer goed en men rekent die op 34 à 3500 vaten jaarlijks. Eindelijk wonen aldaar ook eenige vlashandelaren.

Behalven de steenbakkerijen, zijn de ambachtslieden ten getalle van 146, te weten timmerlieden, wagenmakers, metselaars, smeden, kleermakers, enz.; de beroepen, neringen, enz. van 250.

Bij gelegenheid der steenbakkerijen langs de rivier de Schelde, telt men te Basele 10 vaartuigen, metende van 1 tot 70 tonnen, daarenboven nog eenige kleine zandschuiten, welke het plaatsand aanvoeren.

In de gemeente Basele staan 699 huizen, 423 als beneden de belasting dragende en 276 waarvan de huurwaarde de 20 guldens overtreft; voorts twee wind korenmolens.

In 1823 had Basele een geregeld inkomen van 3.128 guldens 39 centen, waarvan 2.000 guldens als oktrooi en 1123 guldens 39 centen als voortkomende uit opcenten op 's rijks middelen. Vereenigd met Rupelmonde storte zij op dat jaar in 's rijkskas 46.401 guldens 62 centen.

De kerk te Basele staat in het midden des dorps, op eene vlakte; zij is een fraai gebouw in graauwen steen. Derzelve toren is zeer hoog en heeft eene pijlachtige gedaante, doch men weet niets aangaande hare stichting, dan dat het koor in 1560 werd gebouwd;* dit koor is in wit en zwart marmer op den grond belegd en versierd met eene spiessche hout beschietsing geheel de kerk rond; alsook het zangkoor; het orgel wordt gehouden voor een meesterstuk.

De heer graaf Vilain XIII stichtte er op het koor eene schoone onlangs gemaakte zitplaats, welke voor 12 personen kan dienen, met een uitgang op het kerkhof en een grafkelder onder dezelve, waar reeds in 1820 deszelfs schoonvader den heer baron de Feltz werd begraven; en werd tot zijner gedachtenis het volgende grafschrift op een blaauwen steen gesteld:

* Handvesten van Rupelmonde.

HIC JACET
 WILHELMUS LIBER BARO DE FELTZ
 IMPERATORI AUSTRIAE ET REGI UNIVERSI
 BELGII A CONSILIIS
 IMPERATORIS PLENA CUM POTENTIA
 LEGATUS APUD REGEM BELGII :
 E BELGII PATRIBUS
 ACADEMIE BRUXELLENSIS PRAESES ETC.
 ULTIMUS NOMINIS SUI
 MARITUS, PATER, CIVIS OPTIMUS.
 PATRIAE ET ERGA PRINCIPEM
 FIDEI SEMPER ADDICTUS
 TOTUS LIBERIS INSTITUENDIS DEVOTUS.
 OBIIT DIE 3 JULII 1820.

Verders werd daar nog begraven een kind van het geslacht Vilain XIII, met het volgende enkelvoudig opschrift:

ICI REPOSE
 PHILIPPE, ADOLPHE,
 MARIE, GISLAIN,
 VILAIN XIII,
 NÉ LE 22 MAI 1805,
 MORT LE 7 OCTOBRE 1805.
 IL EFFLEURA DU BOUT
 DES LÈVRES LA COUPE
 D'AMERTUME DE LA VIE,
 ET DÉTOURNANT
 LA TÊTE, IL S'ENDORMIT
 EN PAIX.

In de kerk ligt verders begraven op het koor mher Servaes Steelant, heer van Wissekerk, hoogbailliuw van den lande van Waes, gedurende de omwentelingen van de zestiende eeuw zeer vermaard; deszelfs grafsteen uitgesleten zijnde, is deszelfs gedachtenis door een nieuwen marmeren steen, die de oude aanduidt, vernieuwd.

Basele bezit sedert 1823 een schoon nieuw kerkhof, rondsom in muren met steene vazen en ijzere hekken omringd, hetzelfde ligt omtrent eene halve mijl buiten het dorp.

Ook staat er een dorps huis bij de kerk.

In de afspanning *den Eenhoorn*, tegen het kasteel van Wissekerk, heeft het hoofdcollegie van den lande gedurende de omwentelingen van 1500, menigmaalen zijne vergaderplaats gehouden. (*)

Het gehucht, genaamd de *Steengelaegen*, is voorzeker belangrijk, merkwaardig en ligt langs de Schelde, tegen het grondgebied te Rupelmonde op eene lengte van twee mijlen, alwaar de 56 steenbakkerijen alle nevens elkanderen liggen; en aldaar wordt de klei of vette

* Men vindt in de handvesten, dat de hoofdschepenen ter gedachtenis hier aan acht nieuwe glazen vensters met hunne wapenen in deze afspanning lieten zetten, waar voor elk 9 ponden 6 sch. 8 grooten betaalde.

aarde uit de bouwlanden op een verbazende diepte uitgegraven; deze merkwaardigheid kan men in de provincie nergens dan te Basele aantreffen.

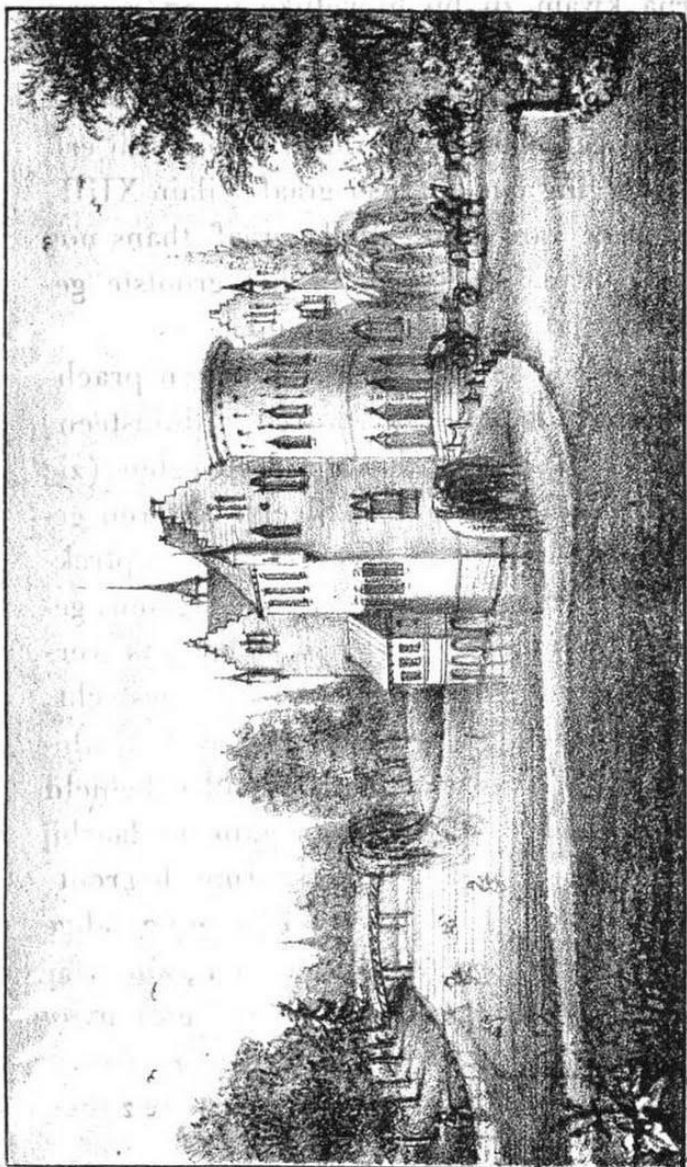
De gemeente Basele is zeer oud en men vermoedt dat zij door haar sterk slot van Wissekerk, waarvan men noch den oorsprong noch de stichting weet, aldaar gewis van in de tiende eeuw bestond, ofschoon de echte stukken waaruit zulks zou moeten blijken verloren schijnen; verders kwam zij voor in de binnenlandsche oorlogen onder Philippus den Goeden: (zie deswegens het tweede deel onder het jaar 1452).

Basele's grondgebied behoorde aan den graaf van Vlaanderen, doch in hetzelfde lagen eene meenigte heerlijkheden, onder welke voorzeker uitblonk de barronnie en het kasteel van Wissekerk, welke hooge en lage justitie pointingen en weeserijen bezat; zij behoorde in 1521, aan Frans van Pottelsberghe, thesorier van Z.M. keizer Karel den vijfden en kwam vandaar over aan Servaes Steelant, welke dezelve bezat tot zijn overlijden en die naliet aan zijne dochter Margaretha, welke in huwelijk trad met mher Philippus de Récourt, de Lens en de Licques tot wiens voordeel deze heerlijkheid op den 31 julij 1630 tot baronie werd verheven. In 1660

behoorde zij aan deszelfs zoon Jacobus de Licques en bleef in dit geslacht tot in 1623, daarna kwam zij bij huwelijke in 1745 aan Anthonius Desiderius Delakethulle, in 1749 aan Maximiliaan Delakethulle en is in dit geslacht gebleven tot in 1785; toen zij bij erfdeel overging aan den heer graaf Vilain XIII, kamerheer van Z.M., welke graaf thans nog eigenaar van hetzelfde is en het grootste gedeelte des jaars hetzelfde bewoont.

Dit kasteel is zonderling schoon en prachtig; deszelfs bouw, in graauwen arduinsteen, dagteekent van de tijden der leenregten, (zie het afdruksel hiernevens). Slechts 25 jaren geleden had het nog alle zijne grachten, optrekkende bruggen, bolwerken en schietgaten, gelijk het bij *Sanderus* onder plaat no 9 is verbeeld; de bruggen en schansen zijn nu geslecht, maar de heer eigenaar heeft niets aan de Gothische bouworde veranderd, in tegendeel behield hij in de menigvuldige gebouwen, die hij daarbij voegde, deze Gothische orde altijd met de grootste naauwkeurigheid, zoodat de menigvuldige gebouwen, bruggen en omsierselen, alle naar dezen smaak zijn gesticht; hetwelk een buitengewoon opzigt verschaft; doch als men de deur der voorzaal, welke door witte marmere zuilen

GEMEENTE BASEL.

Kinst. d. Minster te Basel.

BESCHRIJVING VAN DE

is onderschraagd, intreedt, schijnt men zes eeuwen versprongen te zijn, want de verdeeling der vertrekken is zoo nieuwerwetsch, rijk en gemakkelijk, als immer mogelijk; en derzelver prachtige meubelen en versierselen maken met het uitwendig eene in het ooglopende tegenstrijdigheid; de grachten rondsom dit kasteel, zijn zeer uitgestrekt, met helder water voorzien, en eene vaart ter lengte van 1400 en breedte van drie à vier ellen slechts nieuwlings gedolven en met de Schelde gemeenzaamheid hebbende, waarin men aldaar twee malen daags versch water laat vloeijen.

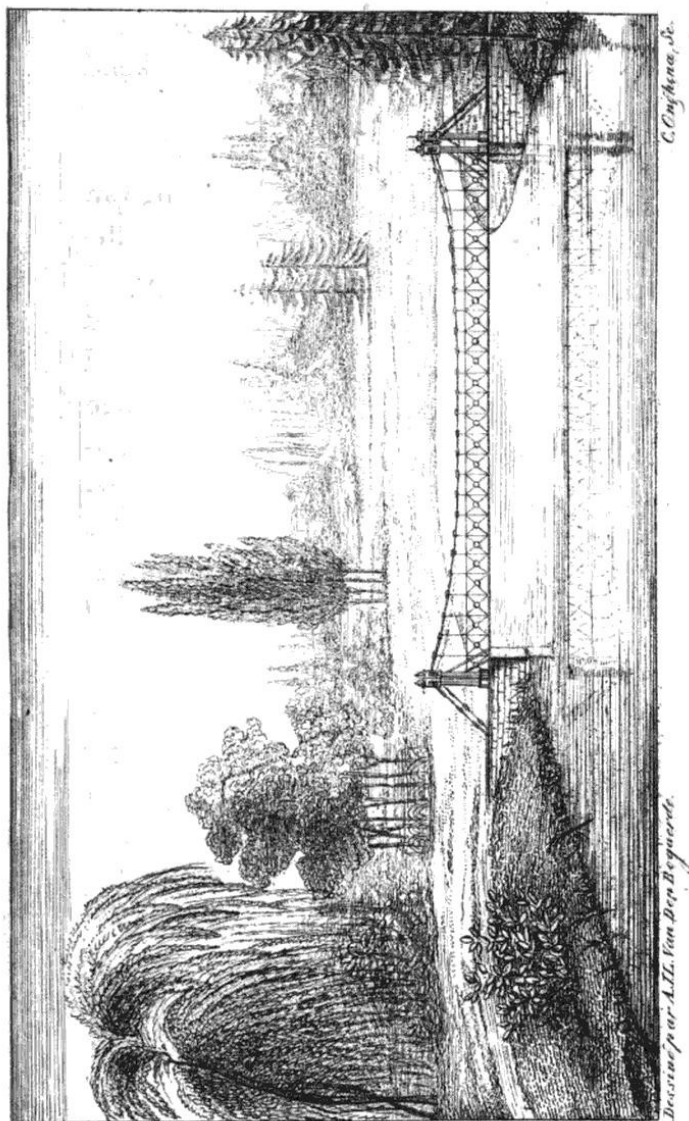
Het park en hovenieringen zijn zeer uitgestrekt en bevatten ruim 26 bunderen, welke naar het eenvoudigste plan zijn aangelegd, groote graspleinen op ongelijke ligging, door groepen van groote boomen, struikgewassen en bloemen afgewisseld en witte hekken, welke deze beplantingen tegen het vee, dat deze pleinen, gelijk eene menigte wild, verlevendigt, beschutten; dusdanig is het geheel van dit lusthof zamengesteld. De grootheid der daarin ten toon gespreide kunst is merkwaardig, daar de omliggende landen, ja zelfs tot over de Schelde, hiertoe totnut zijn gebragt, zoo dat men ner-

gens de grondscheiding van het gebied bespeurt; men kan deze hoven niet beter vergelijken dan bij die, welke men in Engeland en voornamelijk te Londen beschouwt en die aldaar bekend zijn onder den naam van parken.

De bloem- en moestuinen, broeikassen voor alle vruchten en bloemen; de verzameling van allerhande soorten van kruiden zijn voortreffelijk; voornamelijk is de groote broeikas (*serre*) van eene bijzondere gedaante en uitstekend hoog; ook is alhier nog eene nieuwe fraaiheid der opmerking waardig, als misschien de eenige in de Nederlanden; deze is de in dit jaar aangelegde brug, welke op ijzere ketenen rust, vervaardigd door zekeren heer Vifquin, hoofd-ingenieur te Brussel, in Engeland nagebootst; deze brug is 28 ellen lang en twee ellen breed en aan hare tederheid en aan hare *élégante* voltooiing is niets te verbeteren; haar vorm is inderdaad van eene doorzigtige zamenstelling met schraagsels, naar den Gothischen smaak; zij kan 40,000 ponden gewigt dragen; het is streelende voor het distrikt St. Nikolaas deze wonderschoone proeve het eerste te bezitten; men zie de plaat hierbij gevoegd.

Het gebied Basele bevat nog voor een groot gedeelte de oude heerlijkheid van Leughenhage,

GEMEENTE BASEL.

BESCHRIJVING VAN DE

welke verscheide aanzienlijke voorregten bezat; zij was de eenige in het land van Waes, die van den koning van Spanje het voorregt bekwam van bevrijd te zijn van den tienden penning en was versierd door een allerschoonst en uitgestrekt kasteel, in 1579 gebouwd, hetwelk gemeenlijk het Blouwe Hof werd geheten, omdat hetzelfde in blaauwen arduin was gebouwd en de deuren en vensters in het blaauw waren geverwd; deze heerlijkheid behoorde aan het doorluchtig spaansche geslacht Ximenes d'Aragon geheten; het kasteel is sinds meer dan eene eeuw geslecht en bij *Sanderus* onder plaat 10 verbeeld.

De heerlijkheid *ten Dooren* ligt te Basele; zij had aanzienlijke voorregten; derzelver heer was gehouden ten dienste van den graaf van Vlaanderen te paard, jaarlijks gedurende 14 dagen het kasteel van Rupelmonde te helpen bewaren; de graaf had ook het regt van hem langer in dezen dienst te behouden; doch alsdan was het ten zijnen koste, de heer Pierssens te St. Nikolaas, lid van den stedelijken raad, was deszelfs heer.

Geelant had ook onderscheide voorregten en een kasteel, waarvan men de wallen nog kan beschouwen, doch die thans in eene hoeve

veranderd is; dezelve behoort aan den heer Everaert, burgemeester te Beveren.

Den Priesteragiedam had grondregten en releveerde van Wissekerk.

Buys en Wyngaert had insgelijks grondregten en behoorde den baron van Wissekerk; zij strekte zich uit tot aan Haesdonck.

t' Hof ten Doel als het voorgaande en strekte zich uit tot op Vracene.

Van den Schooven releveerde van Wissekerk en behoorde aan den heere van deze laatste en had regten als de voorgaande.

Coolen had grondregten en releveerde van Cauwenburg; derzelver heer was de heer Hillegeer.

Het hof en heerlijkheid *ter Elst* had grondregten en releveerde van het hof van Waes; derzelver heer was de graaf van Hambeke.

Een ander *ten Dooren* had aldaar grondregten; haar heer was de graaf van Corswarem en releveerde van het hof van Waes.

Ter *Schaerent* releveerde van het hof van Waes en had den voornoemden heer Pierssens tot heer.

Ten Doorent, gezegd Peireboom, had regten als voren, zij behoorde aan den graaf van Rupelmonde en releveerde van het hof van Waes.

Ter Varent had regt als voren en had den heer de Backer tot heer; zij releveerde van het hof van Waes.

Het grootste gedeelte dezer heerlijkheden was van aanzien en verscheide onder haar waren met kasteelen bezet, tot zoo verre, dat men bij overlevering weet dat er te Basele weleer negen kasteelen stonden.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE BELCELE.

BELCELE werd van over langen tijd aldus genaamd en onveranderd geschreven;

In den open brief, welke te Doornik wOrdt bewaard, en wiens schrijvers de dagteekening niet aanduiden, werd deze heerlijk *Bella cella* geheten, waaruit men vermoedt dat de gemeente haren naam zoude hebben ontleend, als het woord *cella* zoo reeds is gezegd klooster zoude beduiden; echter heeft men van dit zoogenaamd klooster geene overblijfselen noch geheugen.

Belcele ligt in eene effen en fraaije vlakte, op meer dan 4 mijlen afstands van St. Nikolaas 8 ½ van Lokeren, 3 ½ van Sinay, 4 ½ van Waesmunster; zij grenst ten noorden aan Sinay, Kemzeke en St. Pauwels; ten oosten aan St. Pauwels en St. Nikolaas; ten zuiden Waesmunster en ten westen Waesmunster en Sinay.

Belcele's bevolking bestond

In 1774,	1.962	zielen
In 1794,	2.237	zielen
En op den 1ste januarij 1824	2.684	zielen;

op deze wijze in

gehuchten of wijken verdeeld;

de kom des dorps telt	646	zielen
Arnautstraat	68	zielen
Bokmole	89	zielen
Bokstraat	178	zielen
Deckpriem	79	zielen
Gentstraat	92	zielen
Groenstraat	88	zielen
Gouden Leeuw	130	zielen
Kauter	119	zielen
Meulenhoek	180	zielen
Ossenhoek	179	zielen
Puyvelde	324	zielen
Schryberg	156	zielen
Valke	179	zielen
Waterschoot	127	zielen
Wuytensnest	50	zielen
Te zamen	2.684	zielen.

Welke in dezer voege in geslachten is verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	492
Van het mannelijke geslacht van 50 tot 60 jaren	71
Van het mannelijke geslacht boven de 60 jaren	145
Van het vrouwelijk geslacht in het algemeen	705
Van beide geslachten, beneden de 20 jaren	1.271
Dus	2.684

De landerijen in de gemeente Belcele zijn

voor een groot gedeelte van geringen aard en vele in bosschen herschapen; over de gansche uitgestrektheid veel minder dan de helft volschat; deze uitgestrektheid bevat 1943 bunderen, waaronder 1260 bunderen bouwlanden en 450 bunderen bosschen.

Deze landerijen brengen per jaar op in de volgende evenredigheid:

Tarwe	720	à	730	mudden
Rogge	3.700	à	3.950	mudden
Haver	1.180	à	1.220	mudden
Boekweit	1.500	à	1.550	mudden
Aardappelen	1.480	à	1520	mudden

Te Belcele worden jaarlijks 190 à 210 bunderen met lijnzaad bezaaid*. De bosschen zijn er fraai en talrijk in boomen en wel voornamelijk eiken.

Men telt er tot 135 à 145 meestal tot den landbouw bestemde paarden, welke voor 15 à 18 wagens met twee gareelen en 135 à 145 karren met een gareel worden bespannen, 580 à 600 hoornbeesten, 380 à 400 schapen; het aantal varkens is naar evenredigheid gering en belooft slechts op 115 à 125.

* Ik heb niet noodzakelijk gevonden de hoeveelheid vlas in ponden voor elke gemeente te herhalen, dewijl dezelve reeds in het eerste deel is aangeduid; dezelfde aanmerking dient voor het hooi.

De bierbrouwerijen zijn aldaar de eenigste fabrieken: er worden doorgaans 7.150 à 7.250 vaten bier gebrouwd; verders bestaat de koop handel in hout, brent en sparren, deze twee laatste soorten zijn voor de steenbakkerijen van groot nut en worden er veel verzonden.

De ambachtslieden bestaan uit een aantal van 35 à 36, te weten: timmerlieden, schoenmakers, wagenmakers, lijndraaijers, metselaars, hoefsmeden, wevers en kleermakers; de beroepen, neringen, enz. op 177.

Het aantal huizen bestaat aldaar uit 492; 340 derzelve worden op eene huurwaarde boven de twintig guldens geschat en 152 beneden deze belasting; verders zes windkoornmolens.

In 1823 had Belcele een geregeld inkomen van 1815 guldens onder deze waren 1181 guldens 25 centen, wegens oktrooi en 634 guldens 55 centen, wegens opbrengst van opcenten. In dat jaar stortte deze gemeente in 's rijks schatkist 28.333 guldens 79 centen.

De kerk staat in het midden des dorps en is een schoon gebouw, geheel in graauwen steen gesticht, doch op onderscheidene tijdstippen; het gedeelte der vleugelen schijnt zeer oud te zijn; hare vensters zijn klein en naar den Gothi-

schen smaak; de handvesten dier kerk melden dat het koor in 1432 werd gebouwd en datzij op den 28 november 1570, bij nacht door den bliksem in brand geslagen in de asch gelegd, doch naderhand herbouwd is; deze kerk is van binnen zeer fraai en rijkelijk versierd; in haar koor ligt begraven Johan Frederik van der Gracht bailliuw van het land van Waes, overleden in 1661; als ook Jacques, baron des Marès, bailliuw van Waes, overleden in 1678*.

De heerlijkheid Belcele had haren oorsprong uit die van Sinay, met welke zij vereenigd was en daarvan verscheide jaren een gedeelte uitmaakte, na dat deze laatste van Waesmunster was afgezonderd. Er bestond eertijds een aloud adelijk geslacht van dien naam, dat deze heerlijkheid bezat; Willem van Belcele was tegenwoordig in de scheiding van de gemeenten St. Nikolaas, St. Gilles, enz., welke in 1234 op bevel van de gravin van Vlaanderen werd uitgeoefend.

Johan van Belcele, krijgsman, en Dirk of Diederik, deszelfs zoon, teekenden als te-

* De klok van Belcele was, in 1578, door de Gentenaren ontvreemd en krachtens vonnis van schepenen van de keure van Gent, in 1608 terug gebragt, na meer dan 20 jaren in het gasthuis bij de Brugsche poort te hebben gehangen om het uurwerk op te doen slaan.

genwoordigen mede in het verbond of eene transactie, welke in 1262 tusschen de weduwe van den ridder Vilain van Gent, heer van St. Jan Steen en den abt der monniken van het klooster Boudeloo, die over de tienden in het kerspel van St. Jans Steen werd gesloten.

Onder het jaar 1296 wordt wederom gewag gemaakt van Dirk van Belcele.

Op den 2 junij 1320 teekende Dirk van Belcele het verdrag der huwelijks gift door Robert, graaf van Vlaanderen aan zijnen zoon.

In 1331 sprak men wederom van een Dirk, alsdan bailliuw over de stad Brugge.

Volgens de handvesten van Waes* teekent Dirk van Belcele een vonnis in 1352 te Male gegeven ten voordeele der poorters van Rupelmonde.

Uit de aantekeningen nopens de stichting der gemeente Belcele blijkt, dat krachtens de brieven van den bisschop van Doornik, in dato 14 december 1362 de edele Johan van Belcele en deszelfs zuster Beatrix, aldaar eene kapellanie stichteden: deze Beatrix huwde met Hellin Steelant, heer van Varebeek en Puyvelde, en bemaakte de heerlijkheid Belcele aan hare erfgenamen, dewijl haar broeder zonder kinderen overleed. Verders schijnt het dat

* Regist. A, bl. 82 en 99.

deze hare erfgenamen jong stierven en dat deze heerlijkheid Belcele aan Hellin van Steelant bleef, welke daarna huwde met Margaretha van der Moere; bij welke hij drie kinderen verwekte, 1° Philippus, 2° Elisabeth, huisvrouw van Boudewijn de Schoutheet, heer van Pontrave, 3° Johan, in den oorlog gesneuveld en te Belcele in 1442 begraven; zoo dat Philippus de heerlijkheid van Belcele erfde, welke met Catharina van den Beurse de Bruges huwde en Joanna, vrouwe van het hof te Belcele, Pumbeek en Varebeek, verwekten; zij huwde Philippus van Mullem, ridder; vandaar ging Belcele in het geslacht van der Gracht over; eindelijk aan het huis van der Noot. Het kasteel werd door den bisschop van Gent van dien naam, ten deele herbouwd en in het jaar 1755 gansch bewoonbaar gemaakt; hetzelfde behoort heden nog aan den graaf van der Noot te Brussel. Belcele was een 's gravenleen en releveerde van het hof van Waes; hetzelfde had mannen van leen, enz., laten, klagten, beslagneming, pleitgeding, enz., enz.

In het gebied van Belcele lag een klein gedeelte der heerlijkheid Beveren ingesloten, welker regten reeds behandeld zijn.

Verders bestond hier ook de oude heerlijk-

heid *Puyvelde*; deze was een 's gravenleen van den hove van Waes en releveerde van de vierschaar van Sinay en Belcele; zij had mannen van leen, laten, beslagneming, enz.; strekte zich uit in Kemzeke en Lokeren.

Puyvelde is een gehucht op drie mijlen afstands van het dorp, naar de noordzijde; heeft eene kapel met een huis bij dezelve, van ouds Proosdye geheten; zoo dat den heer onderpastoor, aldaar wonende, er dagelijks den godsdienst oefent. De kapellanie dezer heerlijkheid werd door iemand gesticht, welke op den 14 februarij 1414, Jacob van der Moere had gedood en voor dezen moord boette door de sichting eener kapellanie.*

In de omwentelingen der zestiende eeuw brandde het kapellaniehuis af. De kapel, ten deele geslecht en ten deele tot verblijfplaats der krijgslieden bestemd, en de aan deze toebehoorende goederen verkocht zijnde**, werd

* Kerkelijke aantekeningen van Belcele. Men houdt staande dat deze moord in een tweegevecht voorviel.

** Men leest in de handvesten dat het klokken dezer kapel naar Rupelmonde werd gevoerd en de kapel inderdaad tot een wachthuis verstrekke. Uit het resolutieboek van Waes, onder den 13 december 1634 blijkt, dat het land op dat jaar 400 guldens gaf om deze kapel te herstellen en op den 13 December 1636 werd door het collegie nog 48 ponden grooten geschonken om 8 nieuwe vensters in deze kapel te plaatsen. Zij wordt thans

de kapel eenige jaren na hare herbouwing door vreemde priesters bediend. Wanneer jonkheer Johan Pauwels en mejuffrouw van Angeren in 1623 een erfachtig jaargeld (*bénéfice*) stichten, welke wierd vertegenwoordigd door de president van het groot collegie te Leuven en in voegen bleef tot dat deze kapel, krachtens het concordaat van 1801, hulpkerk van Belcele werd gevestigd, met een bijzonder bestuur; aldaar ligt begraven met het volgende opschrift, gezegden jonkheer Pauwels.

D. O. M. S.

R. D. JOANNES PAULI, EX HOC LOCO ORIUNDUS POST-
QUAM PLURIBUS ANNIS IN ECCLESIA CATHED. ANTVER-
PIENSI OFFICIO CONFESSARII INFATIGABILITER FUNC-
TUS, CAPELLANO HIC RESIDENTI HABITATIONEM DO-
NASETET COMPETEM SUSTENTATIONEM PROCURASSET
HIC SEPELIRI VOLUIT. OBIIT ANTVERPIAE XVIII OCTO-
BRIS MDCXXVI. AETATIS SUAE LXXIX.

R. I. P.

Egidius van der Moere* was den eerst be-

door de zorg van den Eerw. heer proost te Puyvelde, P. de Lange, door vrijwillige giften hersteld en is er een vleugel aangebouwd en doet zich op het prachtigste op.

* Het geslacht van van der Moere had een kasteel te Puyvelde de landerijen dragen nog dien naam het was een oud en zeer adelijk geslacht uit dat van Vilain van Gent gesproken het had te Gent op de Vrydag Merkt een hotehvolgensde benaming van dien tijd 1398 Steen van van der Moere geheten Jaer Beg van Gend bl 60.

kenden heer van Puyvelde na Hellin Steelant, bezitter in 1370. Deszelfs reeds genoemden opvolger, Jacobus, bezat die tot in 1414. Hierna bekwam Margaretha van der Moere dezelve, die huwde met Gaspard van Exaerde. Middelerwijl vindt men in de handvesten dezer heerlijkheid, dat jonkheer Geerard van Coyeghem in 1507 heer van Puyvelde was, Pieter van Coyeghem, heer van Peers (of Peersche), van in 1513 tot in 1526; in 1541, was vrouwe van Puyvelde, Eleonora van Wylsberghe (of Wielsberghe), vrouwe van Peers; in 1570, was vrouwe van deze heerlijkheid, Eleonora de Langhe, gehuwd met jonkheer Willem de Landas. Toen ging zij over aan hunnen zoon Philips de Landas, heer van Montafault. Jonkheer Johan van derPiet, bekwam Puyvelde van de erven van Philips de Landas en verkocht die aan jonkheer Karel Philips de Hertoghe, heer van Paddeschoot, wiens eenige dochter Antonia Clara, in 1653 huwde met jonkheer Jakob de Castro y Toledo; vanwaar de gezegde heerlijkheid overkwam aan Frans Joseph de Castro, die dezelve overmaakte aan zijne dochter Charlotta Eugenia, gehuwd met den baron de Belen, welkers zoon de baron Frans Eugène de Belen de Puyvelde, dezelve tot bij de opschorssing der

heerlijkheden bezat en de landgoederen nog in eigendom heeft.

De heerlijkheid *Varebeek* strekte zich ook voor het grootste deel onder Belcele uit en gedeeltelijk onder St. Nikolaas; en zoo als reeds gezegd is, behoorde zij in de 14e eeuw aan Hellin Steelant en kwam naderhand aan Erasmus de Bracle,* in 1593, en zijnen zoon Georgius, welke in 1619 het kasteel bouwde; deszelfs zoon Georgius stierf in 1614 en liet twee dochters na, waarvan de eene in 1700 met den baron de Bruine huwde en bij mangel van nazaten, ging de heerlijkheid over aan mher Emmanuel Philippus, laatsten van den naam de Bruine, ridder en commandeur van Maltha. In 1763, werd ten voordeele van de geslachten vander Linden en Borluut van deze goederen afstand gedaan. Het kasteel van Varebeek werd verkocht op den 25 junij 1812 en daarna geslecht.

De Straete was een hof en 's gravenleen van den hove van Waes; zij releveerde van de vierschare te Sinay en Belcele en had mannen van leen, enz., hof en regtgeding, kennis van erfenissen, klagten en in beslagneming; zij behoorde aan den heer van Laerne.

De Poorte was een 's gravenleen van den

* Welke zommigen vermengen met de Baenst.

hove van Waes en releveerde van de vierschare te Sinay en Belcele, zij had mannen van leen en laten, hof, regtsgeding, erving, enz. Haren eigenaar was den heer Pieter M. Zaman, te Belcele.

Bistelles was 's gravenleen van den hove van Waes en releveerde van de vierschare te Sinay en Belcele; zij had mannen van leen en laten, hof en regtsgeding, kennis van erving en onterving, klagten, in beslagneming, enz.; jonkheer de Neve was haar bezitter.

Solacker releveerde van de heerlijkheid te Bouchaute en had hof en regtsgeding, mannen van leen; zij behoorde aan den heer *P. Zaman*.

Haertselaere releveerde van de heerlijkheid Pumbeek, zij was 's gravenleen en had hof en regtsgeding, mannen van leen, enz., erving en onterving, klagten en beslagneming; de heer baron van Laerne was derzelve bezitter.

Pumbeek, *Paddeschoot* en *Arschoot* lagen ook gedeeltelijk onder Belcele, zoo als de *Verie*, houdende actie reël en mixte.

De Cluyse, *Walbourg*, *ter Elst*, *Walle*, *Alinckrode*, *'t Hof ten Dooren*, *Eeckhout*, *Meulenacker*, een gedeelte van *Voorde*, eindelijk de kerk te Waesmunster strekten zich in Belcele uit.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE BEVEREN

DEZE prachtige en aloude gemeente, welke van alle tijden her de hoofdplaats was der aanzienlijke heerlijkheid van dien naam, en die ik reeds in dit boekdeel heb beschreven, ontleent haren naam van denzelfden oorsprong, mits zij ten dien tijde slechts eene en de zelfde uitmaakten; dus zal de lezer zich aangaande de spelling daarvan reeds een denkbeeld gevormd hebben; het is evenwel beslist dat het slot te Beveren vóór de gemeente bestond.

De gemeente Beveren is op een zeer effen grond gelegen, in eene schoone vlakte, op 10 mijlen van de stad St. Nikolaas en gelijke 10 mijlen van het Vlaamsch Hoofd, langs de gemeente Zwyndrecht, welker kerk er op 5 ½ mijlen is afgelegen; Beveren is op 5 mijlen van Vracene, op 11 van Temsche, 7 van Cruybeke, 5 van Calloo, 2 van Melsele, 4 van Haesdonck en 7

mijlen hemelsche breedte van de Schelde op het punt Bakkersveer. Deze middenpuntige ligging bevoorreed de markt en verdere betrekkingen dezer gemeente, op eene krachtdadige wijze.

Deze kantonnale hoofdplaats wordt ten noorden omringd door Vracene, Verrebroeck en Calloo; ten oosten door Melsele; ten zuiden nog door Melsele en door Haesdonck eindelijk; ten westen door Haesdonck, Nieukerken en Vracene.

Hare bevolking welke heden zeer talrijk is, bestond

In 1774,	4.645	zielen
In 1794,	5.235	zielen
In 1808,	4.934	zielen
en op den 1ste januarij 1824	5.657	zielen;

welke behalven de kom of het dorp in acht wijken in de navolgende evenredigheid zijn verspreid.

1 In het dorp voor eene bevolking va	1.342	zielen
2 Wijk Bosch	544	zielen
3 Wijk Byl	391	zielen
4 Halfdreef	876	zielen
5 Wijk Meerschen	281	zielen
6 Puypot	202	zielen
7 Het Zielbeek	781	zielen
8 Lyskeershoek	817	zielen
9 Wijk Yserhand	423	zielen
Dus	5.657	zielen.

Deze bevolking is op de volgende wijze in geslachten verdeeld, te weten:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	973
Van het mannelijke geslacht van 50 tot 60 jaren	285
Van het mannelijke geslacht boven de 60 jaren	296
Van het vrouwelijk geslacht in het algemeen	1.807
Van beide geslachten, beneden de 20 jaren	2.296
Dus	5.657

De oppervlakte van Beveren bestaat uit 1902 bunderen 23 roeden 85 ellen, waaronder 1633 bunderen 75 roeden 50 ellen bouwlanden, 6 bunderen 89 roeden 70 ellen weilanden, en 28 bunderen 39 roeden 10 ellen bosschen.

De landerijen, onder Beveren gelegen, zijn voor een vierde gedeelte vruchtbaar; echter worden die alle als middelmatige geschat: en zelfs mag het tiende deel onder de geringe worden gerangschikt, zij zijn een weinig boven het twee derde der uitgestrektheid schatbaar; deze landerijen brengen ieder jaar op te weten:

In tarwe	1.570	à	1.630	mudden
In rogge	6.900	à	7.100	mudden
In garst	2.350	à	2.450	mudden
In haver	5.800	à	6.200	mudden

In boonen	220	à	260	mudden
In boekweit	1.700	à	1.900	mudden
In aardappelen	23.000	à	24.600	mudden

Men zaait daar ongeveer jaarlijks 140 à 160 bunderen lijnzaad.

Men men telt te Beveren 250 à 255 paarden van allen ouderdom, waaronder een aantal van 10 als paarden van weelde en tot gemak worden beschouwd; de verdere, als akkerbouw en trekpaarden; voor dezelve zijn 60 wagens met vier wielen en twee gareelen bestemd, en omtrent honderd karren op twee wielen en voor een paard; zoo ook 810 à 820 hoornbeesten, 480 à 490 schapen, 82 à 86 varkens.

De koophandel verdient aldaar weinig opmerking, doch er bestaan eenige fabrieken, onder anderen acht bierbrouwerijen, welke jaarlijks bij de 7.000 vaten bier van allerlei soort opleveren; een fabriek in tabak, welke boven de 3.000 ponden van alle soorten verwerkt, twee oliemolens, welke 100 à 150 vaten olie stampen; eene azijnbrouwerij, ongeveer 100 tonnen opleverende; twee leerlooijers, elk met twee werklieden, eene stijfselmakerij, eene brandewijnstokerij, doch die heden stilstaat.

De ambachtslieden telt men te Beveren in de volgende orde:

Lijnwaadwevers	33
Klompmakers	26
Kleermakers	24
Slagters	5
Bakkers	11
Gareelmakers	3
Kaarsenmakers	2
Timmerlieden	14
Wagen- en karrenmakers	8
Touw- en lijnslagers	1
Schoenmakers	16
Stroodekkers	4
Blompelders	2
Olieslagers	3
Hoveniers	6
Metselaars	11
Hoefsmeden	8
Molenaars	2
Horlogiemakers	3
Houtzagers	4
Slotenmaker	2
Leertouwers	4
Verwers	2
Kuipers	3
Houtdraaijers	6
Over te brengen	203

Van de ommezijde	203
Glazenmakers	4
Voerlieden	2
Spijkerverkoopers	5
Te zamen	214

Het volledig aantal der beroepen, neringen, enz., beloopt op 489.

Beveren is begunstigd door eene wekelijksche markt, welke bij oktrooi van den souverein in het begin der zestiende eeuw werd ingerigt; doch dit oktrooi door het afbranden van het dorp op den 25 october 1576 vernietigd zijnde, werden er door HH. HH. Albertus en Isabella op den 19 april 1614 deswegens nieuwe brieven verleend, en tevens magtiging om eene jaarlijksche markt des dingsdags bij de gewone kermis, welke op den eersten zondag van julij invalt, te mogen houden.

De voorwerpen en derzelver begroot aantal welke op deze wekelijksche markt jaarlijks verkocht worden, zijn de navolgende:

Tarwe	75	à	85	mudden
Rogge	450	à	550	mudden
Haver	20	à	30	mudden
Boekweit	450	à	550	mudden
Vlas	2.300	à	2.500	p. ⁿ nederl.
Boter	45.000	à	55.000	p. ⁿ nederl.

Op iedere jaarmarkt verkoopt men bijna

Paarden	15	à	20
Hoornbeesten	35	à	45
Vette varkens	25	à	35
Magere varkens	550	à	650

De verdere kleinere voorwerpen zijn van geen
aanbelang.

De inkomsten van Beveren zijn als volgt:

Gewone inkomsten.

Personelen omslag	f 2.300 00 cn
Additionele centen op de grondbelasting	f 962 40 cn
Waagloon	f 130 00 cn
Plaatsgeld op de markt	f 100 00 cn
Boeten en huisvesting der marechaussée	f 90 00 cn
Buitengewone ontvangsten in globe	<u>f 1.153 65 cn</u>
Totaal	f 4.736 05 cn

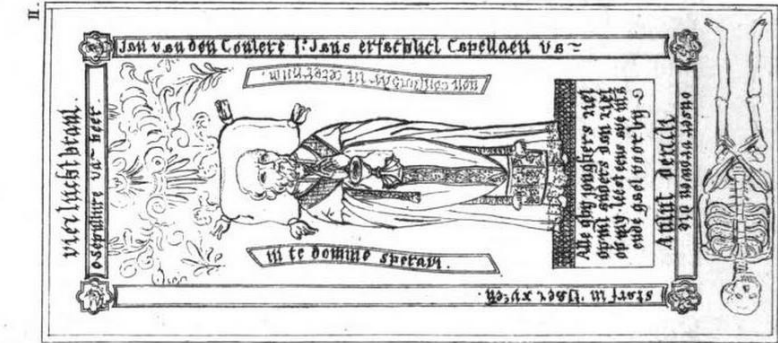
Voor hetzelfde jaar bragt Beveren in 's rijks schatkist
47.363 guldens 24 ½ centen op.

In de gemeente Beveren staan 1032 huizen, 574 als
beneden de belasting dragende, en 458 waarvan de
huurwaarde 20 guldens overtreft; voorts 2 windmolens.

De kerk te Beveren is prachtig; zij is geheel

GEMEENTE BEVEREN.

BESCHRIJVING VAN DE

in witten steen gebouwd; de toren, in de gedaante eener naald, is een der hoogste van dit land en draagt boven op zich een kolossaal in koper verguld kruis, dat ten aanzien der bewerking als een meesterstuk wordt aangezien; aangaande de stichting dezer kerk, die van de vroegste tijden her aldaar schijnt bestaan te hebben, kan men niets zeker beslissen en in weerwil harer ruimte is zij thans door de groote bevolking te klein. Zij wordt door vijf altaren versierd, waarvan het hoofdaltaar in marmer van verscheide kleuren is gesticht; dat aan de linkerhand is eene nabootsing van het opmerkenswaardig altaar door Rubbens geteekend en in marmer uitgehouwen in de kerk van Onze Lieve Vrouwe te Antwerpen. Het kerspel is kunstig in spitschen hout gesneden, het zangkoor in dergelijk hout met groote kolommen tot op den grond uit, alles naar de gecomponeerde orde; alle versierselen in deze kerk zijn zeer schoon en onder dezelve is de merkwaardige grafsteen ter gedachtenis van Adolphus van Bourgogne, heer van Beveren, aldaar op het kasteel in 1540 overleden; de *metalen* op deze grafstede in eene metale plaat gehouwen, zijn niet geobserveerd, (zie de plaat hiernevens); men bemerkt er nog andere grafsteden van edele geslachten,

zoo als dat van Piers, van Delakethulle, vrouwe M.T. Gouheau, douairière de Waepenaert, welkers blasoen aldaar met 16 kwartieren van adel bestaat.

Sedert het jaar 1112, vind men gewag gemaakt dat Baldericus, bisschop van Doornik, de uitreiking van het zielhoeders ambt te Beveren, aan het kapittel van Doornik schonk.*

Te Beveren staat nog eene kapel, in het zoogenaamde geestelijk hof ter Welle; dezelve isv ook fraai en aan het gebruik dezer stichting toegewijd; verders zijn er huiskapellen in eenige kasteelen.

Op de markt aldaar staat ook een schoon parochie huis in witten steen; hetzelfde verstrekte vroeger tevens tot het landhuis van Beveren, vermits de prochiebestuurders zoo als de leenmannen van het kasteel van Beveren, daar in vergaderden.

Op den 2 december 1412, heeft Jan, hertog van Bourgogne, de meijerijen der parochien Beveren en Melsele aan Hendrik Zurgloos voor 200 kroonen van 30 grooten het stuk verkocht, onder beding van dezelve ter leen van het kasteel van Beveren te houden.**

* Miraeus

** Reg.^r der rekenkamer van Ryssel, jaar 1413.

Ook bevatte Beveren vroegtijdig onderscheide merkwaardigheden: onder andere, op den 8 april 1461, werd aldaar het klooster der Guilielmiten gesticht door Christophel Vilain, heer van Huise, Burcht en Zwyndrecht, Godefridus Vilain, heer van Wommelghem en van der Ameyden, Jan de Montmorency, heer van Nevele en deszelfs gemalinne Goule Vilain, Adriaan de Cruinigen, ridder, burggraaf van Zeeland, uit naam zijns kinds, verwekt met Margaretha Vilain; met begiftiging van alle de goederen, welke aan het godshuis aldaar behoorden.*

Dit klooster werd geplunderd op den 28 augustus 1578, en opgeschorst in 1784. Achter de woning van den heer Everaerts, kan men nog eenige overblijfselen van hetzelfde beschouwen.

Men mag zich op de schoonheid der gemeente Beveren zonder onpartijdigheid beroemen; zij werd door onderscheide schrijvers als zoodanig

* Zij bestonden in twee huizen op de Wyn-Merkt te Antwerpen, eene hofstede in Zwyndrecht, 36 gemeten land in Melselepolder, 24 gemeten in Beveren en Calloobroek, digt bij het kasteel van Beveren; met last dat door de paters een plegtige jaargetijde zoude gelezen worden daags na H. Sacramentdag voor de zielen van Judocus Vyt en deszelfs huisvrouw, Isabelle Borluut, als stichters van dit godshuis, en voor Jan Vilain, deszelfs gemalin en kinderen. *Zie Miraeus, tom. 3, p. 203 en Duchesne.*

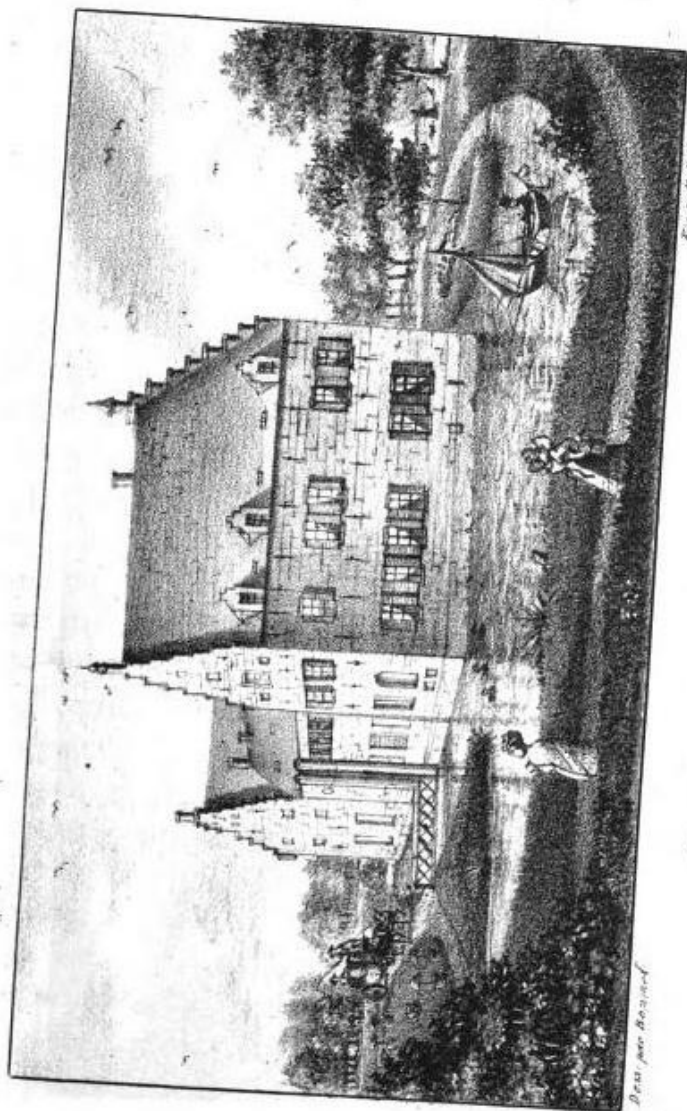
vermeld, de groote markt en de onderscheide straten zijn zeer uitgestrekt en reeds van in 1642 met straatsteen belegd. De brand van 1702, welke ook een gedeelte harer huizen in de asch legde is oorzaak der gedeeltelijke herbouwing, vele begoedde lieden bewonen hare onderscheide kasteelen en lusthoven; deze verschaffen haar een allerprachtigst opzigt, onder deze zijn de volgende uitmuntende.

Het kasteel van Kortewalle,* thans aan mevrouw de gravin de Bergeyck toebehoorende, zeer oud en uitgestrekt; het kwam toe aan het voortreffelijk geslacht van Triest. Het werd gebouwd in het water, uit vele schoone groote vertrekken zamengesteld en buitenwaards geheel in arduin bekleed, met eene opene plaats, in het midden schoone bruggen, waters, tuinen en hovenieringen, en een gezigt met eene fraaije groene vlakte op den steenweg naar Antwerpen. Bij hetzelfde liggen buitengewoon schoone

* Dit kasteel werd door *Sanderus*, kasteel van den heer van Auweghen geheten, en staat op de bij dit werk gevoegde kaart als kasteel Bergeyck aangeteekend, thans verneem ik dat den echten doch weinig bekenden naam is: *Kortewalle*.

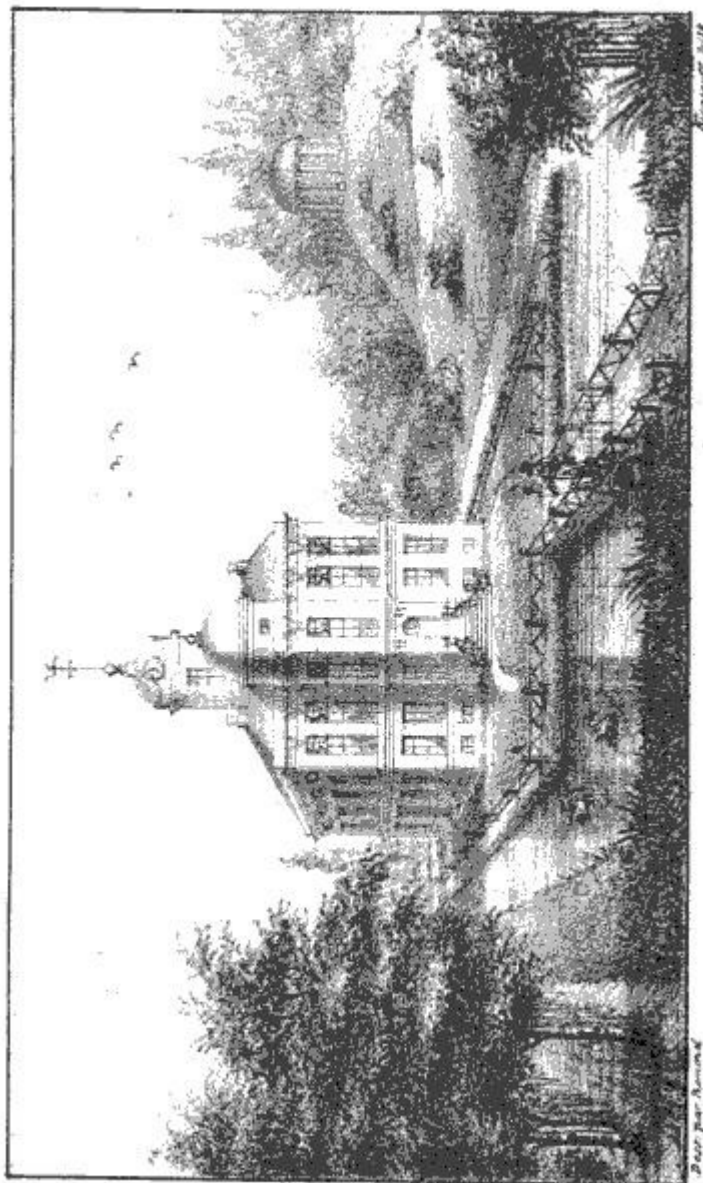
Dit kasteel staat gekenschetst door eenen wreden moord, gepleegd op den nog bestaanden steenen trap, door eene kamenier aan mejuffrouw Triest, van het geslacht van *Auweghem* en welke zuster was van den bisschop van dezen naam, terwijl dezen laatsten aldaar zelfs in huis en nabij was.

GEMEENTE BEVEREN.

Kasteel Kortewalle te Beveren.

BESCHRIJVING VAN DE

Hof ter Saksen te Beveren.

dreven van onderscheide rijen groote buken boomen wier gelijken in schoonheid in ons land niet te vinden zijn; alles is aan dit kasteel zeer deftig (zie het afdruksel hier nevens.)

Het hof ter Saxen is een zeer fraai kasteel gebouwd in het jaar 1770 naar den italiaanschen smaak met verscheide torens door den heer Versmessen, wiens zoon aldaar zijn zomerverblijf houdt, hetzelfde heeft rijke vertrekken, onder andere eene zaal met kolommen en snijwerk naar de gecomposeerde orde en zeer prachtig; deszelfs kapel is ook merkwaardig door hare bouwkunstige stichting; het heeft ook schoone waters en dreven, een zeer grooten hof met eene groene vlakte op den steenweg naar Antwerpen; echter is dit laatste deel van den tuin nog niet voltrokken, het is op anderhalve mijl van het dorp Beveren gelegen. Zie het hier nevensgaande afdruksel.

Het huis van Welle is een oud kasteel,* hetzelfde was eene oude heerlijkheid, waarvan *Duchesne* zegt dat die op den 8sten november 1414, op regterlijk gezag verkocht zijnde, aan den ridder Daniel Vilain terug werd gegeven.

Hoewel het zomerverblijf van den heer

* Zie hier omtrent de beschrijving der geestelijke gestichten.

Antoine Hubert Versmessen in de Zandstraat in het dorp staat, mag hetzelfde worden aangezien voor een kasteel door zijne groote en fraaiheid. Bij hetzelfde ligt ook een opmerkenswaardig hof naar den engelschen smaak; het lusthof is met rijke ijzere hekkens aan de straat versiert. Aldaar staat nog een buitenverblijf, dat zeer oud schijnt te zijn, aan den steenweg op Calloo, het zelve is gesproten uit het geslacht van Goubeau en wordt bewoond door den eigenaar den heer Annez van de Wiele; het is met schoone plantagien en waters versiert; echter van ouds bekend aan de familie deJonge te hebben behoord.

Het huis of het hof van den heer Chamberlani, thans de kostschool van den heer Bombeke, is ook een oud gebouw aan het einde der Vracenestraat, en behoorde aan het geslacht van Piers, dat aldaar woonde (en waarvan een afstammeling het geestelijk hof stichte, zoo als gezegd is), het werd omringd door wallen, en heeft eene fraaije dreve.

In de Kloosterstraat staat nog een buitenverblijf dat zeer oud schijnt te zijn, met een toren achter hetzelfde; dit werd bewoond door den eigenaar, de heer Annez de Zielbeke en is in eene zeer fraaije woning herschapen.

Men telt nog verscheide aanzienlijke woningen te Beveren, welke zelfs in eene stad voor schoone gebouwen zouden gerekend worden, zoo als die van den heer Everaert, burgemeester der gemeente, mevrouw Delakethulle, de heer advokaat van de Perre, kanonik Wouters, enz.; de pastoorij is ook in de gedaante van een lusthof en niet onaanzienlijk.

—

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE BURCHT.

DE gemeente Burcht is zeer oud en was reeds in de tiende eeuw bekend; zij ontleend hare benaming van het eigenlijk woord *Borch*t of *Burch*t, welke in het nederduitsch *sterkte* of ook *bemuring* beduidt; ook maakte deze gemeente oudtijds een gedeelte uit van de schansen en versterkingen voor de stad Antwerpen, op den linker oever der Schelde; men schreef het somtijds *Burg*t: doch de hedendaagsche aangenomene spelling is *Burch*t.

Deze gemeente is in een effen en gemakelijk oord op de Schelde gelegen, van welks strand, dat in het dorp de kaai vormt, men het zeer aangenaam uitzigt heeft op de stad Antwerpen, die men gansch als over het water hellende ontdekt, en aan de linkerhand heeft men het gezigt op de gemeente Cruybeke. Alhoewel Burcht klein in uitgestrektheid is, is het

fraai bebouwd en de reeds genoemde kaai aan de rivier, maakt hetzelfde voor den handel allezins geschikt; men voert eene groote menigte voortbrengselen van den landbouw uit de polders derwaarts om er te worden ingescheept, dewijl er een straatweg ligt tot op de groote baan naar Antwerpen, die zich daaraan hecht op Zwyndrecht, ter lengte van twee mijlen. Burcht ligt van Antwerpen op slechts vier mijlen afstands langs het water en zes langs den steenweg, en van St. Nikolaas, langs gezegde baan op 19 mijlen, 4 van Cruybeke en 8 $\frac{1}{2}$ mijlen van Beveren.

Het grondgebied wordt ten noorden om ringddoor dat van Zwyndrecht, ten oosten door hetzelfde Zwyndrecht, ten zuiden door de Schelde en ten westen door Cruybeke en Melsele.

De bevolking dezer gemeente bestond

In 1774,	570	zielen
In 1794,	586	zielen
In 1808 telde men aldaar	666	zielen
en op den 1ste januarij 1824	865	zielen;

weshalven zij sinds weinige jaren sterk is toenemende.

Deze bevolking is op de volgende wijze in wijken verspreid:

1 Het dorp voor	503	zielen
2 Krabbenhoek	126	zielen
Over te brengen	629	zielen.

Van de ommezijde	629	zielen
3 Crayenhof	29	zielen
4 Het Fort	40	zielen
5 Heydam	21	zielen
6 Huis ter Lucht	18	zielen
7 Slikhoek	98	zielen
8 Steengelaegen	30	zielen
Dus	865	zielen.

In de volgende evenredigheid voor de beide geslachten:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	207
Van het mannelijke geslacht van 50 tot 60 jaren	35
Van het mannelijke geslacht boven de 60 jaren	20
Van het vrouwelijk geslacht in het algemeen	189
Van beide geslachten, beneden de 20 jaren	414
Te zamen	865

De oppervlakte der gemeente Burcht bestaat uit 443 bunderen 42 roeden 63 ellen, waaronder 286 bunderen 94 roeden 90 ellen bouwlanden, 27 bunderen 4 roeden 10 ellen weilanden en 4 bunderen 5 roeden 80 ellen bosschen.

De landerijen te Burcht zijn voor een derde deel van goeden aard, de overige middelmatig en zelfs hier onder een deel geringe, zoo dat de gemeente weinig minder dan op twee derde

der oppervlakkige uitgestrektheid schatbaar is; deze landerijen leveren jaarlijks op:

Rogge	1.650	à	1.850	mudden
Haver	910	à	1.060	mudden
Boekweit	450	à	550	mudden
Aardappelen	3.600	à	4.000	mudden.

De teelt der tarwe en die der garst zijn er van klein aanbelang; men bezaait er gemeenlijk 15 tot 17 bunderen met lijnzaad; de weilanden worden ten meerderen deele afgeweid.

Het aantal paarden bestaat uit 50 à 60, welke, behalven twee of drie, alle tot den akkerbouw of fabrieken worden gebezigd en bespannen worden voor 30 à 36 karren met een gareel en 6 à 7 wagens met twee gareelen en vier wielen.

Men telt te Burcht 270 à 290 hoornbeesten, 150 tot 160 schapen en bijna 70 varkens.

Uit Burchtshaven varen acht à negen onderscheidene vaartuigen.

Deze gemeente is bloeiende door den handel; echter zijn de voornaamste opbrengsten in de fabrieken de bierbrouwerijen, welke jaarlijks tot 1000 vaten brouwen; de oliemolens, door paarden gedreven, leveren eene opbrengst van 330 tot 340 vaten, ook bestaat er eene zout-

ziederij en eene scheeptimmerwerf voor kleine vaartuigen.

De ambachtslieden, zoo als timmerlieden, metselaars, hoefsmeden, kleermakers, stoelmakers, enz., zijn ten getale van 16; het aantal beroepen, neringen, enz., beloopt op 88.

Het aantal huizen aldaar bestaat uit 170, waarvan 90 boven de huurwaarde van 20 guldens en 80 welke geene belastingen moeten dragen; er is een windkoornmolen.

Burcht had in 1823 een geregeld inkomen van 1184 guldens 86 centen, waarin het oktrooi voor 672 guldens 50 centen; de opcenten op 'srijks lasten tot 187 guldens 36 centen; en het kaairegt voor 325 guldens begrepen zijn. In dat jaar storte Burcht gezamenlijk met Zwyndrecht in 's rijks schatkist 37.773 guldens 91 ½ centen.

Te Burcht staat eene kerk aan St. Martinus toegewijd, welke zeer oud is en niet zeer uitgestrekt; de allereerste kerk werd aldaar in het jaar 910 gesticht,* en in de jaren 1400 bouwde zekere heer Vilain van Gent, het achterdeel dat men koor noemt, en begiftigde deze kerk met kostelijke versierselen, welke door den tijd

* Men vindt mede in de handvesten van St. Nikolaas dat Beatrix, vrouw van Burcht en Zwyndrecht, op St. Matthijsdag 1296, te Burcht de kapellanie van Onze Lieve Vrouwe stichte, met den last van twee missen ter weke te lezen.

bijna onherkenbaar zijn; dien heer nam aldaar zijne grafstede onder een blaauwen steen in de koor der kerk op de linke hand, met het volgende opschrift in oude letteren:

M. VILAIN,
RIDDER, HEER VAN HUYSE, VAN PAMELE, VAN LEE-
BERGHE, VAN BORCHT EN ZWYNDRECHT, DIE STERFT
IN 'T JAER 1449, VIII DAGHEN IN JULO EN VRAUWE
GOENELE RAES, ZYN GHESELLINE, WYLEN WAS, DIE
STERFT IN 'T JAAR 1461.*

In 1627 werd bij oktrooi eene schatting omgeslagen tot het herbouwen van den toren te Burcht.

Bij een ouden vlaamschen schrijver vindt men, dat de Noordmannen in de jaren 800 zeker klooster verbrandden, dat aan den heiligen Fredegundus toegewijd was en stond aan de Schelde tusschen Rupelmonde en Antwerpen, welke men vermoed te zijn de plaats waar thans Burcht ligt, dewijl men in deze geschiedenis vindt, dat in het graven der wallen voor de schansen menigvuldige geraamten en beenderen onder puinhoopen in het steengruis wer-

* *Duchesne* zegt dat de gifte aan deze kerk slechts op den 5 januarij 1475 plaats had; dus dat men hieruit, volgens dezen schrijver, zou moeten gissen dat deze twee verschillende leden van het geslacht hebben geweest.

den opgedolven; doch ik zou deze aanhaling niet voor onwederleglijk durven verklaren.

De bolwerken waarmede Burcht versterkt was, waren met krijgsvolk bezet en hadden een steenweg voor den doortogt der legers, van welken men nog overblijfselen ziet inden Borgerweert polder; op deze wijze was de gemeenschap met Antwerpen te lande zeer gemakkelijk en maakte zij een gedeelte uit van de versterkingen buiten gezegde stad, dat medewerkte in deszelfs krijgsverdediging.

Op den 26 september 1576, werd Burcht door de Spanjaarden gedeeltelijk uitgeplunderd en verbrand, en in october 1583, onderging dit dorp hetzelfde lot door de staatsgezinden.*

Het kasteel Kraeyenhof geheten, toont nog eenige overblijfselen in deze gemeente en is verbeeld bij *Sanderus*, plaat 6, thans in eene hoeve veranderd; er waren twee gevangenissen in: een voor schuldenaren, en een voor misdadigers; deze gevangenissen werden in 1590 herbouwd; het oude kasteel was over lang in verval, en hetgene er hedendaagsch nog staat, werd in 1674 herbouwd en behoord aan den heer

* Men zie in het tweede deel op deze jaren, welke gebeurtenissen hier toe aanleiding gaven.

C.F.J. de Neuf te Antwerpen, welke deze heerlijkheid tot aan deszelfs opschorsing bezat.

Zoo als reeds opgemerkt is dat de heerlijkheid Burcht in de vijftiende eeuw aan het geslacht van Vilain behoorde, ging dezelve door uithuwelijking aan Jan van Momorency; in 1553 verkocht Philippus van Momorency, graaf van Hornes, dezelve met die van Zwyndrecht, aan Kornelis van den Berghe, heer van Zevenberghen, tegen 32.473 ponden tournois. In de omwenteling van de jaren 1500 wierden deze beide heerlijkheden door het staatsbewind verbeurd verklaard.* In 1724 behoorde deze heerlijkheid nog aan jonkheer Louis van Colen de Bouchaute en ging aan het reeds aangehaalde geslacht van de Neuf over

* Men zie deswegens de beschrijving van Zwyndrecht.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE CALLOO.

DE oorsprong van den naam van Calloo is mede onbekend; tot op het einde der zestiende eeuw onderging dezelve echter eenige verandering en werd *Calo*, *Kalo* en *Callo* geschreven; sinds twee eeuwen echter schijnt de tegenwoordige spelling onveranderd gebleven te zijn.

Het grondgebied dezer gemeente ligt aan de Schelde en het dorp op eene mijl afstands van deze rivier; een steenweg op 5 mijlen afstands van Beveren maakt de gemeenschap tusschen beiden gemakkelijk en dewijl deze weg zich met de groote baan op Antwerpen vereenigd, zoo is deze gemeente, zoo te lande als door de rivier te water, met alle gemeenschap begunstigd; zij ligt 15 mijlen van St. Nikolaas, 15 van Antwerpen, 6 $\frac{1}{2}$ van Doel, 9 van Kieldrecht, 7 van Vracene en 6 $\frac{1}{2}$ van Verrebroeck;

aan de noordzijde wordt zij door Kieldrecht en Doel omringd, ten oosten door de Schelde en Melsele, ten zuiden door Melsele en Beveren en ten westen door Verrebroeck.

De bevolking van Calloo bestond

In 1774,	1.705	zielen
In 1794,	1.667	zielen
In 1808 reeds aangegroeid op	1.809	zielen
en op 1 januarij 1824 telde zij reeds	2.138	zielen;

welke aanwas voorzeker verbazend moet voorkomen; deze bevolking is aldus in de wijken verspreid:

1 Het dorp voor eenebevolking van	876	zielen
2 Wyk Geslecht	47	zielen
3 Fort Liefkenshoek zonder het militaire garnizoen	14	zielen
4 Meulenwyk	103	zielen
5 Steeland	73	zielen
6 Oudendyk	187	zielen
7 Verspreide woningen in de polders	838	zielen
Dus	2.138	zielen.

En op de volgende wijze in geslachten verdeeld:

Van het mannelijk* geslacht van 20 tot 50 jaren	251
Over te brengen	251

* Het klein aantal van het mannelijke geslacht, naar evenredigheid der overige, is hier opmerkenswaardig.

Van de ommezijde	251
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	43
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	145
Vrouwen in het algemeen	1.063
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	636
Te zamen	2.138

De velden te Calloo zijn polderlanden van vetten aard en tot op het achtste gedeelte bij die uitgestrektheid volschat, deze uitgestrektheid bestaat in 2.820 bunderen 29 roeden 66 ellen, waarin 2.230 bunderen 30 roeden bouwlanden, 371 bunderen 77 roeden 40 ellen weilanden, 3 bunderen 11 roeden 90 ellen bosschen.

Deze landerijen leveren jaarlijksch in de volgende evenredigheid op, waaruit den uitmuntenden aard derzelve genoegzaam blijkt, als:

Tarwe	2.600	à	3.160	mudden
Garst	19.000	à	21.000	mudden
Haver	750	à	850	mudden
Boonen en erwten	2.800	à	2.960	mudden
Aardappelen	13.500	à	14.500	mudden.

Men bezaaid jaarlijks 130 à 160 bunderen met lijnzaad, wat de weilanden betreft, deze worden meerendeels afgeweid.

Men telt er 325 à 335 voor den landbouw be-

stemde paarden, tot welk gebruik 115 à 125 wagens met twee gareelen en 10 of 18 karren met een gareel worden gebezigd; men telt er insgelijks 500 à 510 hoornbeesten, geene schapen en bij de 300 varkens.

Geene andere voorwerpen van koophandel dan die van landbouw komen hier voor, welke laatste meerendeels op de kaai van de Marie worden ingescheept.

De opbrengst van den turf is aanmerkelijk en belooft in sommige jaren op 1600 mudden van de beste soort.

Te Calloo worden 137 beroepen, neringen, enz., uitgeoefend en men telt er 36 ambachtslieden, als slagters, bakkers, gareelmakers, timmerlieden, wagenmakers, schoenmakers, hoefsmeden, metselaars, kleermakers en leertouwers, alsmede een aantal van 13 vaartuigen.

Er bevinden zich aldaar 403 huizen waarvan, 220 beneden de belastingen, en 183 met eene huurwaarde boven de 20 guldens; er is ook een windkoornmolen.

Het dorp is eene fraaije gansch bebouwde straat: de zindelijkheid en het goed onderhoud worden er in acht genomen.

In 1823 had Calloo een geregeld inkomen van 2.140 guldens 20 centen, vanwelke 1500

als oktrooi en 640 guldens 20 centen als uit opcenten en storte deze gemeente hetzelfde jaar in 's rijks schatkist 21,293 guldens 89 ½ centen.

Er bestaat te Calloo eene kerk; doch men is onbewust wanneer die werd gebouwd, zoo veel is echter zeker dat die van zeer vroege tijden dagteekent. Het merkwaardigste in deze kerk is een gedenkstuk in de geschiedenis des lands, op eenen steen uitgehouwen, nevens het hoog altaar geplaatst; dit stuk bevat eene latijnsche beschrijving van den veldslag die te Calloo plaats had op den 11 junij 1638, en is letterlijk op de nevens gevoegde plaat nagedrukt.[>]

Het kerspel en de biegtstoelen zijn zeer fraai in hout gesneden en met levensgrootte beelden versierd; de drie altaren rusten op fraaije kolommen en het overige der kerk wordt zeer zorgvuldig en zindelijk onderhouden.

Onder de aldaar staande grafsteden, bemerkt men er eene van het adelijk geslacht van Rynegom en van dat van der Zype; ook die van jonkheer Johan Baptista Versmessen, welke onlangs zeer fraai in blaauw en witte marmer werd gesticht, nevens het hoofdaltaar op de linkerhand. Verders bemerkt men ook aldaar vier grafsteen en met wapenen versierd, en be-

> nvdr: plaat niet beschikbaar

hoorende aan spaansche kommandanten en officieren, welke in de sterkten de Paerle en de Marie sneuvelden.

De abt der abdij van St. Pieters had eertijds het regt van aanstelling der geestelijken in deze kerk; men leest in de deswegens gedane aantekening, dat in 1680, gedurende de oorlogen, de pastoor van Calloo uit zijne kerk een wonderbaarig beeld van Onze Lieve Vrouwe van Victorie geheten, ontvoerde en met hetzelfde, door middel van een vaartuig, naar Brussel vluchte, alwaar het zedert in de kerk van den Savel berust. De schilderij van dit beeld is nog te Calloo te zien.

De gemeente Calloo is voorzeker eene der oudste plaatsen van het land van Waes, en in de geschiedenis de Vermaardste onder alle onze gemeenten.* Zij deelde ook niet weinig in de oorlogen; ook ziet men er de overblijfselen der reeds aangehaalde en beschrevene sterkten.**

* Zekere schrijver maakt van dezelve gewag van in 649. Calloo had ook de eerbenaming van *stede* en *poort*; men zie over deze benaming; wat gezegd word in de beschrijving van Rupelmonde.

** In het handschrift van den heer van Wissekerk staat:

“Op den derden meert 1601, begonst men de loopgraven van “het gasthuys van Calloo, dat versterkt was, te maeken; “alwaer de vaendels in tyt van nood bewaerd wierden; men “versterkte ook ten zelve tyde de kerke van Verrebrouk.”

De oudheid van Calloo blijkt wederom in de aanhaling der jaarboeken omtrent 1110 toen Hendrik, heer van Calloo, aan het hoofd der edellieden stond, welke door Boudewyn met den Bijl, in het kasteel van Wynendael, eigenhandig werden opgehangen, om dat zij aldaar, met geweld van den wapenhandel misbruik makende, struikrooverijen hadden gepleegd.

In 1179, schonk Everardus, bisschop van Doornik, aan de abdij van St. Pieters, de pastorie van Calloo, als de best begiftigde in geheel Waes, welke zij mogten doen bedienen door eenen humier monnikken.

In 1452, op den 16 junij, gedurende de oproerigheden tegen graaf Philippus, werden de burgt en een groot gedeelte huizen te Calloo verbrand.

Dit gebied heeft door het onderwater zetten in oorlogstijden ook dikwijls geleden. In 1583, werd de dijk te Calloo doorgestoken en de landen vloeiden 70 jaren lang onder, tot in het jaar 1653, toen na eenen driejarigen arbeid, ingevolge oktrooi van 2 den september 1649, de dijken werden hersteld en gesloten.

In februari 1682, brak den dijk te Calloo door, doch werd in hetzelfde jaar herdijkt, en op den 10 augustus gesloten.

In 1703, 1745 en 1746 had het onderwaterzetten van een gedeelte dezer gemeente, door middel van sluizen, plaats, uit hoofde van oorlog; insgelijks in 1784 tot 1786; zoo ook in 1794, 1809 en in 1814.

De reeds omschreven sluizen te Calloo strekken tot eene merkwaardigheid in de gemeente, en verdienen door de vreemdelingen te worden bezigtigd.

Calloo was eertijds eene heerlijkheid, en er hadden over dezelve onderscheidene pleitgedingen plaats.* Deze heerlijkheid werd verkocht ingevolge het dekreet van 20 junij 1587, op den 15 september daaraanvolgende, ten laste van den markgraaf de Laverie (Maximiliaan van Bourgogne), aan Cornelius Brentens, koopman te Antwerpen, bij kommissie en voor 500 gulden courant; en op den 11 julij 1647, aan den ridder Johan Bapt. Cachopin de la Rede, welke overleed in 1662. Op den 9 julij 1721, stond de gravin douairière de Wargnies, geboren gravin de Groesbeek en haar oudsten zoon, zijns ooms erfgenaam, dezelve af ten voordeele van den graaf Jacques, zijnen broeder, welke deze heerlijkheid naderhand verkocht, toen zijn

* De prinses van Chimay deed daarop in de voorleden eeuw verband leggen.

144 BESCHRIJVING VAN DE GEMEENTE CALLOO.

zoon den graaf Jakob Frans dezelve naaste en bij vooruitgifte aan zijnen eenigen zoon Alexander Frans? graaf de Groesbeek en Wemeling, schonk, op den 29 januarij 1735. Deszelfs eenige zoon de graaf Frans, sneuvelde in eenen veldslag in Duitschland, in oostenrijkschen dienst, in 1757, welken ongehuwd was en zijne eenige zuster Maria Anna Francisca, was in 1750 gehuwd met Alexander Louis graaf de Croix Heuchín, welke dezelve erfde; deze verwekte eenen zoon in 1754 en eene dochter in 1755; dus bleef de heerlijkheid van Calloo in dit geslacht tot derzelver opschorsing.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE CLINGE (DE).

WAARUIT het woord *de Clinge* deszelfs oorsprong nam is onbekend, evenwel, zoo het schijnt, onderging die naam nimmer eenige verandering en onder het fransche bewind noemde men deze gemeente *la Clinge*.

De gemeente de Clinge was vóór het jaar 1794 een gehucht geweest, dat een gedeelte uitmaakte van St. Gillis en werd toen bij de oprigting der kantons, met de Hulstersche Clinge vereenigd, tot eene gemeente verheven en gerangschikt onder het kanton Hulst, destijds departement der Schelde; in 1815 bij de herstelling der oude scheidslinie tusschen Vlaanderen en Zeeland viel deze gemeente, hoewel met eene kleine uitgestrektheid, wederom aan Oost-Vlaanderen ten deel, doch bleef in aan merking harer bevolking als gemeente bestaan

en aan het kanton St. Gillis gevoegd. De Clinge ligt ten noorden van het distrikt en wordt omvat ten noorden door de gemeente Hulstersche Clinge, ten oosten door Vracene, ten zuiden en ten westen door de kantons hoofdplaats St. Gillis en ligt van dit laatste dorp op 5 ½ mijlen afstands en van St. Nikolaas op 12 ½ mijlen en van de stad Hulst 4 mijlen.

De bevolking dezer gemeente bestond

In 1820,	1.306	zielen
en op 1 januarij 1824 aangegroeid tot op	1.378	zielen;

en in dezer voegen verspreid:

1 In het dorp eene bevolking van	1.090	zielen
2 Molenstraetwyk	180	zielen
3 Het Spaensch Quartier	108	zielen
Dus	1.378	zielen.

En op de volgende wijze in geslachten verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	208
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	26
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	48
Vrouwen in het algemeen	263
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	833
Te zamen	1.378

Het grondgebied van de Clinge, dat in uit-

gestrektheid na dat van Rupelmonde het kleinste is in dit distrikt, bestaat slechts uit 271 bunders 2 roeden 20 ellen; het grootste deel daarvan maken polderlanden uit; het overige is van eene geringe waarde en zandig; de bouwlanden bevatten 159 bunderen 94 roeden 40 ellen; de bosschen 40 bunderen 58 roeden 30 ellen.

De jaarlijksche opbrengst dezer landen beloopt als volgt:

In tarwe	115	à	135	mudden
In rogge	170	à	190	mudden
In garst	80	à	90	mudden
In haver	70	à	85	mudden
In boonen, erwten	32	à	40	mudden
In boekweit	80	à	90	mudden
In aardap. ⁿ ongev.	1.000 mudden.			

10 à 11 Bunderen worden jaarlijks met lijnzaad bezaaid; men telt in de Clinge 78 à 80 akkerbouw paarden, welke bestemd zijn voor 25 à 28 wagens met vier wielen en twee gareelen, 26 à 30 karren meteen gareel, 210 à 220 koeijen, runders en ossen, 130 à 140 schapen, 225 à 245 varkens.

De koophandel is in de Clinge, buiten de voortbrengselen des landbouws, van geen aan belang. Er bestaat evenwel eene bierbrouwerij, en, korte jaren geleden waren er twee-

coatingfabrieken in zwang, waarvan de voornaamste geheel verliep; de tweede werkt nog een weinig en houdt slechts drie werklieden in dienst.

Verders telt men aldaar 82 beroepen, neringen, enz., en 30 ambachtslieden, zoo als bakkers, gareelmakers, timmerlieden, wagenmakers, koordendraaijers, stroodekkers, metselaars, hoefsmeden, kleermakers, kuipers en slagters.

Het aantal huizen bestaat in deze gemeente uit 226, waarvan 123 geene belastingen dragen en 103 boven de schatting van 20 guldens staan. Er is slechts een windkoornmolen.

In 1823 had de Clinge een gewoon inkomen van 773 guldens 45 centen, waarvan 700 als oktrooi en 73 guldens 45 centen uit de opcenten der belastingen.

Zij stortte ten zelve jaren in 's rijks schatkist 4.924 guldens 99 ½ centen.

De kerk der Clinge is in een redelijk goeden staat; doch niet groot genoeg voor de bevolking dezer gemeente, als zijnde eene combinatie met de Hulstersche Clinge, welke geene kerk heeft en wiens inwoonderen derhalve alhier den godsdienst komen bijwonen; zij werd in 1655 gesticht, hoewel slechts in hout en met een

stroodak; doch in 1670 in steen herbouwd en met tichelen gedekt. Deze kerk biedt voorts weinige merkwaardigheden aan.

Onder deze gemeente staat een lusthof, doch van klein aanbelang, de Blauwe Hoeve genaamd, en behoort aan het geslacht d'Esbeek, van der Haeghen de Mussain genaamd, en verstrekte hetzelfde van ouds tot jagthuis.

Men ziet op dit grondgebied nog overblijfselen van de scheidslinie, door voorvallene bolwerken versterkt, en eenige in de 16 eeuw door de spanjaarden opgeworpene halve manen; die op last van den generaal Bedmar in het begin der achttiende eeuw hersteld werden, als mede het overblijfsel van de reeds beschrevene sterkte van dezen krijgsoversten's naam, en ligt omtrent twee mijlen van het dorp.

Het grondgebied dezer gemeente schijnt op de scheiding tusschen de polders en de hooge landen, als door zandige heuvelen bezet, door zeeduinen omvat te zijn geweest, welke in vroegere tijden ten noordoosten door de zee bespoeld werden, dewijl naast deze duinen bedijkte polders liggen, die veel lager liggen dan het overige der hooge landen; dus schijnen deze heuvelende *natuurlijke* zeewering te hebben uitgemaakt; en waren van alle eeuwen aan het vaste land gehecht.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE CRUYBEKE.

DE benaming van dit dorp spruit uit de aldaar loopende beek, welke hetzelfde tot grensscheiding verstrekt, en eene groote menigte water naar de rivier uitstort of kruit; zoo dat de benaming zamengesteld is uit de woorden *kruijen* of *crujen* en *beek* dus *Cruybeke*; die benaming schijnt nimmer aan veranderingen onderworpen te zijn geweest.

De gemeente ligt in eenen zeer aangenamen, vruchtbaren en effen oord, langs de Schelde, doch haar polder ligt tusschen het dorp en de rivier, dat als veel hooger geplaatst genoegzaam aanwijst dat, vóór de bedijking, de natuurlijke scheidsmuur der rivier was.

Cruybeke is een schoon en wel bebouwd dorp, dat van de kantonale hoofdplaats Themsche op 10 mijlen afstands ligt, 13 à 14 van St. Nikolaas, en langs de rivier acht mijlen van

Antwerpen; van de groote baan te Beveren zeven mijlen en van Burcht vier. Deze gemeente ligt verders op den lagen weg van Lokeren naar het Vlaamsch Hoofd, welke met uitzondering van een klein gedeelte op haar gebied is bestraat; ten noorden word de gemeente omvangen door Haesdonck en Melsele, ten oosten door Burcht ende rivier; ten zuiden, door de zelfde rivier en gedeeltelijk door Basele, en van de westzijde mede door Basele.

In 1774 bestond de bevolking van Cruybeke uit	2.010	zielen
in 1794 uit	2.360	zielen
en op den 1e januarij 1824 uit	2.615	zielen

Dezelve is aldus in hare onderscheide wijken verspreid en in dezer voegen verspreid:

1 Het dorp telt eene bevolking van	952	zielen
2 De Scheephoek	188	zielen
3 Sterhoek	362	zielen
4 St Jacobs Dooren	159	zielen
5 Dooren	271	zielen
6 Meulenberg	221	zielen
7 Heyhoek	185	zielen
8 Houte Kruys	277	zielen
Dus	2.615	zielen.

Zoo als men ligt bemerkt, zijn deze wijken alle merkwaardig wegens de bevolking, die op

de volgende wijze naar evenredigheid der geslachten is verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	481
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	131
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	129
Vrouwen in het algemeen	775
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	1.099
Te zamen	2.615

De landerijen aldaar zijn van een goeden aard en uit 1519 bunderen 35 roeden 90 ellen zamengesteld; de volle schatting is slechts een tiende onder de uitgestrektheid, hetgeen genoegzaam den goeden grondaard aanduidt.

Deze landen zijn op de volgende wijze verdeeld: 1215 bunderen 93 roeden 80 ellen bouwlanden; 50 bunderen 41 roeden 80 ellen weilanden; 29 bunderen 14 roeden bosschen.

De opbrengst dier landen beloopt jaarlijks in de volgende evenredigheid:

Op tarwe	4.600	à	4.680	mudden
Op rogge	6.800	à	7.000	mudden
Op haver	8.100	à	8.450	mudden
Op boekweit	2.000	à	2.300	mudden
Op garst	370	à	390	mudden
Op boonen en erwten	115	à	125	mudden
Op aardappelen	^{nvdr} 22.000	à	24.300	mudden.

nvdr: errata verwerkt op aardappelen

Jaarlijks bezaaid men er 85 à 95 bunderen met lijnzaad; de weilanden zijn niet van de eerste soort.

Op een gewoon jaar worden te Cruybeke omtrent 5.000 mudden turf gedolven en worden deze turfputten langzamerhand in weivelden herschapen. Cruybeke voert op de Schelde twee poenschuiten.

Men telt er 115 à 125 paarden tot den akkerbouw bestemd en worden bespannen voor 40 à 45 wagens met vier wielen en twee gareelen en 76 à 80 karren met een gareel; het aantal hoornbeesten bestaat in 515 à 525; voorders 410 à 420 schapen en 250 à 270 varkens.

In deze gemeente wordt bijna geen koophandel gedreven dan die der granen; er zijn echter eenige bierbrouwerijen die jaarlijks tot 1,900 à 2.000 vaten goed bier brouwen. Verders vormt de klompmakerij aldaar ook een tak van handel, hoewel die een weinig is vervallen; niet te min kan men jaarlijks nog 130 à 140,000 paren klompen leveren.

Het aantal beroepen, neringen, enz., beloopt op 196, de ambachts lieden zijn ten getale van 80, op de volgende wijze verdeeld: in timmerlieden, wagenmakers, schoenmakers, stroodekkers, metselaars, hoef- en andere

smeden, kleermakers, wevers en kuipers, van welke ambachtslieden de klompmakers echter meer dan de helft uitmaken.

Het aantal huizen bestaat uit 455; van welke 241 boven de huurwaarde van 20 guldens, en 214 beneden die schatting staan; als ook een windkoornmolen.

In 1823 had Cruybeke een geregeld inkomen van 2.260 guldens 70 centen, waarvan 1545 als oktrooi, 571 guldens 70 centen wegens opcenten, 150 guldens van verscheide plaatselijke regten; zij stortte in dat jaar in 's rijks schatkist 21,507 guldens 1 cents.

De kerk te Cruybeke is in een zeer goeden staat en staat in het midden van de gemeente; dezelve schijnt zeer oud te zijn en is met een schoonen hoogen toren, naaldsgewijze, versierd. De kerk werd gesticht naar een Gothischen smaak; in dezelve is alles zeer prachtig en kostelijk; het kerspel, de biegtstoelen en het zangkoor zijn met beelden versierd; onder een groot aantal grafstenen bemerkt men die van de heeren van Cruybeke, als ook van het geslacht Ducci, welke deze heerlijkheid vroeger bezaten. Het volgende grafschrift is der opmerking waardig en is in een zwarten steen op de regterhand in de muur neffens het hoofdaltaar,

met Gothische letteren gehouwen; eenige leden van het geslacht Goubeau liggen er ook begraven:

In hac urna facet Laurentius unicus E. nobiliss. D. Gasparis Ducci hujus Loci Crubech Dini Meritiss. nec non Eq. deauratus ingenuus illustriss. Ducis Sabudiae pariter deo deliss. et morib ornat' qui etiam immatura morte Bruxell. diem clausit extremum, An Dni 1559, An aetat suae 21 et 8 mensib. die vero 24 Martii Pientiss. autem Pater ej' pro Dei honore et sui Pietate, hoc sepulchrum eipos. Choro vetrinis Altare, et caeteris ornamentis requisitis, dispositis: similiter singulis diebus veneris in perpetuum Missa de St. Trinitate; cum oratione pro defuncto Laurentio quae incipit: inclina Dne aurem tuam, etc., et postea panibus amore Dei pro victu sex pauperum de octo in octo dies distrebuen quae pro anima ejus orent, ordinates, similiter in hoc sepulchro volente Deo Pater, et Mater et ej' uxor simul erunt clausi die et Anno, qui inferius notabitur et unusquisq. illorum, Deum orat ut sua misericordia et gratia animabus illorum et defuncti requiem concedat aeternam.

De gemeente Cruybeke sproot vroeger uit Basele en was eerst een gehucht met eene kapel; men vermoedt dat zij in de dertiende of

veertiende eeuw tot parochie werd verheven en sedert de zestiende eeuw begon dezelve bijzonder te bloeijen en zich te vergrooten. Dit grondgebied, dat eene heerlijkheid was, werd op den 22 julij 1535 onder de *Keure* van Waes opgenomen, tegen eene rente van 36 ponden parissis, en bij decreet van den 21 maart 1547 vrijgesteld van alle *graaflijke* domaniale regten.

Op den 26 september 1576 werd deze gemeente geplunderd en gedeeltelijk verbrand door de spanjaarden.

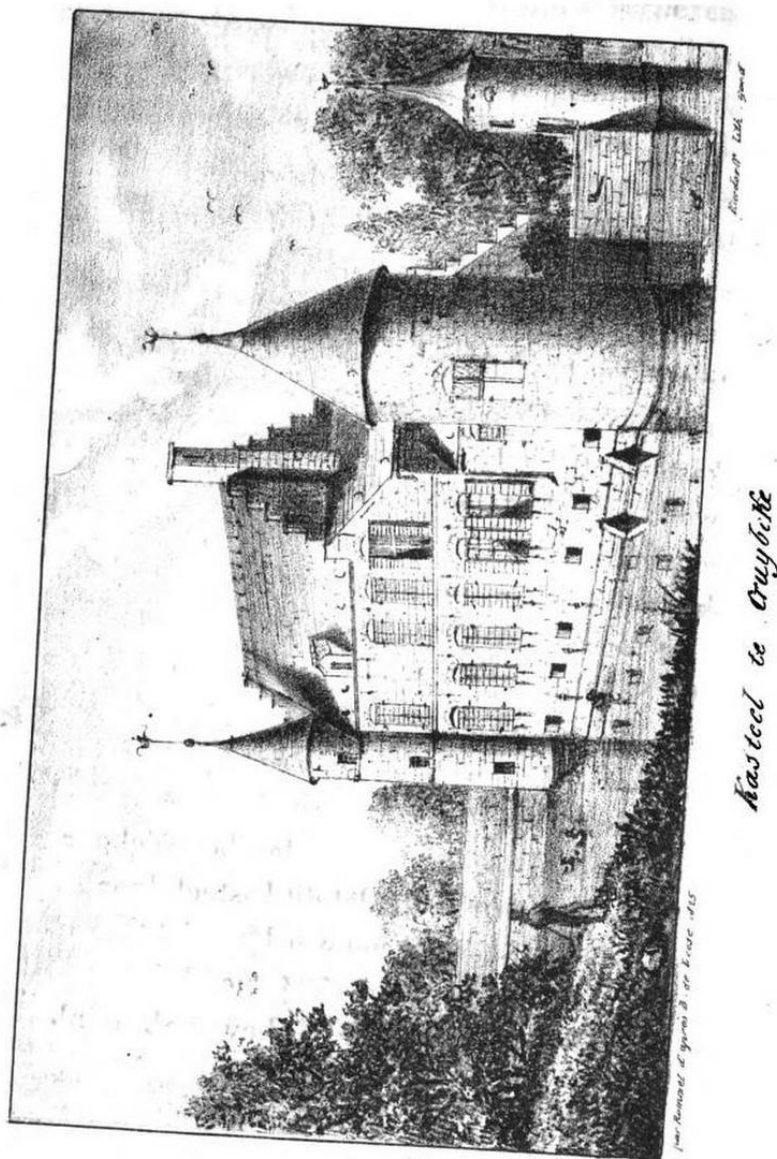
In 1725 bouwde men aldaar het parochiehuis en het dorp werd in 1764 met straatweg belegd.

Te Cruybeke is de wandeling zeer aangenaam langs de rivier op een breeden dijk met groote notenboomen beplant en biedt van den eenen kant het breede water der Schelde aan en van den anderen het gezicht over den polder; het gezicht van het dorp, een weinig af hellende, biedt zich aan op een mijl afstands.

Een oud doch prachtig kasteel staat aldaar, dat in den Gothischen smaak is gebouwd en aan den heer ridder Delanfranchi behoort, als gewezen heer van Cruybeke; hetzelfde is zeer groot in zijne vertrekken, door drie torens omgeven, heeft nog de gedaante die het voor

GEMEENTE CRUYBEKE.

BESCHRIJVING VAN DE

verscheide eeuwen heeft gehad, behouden, en staat rondom in het water, (zie de hiertoe gevoegde plaat).

Aan dit kasteel ligt een fraaije tuin met boomen en vreemde struikgewassen beplant; waaronder verscheide van eene uitstekende grootte; ook verdient de verzameling van fruitboomen bijzondere opmerking.

Men beweert voor echt, dat dit kasteel eertijds een klooster (*prioré*) was; en dat de heeren van Cruybeke destijds een ander oud kasteel of slot bewoonden *Altena* geheten; en welk hun thans nog toebehoort, waarvan nog eenige overblijfselen te zien zijn; dit laatste kasteel was ongemeen groot, hoog, en stond niet verre van het hedendaagsche kasteel aan de Schelde; hetzelfde was voornamelijk onder de omwentelingen der zestiende eeuw merkwaardig om de scheepvaart op de Schelde te bewaken; *Altena* was eene insluiting onder Cruybeke gelegen, en aan den heer behoorende*; men vermoedt, dat dit kasteel door zekeren veldoversten *Altena* werd gesticht en naar hem werd genoemd; in 1584, leed het zoo veel door den brand, dat het onbewoonbaar bleef.

* Deze heeren schreven altijd heer van Cruybeke en *Altena*, hoewel deze laatste eene enkele benaming schijnt te zijn geweest, zonder verdere voorregten.

Het geslacht van Goubeau had een huis of kasteel te Cruybeke, waarvan men de gebouwen nog ziet, doch welke in eene hoeve en woning veranderd zijn; dit geslacht woonde aldaar eenigen tijd; (men ziet deszelfs wapenen op de kerkglazen). Hetzelve heeft, zoo als wij reeds verhaalden, in 1699 het klooster der Zwarte Zusters gesticht.

Zeker geslacht van Antwerpen had aldaar ook een lusthof, dat thans is geslecht.

De heerlijkheid Cruybeke had hoog, middelbaar en lagere regtsoefening, regt van erving en onterving, als ook alle schoone voorregten; deze heerlijkheid was in het getal begrepen dergenen, welke de grootste verliezen ondergingen bij de omwentelingen van 1794, welke men op 8 à 10,000 guldens 's jaars berekende.

Volgens *'Espinoy*, was Alexander Vilain, heer van St. Jansteen in 1262, te gelijker tijd heer van Cruybeke.

Volgens *Butkens*, behoorde die heerlijkheid in 1369 aan Philippus van Brabant, natuurlijken zoon van den graaf van Vlaanderen.

In 1410, schonk Jan van Bourgogne, graaf van Vlaanderen, bijgenaamd den Stouten, den jongsten zijner natuurlijken zoonen, tot loon zijner dapperheid, de heerlijkheid van Cruy-

beke. Deze staat op de lijst der edellieden van het land van Waes, welke onder Philippus den Goeden in 1421 te velde trokken, om op Frankrijk den dood zijns vaders Jan te wreken.

In 1476 behoorde de heerlijkheid Cruybeke aan Judocus Mingerfruit, bailliuw van Waes.

In 1547 werd Gaspard Ducci, bij uitwisseling eigenaar der heerlijkheid en in 1590 kwam die bij inkoop aan Jacomo della Franchy, hoewel deszelfs naam nu Delanfranchi wordt geschreven; welk geslacht het kasteel tot heden nog bezit, gelijk wij zoo even aanhaalden, in den heer Delanfranchi, ridder van Maltha.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE DACKNAM.

DE oorsprong van den naam van *Dacknam* is volstrekt onbekend en schijnt die naam nimmer te zijn veranderd; deze gemeente ligt aan de rivier de Durme, ten westen an het distrikt; gedeeltelijk bestaat zij uit weilanden gansch effen gelegen, doch de bouwlanden zijn eenig zins verheven; zij wordt door de oude heerbaan van Gent naar Antwerpen doorsneden; alsook door die van de eerstgenoemde stad op Hulst. Dacknam ligt in de regte linie van Gent op Antwerpen op 20 mijlen van Gent, 2 ½ van Lokeren en 13 van St. Nikolaas.

Dacknam grenst ten noorden aan Exaerde en wordt oost, zuid en west door Lokeren omringd.

De bevolking dezer gemeente is de minst talrijke van alle de gemeenten in het distrikt; dezelve telde

in 1774	285	zielen
in 1794	358	zielen
en op den eersten januarij 1824	457	zielen;

dus is in evenredigheid die bevolking ook veel vermeerderd; welke op de volgende wijze in wijken verspreid is, te weten:

1 Het dorp voor eene bevolking van	129	zielen
2 Eekstraete	22	zielen
3 Goud Dam	13	zielen
4 Gansen Dries	55	zielen
5 Heerlandstraete	38	zielen
6 Kriekte	18	zielen
7 Rechtstraete	182	zielen
Dus	457	zielen.

En in geslachten verdeeld als volgt:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	95
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	24
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	26
Van het vrouwenlijk in het algemeen	140
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	172
Te zamen	457

De uitgestrektheid der landerijen bestaat in 399 bunderen 55 roeden 50 ellen; de landerijen zijn van een redelijk goeden aard en worden een zevende minder dan de volle uitgestrektheid geschat. Zij bevatten 213 bunde-

ren 43 roeden 80 ellen bouwlanden; 98 bunderen 15 roeden 50 ellen weilanden en 32 bunderen 27 roeden 50 ellen bosschen.

Hunne opbrengst bedraagt jaarlijks:

In tarwe	110	à	115	mudden
In rogge	725	à	775	mudden
In garst	70	à	75	mudden
In haver	350	à	380	mudden
In boekweit	130	à	160	mudden
In aardappelen	640	à	680	mudden

Op een gewoon jaar worden aldaar 10 à 12 bunderen met lijnzaad bezaaid.

Men telt er 26 tot den akkerbouw bestemde paarden, welke voor 10 à 11 wagens met twee, en 25 à 26 karren met één gareel worden bespannen. Het getal hoornvee beloopt op 140 à 145; 50 à 55 schapen, 50 à 60 varkens.

De koophandel wordt aldaar niet gedreven; de beroepen, neringen, enz., beloopt op 24. Men telt er negen of tien lijnwaadwevers en er zijn ook zoo veel andere ambachtslieden.

Het aantal huizen te Dacknam, bestaat in 49. Met uitzondering van 3, worden die alle boven de huurwaarde van 20 guldens geschat; daar is een windkoornmolen.

In 1823, had Dacknam een geregeld inkomen van 678 guldens 45 centen, te weten:

Wegens oktrooi	560 guldens.
Wegens opcenten	108 guldens.
Wegens landpachten	<u>10 guldens 45 centen.</u>
Te zamen	678 guldens 45 centen.

De gemeente storte over dat jaar in 's rijks schatkist 3.346 guldens 89 ½ centen.

De kerk van Dacknam is klein, doch zij werd van alle tijden her onder de aloude van het land van Waes gerangschikt; in hare bouworde bemerkt men ligt dat een gedeelte derzelve uitstekend oud is, echter kan men het tijdstip harer stichting niet bepalen. In een oud handschrift ontdekte ik, dat er te Dacknam in de kerk een bisschop van Doornick begraven lag doch indien de zaak echt is, is het tevens waar dat van deze grafsteen niets meer te bemerken bleef; zoo min als van die van zekeren jonk.^r J. deNeve, mede aldaar begraven; hetwelk men toeschrijft aan de vernieuwing des vloers. Verders staat in de kerk eene prachtige marmere grafstede, opgerigt ter gedachtenis van zekeren heer Reingauts van de stad Lokeren.

Men vermeld dat deze gemeente reeds in aanmerking kwam voor Lokeren, met welke haar bestuur tot in 1794 was vereenigd en dat er te Dacknam handvesten berusteden, waar-

in men las: “De Wet van Dacknam en Lokeren” en niet, zoo als men naderhand, omtrent de veertiende eeuw aannam: “Lokeren en Dacknam”.

Aldaar stond vroeg een oud versterkt kasteel, alwaar de graven van Vlaanderen somtijds hunne verblijfplaats namen en waarvan men heden nog de overblijfselen zijner ligging kan bespeuren, zoo als de linie der dreven en de *Mot* alwaar het gebouw stond; thans is deze in bouwlanden herschapen. Men vindt er geen metselwerk noch muren, maar de grond is tot heden met steengruis vermengd; de ligging der weilanden rondom het kasteel gelegen wijst genoegzaam aan, dat zij toen tot wallen van de sterkte verstrekten. Nopens dit kasteel of slot haalt *Mircoeus* aan, dat Boudewym, graaf van Vlaanderen en keizer van Constantinopelen, op het slot bij Dacknam de open brieven in 1199 teekende, waarbij hij zekeren vrijdom aan de abdij te Ninove verleende.

In 1219, dagteekende Joanna van Constantinopelen, gravin van Vlaanderen, te Dacknam een open brief, waarbij zij zes bunderen bosch vrij van lasten, schonk aan de kerk te St. Nikolaas; en zoo veel aan die van Sinay: ten behoeve der geestelijken. Hier uit blijkt genoegzaam, dat de graven eertijds aldaar verbleven;

de landen van dit geslacht kasteel behooren thans aan de pastorij van Dacknam, waarschijnlijk door begiftiging der graven, na het afbreken der gebouwen.

Verders leest men dat er een geslacht van Dacknam's naam bestond; onder het jaar 1304 ontmoet men Willem van Dacknam en onder de jaren 1309 tot 1318, Goffinus van den zelve naam; onder de regering van Diederik, graaf van Aalst, word er ook melding gemaakt van eenen Diederik van Dacknam; in latere tijden kwam deze heerlijkheid aan de graven van Vlaanderen.

Onder Dacknam lag ook de heerlijkheid van den *Braspolder*, welke regt had van erving en onterving, leenmannen met verscheide soorten van chijnsen, bestaande in geringe penningrenten, schotels, pollepels, enz., de graaf van Vlaanderen was deszelfs heer, releveerde van *Oostacker* (of *Wetachtige Camer*); deze heerlijkheid strekte zich uit tot op de parochie Basele.

De heerlijkheden *de Poorte* te Lokeren en de *Spiegel* te Waesmunster sterkten zich ook uit tot op Dacknam.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE DOEL.

DE oorsprong van den naam dezer gemeente schijnt uit de beteekenis van het woord zelve voort te vloeijen, dewijl het woord *doel* in de Nederlandsche taal eene uiterste paal beduïdt, waaraan men tracht te genaken en de gemeente Doel door hare ligging eertijds een schier-eiland vormde, door het water werd omringd en dus het uiterste *doel* onzer landstreek uitmaakte.

Dit gebied maakte langen tijd een gedeelte uit van de gemeente Kieldrecht, waarvan zij eene kapellanie en heerlijkheid was en werd op den 4 april 1792, krachtens eene wettige akte tot parochie of gemeente verheven.

Zij ligt ten oosten van het distrikt tegen de rivier de Schelde en heeft een fraai uitzigt op de schans Lillo, die daarvoor een weinig oostwaarts over de Schelde zich opdoet; het Doelsche grond gebied is gansch uit polderlanden te

zamengesteld en door dusdanige landen omringd, te weten: ten noorden en westen door Kieldrecht, ten oosten door de Schelde en ten zuiden door Calloo, op 6 ½ mijlen afstands van het dorp Calloo naar hetwelk in den winter om zoo te zeggen de eenige baan loopt, waar langs men te lande naar Doel kan geraken; het zoude een onbetwistbaar voordeel voor Doel, deszelfs kaai en ook voor de polders zijn, indien de weg van Doel naar Calloo langs het fort Liefkenshoek tot op beide dorpen kon worden bestraat, zoo als zulks reeds bij ontwerp werd beraamd. Doel ligt van de stad St. Nikolaas 20 mijlen afstands en langs den steenweg tot 22.

Deze gemeente telde

in 1794	1.236	zielen
in 1808	1.462	zielen
en op den eersten januarij 1824	1.598	zielen;

welke op de volgende wij ze in de wijken zijn verspreid:

1 Het dorp bevat	915	zielen
2 Wyk den Ouden Doel	260	zielen
3 Rapenberg	216	zielen
4 Caleshoek	104	zielen
5 Wyk Geslecht	103	zielen
Dus	1.598	zielen.

Deze bevolking is op de volgende wijze in geslachten verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	370
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	46
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	45
Van het vrouwenlijk in het algemeen	433
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	704
Te zamen	1.598

De landerijen in de gemeente Doel zijn van goeden en vruchtbaren aard, op een negende gedeelte na op de gansche uitgestrektheid volschat en bestaan uit 1850 bunderen 62 roeden 74 ellen, waarin 1772 bunderen 34 roeden 70 ellen in bouwlanden en 100 bunderen 39 roeden 90 ellen in weilanden.

Deze brengen jaarlijks op in de volgende evenredigheid:

Tarwe	2.800	à	2.960	mudden
Garst	8.300	à	8.500	mudden
Haver	5.000	à	5.200	mudden
Boonen en erwten	2.600	à	2.800	mudden
Aardappelen	5.400	à	5.800	mudden

Men bezaait aldaar jaarlijks ongeveer 30 bunderen met lijnzaad; de weilanden zijn gering en worden meerendeels afgeweid; men telt er 173 à 174 tot den akkerbouw bestemde paar-

den welke voor 70 à 80 wagens met twee en 40 à 50 karren met één gareel worden bespannen, er zijn 380 à 400 hoornbeesten, 110 à 130 varkens.

In de gemeente zijn vijf à zes schepen en 16 hengsten van onderscheide grootte.

De koophandel wordt aldaar gedreven in alle voortbrengselen van den landbouw, welke men er op de kaai inscheept.

Men delft te Doel jaarlijks bij de 20,000 mudden turf; er zijn twee bierbrouwerijen, doch van weinig belang en eene zoutziederij.

Het aantal beroepen, neringen, enz., beloopt op 128; de ambachtslieden, zoo als timmerlieden, schoenmakers, hoefsmeden, metselaars, kleermakers, enz., beloopt op 20.

Doel is gansch naar den hollandschen smaak gebouwd en gelijkt niet naar de andere dorpen in het distrikt; deszelfs aantal huizen bestaat in 273, waarvan 154 beneden de belastingen en 119 boven de huurwaarde van twintig guldens en twee windkoornmolens.

In 1823 had Doel een geregeld inkomen van 1.619 guldens 15 centen, waarvan 1.222 guldens wegens oktrooi en 397 guldens 15 centen wegens opcenten; over hetzelfde jaar stortte de gemeente in 's rijks schatkist 12.559 guldens 24 ½ centen.

170 BESCHRIJVING VAN DE GEMEENTE DOEL.

De kerk was eertijds eene kapel en werd in 1772 gesticht en van binnen met drie altaren versierd, alles fraai en zindelijk ingerigt; de communiebank is in mahoniehout met vergulde ijzere sieraden voorzien; in de voorkerk ligt jonkheer Pieter Melis, heer van Saftinge, aldaar op den 23 september 1678 begraven.

De pastorijs is zeer schoon, in den smaak van een lusthof en werd oorspronkelijk aan de gemeente geschonken door zekeren heer pastoor Hauwe en in 1796 door de tiendenheffers van Kieldrecht zeer fraai herbouwd.

Op den 29 maart 1714 leed deze gemeente zeer veel door de overstroming.

Zij werd langen tijd betwist tusschen den keizer en de Hoog Mogende heeren Staten-Generaal der Vereenigde Provinciën en in 1792 bij openbare verklaring aan Oostenrijk toegekend.

Doel staat in de geschiedenis reeds bekend in 1583 en in 1740 in de Fransche oorlogen, als ook later in 1783, gelijk reeds werd beschreven.

De heerlijkheid van *Doel* behoorde aan het geslacht Vilain.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE ELVERSELE.

DE oorsprong van den naam van *Elversele*, zoo men vermoed (en dit was ook het gevoelen van den geleerden heer *van de Velde*) is zamengesteld uit de woorden *elf* en *sele*. beduidende *elf cellen*; dus het meermaals genoemde woord *cella*, beduidende klooster, was een klooster uit elf woonsteden gevormd; hoewel zonder verdere staving. Deze benaming schijnt nimmer aan eenige verandering onderworpen te zijn geweest.

Het dorp staat in eenen aangenamen en een weinig verheven oord, op ongeveer eene mijl afstands van de rivier de Durme, alwaar hetzelfde de gemeenschap met de gemeente Hamme en het Dendermondsche distrikt onderhoudt door middel van een veer.

Elversele ligt ten zuiden van het distrikt, op ongeveer 5 $\frac{1}{2}$ mijlen van St. Nikolaas, 4 van Waesmunster in de rigting van Gent en 5 $\frac{1}{2}$

van Themsche, en wordt door de baan der lage parochien tusschen Lokeren en het Vlaamsch Hoofd gelegen, doorsneden; aan deszelfs noordzijde wordt Elversele omringd door Waesmunster en St. Nikolaas, ten oosten door Thielrode, ten zuiden door de rivier de Durme en westwaards door Waesmunster.

Het dorp Elversele is in evenredigheid van zijne kleine bevolking zeer uitgestrekt en met schoone huizen voorzien.

Deze bevolking bestond

in 1774	905	zielen
in 1794	930	
en op den eersten januarij 1824	1.116	zielen,

en wordt buiten het dorp in verscheide kleine wijken op de volgende wijze berekend:

1 Het dorp	429	zielen
2 Beekstraet	85	zielen
3 Bergstraet	22	zielen
4 Burggravystraet	26	zielen
5 Calsyestraet	69	zielen
6 Lagen Aerdeweg	235	zielen
7 Meulestraet	81	zielen
8 Moortselstraet	24	zielen
9 Rotstraet	42	zielen
10 Stokthoek	70	zielen
11 Straetjen	33	zielen
Dus	1.116	zielen.

En op de volgende wijze in geslachten verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	222
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	24
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	60
Van het vrouwenlijk in het algemeen	340
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	470
Te zamen	1.116

Hoewel deze gemeente geene groote uitgestrektheid heeft, zijn hare landen van zeer goeden aard en voornamelijk de weilanden en zijn op een achttiende deel der uitgestrektheid na schatbaar en bevat zij slechts 453 bunderen, waarin 379 bunderen bouwlanden, 41 bunderen weilanden en 2 bunderen bosschen.

De jaarlijksche opbrengst dezer landen bedraagt als volgt, te weten:

Tarwe	550	à	685	mudden
Rogge	1.500	à	1.560	mudden
Haver	550	à	650	mudden
Boekweit	125	à	175	mudden
Aardappelen	1.550	à	1.650	mudden

Er worden in deze gemeente jaarlijks 44 à 48 bunderen met lijnzaad bezaaid; de uitmuntende weilanden leveren tot 70,000 bossen van drie nederlandsche ponden best hooi op.

Men telt er 40 à 42 paarden voor den akkerbouw bestemd, welke voor 3 à 4 wagens en tot 45 à 50 karren, alle met een gareel, worden bespannen; 260 à 280 hoornbeesten, 42 à 48 schapen, 115 à 125 varkens.

Drie bier- en azijnbrouwerijen leveren aldaar jaarlijks 2.100 à 2.300 tonnen zeer goed bier en bij de 100 vaten besten azijn op, ook zijn er nog eenige siamoise weverijen en eene lijnwaadbleekerij.

Het aantal beroepen, neringen, enz., beloopt op 85; verders de timmerlieden, slagters, wagenmakers, schoenmakers, hoefsmeden, metselaars, blokmakers, kleermakers, kuipers, beloopers op 28, zonder de wevers mede te rekenen, welke naar gelang de omstandigheden dit vorderen, weven of zich aan andere bezigheden overgeven.

Het aantal huizen bestaat uit 193, van welke 132 in de belastingen vallen en slechts 61 beneden de huurwaarde van 20 guldens en twee windkoornmolens.

In 1823 had deze gemeente een geregeld inkomen van 1122 guldens, waarvan 900 guldens als oktrooi en 222 wegens opcenten; over dat jaar bragt zij op in 's rijks schatkist, vereenigd met Thielrode, 24.758 guldens 68 ½ centen.

De kerk te Elversele staat verheven in het midden van het dorp; men weet niets nopens hare eerste stichting, echter schijnt het dat zij onder de oude van het land van Waes wordt gerangschikt; hoewel men daaromtrent niets aantreft in de jaarboeken, is de gemeente als met Waesmunster wegens het schoutendom vereenigd, zeer vroeg bekend; in 1666 werd het kerkhof opgehoogd en door muren omringd, zoo als het zich heden nog vertoond; in 1692 werd de kerk herbouwd en in 1711 werd de toren door het onweder gedeeltelijk afgeslagen en in 1756 hermaakt, zoo als hij nu met eene schoone naald pronkt; de kerk is zeer fraai, doch niet groot; de communiebank is uit wit marmer, ijzer en mahoniehout vervaardigd; het kerspel, wel gesneden, werd aldaar in 1646 geplaatst. Men beschouwd er eene grafstede met verscheide wapenen versierd van het geslacht de Neve, alwaar liggen begraven jonk heer Jan de Neve, kapitein lieutenant-generaal, heer van de Vyver, Kornelis en Boudewyn de Neve; ook liggen er begraven jonkheer Basilius Braem en verdere leden van dit geslacht.

In mei 1731 brandde bijna geheel de parochie Elversele af, en slechts met groote moeite kon men de kerk behouden.

In 1755 werd het dorp niet straatsteen en belegd.

Hare heerlijkheid behoorde voormaals aan den graaf van Vlaanderen en onder haar gebied ligt de voorname heerlijkheid of hoofdleen *van de Vyvere*, die het laatst aan het geslacht van Castro behoorde; dezelve had verscheide grondregten.

Ook *Tervinkt* had grondregten en behoorde aan den heer Borluut.

Schoonberge behoorde onder het burggraafschap van Gent.

Ter Elst had leenregten, behoorde aan den heer de Plaines, en releveerde van het hof van Waes.

Ter Varent had grondregten; haar heer was Gilles van de Velde en zij releveerde van het hof van Waes.

De Stichele had grondregt; de burggraaf Dupigny was heer over dezelve en zij releveerde van het hof van Waes.

Boelants had hof en regtsgeding tot op de kaai te Hoogenacker; derzelve heer was Jan van Ruylen en strekte zich uit tot op Thielrode, zij releveerde van het hof van Waes.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE EXAERDE.

DE naams oorsprong dezer gemeente, welke nimmer eenige verandering onderging, is mij gansch onbekend, en de aanhalingen hier omtrent komen te beuzelachtig voor, om van dezelve hier nog melding te maken. Deze gemeente ligt op de uiterste westzijde van het distrikt bij de Durme of moervaert, door welke haar gebied op de zuidzijde wordt bespoeld, en met welke zij bij middel harer vaart gemeenschap oefent.

De gemeente Exaerde, welke in eene vlakte ligt op 6 mijlen afstand van Lokeren en op 14 van St. Nikolaas, wordt aan de noordzijde door Moerbeke omringd, ten oosten door de reeds genoemde rivier de Durme, en het gebied Lokeren en Sinay, ten zuiden grenst zij aan Lokeren, ten westen aan Zeven Eeken, Saffelaer

en Mendonck, en strekt zich op meer dan twee mijlen uit langs de groote baan van Gent naar Antwerpen.

Deze fraaije gemeente telde

in 1774 ene bevolking van	3.048	zielen
in 1794	3.452	zielen
in 1808	3.405	zielen
en op den eersten januarij 1824 telde zij reeds	4.071	zielen,

op de volgende wijze in hare wijken verspreid, te weten:

1 Het dorp of Oosteynde	1.301	zielen
2 Zuidwyk	1.063	zielen
3 Westwyk	959	zielen
4 Noordwyk	748	zielen
Dus	4.071	zielen.

Men verdeeld hare geslachten aldus:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	889
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	155
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	202
Van het vrouwenlijk in het algemeen	1.235
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	1.590
Te zamen	4.071

De landerijen zijn van goeden aard voor een gedeelte, doch met geringe doormengd, over het algemeen wat laag en waterachtig; de weilanden zijn er van gemeenen aard en het gansch

gebied wordt ruim op een vierde minder in prijs geschat als hare uitgestrektheid is, welke bevat 2.215 bunderen, daarin 1757 bunderen bouwlanden, 194 in weilanden en 214 in bosschen.

Hunne opbrengst bestaat in de volgende evenredigheid:

In tarwe	2.000	à	2.300	mudden
In rogge	14.500	à	15.500	mudden
In garst	3.700	à	4.000	mudden
In haven	2.400	à	2.600	mudden
In boekweit	1.400	à	1.600	mudden
In aardappele	15.500	à	16.500	mudden

Men bezaait aldaar op een gewoon jaar 100 tot 110 bunderen met lijnzaad.

Men telt in de gemeente 155 à 165 tot den landbouw bestemde paarden, welke voor 26 à 30 wagens met twee, en 155 à 170 karren met één gareel worden bespannen; 1040 à 1060 hoornbeesten; 465 à 475 schapen; 520 à 540 varkens; ook heeft Exaerde twee vaartuigen, het eene *Otter* en het andere *Hoegaerts* geheten.

Boven den handel der voortbrengselen des landbouws, telt men te Exaerde ook een aantal lijnwaadwevers, welke jaarlijks 25 à 27.000 ellen lijnwaad van eene redelijk goede hoeda-

nigheid aanbieden; men delft er op sommige jaargetijden 100 en 200 mudden turf. De bierbrouwerijen brouwen jaarlijks 1700 à 1800 vaten redelijk goed bier.

Het aantal beroepen, neringen, enz., beloopt op 203; de bijzonderste ambachten zijn er de wevers, ten getale van 140; verders bakkers, timmerlieden, wagenmakers, schoenmakers, kleermakers, klompmakers, hoefsmeden, te zamen ten getale van 35.

Het aantal huizen bestaat uit 472, van welke 347 boven de huurwaarde van 20 gulden en 125 beneden de belastingen vallen, en vijf windkoornmolens.

In 1823 had deze gemeente een geregeld inkomen van 2.331 guldens 14 centen, namelijk:

Wegens oktrooi	1.600 guldens.
Wegens de opcenten	654 guldens 14 centen
Wegens landpachten	<u>77 guldens</u>
Dus	2.331 guldens 14 centen

Exaerde stortte over dat jaar in 's rijks schatkist tot 24.488 guldens 14 ½ centen.

Er staat eene kerk te Exaerde, te midden in het dorp, waarvan men het tijdstip der stichting echter niet kan bepalen; zij is in den Gothischen stijl gebouwd en van binnen met vier

schoone altaren versierd, mede rondom met hout beschoten; men ziet er een schoon loofwerk aan het zangkoor. Mher de Gruitere, heer van Exaerde, overleden in 1581, en Karel van denzelven naam, in 1582 gestorven; alsmede Florentia de Gruitere, echtgenoot van mher Philippus Lanckhals, liggen aldaar begraven.

Deze kerk brandde door het onweder gedeeltelijk af in 1726 en werd in 1733 herbouwd.*

Het gemeentehuis aldaar werd gebouwd in 1658 en in 1676 werd dit bij toeval, zoo als een groot deel der handvesten, door de vlam verslonden.

Exaerde maakte vroeger deel van en sproot, om mij dus uit te drukken, uit Lokeren; van welke het een gehucht scheen te maken en werd in 1230 daarvan afgescheiden en tot parochie verheven.

Deze gemeente was onder het klein getal begrepen van diegene, welke bij de omwentelingen der zestiende eeuw, om zoo te zeggen, niets leden; deze gemeente is in bezit van eene jaarmarkt voor paarden en vee, welke telken jare wordt gehouden op den maandag na den

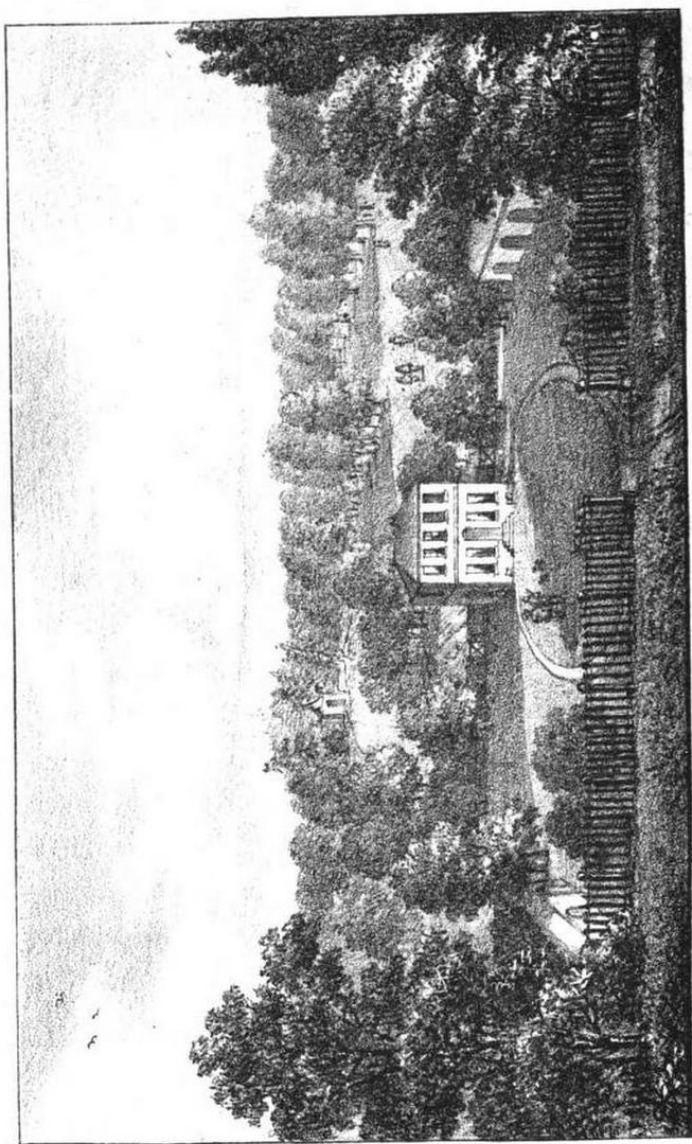
* Ten tijde van Rasso van Gavere, heer van Exaerde, in 1318 gestorven, werd aldaar den omgang in september ingesteld, bij gelegenheid der vinding van eenige kruisbeelden.

eersten zondag na Onze Lieve Vrouw, half augustus; de tol, welke de heer aldaar had, vormde een schoon inkomen; zij bloeide tot in de 17de eeuw, doch is nu vervallen.

Exaerde was eene vermaarde en fraaije heerlijkheid; naderhand in 1610 tot baronie verheven, die met schoone voorregten was begunstigd, welke volgens *l'Espinoy* door huwelijk van den erfgenaam van Lokeren aan een jongeren zoon van den heer van Gavere overging, uit welk geslacht Johan van Gavere, bijgenaamd Mullaert, eersten heer van deze plaats sproot, welke in 1267 bij consent van de gravin van Vlaanderen, deze de keure afzonderde; (deze Mullaert treft men aan in de regering van Brugge onder het jaar 1300); van Mullaerts geslacht ging zij over aan Catharina van Gavere, welke in 1276 met Wouter van de Voorde was gehuwd en bij verdrag in het geslacht van Vaernewyck overkwam en op dezelfde wijze in het geslacht van de Gruitere, hetwelk dezelve in 1555 bezat, toen zij door Florentia de Gruitere aan den ridder Philippus Lanckhals ten huwelijke werd gebragt. De zoon van dezen Philippus liet eene dochter na, met name Isabella, welke deze heerlijkheid in het geslacht van de Kerckhove overzette en op dezelfde wijze kwam

GEMEENTE EXAERDE.

BESCHRIJVING VAN DE

Uits. per Kierdorp. Goud

Gezicht van het Kasteel te Exaerde

Dess. per Remond

die aan den laatsten bezitter, de graaf Frans Maximiliaan de Kerckhove, zoon van Albertus Desiderius en M. Camille, gravin de Lens.*

Het oud kasteel of slot te Exaerde was zeer merkwaardig en uitgestrekt; het is bij *Sanderus* plaat 12 verbeeld; men ziet daarvan nog eenige flauwe overblijfselen. Het was in het water gebouwd en door weivelden omringd; dit kasteel werd in 1734 geslecht; Marie Charlotte de Kerckhove, douairiere van jonkheer Ch. Frans Piers, heer van Welle, heeft in 1796 het hedendaagsche kasteel op eene andere plaats omtrent de vaart in de rigting van het dorp doen bouwen en alsnu door den heer burggraaf Desiré Hubert de Nieuland, gehuwd met mejufvrouw Henriette de Kerckhove d'Exaerde, wordt bezeten en gedurende den zomertijd bewoond; het vormt een fraai luthof naar den hedendaagschen smaak; zie de hiernevens gevoegde plaat**.

* Bemerkenswaardig is het dat de heerlijkheid van Exaerde sinds 1267 van de keure was afgezonderd en de eenigste is van alle de heerlijkheden, welke met het hoofdcollegie nimmer in twist trad over regtsgedingen, jurisdictien, enz.

** Men bespeurt nog te Exaerde een weg genaamd: '*s Heeren weg*' over het gebied Waesmunster strekkende, welke de heeren van Exaerde voor hun eigen gebruik hadden doen leggen om zich, als lid van het hoofdcollegie naar St. Nikolaas bij hetzelfde te begeven.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE GILLIS (ST.), WAES.

DE benaming St. Gillis (Waes) heeft nimmer eenige verandering ondergaan. Het woord Waes werd er gemeenelijk bijgevoegd om deze gemeente van St. Gillis bij Dendermonde te onderscheiden. De gemeente St. Gillis ontleent haren naam van den heiligen aan welken de kerk werd toegewijd; van dit thans groot en fraai dorp werd niets an eenig aanbelang geboekt, en is van hetzelfde in de geschiedenissen der vroegste tijden geen gewag gemaakt, behalven slechts in de dertiende eeuw; deze gemeente ligt in eenen schoonen, vrugtbaren en effen oord, naar de noord zijde van het distrikt, op zes mijlen afstands van St. Nikolaas, waarmede zij met eene schoonen steenweg gemeenschap houdt. St. Gilles ligt op 6 ½ mijlen van Stekene, 5 van de Clinge, 5 van Vracene en zoo veel mijlen van Nieukerken,

BESCHRIJVING VAN DE GEMEENTE GILLIS (ST.) 185

en wordt haar grondgebied aan de noordzijde omringd door de Waessche Clinge en een klein gedeelte door de Hulstersche Clinge, aan het oosten grenst het aan Vracene, ten zuiden Nieukerken en ten Westen St. Nikolaas, St. Pauwels en Kemzeke.

De bevolking van St. Gillis beliep

in 1774 (met de Clinge daaronder begrepen)	3.843	zielen
in 1794	4.370	zielen
en op 1 januarij 1824 telde St. Gillis en de Clinge te zamen	5.449	zielen,

van welke St. Gillis 3.706 had, die op de volgende wijze zijn verspreid:

1 Het dorp heeft eene bevolking van	1.444	zielen
2 Dag Sterre	95	zielen
3 Doorn	200	zielen
4 Groenendyk	136	zielen
5 Hol	130	zielen
6 Hoog Eynde	329	zielen
7 Kalf	378	zielen
8 Kimphouk	172	zielen
9 Winkelder	82	zielen
10 Zeven Sterre	144	zielen
11 Zwanenhoek en Reepstraet	359	zielen
12 Louver	152	zielen
13 Schuyelhoek	85	zielen
Dus	3.706	zielen.

Deze bevolking is op de volgende wijze in geslachten verdeeld te weten:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	660
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	300
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	166
Van het vrouwenlijk in het algemeen	985
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	1.595
Te zamen	3.706

De landerijen zijn te St. Gillis, met uitzondering van een klein gedeelte, van goeden aard en zijn ongeveer op een vierde der uitgestrektheid schatbaar; deze landerijen, welke 2.239 bunderen 69 roeden 30 ellen bevatten, tellen 1.824 bunders 26 roeden 30 ellen in bouwlanden, 51 bunderen 23 roeden 80 ellen in weilanden, 123 bunderen 70 roeden 20 ellen in bosschen.

Derzelver opbrengst levert jaarlijks in de volgende evenredigheid:

In Tarwe	1.550	à	1.650	mudden
In rogge	^{nvd} r5.800	à	6.000	mudden
In garst	1.150	à	1.250	mudden
In haver	2.500	à	2.700	mudden
In boekweit	1.550	à	1.650	mudden
In boonen en erwten	175	à	225	mudden
In aardappelen	10.000	mudden en nog boven.		

^{nvd}r: errata verwerkt op rogge

Op een gewoon jaar worden te St. Gillis 190 à 200 bunderen met lijnzaad bezaaid; de weilanden, welke van geringen aard zijn, leveren jaarlijks slechts het derde van het benoodigde veevoeder.

De gemeente telt ruim 200 paarden, welke voor 42 à 46 wagens met twee en 100 à 110 karren met één gareel worden gespannen; het aantal hoornvee van alle soorten beloopt aldaar op 940 à 960; de schapen op 530 à 560 en de varkens op ruim 300.

Geene bijzondere koophandel wordt aldaar gedreven; de brouwerijen brouwen slechts voor de behoefte; het aantal beroepen, neringen, enz. beloopt op 240; de voornaamste ambachtslieden zijn leerlooijers, ten getale van 3, verders 6 timmerlieden, 7 schoenmakers, 7 metselaars, 8 hoefsmiden, 11 kleermakers, wagenmakers, klompmakers, smeden, enz.

Het dorp van St. Gillis is zeer bebouwd en fraai; hetzelfde bestaat voornamelijk uit een zeer breede straat ter lengte van eene mijl; onder de huizen staan er verscheide prachtige, als lusthoven en schoone tuinen, naar den engelschen smaak ingerigt, dat hetwelk den heer Geerst

behoort was langen tijd de woonstede van het geslacht Delakethulle* een tweede aan den heer de Munck toebehoord hebbende, het derde is een zomerverblijf van den heer de Meersman de Landsheere en verdere prachtige huizen.

Het geheel aantal huizen te St. Gillis bestaat uit 642, waarvan 437 boven de huurwaarde van 20 guldens en 205 beneden de belastingen vallen, en drie windkoornmolens.

In 1823 had St. Gillis een geregeld inkomen van 2.785 guldens, te weten: 1.890 als oktrooi en 895 wegens opcenten; en bragt over dit jaar in 's rijks schatkist tot 33.404 guldens 17 ½ centen op.

Te St. Gillis staat eene schoone kerk, in het midden van het dorp op een groot kerkhof, door arduine staken en ijzere leuninggen omgeven; zij is van binnen zeer prachtig, met drie schoone altaren versierd, uit houtwerk met beelden en

* Het geslacht van Delakethulle is een zeer oud adelijk geslacht, welke sinds langen tijd tot heden het land van Waes bewoont; het werd eertijds geschreven van der Kytule, daarna van den Kithulle: Jan van der Kytule was in het jaar 1424 raadsman van Philippus den Goeden, hertog van Bourgogne, (Jaarregister van Gent p. 24); nog een Jan van de Kithule was in 1515 raad van Karel den V, tot het in voege brengen van den nieuwen transport of kadaster; van den Kithulle, heer van Ryhove, is ook genoegzaam bekend in de gebeurtenissen der zestiende eeuw.

loofwerk gesneden; het kerspel is eene vervaardiging naar den hedendaagschen smaak; de communiebank werd onlangs in mahonihout met ijzere kolommen en vergulde versierselen hermaakt, en is door hare pracht opmerkenswaardig; de galerij, welke het zangkoor onderschraagt, doet zich als ouderwetsch op, maar is merkwaardig wegens de kunstige versierselen.

In 1570, werd de kerk te St. Gillis onder de beroeringen en omwentelingen grootendeels in de assche gelegd; doch een oktrooi van Albertus en Isabella van 1608 werd aan de inwoonders verleend om één gulden op elke ton bier aldaar gesleten, te mogen heffen tot heropbouwung hunner kerk; ook werd door dezelve toegestaan op verzoek der overheid en ingezetenen aldaar te mogen ligten één daalder op iedere ton wijn tot hetzelfde einde; dit greep plaats in 1614.

St. Gillis werd sedert twee eeuwen door verscheide uitstekende adellijke geslachten bewoond, waarvan verscheide lijken in deze kerk werden begraven, onder andere die van het oud adelijk geslacht van Sanders,* welk geslacht al-

* Van dit geslacht was den heer *Antonius Sanders*, bijgenaamd *Sanderus*, kanonik te Iperen, schrijver van het berucht werk *Flandria illustra*, (Verheerlijkt Vlaanderen).

daar met acht kwartieren van adeldom ligt begraven; alsook jonkheer Eg. van der Donck, hoofdschepenen, met deszelfs huisvrouw Anna Sanders; Louis Lamorat Thyerin, laatsten van den naam en wapen; jonkheer Jan van der Donck, Joanna d'Hauwe, Martina Maremantz, Delakethulle, de Wapenaert, enz., welke meerderen deele in het hoofdcollegie hadden gezeten.

In het jaar 1822 werd aldaar eene prachtige grafzerk gelegd ter gedachtenis van wijlen M.J.R.G. burggraaf de Moerman en d'Harlebeke, laatsten hoogbailliuw van dezen lande, en deszelfs echtgenoot ook tevens daar begraven, met het volgende opschrift:

MOERMAN.

DE WAPENAERT.

D. O. M.

SÉPULTURE

DE NOBLE HOMME MESSIRE

ROBETTE.

THYERIN.

MATHIEU-J OSEPH-ROBERT-GISLAIN, VICOMTE

DE MOERMAN ET D'HARELEBEKE,

SEIGNEUR DE LEDEGHEM, VOORHOUTE, ETC., ETC.,

GRAND BAILLI DU PAYS DE WAES,

DÉPUTÉ AUX ÉTATS na FLANDRE,

LEQUEL TRÉPASSA

LE 8 FÉVRIER 1812, AGÉ DE 60ANS;

MAELCAMP.

V. D. SARE.

192 BESCHRIJVING VAN DE GEMEENTE GILLIS (ST).

ters was, 150 bunderen land geschonken, welke aldaar lagen tusschen den weg naar het Kalf en Wolfspuit, Kluysgaver, Houlent geheten, tot aan Heyntbeke en den waterloop Koevoord.

Saleghem strekte zich ook in St. Gillis uit en oefende alle regten uit; zie *Vracene*.

Van de Verre, welkers heer de baron Vekemans was; de meijerij met die van Saleghem was een leengoed onder de heerlijkheid van de Verre en releveerde van de baronnie van Pouques.

Ter Cameren had grondregt; zij releveerde van den Ouden Bosch van Gent.

Boudeloo en *van der Ast* oefenden regt als de voorgaande en hadden tot heer den abt van Boudeloo.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE HAESDONCK.

VANWAAR deze gemeente haren naam ontleent, is moeilijk te bepalen; in de oude schriften, welke van hare stichting handelen, vindt men dezelve geschreven *Avesdonck*.

Zij ligt in eene effene vlakte, bijna in het midden des distrikts, op acht mijlen afstands van St. Nikolaas, 4 van Beveren en 2 van de groote baan tusschen Gent en Antwerpen, waaraan zij nog met een gedeelte steenweg is gehecht, hetwelk hare gemeenschap met alle plaatsen ten allen tijde kan doen onderhouden, en wordt nog doorsneden door de oude heerbaan van Gent naar Antwerpen; ten noorden wordt haar grondgebied omringd door Nieukerken en Beveren; ten oosten mede Beveren en Melsele; ten zuiden door Cruybeke, Basele en Temsche, ten westen door Temsche en St. Nikolaas.

De bevolking te Haesdonck bestond

in 1774 uit	1.618	zielen
in 1794 uit	1.900	zielen
in 1808 uit	2.032	zielen
en op 1 januari 1824 uit	2.091	zielen,

Deze bevolking is buiten het dorp op de volgende wijze in wijken verspreid:

1 Het dorp	1.176	zielen
2 Wyk Bank	56	zielen
3 Wyk Heirbaen	169	zielen
4 'THoogEynde	285	zielen
5 Akker Kappel	351	zielen
6 Het Vossekot	51	zielen
Dus	2.091	zielen.

Welke op de volgende wijze in geslachten zijn verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	451
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	204
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	108
Vrouwen in het algemeen	386
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	942
Te zamen	2.091

De landerijen zijn, wat de bebouwing betreft, van goeden aard; doch die, in bosschen herschapen, zijn zeer zandig; echter wordt de gemeente geschat op een zevende deel

beneden de volle uitgestrektheid, welke bestaat uit 1175 bunderen 16 roeden 20 ellen, waaronder 953 bunderen 10 roeden 40 ellen bouwlanden en 132 bunderen 11 roeden 20 ellen bosschen.

Deze landerijen leveren jaarlijks in de volgende evenredigheid op:

In Tarwe	625	à	675	mudden
In rogge	4.800	à	5.200	mudden
In garst	480	à	520	mudden
In haver	4.400	à	4.850	mudden
In boonen en erwten	20	à	30	mudden
In boekweit	2.000	à	2.100	mudden
In aardappelen	12.000	mudden en nog boven.		

Aldaar worden jaarlijks 75 à 85 bunderen met lijnzaad bezaaid.

Men telt te Haesdonck 95 à 100 tot den bouw bestemde paarden, die voor 12 à 16 wagens met twee en 55 à 60 karren met één gareel worden bespannen; het aantal hoornbeesten bestaat uit 430 à 440; dat van schapen uit 225 à 235 en varkens uit 145 à 155.

Buiten de voortbrengselen des landbouws bestaan er te Haesdonck nog eenige fabriekweverijen, die jaarlijks 50 à 60,000 ellen opleveren; verders is het klompmaken aldaar ook

belangrijk, deze gemeente telt in dit vak eene jaarlijksche opbrengst van 130 à 140,000 paren; ook zijn er vier bierbrouwerijen in werking, welke gemeenlijk boven de 3.000 vaten opleveren.

Het aantal beroepen, neringen, enz., bestaat uit 130; 70 à 75 klompmakers; de verdere ambachtslieden zijn fabrijkwevers, hoefsmeden, wagenmakers, metselaars, timmerlieden, schoenmakers, kleermakers en verdere mindere bedrijven ten getale van 70.

Het dorp Haesdonck is welbebouwd en zeer luchtig; in het midden ligt een groot bleekveld door huizen omgeven; de volledige behuizing dezer gemeente bestaat uit 400 huizen waarvan 210 geene belastingen dragen en 190 op eene huurwaarde boven de 20 guldens worden geschat, ook twee windkoornmolens.

In 1823 had deze gemeente een geregeld inkomen van 1683 guldens 15 centen, waarvan 1250 als oktrooi, 433 guldens 15 centen als opbrengst wegens opcenten; in dat jaar stortte Haesdonck in 's rijks schatkist 17.528 guldens 28 ½ centen.

Er bestaat eene zeer fraaije kerk, in het midden der gemeente; zij werd het eerst gesticht in 1149, bij welkers stichting Haesdonck

toen nog slechts een gehucht, dat onder Melsele behoorde, tot gemeente werd verheven, zoo als blijkt uit het afschrift der gedane vertaling des wegens.*

* Afschrift uit de vertaling, zoo zij zich in de handvesten bevindt:

“ In den naem van de Alderh. Dryvuldigheyt ,Godt den Vader,
“Godt den Zoone ende Godt den H. Geest, Amen.

“ Wy gelooven dat Godt ons zal genadig zyn, is 't zaken dat wy
“behoorelyk zorge komen te draegen om den godtsdienst te
“vervoorderen ende dat wy aan die, dewelcke Godt wel willen u
“dienen, behulpsaem komen te wezen; daerom zoo is 't, dat wy
“met toestemminge van den pastoor van Melcele, niet alleen
“hebben geconsenteerd dat er op het district van Haesdonck
“eene kercke zoude gebouwt worden, maer wy hebben u ook
“door de gratie van Godt den H. Geest, dezelve ook willen u wyen
“ende permissie gegeven, dat er alle pastorele functien in dezelve
“zoude mogen geschieden, alles nochtans met deze conditien,
“dat den pastoor van Melcele aldaer zal blyven houden alle zyne
“pastorele emolumenten; wy hebben ook toegestaen aen de
“parochiaenen van deze kercke ende daerby geordonneert, dat
“by aldien de collecte die zy zullen doen tot het bouwen van deze
“kercke en tot het koopen van klokken niet suffisant en waeren,
“dat zy allen het voorschreven zullen bezorgen uyt hunne eygene
“middelen; wy zeggen ook, dat er by toestemminge van deze
“parochiaenen vastgesteld ende geordonneert is, dat zy op hun
“eygene kosten zullen moeten bezorgen eenen pastoor ende
“denzelven voorzien van hun eygene goederen, opdat alzo
“gezeyt is, den pastoor van Melcele in zyn geheel zoude blyven
“ende daerover niet en zoude belast worden.

“ Actum in het eerste jaer van mynheer den bisschop Gerardus,
“den veerthiensten kalendas augusti. – Was onderteekend
“Gerardus, bisschop etc.”

Volgens de *Handvesten* van St. Pieters, uitgevaardigd op den 19
julij 1149. Aeg. privil. monast, St. Petri juxta Gand. pag. CX.

De hedendaagsche kerk is op herhaalde tijden gebouwd; het oudste gedeelte dagteekent van het einde der zestiende eeuw en in de zeventiende eeuw werd zij weder hersteld en stichtte men den schoonen hoogen toren; de voorgevel, geheel in arduinsteen, werd in 1719 daaraan gebouwd; verders werd het kerkhof met arduine zuilen en ijzere leuningën rondom omgeven; van binnen is deze kerk insgelijks deftig en het hooge altaar is uit marmer van verscheide kleuren naar de gecomponeerde orde opgemaakt, de kerk is rondom zeer fraai in hout beschoten.

Verders heeft Haesdonck een dorpshuis op het even-gemelde grasplein gebouwd.

Op den 26 october 1576 vielen de Spanjaarden in deze gemeente, vermoordden negen inwoonders, verjaagden en plunderden alles en verbrandden de kerk met 24 huizen, schuren en stallen; in dien tijd was Willem van Doornick pastoor aldaar, welke aanteekening en optelling hield van alle de ellenden die het Waessche land toen onderging; deze kostbare aanteekening werd langen tijd in de handvesten aldaar bewaard, doch schijnt sedert de laatste omwentelingen verloren te zijn geraakt.*

* Ik heb er eenige afschriften van in handen gehad; dezen

De hertog van Aremberg, als heer van het Beversche, was heer over het grootste gedeelte dezer gemeente en het overige gedeelte, welke slechts het vierde deel uitmaakte, behoorde aan den graaf van Vlaanderen en werd de *Keure* in Haesdonck geheten en door vijf schepenen bestuurd, welke bij voorkeur uit de eigenaren van dit gedeelte door het hof van Waes werden aangesteld, het blijkt echter dat er vroegtijdig een geslacht van dien naam en heerlijkheid bestond, dewijl men onder het jaar 1311 aantreft dat Jan van Haesdonck schepenen van Gent was.

Onder dit gedeelte, *Keure* genaamd, lag nog een zeker aantal heerlijkheden; te weten:

Burghgravye, die het regt van beste hoofd had, bestuur over weeskamers en sterfhuizen, pleitregt, burgerlijke boeten, chijnsen, erving en onterving, aanklagingen en in beslagneming, aanstelling van bedienden, leenmannen, enz., hooge, lage en middelbare regtsoefening; de prins van Epignoy was derzelve heer; zij releveerde van het leenhof van Heusden.

Ten Royen had grondregt; derzelve heer

pastoor muntte gedurende de onlusten op het einde der zestiende eeuw uit en was de eenigste, welke in het geheim aldaar en in de omliggende gemeenten zijn herdersambt bleef uitoefenen.

200 BESCHRIJVING VAN DE GEMEENTE HAESDONCK.

was d'heer Henrice en was onder de keur van Haesdonck gerangschikt.

Het Hof te Weyns had grondregt, behoorde aan het geslacht Moretus en releveerde als het voorgaande.

Ten Bergen had grondregt, behoorde aan het geslacht Zaman en releveerde als het voorgaande.

Solacker lag gedeeltelijk onder Haesdonck; doch men zie deswegens onder Belcele de nadere beschrijving.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE KEMSEKE.*

HOEWEL deze gemeente van in den jare 1117 onder de benaming van *Kemseke* is bekend, verneemt men uit een oud schrift dat haar voormaligen naam *Kemelseke* was, en hij daarna verkort werd in *Kemseke*; en men vermoedt op zekere grond, dat deze benaming voortkomt van de gedaante der ligging dezer gemeente op de kaart, welke het voorste gedeelte van een kemel schijnt te verbeelden; hoewel deze aanhaling den lezer als aannemelijk kan voorkomen, hechte men echter niet meer belang aan dezelve als de zaak zoude vorderen.

Deze gemeente ligt op eenen effen grond en wordt doorsneden door de baan van de tweede klasse van St. Nikolaas naar Hulst, welke tegen aan het dorp loopt, en haar ten allen tijde eene gemakkelijke gemeenschap verschaft.

De oude en groote heerbaan van Hulst naar

* Wordt ook door sommigen geschreven: *Kemzeke*.

Gent loopt over haar grondgebied; de oude brugsche legerweg naar Antwerpen is aldaar ook te zien; Kemseke werd eertijds ook besproeid door de gewezen vaart van Hulst naar Gent langs Stekene; hetzelfde ligt van de kantonale hoofdplaats St. Gillis op vier mijlen afstands; van St. Nikolaas zeven mijlen, en van de stad Hulst negen mijlen; haar grondgebied wordt ten noorden omringd door de gemeente St. Jansteen (Zeeland), ten oosten door St. Gillis, ten zuiden door St. Pauwels, ten westen door Stekene en raakt aan de punten van Belcele en Sinay.

De bevolking van Kemseke bestond

in 1774	988	zielen
in 1794	1.200	zielen
en op 1 januarij 1824 uit	1.415	zielen,

op de volgende wijze in wijken verspreid:

1 Het dorp	528	zielen
2 Wyk de Kwakke	259	zielen
3 Wyk de Trompe	378	zielen
4 Wyk het Hol	250	zielen
Dus	1.415	zielen.

Welke aldus in geslachten is verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	248
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	43
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	54
Van het vrouwelijk in het algemeen	291
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	779
Te zamen	1.415

De landen aldaar zijn van geringen aard, op weinig meer dan de helft van de uitgestrektheid geschat; welke bestaat uit 1201 bunderen 29 roeden, waarin 727 bunderen 88 roeden 70 ellen bouwlanden, 73 bunderen 40 ellen weilanden en 316 bunderen 40 roeden 90 ellen bosschen.

Welke oppervlakte jaarlijks slechts oplevert:

In tarwe	200	à	280	mudden
In rogge	5.800	à	6.240	mudden
In haver	1.000	à	1.150	mudden
In boekweit	1.300	à	1.500	mudden
In garst	20	à	30	mudden
In aardappelen	2.000	mudden en nog meerder.		

Jaarlijks bezaait men te Kemseke met lijnzaad 60 à 70 bunderen.

Kemseke telt een aantal van 65 à 70 tot den landbouw bestemde paarden, welke voor 12 à 14 wagens met twee 70 à 75 karren met één gareel worden bespannen. Het aantal hoornvee bestaat uit 330 à 360; ongeveer 200 schapen en 90 à 100 varkens .

Weinig koophandel wordt in de gemeente Kemseke gedreven; jaarlijks brouwt men aldaar 1800 à 1900 vaten bier en bijna 100 vaten azijn; het aantal beroepen, neringen, enz. beloopt op 89; men telt er eenige wevers ten getale van 11 à 12, de verdere ambachtslieden zijn timmerlieden, kleermakers, schoenmakers, metselaars, klompmakers, wagenmakers, kuipers en hoefsmeden, ten getale van 25.

In de gemeente Kemseke staan 256 huizen, waarvan 117 boven de twintig guldens huurwaarde en 139 beneden de belastingen vallen; zoo ook twee windkoornmolens.

In 1823 had Kemseke een geregeld inkomen van 1264 guldens 90 centen, waarvan 1000 guldens wegens oktrooi en 264 uit de opcenten, en stortte in 's rijks schatkist vereenigd met St. Pauwels, 24.504 guldens 43 centen.

De kerk te Kemseke staat in het midden des dorps en ten vollen naar den Gothischen smaak gesticht met een hoogen toren; men kan bespeuren dat deze kerk bij gedeelten werd gebouwd: het gedeelte ten oosten is zeer oud en schijnt aan de twaalfde of dertiende eeuw te behooren: de laatste herstelling werd gedaan in 1749. Het kerspel is het eenige in deze kerk opmerkenswaardige stuk.

Op den 10 junij 1752 werd den toren van Kemseke door den bliksem zwaar beschadigd.

Op den 7 julij 1812, werd de toren wederom door den bliksem getroffen en in brand geslagen, zoo wel als de kerk en het altaar zwaar beschadigd, doch door de blussching der inwoonders nog tijdig gered. Te Kemseke staat een schoon parochiehuis, aldaar in 1750 ten deele in arduin gebouwd.

De gemeente Kemseke was eene aloude heerlijkheid en vroeger een gehucht dat aan Waesmunster behoorde.*

Volgens *Lindanus*** bespeurt men dat de bisschop van Doornik, Lambertus geheten, in 1117 op verzoek van zekeren heer Ditmanni met zijne huisvrouw Thietgarde en hunne kinderen te Kemseke een mannenklooster stichteden en begiftigden*** en hiertoe de afscheiding of ontleeding der pastorij van Waesmunster bekwamen en dat Kemseke toen eene bijzon-

* Men zal opmerken dat St. Nikolaas, Sinay, Belcele, St. Pauwels en Nieukerken op dat tijdstip nog onder Waesmunster behoorden.

** Lindanus de Teneramonda, lib. 2. cap. 7.

*** Daar het Cluysenhof slechts eenige schreden van het gebied Kemseke ligt, heeft men vermoed, dat daar de stichting van dit klooster geschiedde; zie hieromtrent de beschrijving van St. Gillis.

dere parochie werd en met zich vereenigde Lickevelde, Voorhoute en Klapdorp (nu St. Pauwels) welke nieuwe pastorij bij het mannenklooster van Kemseke werd gevoegd, onder voorbehouding nogtans, dat de pastoor te Waesmunster onder het voornoemd Kemseke, de tiende van land en vee zoude blijven heffen.

Reeds in de twaalfde eeuw bestond een geslacht, dat den naam van Kemseke voerde, blijkens de opene brieven, welke Philippus van Elsas, graaf van Vlaanderen, in 1166 teekende en in welke gewag werd gemaakt van Hugo van Kemseke; *Douza* haalt dezen Hugo ook aan; de heerlijkheid is naderhand aan den graaf van Vlaanderen in eigendom overgegaan.*

* Men vond in een oud handvest der gemeente Kemseke dat de graaf Philippus van Elsas op St. Michielsdag 1183 een kistje vol rijk omzette reliquien, welke in zijn kasteel van Hekelburg, uit hoofde van onlusten, verborgen waren, op het plegtstatigst naar Kemseke liet voeren, doch dit handvest is gedurende de laatste omwentelingen ontvreemd; ik heb er slechts een naschrift van gezien. Ook schonk die graaf aan gezegde kerk tot lafenis der ziel van zijnen broeder Petrus van Nevers 100 schellingen, op zijnen tol te Biervliet te heffen; in een ander parkement van 1422 stelde Hector van Voorhoute bewaarders aan over deze reliquien, welke mede in 1567 zijn ontvreemd.

Het kasteel Hekelburg, waarvan hier gewag wordt gemaakt, is sinds verscheide eeuwen vervallen; in het begin van 1700 was nog een gedeelte der wallen te zien; hetzelfde stond bij Voorhoute op de grensscheiding tusschen Kemseke en Stekene, echter blijkt hieruit, dat het tijdelijk door de graven van Vlaanderen werd bewoond.

In het gebied Kemseke lag de voorname heerlijkheid van *Voorhoute* of *Veurhoute*, welke een geslacht van dien naam had. Lodewyk van Male had onder andere eene natuurlijke dochter genaamd Margaretha van Vlaanderen, welke in 1390 met mher Hector van Voorhoute huwde. Hector had een zoon, insgelijks Hector genoemd, welken een dapperen ridder was, en groote diensten aan zijne vorsten, de graven van Vlaanderen bewees; dien Hector vader en Hector de zoon vind men in de regering van Gent; Hector de vader was kamerheer van den hertog van Bourgogne, en bezat van dien tijd af de heerlijkheid Voorhoute met alle hare onderhoorigheden en menigte voorregten, onder andere het tolregt met het tolhuis te Gent, tusschen de Schelde, de vesting en de straat naar de visscherij loopende, welkers tolregt aan deze heerlijkheid behoorde. Deze Hector wordt in alle koop contracten aangehaald als eerste bezitter; ook was Hector den tweeden kapitein van Saftinge, de stad en ambacht van Hulst. Hij teelde uit Alexiana van Borsele een zoon Adriaan geheten, welke hem in zijne ambten opvolgde en zoo als zijnen vader, in dapperheid uitmuntte; hij had daarenboven in de regering van Waes zitting genomen en stierf in hoogen

ouderdom in 1449, doch liet geene kinderen na; zijne menigvuldige nagelatene goederen gingen aan zijne drie zusters in erve over; waarvan eene met Sechier van Cruyninghen in huwelijk trad en aan welken Voorhoute dus te beurt viel. De heerlijkheid ging aan hunnen eenigen zoon Arend*; doch zij ging naderhand in verscheide geslachten over, zoo als dat van Byhoven, Colde, Campen, de Borsele, van der Hooghen, tot dat zij in 1528 kwam aan mher Joseph Jonkheerjoos, en later aan vrouwe Maria Anna Scholastica van den Temple de Brabant, gravin de Hautreppe, enz., douairière van Willem van Bourgogne, graaf van Wakene en in tweede huwelijk met den prins van Rubempré en Eversberg gehuwd, welken prins de heerlijkheid op den 4 september 1765^{nvd} verkocht aan mher Robert Johan burggraaf de Moerman en Haerlebeke, aan wiens nakomeling mejuffrouw Louise de Moerman en Haerlebeke de goederen nog in eigendom toekomen.

Deze heerlijkheid had alle soorten van voorregten; haar bezitter was gehouden den graaf, als hij in Vlaanderen oorloogde, te paard met een knecht bij te staan.

Voorhoute had een slot of versterkt kasteel,

* Zie *l'Espinoy* en chev. *Diericks*, tom II, pag. 518.

nvd: errata verwerkt op jaartal

dat zijnen naam volgens sommige van het ge slacht zijner stichters had ontleend, en volgens andere uit deszelfs ligging, om dat aldaar voor de 12.de eeuw de verst gelegene bosschen stonden naar den zeekant, en tot de naam van *Voorhout* aanleiding gaf.

De overblijfselen van het kasteel zijn nog te bezigtigen en wel voornamelijk de bolwerken; het werd slechts weinige jaren geleden eerst geslegt en is thans door een jagthuis vervangen; men hield altijd staande dat de graven van Vlaanderen op verscheide tijdstippen aldaar vertoefden.

—

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE KIELDRECHT.

DEZE gemeente, welke in vroeger tijden op de zee gansch veroverd is, schijnt hare benaming tijdens de bedijkingen gekregen te hebben van de beide woorden van vlaamschen oorsprong, te weten: *kiel* of *keel* en *recht* of *regt*, welke eene regte *kil* of *guil* schijnt te beduiden; evenwel kan men hier deswegens niets met zekerheid bepalen.

Kieldrecht vormt de uiterste grenspaal ten noorden van het distrikt op 11 mijlen afstands van hare kantonnale hoofdplaats Beveren, 16 mijlen van St. Nikolaas, 4 van Verrebroeck en 7 van de Clinge; des winters zijn de wegen derwaards bijna ontoegankelijk; vóór de herdijking van den Saftingepolder in 1807, kwam het zeewater op de schorren tot tegen het dorp; doch heden blijft het van hetzelfde eene mijle verwijderd.

Kieldrecht wordt aan de noordzijde omvangen door het gebied der Hulstersche Clinge (Zeeland), ten oosten door Doel en de Schelde, ten zuiden door Calloo en Verrebroeck en ten westen door Vracene en Verrebroeck.

In 1794, bestond de bevolking te Kieldrecht, waarvan Doel toen reeds was afgezonderd,

in 1774	1.254	zielen
in 1808	1.725	zielen
en op 1 januarij 1824 uit	2.300	zielen;

waaruit eene verbazende aangroeiing blijkt. Deze bevolking is in de wijken verspreid op de volgende wijze:

1 Het dorp	1.940	zielen
2 Wyk de Voorkouter	255	zielen
3 Het Hoefzyser	105	zielen
Dus	2.300	zielen.

Welke aldus in geslachten zijn verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	470
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	94
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	28
Van het vrouwelijk in het algemeen	616
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	1.092
Te zamen	2.300

De landerijen van Kieldrecht zijn door elkanderen van goeden aard, kleiachtig en ongemeen vruchtbaar en worden op een negende

gedeelte na op de gansche uitgesterktheid volschat; die uitgestrektheid bestaat uit 1752 bunderen 21 roeden 30 ellen, waarin 1424 bunderen 87 roeden 50 ellen bouwlanden, 103 bunderen 96 roeden 40 ellen weilanden en 16 bunderen 95 roeden 20 ellen bosschen.

Deze landerijen brengen jaarlijks op als volgt:

In tarwe	1.900	à	2.100	mudden
In rogge	250	à	310	mudden
In garst	13.000	à	15.000	mudden
In haver	5.800	à	6.200	mudden
In boonen en erwten	1.750	à	1.850	mudden
In boekweit	220	à	260	mudden
In aardappelen	30.000	mudden en boven.		

Men bezaait in deze gemeente jaarlijks slechts 20 à 22 bunderen met lijnzaad.

Het aantal tot den landbouw bestemde paarden beloopt in deze gemeente op 250 à 270, welke voor 115 à 120 wagens met twee en ongeveer 40 karren met één gareel worden bespannen, 650 à 690 hoornbeesten, 130 à 150 schapen en 170 à 190 varkens.

Men telt te Kieldrecht 49 vaartuigen, waarvan twee beurtlieden, 3 bijlanders, 4 bezaanschuiten en voor het overige hengsten en andere kleine vaartuigen.

Buiten de voortbrengselen des landbouws

wordt aldaar weinig koophandel gedreven*; de brouwerijen te Kieldrecht zijn zonder belang.

Het aantal beroepen, neringen, enz., bestaat uit 190; men telt er ongeveer vijftig ambachtslieden, welke, uit hoofde van de scheepvaart, alle wel kunnen bestaan; er zijn bakkers, slagters, timmerlieden, wagenmakers, schoenmakers, lijndraaijers, stroodekkers, metselaars, hoefsmeden, leerlooijers, kuipers, glazenmakers en klompmakers.

Het dorp te Kieldrecht is niet met straatsteen belegd en telt de gemeente in al 356 huizen, waarvan 135 boven de huurwaarde van 20 guldens en 221 beneden deze belasting; er is ook één windkoornmolen.

Deze gemeente had in 1823 een jaarlijks geregeld inkomen van 2.088 guldens 30 centen waarvan 1400 wegens oktrooi en 688 guldens 30 centen wegens opcenten en zij bragt over dat jaar in 's rijks schatkist op 18.097 guldens 14 ½ centen.

De kerk te Kieldrecht is in zeer goeden staat van onderhoud, en staat in het midden van het dorp; zij werd met de vijftiende eeuw eerst ge-

* Echter is het niet ongewoon in het daartoe gunstige jaargetijde te Kieldrecht eene menigte karren en ezels, mosselen en krabben te zien wegvoeren naar omliggende plaatsen.

sticht en is in het begin der achttiende eeuw geheel vernieuwd; van de oude kerk is niets meer te zien; de nieuwe is veel hoger op eene soort van dijk gesticht, om in alle gevallen boven het water te staan; zij bezit weinige pracht en versierselen, dewijl op den 3 mei 1756 haar zilverwerk en verdere kostbaarheden werd gestolen.

De abt van de abdij van St. Pieters bij Gent stelde aldaar voorheen den pastoor aan.

Kieldrecht was voor veele jaren als zeer belangrijk aangemerkt, want er berust in de handvesten van het voormalig land van Waes een kwijtbrief van den jare 1459 en een dergelijken van 1468, waarin wordt gezegd dat Kieldrecht toen ter tijd werd erkend als een sierlijk lid van den lande van Waes.

Kieldrechts heerlijkheid behoorde aan het doorluchtig huis van Aremberg, hetwelk aldaar, zoo als te Doel, groote eigendommen bezat. Dezelve werd door dat geslacht op den 9 mei 1575 tegen eene som van 23.200 guldens brabantisch gekocht.

—————

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE MELSELE.

WAARUIT de gemeente *Melsele* haren naam ontvangen heeft, is onbekend; echter schijnt hij geene verandering te hebben ondergaan. Bij *Strada* wordt dezelve *Melsenium* geheten.

Hare ligging is een weinig naar de oostzijde van het distrikt; het dorp is zeer nabij de groote baan van Gent naar Antwerpen, welke baan daar aan de gemeenschap ten allen tijde met alle streken gemakkelijk maakt; zij ligt twee mijlen van de kantonnale hoofdplaats Beveren, twaalf mijlen van St. Nikolaas, drie en een half van Zwyndrecht en acht van het Vlaamsch Hoofd; ten noorden grenst zij aan het grondgebied Calloo, ten oosten de Schelde, Zwyndrecht en Burcht; ten zuiden Cruybeke en ten westen Haesdonck en Beveren.

Melsele telde eene bevolking van

in 1774	2.225	zielen
in 1794	2.900	zielen
in 1808	2.305	zielen
en op 1 januarij 1824 uit	2.646	zielen;

in de volgende wijken verspreid:

1 Het dorp	785	zielen
2 Bokmolen Hoekwyk	400	zielen
3 Wyk Briel	180	zielen
4 Calis Hoek	340	zielen
5 Den Esch	334	zielen
6 Melsele Dyck	302	zielen
7 Schaerbeke	82	zielen
8 Smoutpot	223	zielen
Dus	2.646	zielen.

Deze bevolking is aldus over de beide geslachten verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	461
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	118
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	120
Van het vrouwelijk in het algemeen	466
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	1.481
Te zamen	2.646

De gansche oppervlakkige uitgestrektheid dezer gemeente bestaat in 2.421 bunderen 34 roeden 90 ellen; de oude schatting daarvan was slechts een achtste minder dan de uitgestrektheid, hetwelk de vruchtbaarheid van de landerijen bewijst; deze laatste zijn aldus verdeeld: bouwlanden, 1795 bunderen 68 roeden 70 el-

len; weilanden, 287 bunderen 89 roeden 70 ellen; bosschen, 2 bunderen 41 roeden 91 ellen.

De opbrengst der vruchten beloopt het eene jaar door het andere als volgt:

Tarwe	3.800	à	4.200	mudden
Rogge	5.300	à	5.700	mudden
Haver	7.000	à	7.400	mudden
Garst	2.900	à	3.100	mudden
Boonen en erwten	220	à	260	mudden
Boekweit	1.100	à	1.300	mudden
Aardappelen	12.000	mudden.		

Jaarlijks bezaait men aldaar 180 tot 200 bunderen met lijnzaad.

Men telt te Melsele ongeveer 200 paarden, waarvan er 50 à 55 dienen voor wagens met twee paarden en 70 à 75 voor karren met één paard. Het aantal hoornvee beloopt op 780 à 790 koppen. De schapen op 440 à 460 en de varkens op meer dan 200.

Buiten den landbouw zijn aldaar geene fabrieken; slechts twee brouwerijen welke jaarlijks 1150 à 1250 vaten middelmatige soort van bier brouwen; de gemeente levert in een gemeen jaar tot 10,000 mudden turf op.

Het aantal beroepen, neringen, enz., beloopt op 122. Het aantal ambachtslieden zoo als timmerlieden, wagenmakers, schoenma-

kers, metselaars, hoefsmeden, kleermaker, enz., beloopt op 45 à 50.

Er staan te Melsele 480 huizen; waarvan 262 boven de 20 guldens huurwaarde geven en 218 onder deze schatting; verders 5 windkoornmolens.

Het geregeld jaarlijks inkomen beliep over 1823 op 1641 guldens 96 centen, of namelijk 850 guldens wegens oktrooi en 791 guldens 96 centen als opbrengst der opcenten op 's rijks middelen; deze gemeente stortte hetzelfde jaar in 's rijks kas 26.923 guldens 65 centen.

Melsele pronkt met eene zeer schoone en prachtige kerk, eene der grootste in het distrikt; nopens den oorsprong harer stichting weet men niets te verhalen: doch zij is in 1664 vergroot en gedeeltelijk vernieuwd; haar binnenste is versierd met vijf altaren, schoon kerspel, biegtstoelen, zangkoor en menige schilderijen en taferelen; er liggen verscheide oude grafzerken, zelfs van den beginne der 16.de eeuw (onder andere eene bijzondere op blaauwe steen met verscheide ingelate metale platen, doch een weinig beschadigd, zie plaat V fig. II,) als ook die van een kommandant der sterkte Liefkenshoek, met wapens versierd; het geslacht van *Snoeck*, welke aldaar op het zoogenaamde

lusthof *Schaillienhuis* gewoond heeft, begiftigde deze kerk bij uitstek; men ziet er zijne wapens gesneden op verscheide versierselen.

Melsele pronkt ook met eene zeer prachtige pastorie, in den smaak van een lusthof aldaar; in 1767 gebouwd en aan de gemeente vereerd door zekeren heer Kersbulck, pastoor en landdeken aldaar.

Ook ziet men in het dorp een fraai en gedeeltelijk in arduinsteen gebouwd wethuis, en zedert 1770 is het dorp met straatsteenen belegd.

Reeds van de negende of tiende eeuw schijnt Melsele te hebben bestaan; en de prochie Haesdonck, die er in 1149 van werd afgescheiden, wegens de groote uitgestrektheid, staft ook dit vermoeden.

Everardus, bisschop van Doornik, gaf* in 1180 de pastorie van Melsele met het daaraan ondergeschikte Haesdonck aan de abdij van St. Pieters, welke daarna aan het bisdom van Gent is te beurt gevallen.

* Miraeus, dip. Belg. t.III, p. 672.

In nomine Patris et Filii et Spiritus Saueti

.....
Proinde universitati fidelium praesenti paginà significamus, quod Hugo persona de Melsele ecclesiam praedictam de *Melsele* cùm appendiciis suis *Avexdonck* libere et sine conditione in manibus nostris resignavit.

Er heeft op het grondgebied van Melsele eene kapel gestaan, genaamd *Gaverland Kapel*, aan de H. Maria toegewijd, en door grooten toeloop bezocht; zij was bijzonderlijk hare vermaardheid verschuldigd aan de doortrekking van Alexander Farnèse in de 16e eeuw, welken er met zijn leger voor was blijven staan, zich het hoofd ontbloot en eene korte aanspraak aan zijne soldaten had gedaan, hen vermanende met hem den bijstand van dit beeld in te roepen; deze kapel is tijdens de fransche omwentelingen in maart 1799 vernietigd, en het beeld wordt thans in de kerk te Melsele bewaard.

Het gene Melsele aanmerkelijk maakt, is alleen hare lange uitgestrektheid op eene lengte van meer dan negen mijlen van het noordoosten naar het zuidwesten; terwijl zij in het midden aan het dorp slechts eene breedte van 600 ellen behoudt.

Melsele lag onder het fransche gebied op de telegraphische linie tusschen Antwerpen en Hulst; in 1814 heeft men dien telegraaf afgebroken, ook schijnt men niet veel nut van denzelven gehad te hebben.

Men beschouwt er een gewezen lusthof, rondsom in water tegen de groote baan gele-

gen, uit het geslacht van de Robiano gesproten.*

De graaf van Vlaanderen was voortijds heer van Melsele; onder zijn gebied waren aanzienlijke heerlijkheden; onder andere het dus geheten *ter Elst*; het behoorde het geslacht van Landeghem; ook *ten Berghen, ter Laecken, ten Meulenbergh, t'Heyvaerts, Bueren, ten Essche, Leugenhaege, ten Hazant, Toelbrants, ter Heirlaere, ten Bergen, ter Vlaschmeerschen, te Peirboom, ten Hauwe, ten Valcke*, welke alle grondregten bezaten. De heerlijkheden van Zwyndrecht en Burcht hoorden onder Melsele en releveerden van den hove van Waes.**

—————

* Men is heden bezig hetzelfde te herstellen en hooger op te bouwen, wezende tot een gesticht van liefdadigheid bestemd, en behoorende aan mev. van der Straeten te Gent.

** Men vermoed hier uit dat Burcht en Zwyndrecht in zeer vroege tijden uit Melsele zouden zijn gesproten.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE NIEUKERKEN.

DEZE gemeente Nieukerken, zoo als niet moeilijk te bemerken valt, ontleent haren naam uit de nieuwe stichting harer kerk; ook is zij bekend voor eene vande jongste gemeentens van het voormalig land van Waes; zij was weleer eene onderhoorigheid van de gemeente St. Nikolaas, dewijl men in deszelfs oude registers vindt dat de kerk van Nieukerken in 1294 (in den zomer, 's maandags voor St. Jan) door Jacob Aertryck van Lendt, parochie-pastoor te St. Nikolaas, op bevel van den bisschop van Doornik gesticht en tot parochie verheven werd, als destijds deel makende van de parochie van St. Nikolaas; uit echte gedenkstukken bespeurt men, dat dezelve slechts eene kapel was sedert het jaar 1143.

Deze gemeente was tot den inval der Franschen in 1794 onder één bestuur geplaatst met

St. Nikolaas; echter is eene allerfraaiste gemeente, op vier en eene halve mijlen van St. Nikolaas, drie van Vracene en slechts twee van den grooten steenweg naar Antwerpen en grenst daaraan hij de twee mijlen lengte; zij ligt in eene effene en schoone vlakte, in het midden des distrikts; ten noorden grenst zij aan het grondgebied van St. Gilles en dat van Vracene; ten oosten mede aan Vracene en dat van Beveren; ten zuiden aan Haesdonck en St. Nikolaas en ten westen nog aan St. Nikolaas.

Nieukerken had eene bevolking:

in 1774 van	1.594	zielen
in 1794 beliep die op	1.772	zielen
in 1818 beliep die maar	1.730	zielen
en op 1 januarij 1824 uit	2.195	zielen;

opmerkenswaardig is het, dat deze gemeente sinds weinigen tijd in bevolking aangroeide.

De verdeeling harer bevolking, ten opzichte der wijken, is deze:

1 Het dorp	685	zielen
2 Oude Gyselstraete	181	zielen
3 Vrouwen Eekhoek metZeven Eekhoek	174	zielen
4 Drie Linden en omliggende	231	zielen
5 Vracenestraet en omliggende	188	zielen
6 Breedstraet met de daaraan behoorende	419	zielen
7 Heyhoek Uyl enz.	317	zielen
Dus	2.195	zielen.

Op de navolgende wijze is deze bevolking in geslachten verdeeld, te weten:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	368
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	84
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	101
Van het vrouwelijk in het algemeen	706
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	936
Te zamen	2.195

De landerijen te Nieukerken zijn meerendeels van goeden aard, hetgeen blijkt uit derzelver schatting, welke slechts een tiende minder is dan de oppervlakte; deze laatste bestaat uit 985 bunderen 80 roeden 60 ellen, in welke 887 bunderen 33 roeden 80 ellen bouwlanden; 5 bunderen 83 roeden 60 ellen bosschen.

Deze landerijen leveren het eene jaar door het andere de volgende opbrengst, te weten:

Tarwe	250	à	300	mudden
Rogge	7.400	à	7.900	mudden
Garst	180	à	220	mudden
Haver	5.000	à	5.500	mudden
Boekweit	2.200	à	2.800	mudden
Aardappelen	2.100	à	2.700	mudden

Men bezaait er jaarlijks bijna 100 bunderen in lijnzaad; Het aantal akkerbouwpaarden bestaat uit ongeveer 90, die voor 10 à 12 wagens met twee en bij de 60 karren met één gareel worden bespannen; men telt er 500 tot 520 hoornbeesten, 460 à 500 schapen en ongeveer 200 varkens.

Men telt aldaar 123 beroepen, neringen, enz.; 25 arnbachtslieden, te weten: slagters, bakkers, timmerlieden, wagenmakers, schoenmakers, metselaars, hoefsmeden, kleermakers, kuipers, draaijers, en glazenmakers.

De brouwerijen leveren jaarlijks ongeveer 6.000 vaten bier op; verders is de handel niet zeer aanmerkelijk, uitgezonderd de klompmakerijen, welke belangrijk zijn.

Het aantal huizen bestaat uit 397, waarvan 250 boven de huurwaarde van 20 guldens zijn geschat en 147 onder deze huurwaarde; daarenboven staan aldaar drie windkoornmolens.

In 1823 had deze gemeente een geregeld inkomen van 1933 guldens 92 centen, zamengesteld uit 1531 guldens 40 centen als oktrooi en 392 guldens 35 centen; voortspruitende uit de opcenten, 10 guldens 27 centen van landpachten. In dat jaar stortte Nieukerken in 's rijks schatkist 16.973 guldens 4 centen.

Te Nieukerken staat de kerk in het midden van het dorp op een schoon uitgestrekt graszodenplein; tweemaal had zij reeds het ongeluk door de vlam te worden vernield; de eerste _maal in 1646 en daarna tot op den grond toe in 1788; in 1789 werd zij echter deftig herbouwd, naar de Dorische orde; hare altaren zijn prachtig gevormd uit marmere grafsteden (tomben); het hoofdaltaar is in kostbaar wit marmer; de communiebank is van ijzer met koper vergulde versierselen; de zitplaatsen en het kerspel zijn in den hedendaagschen smaak, in eikenhout, mede verfraaid met ijzere en kopere vergulde versierselen.

Het parochiehuis is ook zeer fraai en werd in 1767 gebouwd, met eenen schoonen voorgevel en grooten dubbelen trap van blaauwen arduinstein verrijkt; de verdere gebouwen zijn ook deftig en alles heeft in deze, hoewel niet

overgroote gemeente, eene zekere gedaante an welvaart en pracht.

De heerlijkheid van Nieukerken behoorde eertijds aan den graaf van Vlaanderen; de verdere heerlijkheden in haar gebied gelegen, zijn: *Campagne* en *den Hast*, welke grondregt hadden.

Verders komt deze gemeente in de geschiedenis door geene voorname gebeurtenissen in aanmerking.

—

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE PAUWELS (ST).

DE gemeente *St. Pauwels* ontleent hare benaming van den heiligen, aan welken hare kerk weleer werd toegewijd; in het fransch wordt zij *St. Paul* en in de vroegere geschiedenissen menigmaal *St. Pol* geheten.

St. Pauwels ligt bijna in het middenpunt van het distrikt in eene effene vlakte, een weinig afhellende naar de rigting tot Kemseke en St. Gillis, het dorp wordt doorsneden door de groote baan van St. Nikolaas op Hulst. Op ongeveer 4 mijlen en een half afstand van deze eerste stad, twee van Kemseke, vier van de kantonnale hoofdplaats St. Gillis en 4 $\frac{1}{2}$ van Stekene; ten noorden grenst haar gebied aan Kemseke; ten oosten aan St. Gillis; ten zuiden aan St. Nikolaas en ten westen aan Belcele en grenst in deze rigting voor een klein gedeelte aan Sinay en Stekene .

De bevolking te St. Pauwels bestond

in 1774 uit	1.261	zielen
in 1794 uit	1.530	zielen
in 1818 beliep die maar	1.481	zielen
en op 1 januarij 1824 uit	1.613	zielen;

De verdeeling der wijken moet ten aanzien der bevolking op de volgende wijze worden beschouwd:

1 Het dorp	351	zielen
2 Beekstraet	44	zielen
3 Geynst Eynde	92	zielen
4 Gendstraet	86	zielen
5 Grauwensteen	121	zielen
6 Hof te Voorde	27	zielen
7 Kemseke Hoek	53	zielen
8 Kwakkel	63	zielen
9 Lykveldstrae	223	zielen
10 Potterstraet	200	zielen
11 Puyveldstraet	43	zielen
12 S'Hondstraet	72	zielen
13 Spieveld Hoek	28	zielen
14 Vlasroot	13	zielen
15 Wynstraet	76	zielen
16 Zandt	121	zielen
Dus	1.613	zielen.

De geslachten dezer bevolking zijn op de volgende wijze verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	299
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	56
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	84
Van het vrouwelijk in het algemeen	494
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	680
Te zamen	1.613

De landerijen van deze gemeente zijn voor het grootste gedeelte van goeden aard en zeer duur in koop; zij waren schatbaar voor vier vijfde deelen der gansche uitgestrektheid, welke op 1152 bunderen 62 roeden beloopt; onder welke 972 bunderen 16 roeden 20 ellen bouwlanden, 89 bunderen 2 roeden 30 ellen bosschen.

Deze brengen jaarlijks op in de volgende evenredigheid:

Tarwe	280	à	320	mudden
Rogge	8.000	à	8.200	mudden
Haver	5.300	à	5.500	mudden
Boekweit	2.500	à	2.900	mudden
Aardappelen	2.200	à	2.600	mudden

Men telt te St. Pauwels voor den dienst des akkerbouws 85 à 90 paarden, die voor 12 à 13 wagens met twee, en 65 à 75 karren met één gereel worden gespannen; 440 à 460 hoorn-

beesten; 360 tot 370 schapen en meer dan 100 varkens.

Buiten de voortbrengselen van den landbouw, drijft men geen handel in deze gemeente; er worden echter in het jaar bijna 1000 vaten bier gebrouwd; de aldaar uitgeoefende beroepen, neringen, enz., belooopen op 64. De ambachten zijn; bakkers, timmerlieden, wagenmakers, schoenmakers, metselaars, hoefsmeden, kleermakers, kuipers, glazenmakers en stoeldraaijers, hun aantal beloopt tot ongeveer 30.

St. Pauwels telt 291 huizen, van dewelke 235 boven de 20 guldens huurwaarde worden geschat; de overige 56 zijn zonder belastingen; er zijn drie windkoornmolens.

De gemeente trok in 1823 een geregeld inkomen van 1280 guldens 75 centen, waarvan 900 guldens als oktrooi en 380 guldens 75 centen van de opcenten der landslasten, enz.*

Men zie de beschrijving van Kemseke wegens hare opbrengsten in 's rijks kas.

De kerk te St. Pauwels staat in het midden van het dorp op eene vlakte, en door eenen muur omrigd, alhoewel zeer oud en naar den Gothischen smaak en is volgens aller gevoelens

* Het armbestuur te St. Pauwels is zeer rijk en zonder eenige schuld.

van de dertiende of veertiende eeuw, met uitzondering van den toren, die in 1494 werd herbouwd.* Zij is nogtans van binnen zeer fraai en rondom beschoten; het kerspel en het zangkoor zijn naar den hedendaagschen smaak; de altaren, hoewel niet in marmer, zijn prachtig gemaakt en met verscheide taferelen versierd.**

In deze kerk ligt begraven jonkheer Jan de Neve, heer van Voorde, hoofdschepen van Waes (1492). Op den 8 februarij 1536, werd er ook begraven Boudewyn de Neve, heer van Voorde, bailliuw en greffier van den lande, alsook zijne huisvrouw Regina van Heetvelde.

De gemeente St. Pauwels werd eertijds *Clapdorp* geheten en maakte een wijk uit van de gemeente Kemseke, zoo als vermeld staat in de akte van het jaar 1117, waarbij Kemseke van Waesmunster werd afgescheiden en tot parochie verheven; en dewijl St. Pauwels reeds onder deze benaming en als parochie was erkend in

* Handschrift van den heer van Voorde.

** Men vindt in de handvesten, dat er aan de kerk van St. Pauwels, door Henderik van der Borch, priester, een half bunder land werd geschonken; welk land in 1426 door de kerkmeesters in chijsn werd gegeven en op den 27 september 1616 wedergenomen door Jacques van der Elst. Deze registers maken ook melding van chijsnen door de kerkmeesters in 1428 en 1441.

het jaar 1234, door hare grensscheiding tusschen St. Nikolaas, St. Gillis, enz., zoo is het buiten twijfel dat zij tusschen de twee tijdstippen hier boven aangehaald, den naam van *Clapdorp* aflegde, tegen dien van *St. Pauwels* verwisselde en van wijk tot parochie overging.

Het dorp St. Pauwels werd op bevel van het hoofdcollegie reeds in 1752 met een straatweg begunstigd.

De heerlijkheid behoorde oudtijds aan den graaf van Vlaanderen.

In het gebied St. Pauwels lag de voorname heerlijkheid en hof *te Voorde*, anders gezegd, *van Voorde*, welke een merkwaardig oud kasteel had. Er bestond een oud geslacht dat den naam van deze heerlijkheid voerde, hetwelk dappere ridders voortbragt; in de jaren dertien honderd staan onder anderen de ridders Wouter van Voorde en zijnen zoon Rasso, bekend. Wouter was gehuwd met Catharina van Gavere, Mulaert geheten, en dochter van den heer van Exaerde; deze Wouter was kastelein van Rupelmonde; over hem zal verder worden gehandeld ter zijner plaats.* Rasso van Voorde

* De oorlogs kreet der heeren van Voorde was *Voorde, Voorde* en bleef aan het geslacht de Neve eigen.

staat geboekt als schepen in de regering van Gent, voor en tot den jare 1382.

Het blijkt uit de opene brieven van Lodewijk, graaf van Vlaanderen, van 1368, dat deze aan Laurys van Voorde, als bailliuw van Gent, gebood in zijnen naam de gemeente de Weirt te ontvangen, welke voortkwam uit het erfdeel van mher de la Woestyne, ridder.

Regina van Heetvelde, was vrouwe van Voorde in 1490, en kwam aldus door uithuwelijking in het geslacht van de Neve en bleef lang in hetzelfde; op den eersten april 1559 werd het hof te Voorde met 25 gemeten 70 roeden land op het verzoek van jonkheer Jan de Neve, tot heerlijkheid verheven*, nadat hij hetzelfde nieuw had herbouwd, in het jaar 1540**.

In 1703 was zekeren jonkheer van der Meere heer van Voorde. In 1744 behoorde zij den baron de Hoens de Bustanzy. Deze heerlijkheid ging naderhand over in het geslacht van de

* Leenboek van Waes; fol. 162.

** Daarop werd boven de deure het navolgende opschrift geplaatst: "Imperante da nostro pio ac triumphali Caesare Semper Augusto Carolo V, p.p. anno imperii XXI, Joannes Nepotianus a Voorde et Margareta Lathem, Castellum hoc ab in curiosa vetustate constructum in meliorem statum renovarunt, pontem lapidium fecerunt, fundamentum aquarum repercussione obesum restituerunt, fossam longo evi situ oblimum ab una fondi sede repurgarunt, anno MDXXXX."

Moerman d'Harlebeeke en uit dit door uithuwelijking in dat van Delakethulle; zij is nu in een lusthof herschapen, behorende den heer Brusselman, gewezen maire der stad St. Nikolaas.

Ter Ast was ook eene merkwaardige heerlijkheid in St. Pauwels, Kemseke en St. Gillis; zij behoorde de baronnes van Dumont.

Varebeke lag ook ten deele onder St. Pauwels.

Te St. Pauwels stond nog een vermaard kasteel, van de vroegste tijden en op de oudste kaarten bekend: het werd *Grauwe Steen* geheten en stond in de rigting naar St. Gillis. De hofstede en de wijk hebben nog dezen naam behouden; hetzelfde schijnt geslacht te zijn in 1743.*

Er bestond eertijds nog een klein kasteel of lusthof in deze gemeente; hetzelfde behoorde aan het geslacht l'Ancre, men ziet nog eenige overblijfselen van hetzelfde buiten het dorp naar Kemseke op de regterhand en is thans in eene boerenwoning veranderd.

* Dit kasteel werd vroeger bewoond door Willem de Neve, die in 1348 overleed, welke een stamvader was van dit geslacht; uit hem zijn de latere leden van het hoofdcollégie van dien naam gesproten.

BESCHRIJVING

VAN DE GEMEENTE EN ALOUDE STAD EN SLOT

RUPELMONDE.

DEZE vermaarde stad en sterkte, nu onder de gemeenten gerangschikt, is voorzeker eene zeer oude plaats van het distrikt, als eene sterkte op de Schelde, in het gezigt der watering des Rupels; deswegens zijn vele navorschingen gedaan, welke verscheide gissingen te weeg bragten, doch door de geschiedenis heeft men nimmer hare eerste stichters, noch het tijdstip harer bouwing kunnen opsporen; zij veranderde nooit van naam, sedert de vroegste eeuwen en was in alle talen bekend onder de benaming van *Rupelmonde*; dit woord ontleend zijnen oorsprong uit de rivier de *Rupel*, welke zich regt voor deze stad in de Schelde verliest,

* De rivier de Rupel, welke haren oorsprong in Brabant neemt en door de Neete en de Dyle wordt gevoed, ontlast hare wateren met geweld aan gene zijde van Rupelmonde, in de Schelde.

zoo als deze ineenlooping dikwijls aanleiding gaf bij andere rivieren, tot dergelijke benamingen, als: *Dendermonde, Ruremonde, Ysselmonde*, enz.

Deze benaming van *Rupelmonde*, van Vlaamschen oorsprong en uit den eigennaam *Rupel* en het woord *mond* zamengesteld, werd aan deze plaats, nu zoo vele eeuwen, onveranderlijk gegeven en stelt deze onveranderlijkheid geen bewijs vast van de oudheid onzer vaderlandsche taal?

Rupelmonde vormt thans een slechts weinig uitgestrekt gebied en is aan het zuiden des distrikts, in een zeer vruchtbaar oord, gelegen, op zes en een half mijlen van de kantonnale hoofdplaats Temsche; twee mijlen van Basele, twaalf van St. Nikolaas en twaalf van Antwerpen; hetzelfde heeft straatwegen, zoo in de rigting naar Themsche, als in die naar Basele; ten zuiden omringt de Schelde deszelfs grondgebied* en ligt langs de andere zijden in Basele geheel ingesloten.

Door eene zeer fraaije en aangename ligging heeft Rupelmonde inderdaad het aanzien eener stad; hetzelfde heeft eene markt en verscheide

* Aldaar voor Rupelmonde, heeft de rivier de diepte voor zeeschepen; tijdens het fransche bewind, overwinterde aldaar de oorlogsvloot, in 1810, 1811, 1812 en 1813.

fraai bebouwde en met steen belegde straten; verders heeft het eene haven, tot het lossen en laden der koopwaren, waarin de vaartuigen, tegen onweder en vorst bevrijd, liggen; insgelijks eene uitstekende kaai; waar de schepen altijd vlot kunnen liggen; ook ligt er een veer, alwaar men schuins overzet op Braband, met zeer gemakkelijke hoofden, voor het in en uittreden der reizigers in de booten.

De bevolking van Rupelmonde bestond:

in 1774 uit	1.627	zielen
in 1794 uit	1.952	zielen
in 1808 uit	2.036	zielen
en op 1 januarij 1824 uit	2.473	zielen;

hare bevolking is bijna niet verspreid en in ééne kom besloten; 50 menschen bewonen slechts het kleine wijk Poortgat.

De bevolking wordt aldus in geslachten verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	460
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	104
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	114
Van het vrouwelijk in het algemeen	467
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	1.328
Te zamen	2.473

De weinige landen, welke dit gebied in zich bevat, zijn van tamelijk goeden aard en bestaan slechts uit eene oppervlakte van 188 bunderen

31 roeden 30 ellen, waaronder 111 bunderen 28 roeden 20 ellen in bouwlanden, 12 bunderen 77 roeden weilanden en 97 roeden bosschen.

Deze landerijen brengen jaarlijks de volgende voortbrengselen op:

Tarwe	90	à	100	mudden
Rogge	225	à	275	mudden
Garst	20	à	28	mudden
Haver	420	à	480	mudden
Boekweit	20	à	30	mudden
Aardappelen	2.100	à	2.400	mudden

De vlasoogst bestaat in eene bezaaijing van ongeveer 25 bunderen 's jaars.

Men telt te Rupelmonde 30 à 35 akkerbouwpaarden, welke voor 7 à 8 wagens met twee en 12 à 14 karren met één gareel worden bespannen; er zijn 140 à 150 hoornbeesten en bij de 20 varkens.

De scheepvaart verlevendigt in het bijzonder deze gemeente; de vaartuigen beloopt op een aantal van 43*, zonder de kleine vaartuigen,

* Zijn berekend op de volgende grootte:

Van 1 tot 10 tonnen 5 vaartuigen

Van 10 tot 20 tonnen 2 vaartuigen

Van 20 tot 30 tonnen 6 vaartuigen

Over te brengen 13 vaartuigen.

die ongemeten en aan geen lastgeld onderworpen zijn en omtrent op 22 gerekend worden, dus in het geheel 65 vaartuigen. Die, welke onder de eerste klasse begrepen zijn, kunnen tot den vervoer van koopwaren, zoo buitenlandsche als binnenlandsche voortbrengselen (*cabotage* geheten); ook voornamelijk tot den vervoer van bieren en tot het invoeren van verschen, droogen en gezouten visch, enz., dienen; de kleinere vaartuigen, zoo als opene schuitjes, jollen en booten, tot de 2.de klasse behorende, dienen, zoo tot den vischvangst in de rivieren, tot het overzetten der reizigers.

Men telt te Rupelmonde zeven steenovens, welke op dezelfde wijze en voor dezelfde opbrengst, als die te Basele, zijn ingerigt*.

Van de ommezijde	13 vaartuigen
Van 30 tot 40 tonnen	14 vaartuigen
Van 40 tot 50 tonnen	10 vaartuigen
Van 50 tot 60 tonnen	5 vaartuigen
Van 60 tot 80 tonnen	1 vaartuig
Kleine	<u>22 vaartuigen</u>
Te zamen	65 vaartuigen.

* Het is der opmerking waardig dat de steen, alhoewel met den naam *Rupelmondsche* bestempeld, nogtans meestendeels te Basele wordt gebakken; doch men kan met zekerheid vaststellen, dat deze benaming spruit uit de voormalige vermaardheid, welke Rupelmonde vroegtijdig kenschetste en dus diende, om deze steenbakkerijen des te beter en als voordeeliger te doen onderscheiden.

Twee bierbrouwerijen aldaar leveren jaarlijks ongeveer 1500 vaten bier op.

Het aantal beroepen, neringen, enz., beloopt op 236. De voornaamste ambachten aldaar zijn de scheeps- en andere timmerlieden, koperslagers, schoenmakers, metselaars, hoefsmeden, kleermakers, leerlooijers en maken te zamen een aantal van ongeveer 80 uit.

Het getal huizen is 495, waarvan slechts 201 boven de huurwaarde van 20 guldens en 294 onder dezelve worden geschat; ook bestaat er een aanzienlijke waterkoornmolen, welke een schoon ouderwetsch gebouw is.

Rupelmonde had in 1823, een inkomen van 2.615 guldens 94 centen, aldus zamengesteld:

Door plaatselijk oktrooi	356	guld.	25	cent.
Wegens opcenten	271	guld.	92	cent.
Stadswaag	300	guld.	00	cent.
Landpachten	178	guld.	27	cent.
Grasverkoop	1.435	guld.	50	cent.
Staangeld ter mark	44	guld.	00	cent.
Verpachting der visscherij	30	guld.	00	cent.
Te zamen	2.615	guld.	94	cent.

Alhoewel de gemeente met eenige renten is belast, blijkt haren rijkdom zeer duidelijk uit

deze berekening. Rupelmonde is voor de opbrengst in s' rijks middelen met Basele vereenigd.

De kerk staat midden op de marktplaats, en werd aldaar in de jaren 800 à 900 gesticht en sedert verscheide malen vernieuwd en in 1756 geheel in arduinsteen nieuw opgebouwd met een prachtigen voorgevel; de toren is in den hedendaagschen bouwkundigen smaak en zeer fraai van aanzien; in denzelven hangt eene buitengewone zware klok zeer schoon van klank.* Binnen in de kerk heerscht een zeer fraaije hedendaagsche bouwkundige smaak en is rondom beschoten en met drie schoone altaren versierd, waarvan het hooge werd verrijkt met eene fraaije witte marmere tombe en een tabernakel in marmere kolommen naar de Ionische orde, met koper vergulde versierselen; de verdere kerksieraden zijn bijna alle zeer kostelijk in geslagen zilver.

Aldaar werden onder verscheide edellieden

* De stad Antwerpen bood eertijds eene groote somme gelds om deze klok te bekomen, in verruiling tegen de voornaamste klok in deze stad.

Rupelmonde's klok werd in 1512 door zekeren Pieter Wagemans gegoten, zoo als blijkt uit het opschrift in grieksche letteren, welke dezelve onder den hals omringen. Volgens deskundigen is de vorm dezer klok buitengewoon en zeer kunstig gegoten.

begraven, de heer Brigdam, te Rupelmonde geboren en souverainen bailliuw van Iperen (1543); jonkheer Frederik de Warigny, kastelein te Rupelmonde (1570), en menige andere.

Rupelmonde stichte in 1820 op eenige minuten afstand buiten de stad een schoon kerkhof met fraaije arduine pilaren, vazen en ijzere bekkens.

Aldaar op de markt staat een onlangs vernieuwd gemeentehuis.

De markt te Rupelmonde bestond reeds in de 12de eeuw en had het uitsluitend regt dat er op zekere afstand niets mogt worden verkocht dan op dezelve; men vind aangeteekend dat door Margaretha in 1264 aan de monikken van St. Pieters, tijdelijke heeren van Temsche, verlof werd gegeven om aan hunne pachters toetestaan op zekere plaatsen hunne waren te mogen verkoopen, zonder er te Rupelmonde mede ter markt te komen; hieruit blijkt dat men het oktrooi, waarvan *Meyer* en *Oudegeerst* gewag maken, ten opzichte van Lodewyk van Nevers, door hem in 1330 aan de ingezetenen van Rupelmonde verleend, om des maandags van elke week een markt te houden, slechts als eene bevestiging of nieuwe bekrachtiging moet

beschouwen; te meerdaar dit oktrooi tevens boven de wekelijksche markt twee vrije jaarmarkten toestond: de eerste des zondags voor Onze Lieve Vrouw Hemelvaart, en de tweede des zondags na dit feest; terwijl men nog uit echte stukken weet dat er in 1303 binnen Rupelmonde reeds een bovenmatige groote markt werd gehouden, zoo dat dit oktrooi eene enkele *bepaling van den dag* was, hetgeen Lodewyk van Nevers aan verscheide andere plaatsen verleende. Na dezen prins werden deszelfs opene brieven nog vernieuwd; er bestaat nog een oktrooi deswegens van 1387 en een van 1423 van Philippus van Bourgogne, welke later op verzoek der Rupelmondsche regering een dier jaarmarktdagen acht dagen vervroegde. Deze prins bekrachtigde bij open brief van 1455, andermaal de wekelijksche markt, die hij op den donderdag verzette en bij uitsluiting beval aan alle de ingezetenen van Waes, tot twee uren in de omstreek dezer stad, aldaar op de wekelijksche markt des donderdags het eerst alle goederen en waren en beesten ter markt te voeren op verbeurte der zelve.

In 1519, stelde keizer Karel den vijfden, op verzoek der ingezetenen van Rupelmonde, hun marktdag des woensdags en thans wordt die

des maandags gehouden; de granen komen aldaar niet meer ter markt; dezelve voorwerpen bestaan slechts in boter, vlas en eijeren.

De oude schrijvers maken dikwijls gewag van den Rupelmondschen koophandel; men leest onder anderen dat de gravin van Vlaanderen, Margaretha, in 1271 zeker verdrag sloot, ter oorzaak van ontstane verschillen tusschen verscheide heeren die het regt over de watertollen van Douai af tot Rupelmonde bezaten, welke door dit verdrag bijgelegd en beslist werden, en den koophandel tusschen Douai en Rupelmonde werd hersteld.

Thans zullen wij den ouden toestand van Rupelmonde, in vergelijking met den hedendaagschen, als dien verre overtreffende, beschouwen.

Uit alle de oude en uitstekende voorregten, welke Rupelmonde genoot, blijkt dat hetzelfde zeer vermaard was en boven andere werd begunstigd, tot zoo verre dat hetzelfde als een troetelkind der vlaamsche vorsten mogt worden aangezien; ook was de graaf van Vlaanderen heer over deze stad. *Meyer* maakt van hetzelfde gewag tijdens de jaren 800, onder Boudewyn met den ijzeren Arm; de verdere geschiedenis meldt ons, dat men Rupelmonde altijd

heeft beschouwd als gesticht voor den inval de Romeinen, en indien men deswegens niets vindt aangeteekend vóór de zesde eeuw, is het volgens gezegden *Meyer* zeker door gebrek aan schrijvers, wegens tijds omstandigheden, enz.*

Robert de Vries bevoorregte deze stad in 1071; Philippus van Elsas in 1171; Margaretha in 1264; Lodewyk van Nevers in 1330; Lodewijk van Male in 1352; Philippus den Goeden in 1423, 1445 en 1455; ook was Philippus den Stouten Rupelmonde bijzonderlijk genegen; in de oude kerk zag men tot aan hare herbouwing deszelfs wapenen nog in de vensters bij het hooge koor. Hunne voorregten bestonden hierin:**

De *Poorters* (inboorlingen) van Rupelmonde, zoo als ook hunne goederen, waren en koopmanschappen, hadden in Vlaanderen en in Brabant vrijdom van alle tollén en lasten hoegenaamd.

Tegen schriftelijk bewijs van hun burgerregt, waren de goederen en penningen dezer poorters nergens aanslagbaar, vangbaar of toe-

* In de beschrijving van deszelfs kasteel zal men echter nadere ontvouwingen deswegens aantreffen, daar het te vermoeden is dat dit slot eer dan de stad bestond.

** De volgende aanhalingen zijn uit de handvesten deur stad getrokken.

sprekelijk dan alleen voor de wet en vierscheer te Rupelmonde.

Zij waren vrij bij doode, van het *beste hoofdregt* of *katheil* dat men destijds aan den heer moest afstaan.

Men noemde Rupelmonde de poorte*, stede en vrijheid** van Rupelmonde, als eene zeer aanzienlijke stad, niet onderhoorig aan andere kamers of hoofdbanken. De graven van Vlaanderen sloegen aldaar den eersten spijker en andere ontvangerijen; insgelijks pleegden aldaar de vergadering, hof en pleitgeding van de leenkamer van Waes gehouden te worden.

Deze stad was in voorgaande tijden sterk bewoond zoo door edellieden, als voorname

* Vele schrijvers vermoeden dat de benaming van *Poorte* slechts aan de zeesteden behoorde en dat het woord *Poorte* voor deze steden alhier dezelfde beteekenis had als bij de Grieken, die aan hunne zeesteden ook den naam van *Poorte* gaven, als *Poort* (Portus) van Constantinopelen, *Poort van Trebisonde*, van Tyrus, enz.; welken naam van Poort door de graven van Vlaanderen in de 12^e en 13^e eeuw op hunne terugkomst uit het Heilige Land als een eernaam werd gegeven, tot erkentenis harer trouw en belooning voor den bijstand door de inwoonders geschonken. Echter deelen eenige merkwaardige schrijvers in deze meening niet: zie *Meyer*, b. IX, p. 44. De heeren de *Bast* en *Dierickx*, welke hieromtrent nasporingen hebben gedaan, vermoeden dat deze benaming van *Poort* aan alle steden past.

** Het woord *vrijheid* is ook te zeggen vrij van andere geregtshoven.

kooplieden en mannefacturiers; men telde aldaar tot 900 huizen en vier poorten; de eerste heette de *Waterpoort*, de tweede de *Gendsche* of *Waessche-poort*, de derde de *Antwerpsche*- en de vierde de *Koeypoorte*, naar het Broek leidende.

Daar en boven bestond er reeds de ligplaats voor schepen; Rupelmonde had eene schoone en zeer kostelijke kerk met drie klokken in den toren, een pastoor en vijf kapellanen.*

Ten dien tijde (1300) was er ook een gasthuis voor de arme bedevaarts reizigers.

Te Rupelmonde was de stapelplaats van de bieren, tot zoo verre dat er in twee uren rondom geene andere dan aldaar mogten worden gebrouwd. Binnen Rupelmonde bestond ook eene bijzondere schoone lakenweverij; welker lakens in de verste landen vrij en onbelast trokken; zeer gezocht en vermaard waren voor de zuiverheid der wol, waartoe het Meulebroeckwater uitstekende wel diende.

Op de markt te Rupelmonde; moest al de visch gebragt worden, die in de Schelde en de Rupel werd gevangen, van aan Saftinge,

* Er was een kapellaan voor de kapelanie van den *Nood God* een voor die van *St. Jan-Baptiste*, voor *St. Catharina*, voor *St. Nicolaes*, en een voor de kapellanie van de *HH. Kruysen*.

Eyke Vliet, op de Rupel en Drygoten, bij Hamme op de Durme.

De ingezetenen van Rupelmonde en hunne landgoederen, binnen het land van Waes gelegen, waren alom vrij van alle schattingen en lasten.

Aldaar bestonden ook vier gilden en twee broederschappen: de eerste waren uitstekend prachtig; over dezelve handelden wij onder het hoofdstuk der maatschappijen.

Er stond binnen de stad een huis, het *Reusenhuis* of *Pronkhuis* geheten, alwaar de reuzen, kemels, draken, Neptunuswagen en andere kolossale stukken, dienende, volgens de gewoonte van den tijd, voor de feesten en plegtige omgangen, bewaard werden.

De schippers van Rupelmonde mogten te Antwerpen voor hunne *poorters**, vrij lossen en laden, zonder dat de Antwerpenaren te Rupelmonde hetzelfde mogten doen.

De schorren** en dijklanden behoorden aan de stad Rupelmonde, zoo verre die op haar

* Men beschouwde te Rupelmonde als *poorter*, hij die poorter's kind was, zoo van vaders als moeders zijde en hij bleef poorter, werwaarts hij ook woonde en hunne sterfhuizen bleven beoordeelbaar voor de wet te Rupelmonde.

** Deze zijn nog het eigendom der stad en verschaffen haar een schoon inkomen.

grondgebied liggen; zoo ook andere daaronder liggende goederen, staande en loopende waterbeken, wallen, verschansing en beplanting der straat, visscherij, ankeren der schepen, maten en waaggelden, de poorteraccijs op de aldaar gebrouwde bieren en op de ingevoerde wijnen, benevens vele heerlijke penningen, renten, chijnsen, enz., enz.

Hetzelve Rupelmonde had, benevens de wet, magt tot het aanstellen van den stedelijken griffier, drie schepenen, de kapellanen en verders alle de ambtenaren der stad, zonder iemands tusschenkomst of hulp, zoo ook het regt van wetten en ordonnantien, tot nut en welvaren der gemeente uittevaardigen; zij was oudtijds het bijzonderste en eerste lid van het land van Waes*.

De stad Rupelmonde vaardigde in hare hoedanigheid als stad, eigene gezanten af, gaf volmagt naar de vergadering van het land van Vlaanderen en werd zij hiertoe door den raad van Vlaanderen nog beschreven, om de inhuldiging van koning Karel, als graaf van Vlaanderen, in 1666, zoo als de andere steden

* Dit blijkt uit eene kwitantie van het jaar 1459 en eene andere van 1463, die in de handvesten van het hoofdcollégie nog berusten en dit uitdrukken.

en kasselrijen, bij te wonen; dus was Rupelmonde, voor de landsvertegenwoordiging, niet onder Waes begrepen, maar was op zich zelve.

De bailliuw van Bupelmonde had de politie op het water over de visschers en had aldaar alle magt en jurisdictie, tusschen de drie reeds aangehaalde punten van Saftinge, Drygoten en in de Rupel.

Deze poorters waren vrij van den accijns en maatgeld over de granen en zaden, die zij ter markt binnen Mechelen of daar buiten kochten en verkochten en die aldaar ter markt werden gemeten*.

Volgens de geschiedenis werd Rupelmonde in 1452 gansch in de asch gelegd en in 1583 en 1584 voor een groot gedeelte verwoest en verbrand.

Sinds deze laatste verwoestingen heeft hetzelfde den voormaligen luister niet meer kunnen handhaven, maar is meer en meer in verval geraakt; sinds meer dan twee honderd jaren werden de muren, schansen en poorten geslecht en ging

* Men vindt in de archieven, dat in 1314 een geschil tusschen de burgers van Mechelen en die van het land van Waes, over mishandelingen in deze eerstgenoemde plaats, ontstaan zijnde, door den bailliuw van Waes en twee afgevaardigde edellieden van Mechelen, de zaak te Rupelmonde, door de tusschenkomst van de wet, aldaar werd beslist.

de lakenweverij te niet. Sedert 1638 werd het aandeel te ponde aldaar tot op de helft verminderd. De bierstapel werd afgebroken en in 1650 waren er slechts 150 huizen aanwezig, welker getal sedert, gelijk wij gezien hebben, wederom merkkelijk is aangegroeid en deze plaats wederom in bloei toeneemt.

In 1659 werd de heerlijkheid en het kasteel van Rupelmonde verkocht aan den heer Philippus de Licques, ridder baanderheer van Wissekerk, met magt van officieren, wethouders, zoo van justitie als stedelijke regering, zoo verre als de graaf van Vlaanderen daartoe gerechtigd was; en in 1671 werd deze heerlijkheid ten behoeve van gezegd geslacht de Licques tot een graafschap verheven, Aurelia de Licques bragt hetzelfde bijna in denzelfden tijd aan Pieter Frans Delakethulle ten huwelijke, in 1700 was graaf van Rupelmonde, Jan Justus Delakethulle, en door het huwelijk van Anna Francisca Delakethulle, ging hetzelfde aan Matthias de Ghellinck, heer van Nokeren over; welke dat aan zijne klein dochter overmaakte, die in 1777 in het huwelijk trad met den graaf Vilain XIII; en kwam later aan deszelfs zoon meermaals genoemde graaf

Ph.^s Vilain XIII, heden nog bezitter der on roerende goederen

BESCHRIJVING VAN HET KASTEEL TE RUPELMONDE.

De stad heeft in den naam gedeeld van dit zeer oud, aanzienlijk en vermaard kasteel en sterkte;* dat volgens sommige schrijvers van voor den tijd van Caesar bestond, en dat hetzelfde tot een kasteel gesticht werd door zeker gedeelte natie, Pleumosieren geheten**, en die zich in verband stelden met de Nerviers.

Dit slot, waarin menige gevangenplaatsen voor de misdadigen waren, voornamelijk tot straffe gijzeling van aanzienlijke lieden, die zich aan misdaden tegen den prins of meineedigheid tegen het land hadden schuldig gemaakt, werd door de uitvallen der Noordmannen verwoest en in 1225 werd hetzelfde door de gravin van Vlaanderen hersteld,*** hetwelk men kon be-

* De voornaamste steden in Vlaanderen namen hun begin uit kasteelen, zoo als Gent, Ryssel, Audenaerde, Aalst, Brugge, Leuven, Antwerpen, enz., meest alle aan de rivieren gelegen; (zie deswegens *Meyer, Vaernewyk* en meer anderen).

** Volgens de oude landbeschrijfkundige kaarten, waren de Pleumonieren, een gedeelte volks der Menapieren, welke in de omstreken en te Iperen hunne woning hadden en tegen de Moriners aangrensden. (A. Ortelius).

*** *Marchant*.

speuren zoo lang het bestond, aan het verschil van den witten en blaauwen arduinsteen, alsook aan de verschillende wijze van bouwen; deze gravin had aldaar ook voor haar gebruik een vleugel bestemd, welke het *vierkant* werd geheten; dit gedeelte, tegen welke de geladen schepen uit de Schelde binnenkwamen, had verscheide kamers, kelders en vertrekken, onder andere eene zaal, 's Gavenzaal geheten, door hare grootte ondersteund door pilaren, waar men naar toe ging door vier verschillende galerijen, en van waar men ook tot op het bovenste ging langs vier zijden of trappen; alles zeer fraai en kunstig gebouwd; zonder eenig houtwerk, dat het de ervarenste meesters tot deszelfs afbreking toe voor een wonder aangemerkt hebben. Het gansche gebouw was door zeventien torens omgeven, waarin eene menigte schietgaten waren gemetseld, die in de vroegste tijden voor de boogschutters waren bestemd; (men zie over deszelfs vorm *Sanderus*, plaat 7).

Het is zeer gedenkwaardig dat op dit kasteel alle de oorspronkelijke verbonden, afspraken, onderhandelingen en andere kostbare handvesten van de graven, het graafschap en de landen van Vlaanderen berusteden, op en in eene kamer nevens de gravenzaal; welkers kassen

ter bewaring geheel in steen waren; dezelve diende hiertoe tot in den jare 1582. Eenige jaren na dat zekeren afgevallen priester, waarvan in het tweede deel is gehandeld, het kasteel in brand had willen steken, werden deze handvesten naar Gent in het spaansche kasteel overgebracht.*

Volgens een oud regt, waren alle de heerlijkheden van het Waes gelast te Rupelmonde de wallen van het kasteelen het Meulenbroeck ten hunnen koste te gaan ruimen en delven om het malen met den watermolen te bevorderen en de wallen van gezegd kasteel altijd ter diepte te houden. Deze toestand van zaken hield stand tot in 1388, toen door de tusschenkomst van Hector van Veurhoute, dezelve door den graaf van Vlaanderen tegen 2.000 guldens en een chijs van drie grooten op ieder bunder van gezegde heerlijkheden voor eeuwig werden afgekocht,

* “ La plupart des archives de nos souverains étoient jadis “déposées au château de Rupelmonde. Le duc d'Alençon, “comte éphémère de Flandre, qui avoit pour archiviste maître “Louis Heurblocq, ordonna, en 1582, de transporter ces “monumens dans notre ville (de Gand). La commission “nommée à cet effet étoit composée dudit archiviste, du bailli “van Pottelsberghe et de deux échevins de la Keure, ainsi que “de maître Gerolf van der Haegen, nommé garde de Chartres “de la part du ma gistrat de Gand. “ (Mémoires sur la ville de “Gand, tom. II, pag. 517.)

om die chijns van 7 tot 7 jaren te doen betalen. Het land werd ook somwijlen gelast met het onderhoud dezes kasteel; een geschrift van den 8^{en} januarij 1389, berustende bij de oktrooijen van Waes, meldt dat den graaf van Vlaanderen het voorgaande jaar eenige werken had laten maken aan zijn kasteel te Rupelmonde die aan het land van Waes 1400 ponden parasis kosteden.

De voet- en handbooggilden waren gehouden des noods, op bijeenroeping, zich naar het kasteel te begeven, om het te verdedigen.

Dit kasteel was zeer merkwaardig door onderscheidene gebeurtenissen; onder andere werd aldaar in 1219 Boekaert van Avesnes, onthalsd. In 1316 werd Jan Vilain, heer van St. Jansteen, aldaar omgebragt; in 1320 deed Robert van Bethune deszelfs zoon Lodewijk, hertog van Nevers en Rethel, aldaar opsluiten, die valschelijk was betigt, van met vergif naar zijn's vaders dood te hebben gestaan en werd aan den kastelein last gegeven hem te onthalzen; doch welken last hij veinsde te hebben volbragt, begaf zich bij den graaf Robert, welke, op het vernemen van den dood zijns zoons, in tranen en razernij uitbarstte; de kastelein onderrigtte hem, dat hij raadzaam had gevonden de uit-

voering van zijnen last niet te verhaasten en dat door zijne vertraging, zijn zoon nog in leven was, over welke daad Robert dezen kastelein mildelijk beloonde en zijnen zoon invrijheid deed stellen.

In 1337, werd onder Lodewijk van Nevers, aldaar op bevel des Konings Philippus, zekeren Seghers Cortrosin, *Segerus* geheten, onthoofd; die een dapper en edel ridder was, doch toen verdacht eenen der belhamers van het toenmalig nieuw verdrag te zijn en medewerker van Jacques van Artevelde.

In 1433, deed Philippus den Goeden, graaf van Vlaanderen, aldaar Franko, markgraaf van Borsele en van Vere, gouverneur van Holland en van Zeeland, opsluiten*; met oogmerk en bevel, om hem te doen onthalzen; doch door de bezorgdheid en list van den kastelein, ridder de Commynes, die bij Philippus hem tot voorspraak verstrekke en hem de waarheid tegen de valscheid der beschuldiging deed inzien, werd de markgraaf in vrijheid gesteld en verkreeg op nieuw Philippus gunst weder, welke hem naderhand ridder van het Gulde Vlies sloeg.

* Zie over deze gebeurtenis de nota II aan het einde dezes deels.

In 1434, werd op gezegd kasteel Antonius van Cramaille, een voornaam edelman uit Frankrijk, onthalsd; mede ten tijde van Philippus den Goeden, welke in den veldslag werd krijgsgevangen gemaakt en betigt van oproer te hebben gestookt.

Butkens verhaalt, dat op den 25 julij 1462, op dit kasteel Jan Constaat of Constant, keldermeester van Philippus van Bourgogne en een armen edelman uit Bourgogne, Jan d'Ivy genaamd, op eenen der hoogste torens van het kasteel werden onthalsd, in tegenwoordigheid van Philippus, zoon van den graaf van Charolois; Antonius, bastaard van Bourgogne, den bisschop van Doornik, de heeren van Croy, Goux en andere van zijn hofstoet. De eerste dezer onthalsden was overtuigd van den graaf van Charolois te hebben willen vergeven met het vergif, dat den tweeden, volgens zijne bekentenis, op zijn last in Italië had gekocht*.

In de omwentelingen der zestiende eeuw hadden er verscheide regtsplegingen plaats.

Na het jaar, 1647, toen er te St. Nikolaas een gevangenhuis werd opgericht, kwam de gevangenis op het kasteel te Rupelmonde in onbruik.

* Deze geschiedenis is in het breede beschreven door *Laurent Bouchel*. (*Histoire générale de la justice criminelle de France*.)

Door Brequigny, bailliuw over het land van Beveren, wordt gewag gemaakt, dat in het jaar 1648, de generaal baron de Cheuchaut, met zijne troepen onder den hertog van Lotharingen staande, het kasteel te Rupelmonde in gebruik nam en tot in 1747 waren deszelfs schansen door de Franschen met kanonnen bezet; dewijl dit kasteel thans sinds eenige jaren geheel geslecht was, met uitzondering van een gedeelte der verschansing*. Daar deszelfs oudheid de vernieuwing ten allen opzichte verdiende, zoo werd er tot nagedachtenis, in 1817, door den heer baron de Feltz, behuwdvader van den graaf Vilain XIII, als gewezen graaf van

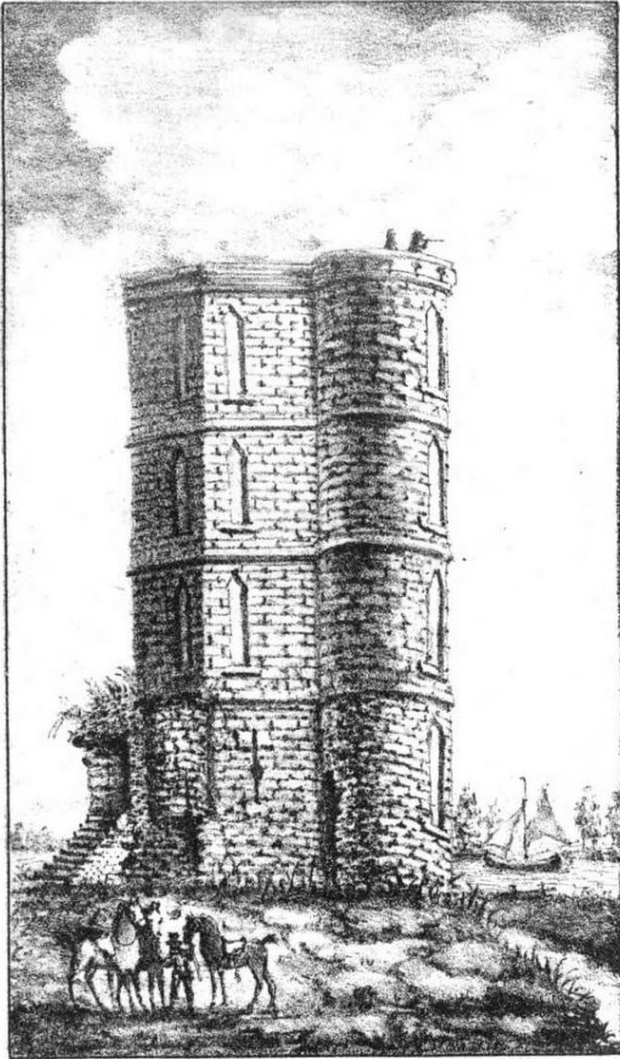
* Men verzekert dat in de voorledene eeuw een landbouwer het overige gedeelte der verschansing in huur hebbende een paardenstal van een der vertrekken had gemaakt; hij bemerkte dat den grond altijd het nat dadelijk in zich trok: dus ging hij dien grond nader beschouwen en ontdekte een gewelf, en daar onder, na er eenige steenen te hebben uitgebroken, een kelder van uitnemende grootte; hij begaf zich daarin, zocht in het ronde en vond in eene steene *hak* of kas eene goude kroon met edele gesteenten omzet, met nog eenige muntstukken. Wat deze laatste betreft, heb ik niet kunnen opspooren door welken vorst zij waren geslagen; de kroon is te Antwerpen aan eenen goudsmid voor eene overgroote somme gelds verkocht. Thans dienen die kelders voor bierkelders van eene aldaar nabij staande brouwerij; een ieder kan aldaar, zoo als ik zelfs dit jaar deed, nog dagelijks de opening beschouwen, waar door genoemden landman de kelders het eerst ontdekte en in dezelve trad; mede de daarin bestaande steene hak.

Rupelmonde en eigenaar dezer overblijfselen, een fraai paviljoen gebouwd.

Hetzelve staat zeer verheven en heeft uitzicht op de oevers der Schelde en Rupel, op het grootste gedeelte van Braband, op de kastelen van Enghen, Bornhem, enz., die in Waes en in de omstreken van Antwerpen zijn, en op de gewezen abdij van St. Bernards. Z. K. H. de erfprins van Oranje bezocht hetzelve twee malen om er dit uitzicht te genieten en nam er het ontbijt. De heer de Feltz liet in 1818, boven het paviljoen het volgende gedenkschrift in een blaauwen steen uitbouwen:

ARCEM HANC
QUAM OLIM HISPANAM DIXERE
CONFLUENTIBUS SCALDI ET RUPELAE ADSITAM;
NOBILIBUS HISTORIAE FASTIS
JAM PRIDEM SUB ROBERTO BETUNIO,
POSTEA SUB PHILIPPO BONO,
INSCRIPTAM;
CHARTIS FLANDRIAE SANCTIORIBUS ADSERVANDI
DIU SACRATAM;
VARIA BELLORUM FORTUNA
CIVILIBUSQUE POPULI DISSENTIONIBUS
SAEPIUS VASTATAM,
WILHELMUS LIBER BARO DE FELTZ
PHILIPPI COMITIS VILAIN XIII

GEMEENTE RUPELMONDE.

*Paviljoen te Rupelmonde
gestigt in 1817.*

BESCHRIJVING VAN DE

BESCHRIJVING VAN DE

EX GANDAVORUM STIRPE
 SOCER;
 SAECULORUM MEDII AEVI MONUMENTUM,
 RESTAURARI ET ORNARI,
 HOSPITALIQUE NOMINE
 CASTELLUM WILHELMINUM
 VOCARI
 CURAVIT
 NE REI MEMORIA PERIRET
 HOC MON. ERIGI JUSSIT
 ANNO MDCCCXVIII.

Het kasteel te Rupelmonde, zoo als wij reeds zagen, had deszelfs bijzondere kasteleins*, die groote magt als hoogeregters, wapenmeesters en het volledigst toezigt over alles als leenheeren, opperhoofden en eerste wethouders hadden. Deze post wierd door den graaf aan voorname edellieden, ja dikwijls aan deszelfs

*“ En remontant à l'origine de la division des terres de Flandre “en arrondissemens, nommés chatelleuies, nous voyons par le “code Théodosien, que les Romains, qui défendoient leurs “côtes maritimes par des flottes, étoient dans l'usage de “garantir les limites de leur empire contre les nations voisines “par des forteresses nommées chateaux, *castella* ou *castra*, “auxquelles on assignoit des territoires, *castellorum territoria*, “ou *loca*; et ce sont encore les “mêmes loix qui nous “apprennent que la possession de ces territoires étoit “exclusivement réservée à l'espèce de milice, nommée “troupes de frontières (*militis limitanii*, grens troepen), qui “étoient sous les ordres du chatelain, *castellani*.” (Dircx, tom. I “pag. 9.)

bloedverwanten opgedragen en in de onderhandelingen en schriften gaf dezen hun de eerbenaming onze *lieve getrouwe vriend en neef*; deze kastelein deed zijne hulde ook aan den graaf in zijne kasselrij en met het ontbloot zwaard in de hand en dat aan het volk toonende, verkondigde hij hun dat hij hunnen vorst en opperheer was.

Jan Villain, heer van St. Jansteen, op het kasteel te Rupelmonde door de Mechelaren in 1316 vermoord, is vermoedelijk de eerste kastelijn geweest om dat de graaf deze moord zoo hoog opnam en strafte.*

De eerste welken men met zekerheid vind kastelein van Rupelmonde geweest te zijn, is Jan de Verdiere, ridder, die in 't jaar 1325 binnen Kortryk sneuvelde.

Hector Vilain, ridder en voorstander van Temsche, was kastelein van Rupelmonde, bij gifte van Matthijs van Lotharingen, in 1327.

De eerste kastelein aan *l'Espinoy* bekend, was Wouter van Voorde, tot dien post verheven en bekleedde denzelven tot in 1328; na hem kwam Lacquemart de la Hasselt, tot in 1331.

* Handschrift *de Castro*.

Duchesne zegt, dat het kasteleinschap aldaar in 1337 door Philippus, broeder van Hector Vilain, aan den graaf van Vlaanderen voor 500 ponden pariesis en eenig handgeld werd verkocht; hij haalt hieromtrent een zegelbrief van 30 december 1337 aan.

Volgens genoemden *l'Espinoy*, was in 1357 mher Daniel van Puthem, kastelein te Rupelmonde, en op dien volgde mher Philippus van Couderborcht, die in dien post nog eenen anderen ridder bij zich kreeg, met acht gewapende mannen, twintig kruisboogschutters, dertien pijkdirgers, één stokbewaarder, één bakker, één lijfwacht, één geschutbewaarder, één treinmeester, één konstabel, één vuurwachter en één kanonmeester; de kastelein trok 40 franken in de maand; de tweede ridder 20 franken, en dit duurde tot in 1485; na hem volgde Guyot de Longprès, schildknaap van den hertog van Bourgogne. Dezen was insgelijks tot in 1397 kastelein van Beveren.

Johan de la Pierre, schildknaap en hofmeester van evengenoemden hertog van Bourgogne, werd kastelein en opperwachtmeester over het kasteel te Rupelmonde, en over het kasteel van Beveren in 1399, en in 1407 werd Thomas van Schoonveld hiertoe benoemd, welken den rid-

der mher Johan Blancquart tot opvolger kreeg.

In 1422 werd mher Johan Pottelles, ridder, in dit ambt aangesteld, en in 1431 werd mher Johan van der Clyte de Commynes (of van Comene), ridder van het Gulde Vlies, souverain bailliuw van Vlaanderen, raads- en kamerheer van den hertog van Bourgogne, kastelein; deze werd opgevolgd door mher Johan, heer van Bar, (sommigen zeggen Beer van Auxe), ridder en eersten kamerheer van den graaf van Charolois, met eene bezolding van 400 guldens van 32 grooten Vlaamsche munt 's jaars; hij was te gelijker tijd kapitein over het kasteel te Oudenaarde, 1464.

In 1474 werd mher Pieter de Croy, graaf van Chimay, ridder, raadsman en kamerheer van den hertog van Bourgogne, kastelein; in 1474 werd mher Jan de Gruithuyze schildknaap, op welchen mher Jacques de Govy, ridder, heer van Auby, hoogbailliuw van Gent, volgde; na dezen Anthonius de Mortaigne, schildknaap, heere van Potelles, die voor opvolger had mher Johan, heer van Fromelles en Oostkerk, ridder.

Mher Johan d'Immerselle, burggraaf van Aalst, staat aldus bekend, in 1488 en met 1499 mher Hues de Melun, burggraaf van Gent, rid-

der, raadsman en kamerheer van den aardshertog Philippus den Schoonen.

Johan Mettenye, schildknaap, heer van Marqueliërs, raadsman en hofmeester van keizer Karel den V, werd met dit ambt in 1508 vereerd, die voor opvolger kreeg François d'Oignies, heer van de Quesnoy op Deule, Frederik de Warigny, na dezen in 1570.

Pieter Taxis was kastelein van Rupelmonde, in 1576, die eindelijk door Arnold de Lomberg werd opgevolgd.

Mher Servaes Steelant, ridder, heer van Wissekerk, hoogbailliuw van den lande van Waes, oefende in 1583 dit ambt uit en na hem laatst mher Philippus de Ricourt Licques, tot in 1609.*

* De beschrijving van het wapen van Rupelmonde is bevat in de nota III.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE SINAY.

WAAR de lettergrepige woordgronding van de benaming Sinay uit ontspruift, komt overal eenigzins duister voor; niet te min stellen de kronijken daar, dat Sinay dezen naam verkreeg naar den berg *Sinai*, alwaar de heilige Catharina in de negende eeuw werd begraven en van wier gebeenten nog een gedeelte in de kerk te Sinay berusten zoude. De kerk is aan deze heilige toegewijd, haar *rad* vormt ook het wapen der gemeente. Echter heeft men hier, bij verbloeming willen daar stellen, dat de gemeente Sinay alhier het zinnebeeld was van *Sinai*; ongetwijfeld is het verloop der eeuwen de oorzaak der duisternis, waarmede den oorsprong van dusdanige benamingen is omringd.

Sinay is een fraai dorp, met eene zeer schoone vierkante marktplaats ter grootte van meer dan een bunder; er is een schoon kerk-

hof van bijna dezelfde grootte, daarnevens gelegen, en rondom door fraaije gebouwen omgeven.

Dit dorp ligt naar het noordwesten van het distrikt, op zeven mijlen afstands van de stad St. Nikolaas, en bijna zoo vele van Lokeren, verders word Sinay omringd door zeven gemeenten, welke er alle ten minsten vijf à zes mijlen van aflaggen, namelijk: Exaerde, Dacknam, Kemseke, Stekene, St. Pauwels, Waesmunster en Belcele, slechts acht mijlen van Moerbeke. Verders drie mijlen van de groote baan van Gent naar Antwerpen; en heeft daarop een schoone regten weg getrokken, en mede verscheide pogingen en voorstellen gedaan om dien te kunnen bestraten, hetgeen echter tot hiertoe door het opperbestuur nog niet werd toegestaan; deze bestrating zoude zeer voordeelig zijn voor eene zoo belangrijke gemeente, welke volstrekt geene enkel bestraatte gemeenschap bezit.

Sinay's gebied wordt aan de noordzijde door de Stekensche- en Moervaert bespoeld en ten noorden omvangen door Moerbeke en Stekene, en raakt met een klein gedeelte aan Kemseke en St. Pauwels; ten oosten heeft het Belcele; ten zuiden Waesmunster en ten westen Loke-

ren, Exaerde en voornoemd grondgebied van Moerbeke.
In 1774 had Sinay slechts eene bevolking van:

in 1774	2.792	zielen
in 1794 telde men aldaar	3.150	zielen
en op 1 januarij 1824 tot	3.915	zielen,

welke in de volgende wijken zijn verspreid:

1 Het dorp	1.375	zielen
2 Bosch Eynde	495	zielen
3 Hane Wee	563	zielen
4 Kleyn Sinay	311	zielen
5 Leebrugge	414	zielen
6 Swaenaerde	757	zielen
Dus	3.915	zielen.

En op de volgende wijze in geslachten verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	577
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	169
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	180
Van het vrouwelijk in het algemeen	1.221
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	1.768
Te zamen	3.915

De landerijen zijn te Sinay over het algemeen voor drie vierde zeer gering en voor een groot deel met bosschen en magere weilanden; over eene eeuw waren meest alle deze bosschen nog woeste landen; Sinay was slechts

weinig boven het vierde deel van hare uitgestrektheid schatbaar; deze uitgestrektheid belooft op 2.544 bunderen, bevattende ongeveer 1171 bunderen bouwlanden, 480 bunderen weilanden en 590 bunderen bosschen.

Welke bouwlanden jaarlijks de navolgende voorwerpen opleveren:

Tarwe	500	à	515	mudden
Rogge	7.000	à	7.500	mudden
Garst	180	à	200	mudden
Haver	2.400	à	2.800	mudden
Boekweit	850	à	950	mudden
Aardappelen	4.800	à	5.500	mudden

De vlasbezaaiing belooft jaarlijks tot op 112 à 120 bunderen.

De bosschen zijn zeer welig en talrijk, met schoone eike en beuke boomen beplant.

Men telt meer dan 200 voor den landbouw bestemde paarden van onderscheide jaren; door hen worden 12 à 14 wagens met twee paarden en 180 à 195 karren met één gareel getrokken; het getal hoornvee belooft op meer dan 1100 koppen van allen ouderdom; 520 à 540 schapen en ongeveer 350 varkens.

Te Sinay bestaan 266 beroepen, neringen, enz.; de bijzondere handel is in vlas; men telt er tot 40 slagters, welke de markten van St. Ni-

kolaas, Lokeren en verdere omliggende gemeenten met hunne waren bezoeken.

Drie fabrieken van siamoisen zijn te Sinay, waarvan de eerste 20, de tweede 6 en de derde 3 werklieden heeft; te zamen brengen zij op 21 à 22.000 ellen gewezen goederen. Er wordt mede nog 19 à 20,000 ellen ruw of graauw lijnwaad gewezen; de bierbrouwerijen leveren 2.250 à 2.300 tonnen van onderscheide soorten op.

De bijzonderste ambachten bestaan in wevers, slagters, bakkers, wagenmakers, timmerlieden, schoenmakers, lijnslagers, stroodekkers, horlogiemakers, kuipers, draaijers, glazenmakers; hun aantal beloopt te zamen op ongeveer 200.

Te Sinay wordt ook eene wekelijksche markt gehouden, aan het zelve krachtens besluit van Z. M. den Koning der Nederlanden, in dato den 5 september 1819, vergund; de voornaamste voorwerpen, welke behalve boter en eijeren aldaar worden verkocht, zijn bij aannadering berekend op:

Tarwe	45	à	55	mudden
Rogge	300	à	340	mudden
Haver	90	à	110	mudden
Boekweit	90	à	110	mudden
Garst	180	à	220	mudden
Lijnzaad	80	à	100	mudden

Het aantal huizen in deze gemeente bestaat in 673, waarvan 515 boven de huurwaarde van 20 guldens en slechts 158 belastingvrij, met vijf windmolens.

In 1823 ontving deze gemeente een vast in komen van 2.784 guldens, waarvan 2.100 als oktrooi, 650 van de opcenten op 's rijks lasten en 34 guldens wegens waag- en plaatsgeld op de markt; over hetzelfde jaar bragt zij in de publieke schatkist 30,416 guldens en 7 ½ centen op.

De kerk te Sinay staat in het midden van het dorp; zij is te klein naar evenredigheid der bevolking; men leest in de geschiedschriften dat deze kerk, of eerste kapel, werd gebouwd in 1197 door zekeren Daniel Borggrave, geboren te Waesmunster, omtrent het tijdstip toen de ridders, welke ter kruisvaarten trokken, op hunne terugkomst de reliquien van St. Catharina herwaards bragten. Wijders biedt deze kerk geene verdere bijzondere merkwaardigheden; Sinay maakte een gedeelte uit van Waesmunster tot in 1217, wanneer het zijne bijzon dere geestelijke beambten verkreeg.*

* Zie daaromtrent de beschrijving van Waesmunster en St. Nikolaas.

In het jaar 1219 stichte de grîwin Joanna van Vlaanderen in de kerk te Sinay eene kapellanie met zes bunders lands, ten behoeve der priesters, met vrijstelling van schatting.

De kerk te Sinay werd op den 28 november 1570 door het hemelvuur in brand geslagen, doch werd na eenige schade gered.

Ten jare 1197 werd in deze gemeente, op het gehuchte Kleyn Sinay op de plaats die tot heden bekend staat onder de benaming van Oud Clooster, door zekeren Boudewyn de Blokla het klooster van Boudeloo gesticht, welke toen monnik van St. Pieters nevens Gent was, en zoo men beschreven vindt, het eenzaam leven beminne, zich naar deze plaats begaf, en aldaar de allerstrengste levenswijze had aangenomen, in welke hij dadelijk door eenige jongelingen werd nagevolgd; en maakte dit de eerste stichting des kloosters uit.

Omtrent het jaar 1200 heeft Boudewyn, graaf van Vlaanderen, hetzelfde bij diploma als klooster gevestigd* enkel uit een godsdienstig in-

* "Le comte de Flandre, Bauduin, empereur de Constantinople, "fonda cette abbaye vers l'an 1199 au milieu d'un bois qui lui "appartenait dans la paroisse de Sinay, au pays de Waes et l'on "nomma bientôt cette abbaye elle même le bois de Bouduin, "(Boudeloo).

" Les comtesses Jeanne et Marguerite, de Constantinople, ainsi

zigt, en dat hij in dezelve plaats Boudeloo het patronaatregt wilde behouden als stichter en begiftiger, dewijl hij hen 30 gemeene bunderen land had geschonken, bestaande in heivelden en weiden, vrij van alle lasten.

Zoo dat deszelfs benaming spruit in de eerste lettergreep uit het woord Bou-dewyn en het woord *lo* of *loon* dat beduid bosch, dus Bouwdeloo of bosch van Boudewyn.*

“ que le nommé Race de Gaevere et un échevin de Gand, appelé “Bouduin Pape, firent à cette abbaye de grandes largesses, “confirmées en 1269 par Jean d'Enghien, évêque de Tournai et cette “institution comptoit aussi parmi ses bienfaiteurs; Avezoete, “douairière du chevalier Vilain. Les échevins de notre ville (de Gand) “ajoutèrent à tout ceci une faveur bien signalée, ils abandonnèrent à “ces moines, en 1259, pour un cens annuel de quarante escalins, un “terrain spacieux si né dans le quartier aquatique, sous la condition “toutefois qu' ils n'y exerceroient aucune juridiction. Ce fut là qu' ils “établirent leur refuge nommé tantôt la maison de Baudelo (*het huus “van Baudelo*), tantôt l'auberge de Baudelo (*de herberge van “Baudelo*). Les échevins leur accordèrent en 1391 plusieurs faveurs “concernant leur refuge, et l'abbé Jean van Dynse le fit construire à “neuf en 1526. La foudre tomba sur la tour de leur église à Sinay le “28 novembre 1570: ce fut le présage d'un événement plus funeste, “car les calvinistes détruisirent leur monastère même le 8 août 1578. “Ces riches moines chassés du bois de Bouduin, se rallièrent “quelque temps après dans le refuge et ils obtinrent en 1602 la “permission d'y fixer leur demeure, moyennant qu'ils se “constituassent tributaires de l'abbaye de Saint-Pierre.” (*Mém. sur la “ville de Gand, tom. II, p. 195.*)

* “ Le mot *lo* ou *loo* signifie dans l'ancien langage une forêt ou “un bois; par exemple: lo Christi, le bois du Christ; loo ten “Hulle, le bois situé sur la colline.” (*C. D.*)

Stephanus, bisschop van Doornik, heeft op nieuws in het jaar 1203 dit gesticht bekrachtigd.

In 1200 werd dit klooster nog begiftigd door den ridder Raso de Gavere en in 1205 wederom door Margaretha van Vlaanderen; in 1220 begunstigde Wouter, bisschop van Doornik, hetzelfde ook met vele tienden. In 1250, volgens meermalen aangehaalden *Duchesne*, schold Arnould van Gent, zoon van Gillis, ridder, aan de abdij van Boudeloo, al het regt kwijt, dat hij had op de tiende van *Neckers Kamer*, gelegen op Waesmunster.

In october 1274, schonk Jan van Gavere, Mullaert geheten, ridder, heer van Exaerde, aan het klooster van Boudeloo zijne visscherij in de Durme en werd dit in juni 1284, bij verzegelden brief, door zijnen zoon Raso bevestigd.*

In november 1280 stond Gerard, heer van Sotteghem en Maria, kasteleinesse van Gent, deszelfs huisvrouw, aan den abt en monniken van Boudeloo, toe, om met drie scheepjes de Leedegracht of Waetergank, die van hun klooster naar Gent loopt, te mogen bevaren, tegen

* Handvesten der kerk te St. Nikolaas.

tolbetaling aan gemelden heer en zijne erfgenamen.*

In de omwentelingen van 1381, werd Boudelo geplunderd, door de oproerigen tegen den graaf, welke Rasso van de Voorde en Francis Ackerman aan hun hoofd hadden; zij ontnamen alles aan het klooster.

In 1383 werd deze abdij wederom gedeeltelijk verwoest.

Op den 8 augustus 1578 werd Boudeloo door de oproerige Gentenaren uitgeplunderd, verwoest en tot op den grond afgebroken en geslecht; al wat van eenige waarde was, werd weggerukt, zelfs tot de kopere platen op de grafsteden.

Hierna werd zij niet meer hersteld; de kloosterlingen begaven zich naar Gent en bouwden aldaar hunne nieuwe abdij.

De overblijfselen van het verwoeste klooster van Boudeloo, welke thans omtrent twee en eene halve eeuw onder de aarde begraven lagen, worden heden opgedolven door zekeren ondernemer, die dezelve heeft gekocht om uit te delven en naar de noordelijke provincien ten dienste der zeedijken, te vervoeren.

In julij 1824, begaf ik mij ter plaats; doch

* Duchesne.

men wordt thans door zekere bewondering getroffen, bij hunne beschouwing en hare menigvuldige bespiegelingen, wekten deze voorwerpen niet op als getuigen van de verwoesting des tijds en der lotverwisselingen der eeuwen; op eene uitgestrektheid van een bunder boschachtigen en met gras bedekten grond, ontwaart men de puinhoopen, die als plotselings boven het gras waren verzezen en waardoorzij bedekt waren; deze ontdekte puinhoopen schetsten nog in hunne ligging de grootte en gedaante af, zoo der kerk, als die der andere gebouwen; hier ziet men eenige stukken van prachtige in arduin gehouwen kapiteelen, kolommen en kapelletjens, naar den Gothischen stijl; ginds weder eenige stukken marmeren grafsteenen, beenderen, ja zelfs opene grafsteden, met geraamten, die nog in dezelfde gedaante lagen, zoo als zij misschien over drie, vier of meer eeuwen te voren waren begraven; vele nieuwsgierigen begaven zich hier naar toe, om deze opdelving te bezigtigen, terwijl meer dan vijftig werklieden daaraan arbeidden en de laatste grondvesten, reeds zoo lang door den tijd geëerd, deden verdwijnen.

De monniken van Boudeloo, na hunne wederoprigting te Gent, bezaten niet min schoone

landgoederen in eigendom te Sinay; onder andere een lusthof, dat in augustus 1205, door Beatrix van Leisdonck, aan het klooster was geschonken en naar haar aldus geheten. Hetzelve was een fraai huis met tuinen, hoveniering, enz., dienende de monniken tot verblijf en die voor eenige jaren slechts zijn afgebroken; men ziet nog de brug, de wallen en het benedenhof van dit lusthof, dat bij *Sanderus*, onder plaat 5 verbeeld is.

De heerlijkheid van Sinay behoorde aan den graaf van Vlaanderen en aldaar bestond het hoofdleen met hof, en de heerlijkheid *Cooleghem* geheten en was een 's gravenleen dat van de vierschaar van Sinay en Belcele releveerde, die gehouden werd van den hove van Waes en kennis droeg van erving en onterving.

Voorde en *Swaenaerde* had hoog, middelbaar en laag regt, leenmannen, ervingen, ontervingen en schepenen, 'sheeren marktgelden, het beste hoofd, enz., releveerde van de burggravij van Gent, als ook de gedeelten der heerlijkheden *Bistelles*, *Wynsvelde*, *ter Elst*, *Mosbrouck*, *de Cluyse*, *ter Cameren* en *Cauwenburg*.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE STEKENE.

WAARVAN de aloude gemeente *Stekene* hare benaming ontleent, kan men niet beslissen; echter weinige eeuwen geleden was haar dorp zoo belangrijk en uitgestrekt, dat als een stad mogt worden beschouwd en men vindt inderdaad op sommige wijken te Stekene in het delven menigvuldige overblijfselen van gebouwen, die ongetwijfeld door woonhuizen waren bezet; hedendaags is het nog een zeer fraai dorp, met eene voorname straat, van meer dan eene mijl en een half lengte, op 13 à 14 ellen breedte, geheel met huizen, waaronder aanzienlijke, bebouwd. Stekene is naar het noordwesten van het distrikt, in eene effene landstreek gelegen, op twee mijlen afstands van de baan van St. Nikolaas naar Hulst, na welke bestrating dit dorp, door middel van geringe kosten, ten allen tijde eene schoone ge-

meenschap zal kunnen hebben, gelijk zij die te water door middel van hare vaart heeft; de afstand tusschen Stekene en St. Nikolaas is negen mijlen en zij ligt bij de zeven van hare kantonnale hoofdplaats St. Gillis, drie van Kemseke en bij de zes van Sinay; zij grenst ten noorden aan het gebied van St. Jansteen en Koeywacht, provincie Zeeland, ten oosten aan Kemseke, ten zuiden mede aan Kemseke en Sinay, ten westen aan Sinay en Moerbeke. De heirbaan of legerweg van Brugge naar Antwerpen, doorsnijdt de gemeente en ligt door het dorp; in oorlogstijden bedient men zich nog van denzelven.

Stekene grenst aan de Zeeuwsche polders en is tevens ook bezet met zandige heuvelen, welke men moet beschouwen als geschapen zeeduinen, die vroegtijdig de zee palen stelden, toen de moeren nog met dezelve gemeen waren.

In 1774 bestond de bevolking dezer gemeente uit:

in 1774 uit	2.943	zielen
in 1794 uit	3.500	zielen
en op 1 januarij 1824, beliep dezelve op	4.538	zielen,

in de hierna genoemde wijken verspreid, te weten:

1 Het dorp voor eene bevolking van	2.094	zielen
2 Bormte	291	zielen
3 Voorhoute	200	zielen
4 Trompe	86	zielen
5 Hellestraet	171	zielen
6 Kiekenshage	477	zielen
7 Polken	170	zielen
8 Berg	184	zielen
9 Prince straetje	187	ziele
10 Eykant	678	zielen
Dus	4.538	zielen.

Op de volgende wijze in geslachten verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	832
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	191
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	190
Van het vrouwelijk in het algemeen	788
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	2.538
Te zamen	4.538

De uitgestrektheid dezer gemeente bestaat uit 3.132 bunderen 24 roeden 1o ellen, welke schatbaar waren voor minder dan het derde deel; een gedeelte van ongeveer het derde zijn goede landen; de overige zijn tamelijke of zeer geringe, onder welke laatste een aantal onbewerkte heigronden vallen, die nog in deze ge-

meente, om zoo te zeggen, de eenige in het distrikt, liggen; doch van jaar tot jaar in sparrebosschen worden herschapen; de bouwlanden beloopt op 1394 bunderen 81 roeden; de weilanden 282 bunderen 39 roeden 80 ellen en de bosschen op 1221 bunderen 42 roeden 10 ellen.

In de volgende evenredigheid berekent men de jaarlijksche opbrengsten:

In tarwe	960	à	1.040	mudden
In rogge	9.000	à	9.600	mudden
In garst	120	à	140	mudden
In haver	3.600	à	3.900	mudden
In boekweit	2.600	à	2.800	mudden
In boonen en erwten	25	à	35	mudden
In aardappelen	22.000	à	23.000	mudden

Er worden jaarlijks ongeveer 45 à 50 bunderen met lijnzaad bezaaid.

Men telt er 165 tot 175 paarden, tot den landbouw bestemd, waartoe 20 à 22 wagens met twee en 160 à 165 karren met één gareel; meer dan 700 hoornbeesten, van allen ouderdom; 420 à 440 schapen, 215 à 225 varkens.

Het aantal beroepen, neringen, enz., beloopt te Stekene boven de 400; de ambachtslieden bestaan uit ongeveer honderd, waaronder een groot gedeelte wevers, de overige timmerlie-

den, schoenmakers, metselaars, hoefsmeden, blaauwverwers, enz.

Stekene heeft ook zeven schepen, *otters* geheten.

Men drijft aldaar nog eenigen koophandel, te weten: er is eenige graanhandel; ook zijn er eenige steenbakkers; de verdere zijn kooplieden in kalk, koolen, enz. De brouwerijen brouwen bijna 4.000 tonnen zeer goed bier; ook zijn er olieslagers, zoutzieders, potbakkers, verwers, plotters, twee hoedenmakerijen, enz.

Het aantal huizen bestaat uit 825, waarvan 518 van huurwaarde boven de twintig guldens en 307 onder deze schatting vallen, met negen windkoornmolens.

Stekene had in 1823 een geregeld inkomen van 3.352 guldens 65 centen:

Wegens oktrooi	2.117:05
----------------	----------

Wegens opcenten	608:60
-----------------	--------

Wegens kaaijregt	431:00
------------------	--------

Wegens onderscheide	
---------------------	--

plaatsregten en inkomen	<u>196:00</u>
-------------------------	---------------

Dus guld.	3.352:65c.
-----------	------------

En storte ten zelfden jare in 's rijks schatkist 32.655 guldens 51 ½ centen.

De kerk te Stekene, alhoewel schoon en uit-

gestrekt bezit geene bijzondere merkwaardigheden; nopens hare stichting heb ik niets kunnen opsporen; op den 24 junij 1592 werd zij, zoo wel als de pastorij, door de doortrekkende legers geheel of ten grooten deele in de asch gelegd. In deze kerk ligt begraven de hoofdbailliuw van den lande, ridder de Ricourt de Lens et de Licques.

Verders bestaat er te Stekene een fraai gemeentehuis, gesticht of ten minsten vernieuwd in 1773.

Stekene heeft ook eene jaarlijksche en wekelijksche markt; beide op den 6 junij 1513 door keizer Maximiliaan vernieuwd, en hadden zij reeds lang te vooren bestaan; deze weekmarkt word alle zaterdagen gehouden. De voorwerpen welke aldaar worden verkocht, zijn vlas, eijers, boter en andere kleinere voorwerpen; deze markt was eertijds zeer vermaard voor den graanhandel; ja zelfs tot het midden der zeventiende eeuw, en had de markt van Hulst vroegtijdiger veel nadeel toegebracht. Men schrijft het verval der stekensche graanmarkt toe aan de linie der tollén, waarop Stekene in 1640 werd geplaatst; de jaarmarkt, welkers dag door het bestuur in de maand maart werd vastgesteld,

is nog in zwang en lokt vele bezoekers, vee en eenige paarden naar zich.

De ligging van Stekene met deszelfs vaart was zeker voor den handel zeer voordeelig en de toeslijking dezer vaart tusschen Hulst en Stekene had laatstgenoemde plaats reeds veel benadeeld.

In vroeger tijden was deze gemeente in zeer vele opzichten belangrijk; *Marchant* zegt, dat zij in 1556 nog de volledige gedaante eener stad vertoonde, en meer dan 3.000 inwoonders boven de 12 jaren telde, (men vermoedt dat de schrijver de bevolking in het dorp alleen bedoelt); ook bestonden er destijds in deze gemeente meer dan vijftig steenbakkerijen, om stekenschen steen te bakken, welken zeer vermaard was; alsmede de dektichels, waartoe de stekensche potaarde zeer geschikt was. Deze dektichels waren ook zeer vermaard, doch begonnen die vermaardheid te verliezen sinds men de hollandsche dekpannen uitvond en daarvan hij uitsluiting zich bediende; men ziet te Stekene nog vele muren met het overschot dezer tichelen, in plaats van met kareelsteenen, gemetseld.

Wat echter verders nog een denkbeeld van vermaardheid van Stekene oplevert, zijn de

menigvuldige oktrooijen, waarmede hetzelfde door de vlaamsche prinsen werd begunstigd en waarvan alle de opene brieven nog in de handvesten der gemeente berusten en veelal tot heffingen en belastingen betrekkelijk zijn.*

Tot in het jaar 1450, was de bloei van Stekene bij uitstek groot; doch door de oorlogen in 1452 werd hetzelfde reeds ten grooten deele verwoest; en men bespeurt dat er op dat tijdstip verscheide kasteelen bestonden, van welke de huizen of kasteelen van Daniel Ruyns en dat van Johan van Husse, d'Haeze geheten, verbrand werden; onder de onlusten op het einde der zestiende en het begin der zeventiende eeuw leed Stekene veel, en werd toen door de hollandsche troepen, die uit het garnisoen bui-

* In 1566, werd er hij oktrooi twee grooten op elk aankomend schip gesteld.

Albertus en Isabella, om deze prochie kerk te herstellen, stelden op den tweeden december 1606 één gulden op eene ton bier en zes gulden op elke aam wijn; welke oktrooi tot hetzelfde doel in 1634 op nieuws werd verlengd.

Stekene is nog merkwaardig door het oktrooi van Philippus den derden, koning van Spanje, van 28 april 1614, waarbij hij ééne stuiver toestond voor elk paard, dat door het dorp zoude rijden, om tot herstelling van den steenweg binnen dit dorp te dienen, welke volgens de uitdrukking van den openbrief, op de groote baan van Brugge en Gent naar de stad Antwerpen, en door den onophondenden vervoer van geschut en bagagie geheel was vernietigd, en menigvuldige andere.

ten Hulst uitvallen deden, meerendeels in de asch gelegd. Onder zulke onderscheide en zware rampen gekromd, kon Stekene zich moeilijk weder oprigten en herstellen en den weggeweken bloei handhaven.*

* In 1594 vereenigde men Stekene, Kemseke en St. Pauwels onder eene vierschaar, uit hoofde dat zij door schrikkelijke verwoestingen schier van volk waren ontbloot. (*Handveslen van Waes, reg. C, bladz 74.*)

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE TEMSCHE.

DE naams oorsprong der aloude gemeente Temsche schijnt, zoo als die van vele andere, onbekend.* Het woord *Temsche* was aan vele veranderingen in spelling onderworpen, men vindt hetzelfde *Tamisich*, in het latijn, *Temsika*, *Temseca*, *Tamisia*, *Thamisia*, in het fransch *Tamise*; in het oud nederduitsch *Tempst*; thans is de eenparige aangenomene spelling *Temsche*. Deze uitstekende fraaije gemeente ligt ten zuiden van het distrikt, aan de rivier de

* De deswegens gedane navorschingen komen zoo beuzelachtig voor, dat dezelve alhier schier geene plaats verdienen.

Men verhaalt dat eenige Engelsche vaartuigen landden aan de plaats waar Temsche thans ligt, aldaar in eenige huizen of hutten verbleven en dat zij zoo eene dusdanige gelijkvormighcid in de Schelde met hunne rivier de Theems vonden, dat zij deze plaats naar haar Temsche noemden; ook dat een gedeelte van hen aldaar verbleven en de benaming in zwang werd gehouden; echter, indien dit is geschied, moet het vóór de achtste eeuw zijn geweest .

Schelde, die aldaar eene bogt heeft; wanneer men er langs Thielrode binnen het dorp treedt, is de hoogte van den weg vijf à zes ellen boven die der weilanden, dwars door het dorp en op het uitgaan van hetzelfde naar Rupelmonde, liggen ook eenige hoogten, doch niet van veel bijzonderheid; zij zijn de scheiding van het land met het bed der Schelde, vóór de bedijking der Broeken; deze kantonnale hoofdplaats ligt op 6 ½ mijlen van St. Nikolaas, 6 van Rupelmonde, 7 van Haesdonck, 3 van Thielrode en heeft op haar grondgebied aan alle zijden steenweg; zij wordt ten noorden omringd door St. Nikolaas en Haesdonck; ten oosten nog door Haesdonck en het grootste gedeelte door Basele; ten zuiden door de Schelde en ten noorden door Thielrode en St. Nikolaas.

De bevolking van Temsche bestond:

in 1774 uit	4.959	zielen
in 1794 reeds uit	6.050	zielen
in 1808 uit	5.485	zielen
en op 1 januarij 1824, tot	6.480	zielen,

opgeklommen, welke op de volgende wijze zijn verspreid:

Dorp	2.729	zielen
Elstraet	116	zielen
Eygeloo	93	zielen
Over te brengen	2.938	zielen

Van de ommezijde	2.938	zielen
Hoog Kamerstraet	101	zielen
Laegstraet en Eethhael	145	zielen
Landmolenstraet	205	zielen
Lauwershoek	134	zielen
Lyseek en Banck	251	zielen
Oostberg	306	zielen
Schoenstraet	164	zielen
Velle	224	zielen
Veldstraet	332	zielen
Veerstraet	209	zielen
Vyfhuysen en Schouselhoek	333	zielen
Zweyger	125	zielen
Blintstraet en Uyl	233	zielen
Brant en Beelstraet	100	zielen
Cauwenborg en Smesstraet	336	zielen
Dooren	97	zielen
Doorenstraet	247	zielen
Dus	6.480	zielen

In onderscheidene geslachtenverdeeld, als volgt:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	1.190
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	335
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	135
Van het vrouwelijk in het algemeen	1.926
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	2.894
Te zamen	6.480

De bouwlanden te Temsche, zoo wel als de weilanden, zijn van zeer goeden aard en worden weinig minder dan één tiende der uitgestrektheid geschat; deze uitgestrektheid bestaat in 2.338 bunderen 11 roeden 40 ellen, waaronder 1.840 bunderen 21 roeden 70 ellen bouwlanden, 84 bunderen 71 roeden 10 ellen weilanden en 95 bunderen 35 roeden 20 ellen bosschen, welke jaarlijks opbrengen:

Tarwe	6.400	à	6.600	mudden
Rogge	11.000	à	11.500	mudden
Garst	425	à	475	mudden
Haver	3.600	à	3.850	mudden
Boekweit	800	à	880	mudden
Aardappelen	21.000	à	23.000	mudden

In een gewoon jaar worden er 80 bunderen met lijnzaad bezaaid.

Men telt te Temsche 180 tot den landbouw bestemde paarden, zij worden voor 35 à 40 wagens met twee en meer dan 100 karren met één gareel bespannen; 860 à 870 hoornbeesten, 230 schapen en 480 varkens.

De scheepvaart is te Temsche belangrijk: men telt er een belander, 7 smakken en 16 schuiten.

Deze gemeente is door hare schoone ligging aan de Schelde zeer handeldrijvende; ook

woonen er vijf kooplieden in koolen, twee in gezaagd hout, twee in pek en teer, een in ijzer, twee in specerijen, verscheide in potaarde; een aanzienlijk fabriek in siamoizen; twee leerbereiders, eene geneverstokerij, hoewel voor het oogenblik niet stookende; verders brouwers, zoutzieders, enz.

Het aantal beroepen, neringen, enz., bestaat uit 627; men telt er verders tot boven de 100 ambachtlieden, zoo als timmerlieden, hoefsmiden, metselaars, schoenmakers, kleermakers, koperslagers, horlogiemakers, schilders, looijers, glazenmakers, enz.: daar en boven een groot aantal klompmakers.

Temsche heeft even als eene stad eene wekelijksche markt, een dagelijkschen postwagen naar Gent twee, beurtmans op Antwerpen en Rotterdam, twee op Mechelen, een op Lokeren; groote kaai, een veer met pont, door hetwelk men de gemeenschap met het arrondissement Mechelen onderhoudt. Deze gemeente is niet alleen door hare ligging, uitgestrektheid, koophandel, pracht der gebouwen en talrijke bevolking, de aanzienlijkste en voornaamste in het distrikt, maar wordt dezelve ook door deze vereenigde voordeelen door een iegelijk als het schoonste en merkwaardigste dorp in de beide

Vlaanderen erkent. Het dorp bestaat uit eene markt en 10 bebouwde straten; de volle behuizing te Temsche bestaat uit 1350 huizen of woonsteden, waarvan 592 boven de huurwaarde van 20 guldens en 758 als niet vallende in die belasting; er zijn behalven een waterkoornmolen, vier windkoornmolens.

In 1823 had deze gemeente een geregeld inkomen van 6.030 guldens 85 centen.

Wegens oktrooi	4.000:00
Opbrengst wegens opcenten	1.830:85
Waag- en plaatsgeld	<u>200:00</u>
Te zamen guld.	6.030:85 c.

In dat jaar storte zij in 's rijks schatkist 63.783 guldens 42 centen.

Door het oktrooi van 1264 werd aan Temsche de vrije wekelijksche markt, des woendags, verleend door vrouwe Maragretha, gravin van Vlaanderen en Henegouwen;* dit oktrooi werd bekrachtigd bij een dergelijk van keizer Karel den Vijfden, van 1519, die daarbij tevens eene vrije wolweverij oktrooijeerde; deze markt werd wederom op nieuw vastgesteld op den vrijdag bij statens besluit van den 23 junij 1818. Echter is de graanhandel op deze markt

* Handvesten van Waes, reg. T, p. 440.

gering; men brengt er jaarlijks 48 à 50,000 nederlandsche ponden boter en 35 à 40,000 eijeren.

De kaai te Temsche is zeer geschikt voor de scheepvaart: zij kan 14 à 15 vaartuigen bergen; boven dien is er eene kleine kaai welke nog 4 à 5 kan bevatten; men laadt aldaar jaarlijks 300,000 ponden vlas, en wanneer de uitvoer der granen den koophandel in dezelve verlevendigt, worden er 200,000 mudden onderscheide graansoorten uitgevoerd; zoo mede 2.200 à 2.400 voeren potaarde; menigte hout, bremt, klompen, enz.

De kerk te Temsche staat in het midden van de markt op eene weinig verhevene plaats van den kant der rivier; dezelve is zeer prachtig, zoo als ook de daar tegen aangebouwden toren. Volgens de jaarboeken en aantekeningen schijnt men door de duisterheid der verloopen eeuwen te bemerken, dat deze kerk eerst in 770 door St. Amelbergha werd gesticht; inderdaad staat er aan de westzijde een vleugel dezer kerk, welken zeer oud schijnt te zijn; doch het komt mij voor als of hare bouwkunde naar die der 12^e of 13^e eeuw gelijk; echter is het mogelijk dat dit overblijfsel was hernieuwd of hersteld. In dit oud gedeelte ziet men onder

het altaar aan deze heilige toegewijd, de grafkelder waarin St. Amelbergha schijnt te zijn begraven. Volgens de kronijken, viel aan deze St. Amelbergha omtrent het jaar 750 de heerlijkheid en slot van Temsche ten deel; Amelbergha was de dochter van Christianus, broeder of regtsweer van Pepinus van Landen; zij stichte aldaar de eerste kerk, overleed op het kasteel den 10 julij 772 en werd aldaar in de kerk begraven, toen in 870 Karel den Kalen de abdij van St. Pieters nevens Gent, de heerlijkheid het kasteel en de kerk schonk.* Ten zelfden jare deed Boudewijn met den ijzeren Arm, graaf van Vlaanderen, het ligchaam van Amelbergha ontgraven en zeer prachtig, vergezeld door de voornaamste edellieden uit Vlaanderen, en onder het geleid van Rainelmus, bisschop van Doornik, in de abdij van St. Pieters bij Gent, begraven.**

Wederkeerende tot de beschrijving der kerk, is het overige zeer fraai, doch ook in Gothische bouworde in graauwen arduinsteen gestich. De toren werd er aangebouwd in 1721 en koste

* Zie deze akte, nageschreven door *Miraeus*, t.l p. 341.

** Op den derden pinksterdag wordt aldaar door een prachtigen praaltrein, bij wijze van ommegang, deze verjaring jaarlijks nog gevierd.

27.000 guldens;* denzelven vormt een prachtig gedenkstuk naar den hedendaagschen smaak.

Hetgene men in deze kerk als merkwaardig beschouwt, is de grafstede van Rolandus Lefebure (of Lefevre), ridder^{nvdr}, thesaurier van keizer Maximiliaan, heer van Temsche, aldaar in 1521 begraven in een kelder tegen het altaar van St. Amelbergha, met een opschrift in het latijn, dat geplaatst is op een zwarten steen achter twee beelden, en luidt als volgt :

*Epithaphium Rolandi oequitis aurati, domini
De Liesveldia et Hadewigis, conthoralis ejus;
Cum assignatione titulorum ac dignitatum,
(quibus
A Maximiliano et filio ejusdem donatus est:
(et cùm
Supputatione annorum domini.
Ecce receptor ego Cymbris sub Maximiliano,
Tempora dum premerent prava, fidelis eram.
Hujus item ac gnati mox thesaurarius, idem
Miles inauratus, voce Rolandus agor
Thamisia, Hemstede, Liesveldia jure colebant*

* Op den zevenden juni 1696 werd bij dekreet en zonder prijsbepaling aan de kerk te Temsche de boterwaag vergunt, met welker opbrengst de toren gedeeltelijk werd bekostigd.

nvdr: errata verwerkt op ridder

Me primum ut dominum, nunc ea linquo meis.

Ter centum lustris, septemque decemque pe-

(ractis

Messibus, in sacri luce jeronis eo.

Hicque mihi juncta est conjux Hadewigis,

(ütque

Luce hac quoe sequitur te venerande Thoma!

Distichon cüm tutilis majoribus ejusdem.

Hic cubo Rolandus conjux Hadewigia me cum

(est

Miles et exceptor Maximiliane tuus.

Distichon sine titulis et numero annorum.

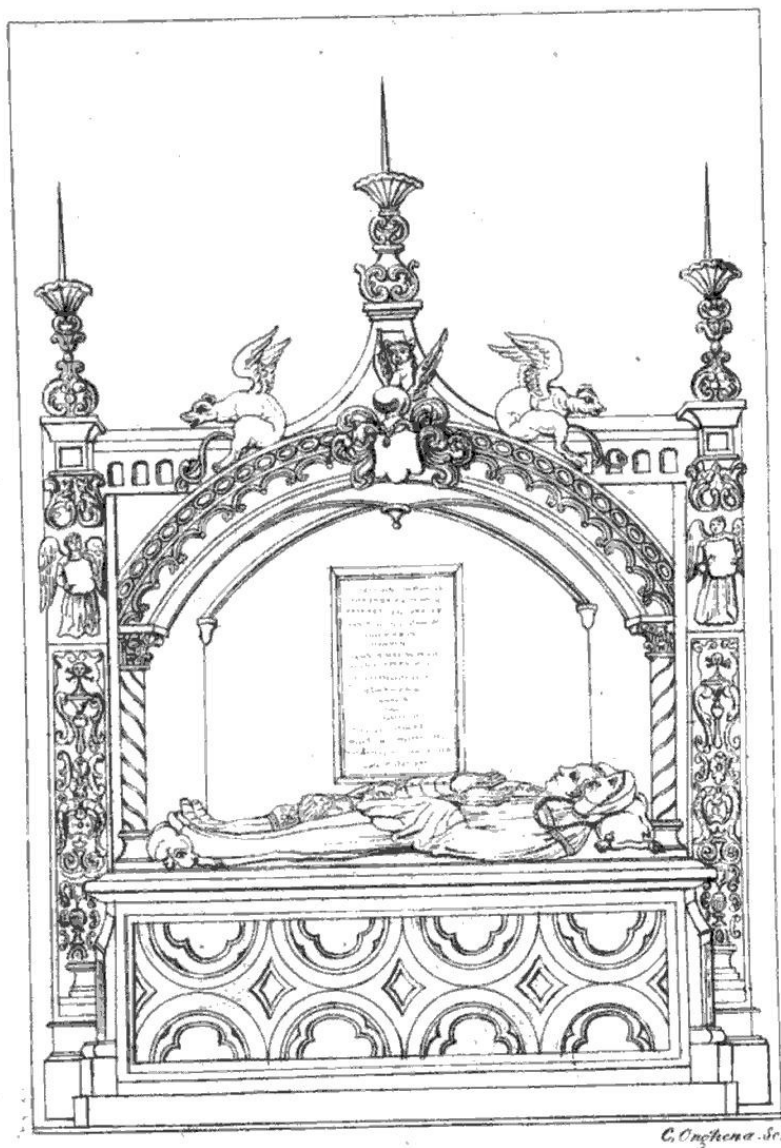
Hicne Rolande lates tecumque Hadewigis?

(jacet

Hic cara : sed noster spiritus astra petit.

Men bemerkt dat er een hoek van deze grafstede afgebroken is, dat plaats greep in de omwentelingen der zestiende eeuw; doch die welke nu den eersten slag op de grafstede gaven, de wapenen van een merkwaardig huis herkenden, aan hetwelk zij verkleefd waren, lieten af van derzelver erdere vernietiging; deze wapenen zijn er naderhand uitgekapt: deze grafstede draagt eene bijzondere teekenkunde, zie de plaat hier nevens. Echter schijnt het dat

GEMEENTE TEMSCHE.

BESCHRIJVING VAN DE

de twee zijdesteunen van eene latere bouworde zijn.

Verders wordt het zangkoor en de doopkapel door veelkleurige marmere kolommen onderschraagd; het hooge koor is prachtig in hout beschoten en besneden, het kerspel is zeer opmerkenswaardig uitgevoerd en heeft aan deszelfs voet het beeld van St. Amelbergha met verscheide engelen, alle in hout gesneden, deze Amelbergha, in levensgrootte, is verzeld door een steur, haar gewoon merkteeken, eenen leeuw en eenen os aan de eene zijde; aan de andere zijde wordt zij omringd door een engel en adelaar, zijnde de kenteekens der vier evangelisten; dit alles werd gesneden door den beruchten Adriaan Nys, leerling van Hendrik Verbruggen, van Antwerpen; men bemerkt ook van dezen laatsten in meergenoemde kerk het standbeeld van St. Josephus; twee biegtstoelen zijn aldaar ook, wat het snijwerk betreft, opmerkenswaardig en ieder met vier houte standbeelden levensgrootte versierd.

Eindelijk liggen aldaar nog begraven Adrianus Vilain, ridder, Joannes en Philippus Coudenhove, beide ridders.

Des zaterdags voor halfmaart 1331 (zegt *Duchesne*), stichte Hector Vilain met Maria van

Liedekerk, zijne echtgenote, binnen Temsche een gasthuis; vijf jaren daarna, vermeerderde Philippus Vilain, opperleermeester in de regten, deze gifte, die in 1335 door den bisschop van Doornik werd bevestigd* en in 1507 door Rolandus Lefebure in een dominicaner klooster werd veranderd, welke op den 28 augustus 1578 onder de onlusten werd geplunderd en in 1796 opgeschorst.

In 1607 heeft Z. H. E. den bisschop Triest aan de paters oratoren de pastorijen van St. Nikolaas en Temsche geschonken, met besprek van in dit laatste dorp een collegie op te rigten. Echter werd dit gesticht in 1648 gebouwd en er in 1662 het collegie voor de studenten aangehouden, waarvoor tot bewijs van genoeg over deszelfs stichting, door het hoofdcollegie 1000 guldens werden geschonken; dit klooster was tot aan deszelfs opschorsing in 1796 zeer vermaard voor de *humaniora*, welke aldaar werden onderwezen; het werd het Waessche Collegie geheten. De hoofdschepenen van den lande waren de curatoren of voorstanders van dit kollegie, dat thans in verscheide fraaije woningen is veranderd.**

* Zie het diploma hij *Miraeus*, t. III, p. 719, op het jaar 1335.

** De handvesten van St. Nikolaas maken onder 1255 gewag

Men leest in de kerkgeschiedenis dat de parochie van Temsche op paaschavond 1420; voor een groot gedeelte in de asch werd gelegd.

In 1506; op verzoek van den hiervoren aangehaalden ridder Rolandus Lefebure, vergunde Philippus den Schoonen, koning van Spanje en graaf van Vlaanderen, aan Temsche de vrijstelling van den watertol, onder voorwaarde dat deze gemeente aan hem en zijne nakomelingen jaarlijks wegens *recognitie gelden* 36 ponden parissis zouden uitkeeren.

Men weet dat de regering van Temsche somtijds met het hoofdcollegie twisten heeft gehad. In 1550 vereenigde zij zich met Rupelmonde en wilde op deze wijze het oppergezag van het hoofdcollegie afschudden; maar bij vonnis van den 28 januarij 1551, werd alles op den ouden voet hersteld en deze beide besturen wederom onder de voorgaande hooge overheid gesteld.

Op eene mijl afstand van het dorp aan den weg van den Dooren, bemerkt men nog het overblijfsel eener oude kerk; het dient

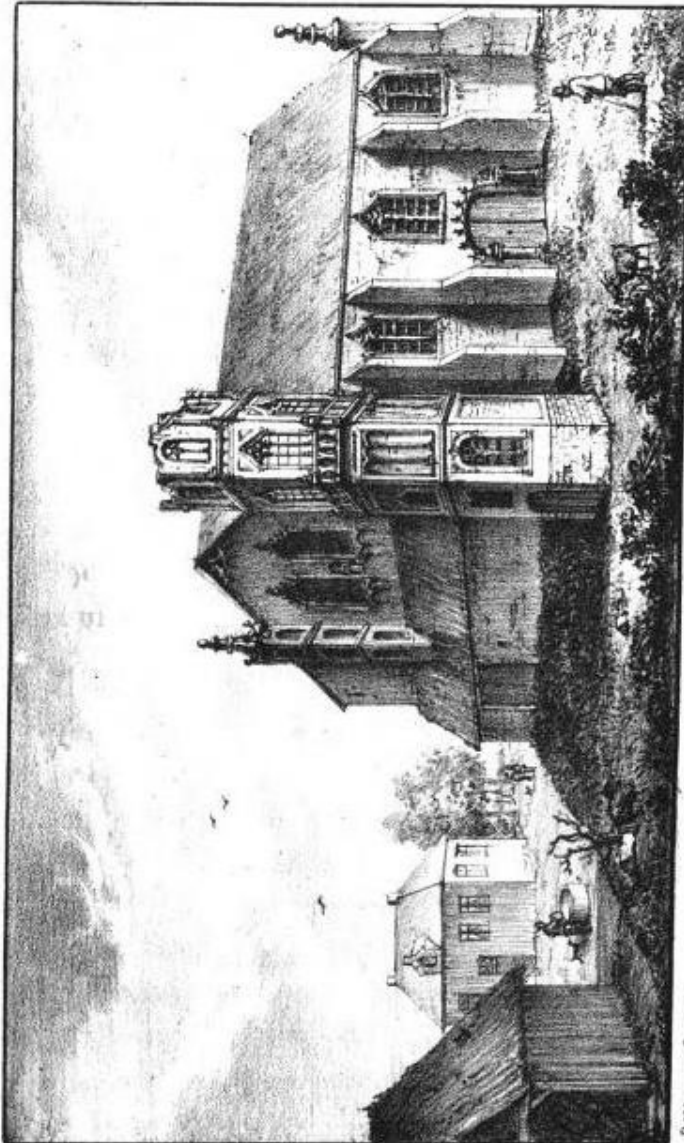
van eene gifte aan de begijnen te Temsehe en dat deze vroegtijdig zijn vernietigd, en het begijnhof hij chijs in verscheide huizen werd veranderd, welke van de eene zijde in de straat stonden die naar het kasteel leidde, en van de andere naast de Schelde.

thans tot schuur van eene hofstede; zij werd Vrouwenhof geheten en behoorde aanhet klooster van St. Pieters; tot in het jaar 1772 bestond derzelver Gothischen toren en voorgevel nog zoo als die op de plaat hier nevens wordt nagebootst*; deze toren is thans afgebroken en deszelfs achterste gedeelte is blijven staan; men weet echter niets zekers te verhalen aangaande dit Vrouwenhof; de grootste menigte houdt staande, dat hetzelfde tot woning der Tempeliers verstrekte; dit algemeen gevoelen komt echter niet geloofbaar voor**, doch sommigen zeggen, dat het uit hoofde van deszelfs benaming, een klein vrouwenklooster moet geweest zijn; alles werkt mede, om de stelling aantenemen, dat dit een klooster was, misschien gesticht door Amelbergha zelve, zoo ook dat zijne ligging buiten het dorp, deszelfs benaming, het overblijfsel eener kerk en den eigendom aan de abdij van St. Pieters, hiertoe allen aanlei-

* De heer de Gent, schilder te Temsche, heeft die in dien tijd uitgeteekend en mij dezelve wel willen vereeren.

** Ieder weet welligt dat de Tempeliers tot ridderorde, onder Boudewyn den II, 1118, werden ingerigt; en dat deze orde in 1312 werd opgeschorst; hunne goederen aan het order van maltha over zijn gegaan; zoodat men in de geschiedenis niets vindt wat aanleiding geven kan om te gelooven, dat deze geestelijke ridders aldaar eertijds woonden, daar deze woningen altijd de benaming van tempelhof of kasteel behielden.

GEMEENTE TEMSCHE.

Lith. par Remond.

Gericht van het vrouwen hof te Tensche tot in het jaar 1772

Delt. par Remond.

BESCHRIJVING VAN DE

ding geven; verders zijn alle pogingen tot ontdekking van deszelfs oorsprong, vruchteloos geweest.

BESCHRIJVING VAN DE HEERLIJKHEID EN KASTEEL TE TEMSCHE.

Deze heerlijkheid is eene van de oudste en voortreffelijkste in Vlaanderen en behoorde op de volgende wijze aan onderscheide aanzienlijke geslachten.

Nu tot de vroegste tijden terugtreedende, zoo aardigde Karel den Kalen opene brieven uit in 870, ten behoeve van het klooster, gelijk wij reeds hebben opgemerkt; andere schrijvers zeggen, dat de heerlijkheid een eigendom der graven van Vlaanderen was en die dezelve behielden tot in 932, toen zij, volgens dezen, het eerste door Arnold den Ouden, aan St. Pieters werd geschonken, welke in 950 door Lodewijk van Frankrijk werd bekrachtigd*; niettemin bestond er een oud en adelijk geslacht van dezen naam en wapen, hetwelk in de geschiedenis bekend staat; onder anderen is Jan, zoon van Ivo van Temsche, onder het jaar 1200 geboekt; volgens de tijtels van de abdij van St. Pieters, behoorde deze schoone heerlijkheid aan

* Nogtans, volgens Miraeus, t. I p. 39, blijkt dat het eene wedergift was, mits deze goederen aan St. Pieters onder Boudewyn met den ijzeren Arm waren ontvreemd geworden.

Alexander Vilain, heer van St. Jansteen, in het jaar 1450*.

In 1458 verkocht Martinus Vilain de heerlijkheid aan de abdij van St. Pieters,** zoo dat het bezit dezer heerlijkheid bij de abdij van St. Pieters heen en weder scheen te treden. Men verkocht dezelve ook in het jaar 1498 aan den reeds aangehaalden mher Rolandus Lefebure, tegen 53.000 guldens courant, van

* De handvesten melden dat het geslacht van Vilain, welk van ouds het land van Waes heeft bewoond, eenigen tijd de naam van voorstanders van Temsche droegen, en als van in de tiende eeuw roemruchtig bekend en van over langen tijd zeer magtig, in de onderscheide oorlogen de graven veel bijstand hadden toegebracht en als helden uitgeblonken.

** Deze aanhaling is volgens *l'Espinoy*; *Duchesne* zegt wijders dat zulks geschiede op den tienden augustus 1457, te Ryssel, tegen 4.000 goude kroonen van 48 grooten. Na dat den hertog Philippus het kasteel van Arques te Temsche op de Gentenaren had veroverd, gelijk onder 1452 werd gezegd, schonk hij hetzelfde met de parochie en heerlijkheden daaraan hoorende, bij opene brieven van den 8 november, aan mher Pieter Vasque de Sayanendra, zijnen ridder, raad en kamerheer, onder voorwendzel dat Marten Villain, die daarvan *heer* en *voorstander* was, dezelve plaats te onvoorzigtig en ligt door de Gentenaren had laten innemen, dewijl de hertog hem volk had willen toezenden om dit kasteel te helpen bewaren; doch de gemelde Villain, zich daar over in het parlement van Parys beklagende, werd deze zaak in zijn voordeel uitgewezen, op den 28 augustus 1456, waarna op den laatsten december in het volgende jaar de voornoemde Vasque de Sayanendra aan hem daarvan afstand deed onder zekere voorwaarde, welke breeder te lezen zijn in *André Duchesne, de la maison de Gand*.

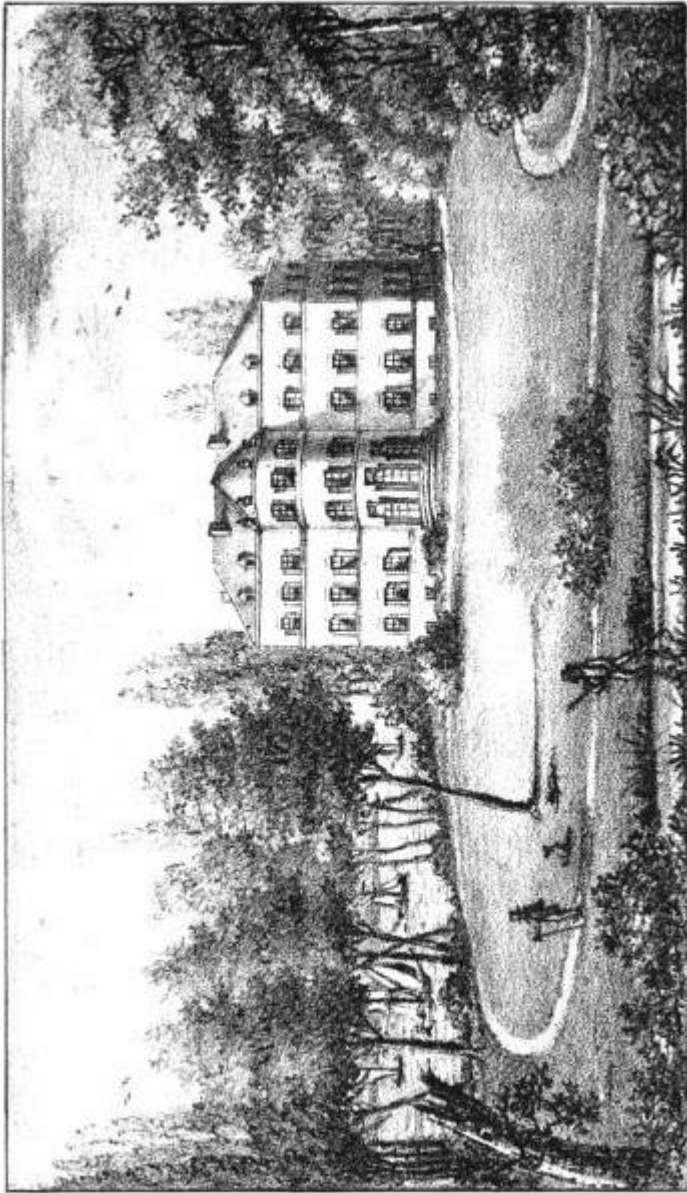
waar zij in de onderscheide geslachten aan zijne erfgenamen overging, alvooren aan Willem van Croy, markgraaf van Arschoot, en in 1555 aan mher Charles de Trazignies en kwam terug aan het geslacht van Croy tot dat zij in 1587 door eene weduwe uit dit geslacht werd verkocht aan den graaf Karel de Mansfeld, en op 13 augustus 1610 werd zij gedekreteerd ten sterfhuize van gezegden graaf Karel en door den hertog van Burnonville tegen 112.000 guldens courant gekocht. Deze verkreeg van den keizer het meetgeld op de markt te Temsche, met last van de dijken te herstellen (hetgeen in 1622 van Temsche tot Waesmunster toe geschiedde). Zij bleef in het geslacht van Burnonville tot in 1706 en ging toen over aan den hertog van Duras.

In 1776 werd de heerlijkheid wederom verkocht aan den heer van Schoore, bankier te Brussel, en door de nicht van den heer van Schoore, Helleman geheten, werd zij bij haar huwelijk aan mher de Crumpipen, kanselier van Braband, overgebracht, en door hem verkocht aan den graaf Em. de Lichtervelde, tegen 390,000 guldens courant; en ten jare 1817 verkreeg den heer baron Idesbald Snoy het kasteel en de onleenroerige landgoederen in koop.

De heerlijkheid *Temsche* releveerde van de abdij van St. Pieters.* Het oude kasteel genaamd *Arques* en somtijds *Burcht te Temsche*, eene voorname sterkte op de Schelde, was in het midden van deszelfs wallen gesticht; de muren dezer wallen bestaan heden nog; het was naar de oude bouworde en zeer uitgestrekt, door verscheide torens, bruggen, schietgaten, enz., omgeven, zoo als men kan bemerken uit de plaat n.º 4, door *Sanderus* uitgegeven. Dit kasteel werd in 1782 geslecht en deszelfs eigenaar ging in 1783 over tot het bouwen van het hedendaagsche kasteel, hetwelk in fraaiheid en schoone uitzigten voor geen in Vlaanderen behoeft te wijken en is inderdaad een prinselijk verblijf (zie de hierbij gevoegde platen); deszelfs gebouwen zijn groot en prachtig en op de sierlijkste wijze met talloze vertrekken gebouwd, voornamelijk is de ronde zaal allerschoonst en wen men de eerste maal dezelve beschouwt, wordt men van genoeg en verwondering getroffen, bij den oogslag op de gezigten langs de Schelde, welke aldaar eene bogt heeft en bij eb of vloed met

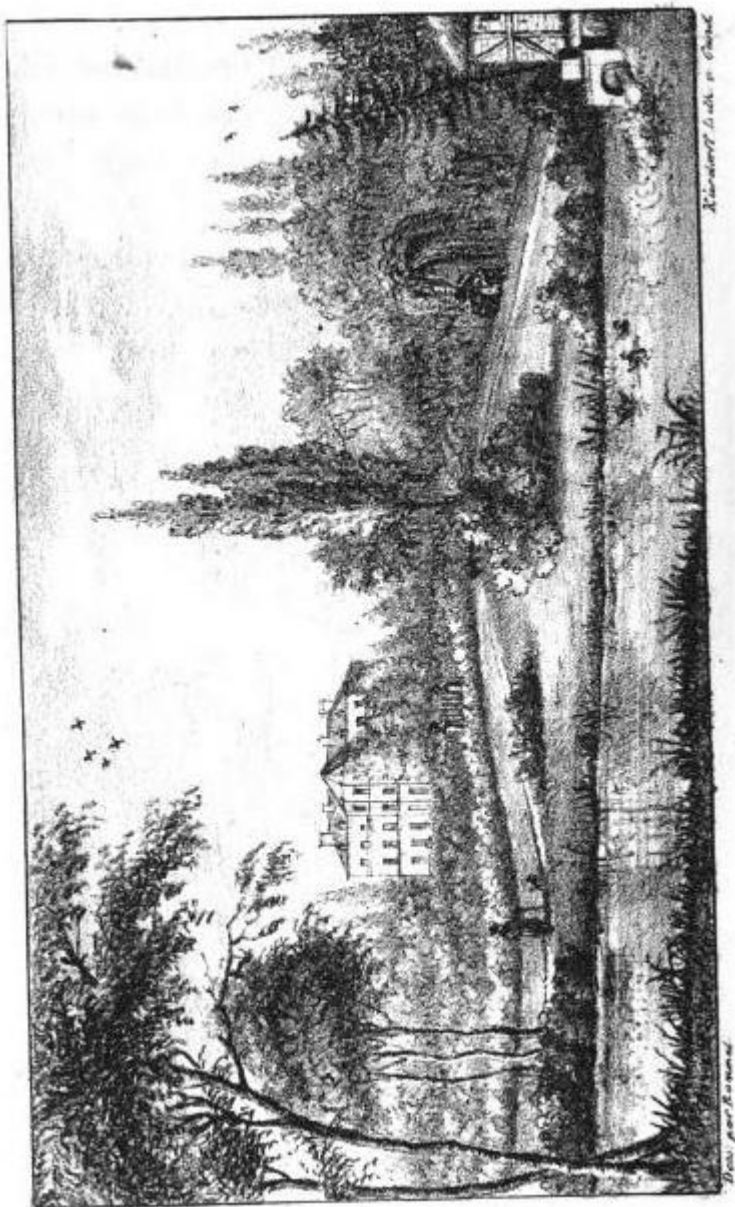
* En bij den dood van iederen heer moest zij 10 ponden grooten betalen en op elke verkooping derzelve meest deze abdij van den koper een zilvere vergulde kelk met zijne potene, wegende vijf marken, ontvangen.

GEMEENTE TEMSCHE.

Het Kasteel te Temsche van de zijde der Warande.

BESCHRIJVING VAN DE

Het Kasteel te Tensioche van op den meulen - dyk.

menigte schepen is bedekt; een ander venster dier zaal levert een gezigt op, dat het schoon dorp Temsche amphitheatres gewijze vertoont; de andere vensters leveren verscheide gezigten in den engelschen tuin, gesloten door weivelden, die somtijds door grazend vee verlevendigd en op de heuvelachtige graspleinen door allerhoogste boomen worden afgewisseld, door groepen van planten en bloemen versierd en door standbeelden omgeven; men moet evenwel bekennen, dat de gezigten op de rivier en op de weilanden, deze tuinen oneindig groot doen schijnen; verders worden de bosschagien daarin door gedeelten weiden naar den engelschen trant doorsneden en overal gedeeltelijk met watergangen doormengd, voornamelijk bemerkt men den grooten vijver, waarin het reeds aangehaalde oud kasteel eertijds stond, mede eene plaats in de Schelde uitstekende, alwaar het uitzigt van weerszijden weergaloos schoon is; een kabinet of visschershuisje, waarbij een allerschoonst boeijertje ligt, om op de Schelde bij schoon weder te zeilen.

In de tuinen zijn de broeikassen ook zeer fraai en op eene hoogte gelegen; zij bieden

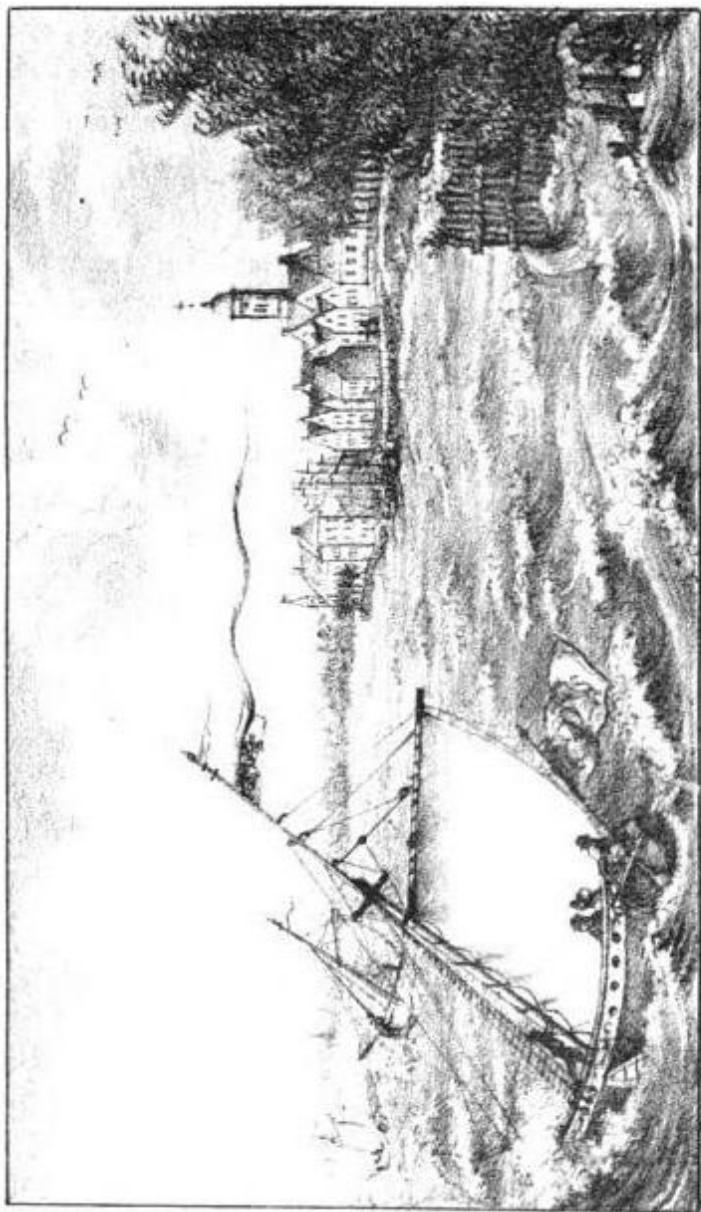
mede een amphitheatres zigt aan naar de zuidzijde.

Eindelijk is op het kasteel te Temsche alles groot en prachtig en wanneer men midden in het dorp staat, doet zich deszelfs gezigt op de majestueuse wijze op.

Temsche bezit nog een aantal allerschoonste gebouwen, naar den hedendaagschen smaak; onder welke zich een in de gedaante van een lusthof met de engelsche tuinen doet opmerken en wordt bewoond door den eigenaar, den heer A. van Strydonck, burgemeester dezer gemeente.

De heerlijkheid van *Coudenborg*, somtijds Couderburg geschreven; meerendeels in en niet verre van het dorp Temsche gelegen, strekte zich ook uit tot in Thielrode, Lokeren en Basele; dezelve had lage en middelbare justitie, regt van staten van goed en weeskamer; zij releveerde van het hof van Waes en had voormaals insgelijks een aloud adelijk geslacht van haren naam en wapen; men kent in de regering van Gent, Claus van Couderborg, in 1320 en Simon van Couderborg, in 1351, en deszelfs zoon Philippus, was kastelein van Rupelmonde; in de gezegde regering te Gent, vindt men Jan van Couderborg, onder het jaar 1357 en

GEMEENTE TEMSCHE.

Gezigt van het dorp Temsche van den hoek der Warande.

BESCHRIJVING VAN DE

wordt van hem gewag gemaakt in de jaren 1367 tot 1381, alsook een anderen Jan van dien naam, onder het jaar 1422 en Rufflaert, in 1474; Philippus van Couderborg insgelijks, in 1501, en van Couderborg, in 1540.

In 1713 behoorde deze voorname heerlijkheid aan jonkheer Johan de Palma Carellio; te Parijs, welke door het huwelijk van eene dochter, aan jonkheer Johan de Berthout de Quenonville overging, die dezelve in 1799 verkocht; op deze heerlijkheid stond ook een fraai kasteel, dat in het begin dezer eeuw werd geslecht.

De verdere kleine heerlijkheden in Temsche waren de volgende: Steenbrugge, van den Royen, Desteldonck, Steendonck, tot Gauwen, Evenscheyns, H. Geest, van Bornem, Petance, Bront Eyckeloo, Cattenbrugge; Fyns.

—

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE THIELRODE.

MEN heeft altijd staande gehouden dat de benaming van *Thielrode* spruit uit die van *Tolhuis*, alwaar de schepen tol betaalden, en dat er nog oude akten bestaan waarin de gemeente *Toldroit* wordt geheten; echter heb ik mij deze akten niet kunnen aanschaffen en dezelve vruchteloos gezocht. Men voegt er bij, dat dit aloude tolhuis naderhand in eene kapel werd veranderd, daarna vergroot en tot het bouwen der kerk op dezelfde plaats aanleiding gaf. Voor eerst is het woord *Toldroit* uit een fransch woord in zijne tweede lettergreep zamengesteld; en thans komt dit gezegde weinig overeen met het gevoelen van *Lindanus*, die Thielrode slechts tot de 12^e eeuw doet opklimmen. *Toldroit* heeft ook met Thielrode weinig gelijkenis en zelfs de wortellettergrepen niet eens behouden; Zoo dat men die stelling als twijfelachtig

kan beschouwen*; echter is het van een anderen kant zeker, dat er van de vroegste tijden aan den mond der Durme tolhuizen en verdere woningen stonden, welke voor de oudheid van Thielrode pleiten.

Thielrode heeft geen uitgestrekt grondgebied aan den zuidkant van het distrikt op de ineenvloeiing der Schelde en Durme in een effen en zeer vruchtbaar dal, gelegen op weinig meer dan drie mijlen afstands van Temsche, zes en eene halve van St. Nikolaas en twee en eenehalve van Elversele; het ligt verders op den lagen weg van Lokeren naar het Vlaamsch Hoofd; wijders ligt er een steenweg van Thielrode naar St. Nikolaas, die zich op de wijk Kettermuyt met de groote baan vereenigt; ten noorden wordt deze gemeente door het gebied van St. Nikolaas omvangen; oostwaards ook St. Nikolaas voor een klein gedeelte en Temsche; ten zuiden de Schelde en Durme en ten westen de gemeente Elversele.

De bevolking dezer gemeente bestond

in 1774 uit	1.227	zielen
in 1794 uit	1.250	zielen
en op 1 januarij 1824 uit	1.626	zielen;

aldus in de wijken verspreid en verdeeld:

* Genen beweerden dat *Thiel* in de oude taal *bosch* beduidt en *rode*, *gerolde*: dus *uitgerolde bosch*. Deze beschouw ik ook niet als zeer aannemelijk.

1 Het dorp voor eene bevolking van	1.074	zielen
2 Wyk Hoogen Acker	110	zielen
3 Bovenhoek	237	zielen
4 Vriesland	117	zielen
5 Kettermuyt	88	zielen
Dus	1.626	zielen.

Op de volgende wijze in geslachten verdeeld

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	290
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	81
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	68
Van het vrouwelijk in het algemeen	294
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	893
Te zamen	1.626

De bouw- en weilanden van Thielrode zijn voor het grootste gedeelte van den besten aard; ook draagt deze gemeente den naam van de beste tarwe in het land van Waes op te leveren; zij wordt op een zesde na volschat; hare uitgestrektheid bestaat slechts uit 797 bunderen 82 roeden 90 ellen, waarin 561 bunderen 85 roeden 50 ellen bouwlanden, 114 bunderen 80 roeden 20 ellen weilanden, 2 bunderen 52 roeden 20 ellen bosschen.

Deze landen geven jaarlijks:

In tarwe	2.100	à	2.200	mudden
In rogge	2.600	à	2.800	mudden
In haver	1.500	à	1.650	mudden
In boekweit	600	à	620	mudden
In aardappelen	9.000	mudden of weinig boven.		

Men bezaait er jaarlijks boven de 60 bunderen met lijnzaad; de vloeimeerschen zijn er zeer opleverende; slechts het vijfde deel daarvan wordt in de gemeente voor voeder gebruikt.

Men maakt te Thielrode ongeveer 400 mudden turf in elk jaar.

Men telt aldaar 54 à 58 tot den landbouw bestemde paarden, die voor 2 à 3 wagens met twee en 54 à 58 karren met één gareel worden bespannen; men telt er meer dan 500 hoornbeesten, 74 à 78 schapen, 110 à 120 varkens; ook zijn er 13 vaartuigen, die uit Thielrode varen, er ligt eene kaai tot het lossen en laden der schepen, waartoe een goed aantal arbeidslieden bestemd is.

Het aantal bedrijven, neringen, enz., bestaat uit 128, verders 22 onderscheide ambachtslieden; bakkers, timmerlieden, schoenmakers, hoefsmeden, kleermakers, wevers en kuipers; deszelfs handel bestaat in vier kooplieden in steenkoolen, twee in kalk; er zijn vier brou-

werijen, een oliewindmolen, twee boekweitpelderijen en eenige lijnwaadwevers.

In het dorp en de wijken staan 291 huizen, waarvan 224 boven de huurwaarde van 20 guldens, slechts 67 beneden de huurwaarde; verders twee windmolens.

In 1823 had Thielrode een geregeld inkomen van 1827 guldens 5 centen, waarvan 1500 als oktrooi en 327 guldens en 5 centen sprongen uit opcenten; men zie de beschrijving van Elversele, wegens hare opbrengst in 's rijks kas.

De kerk staat naar de zuidzijde der gemeente, dicht aan de rivier; men kan met moeite hare oudheid juist bepalen,* doch dezelve is eene

* *Lindanus de Teneramunda* (gedrukt 1612), welke *Sanderus* als den onwederleglijksten van alle schrijvers aanwijst, verhaalt eene wonderspreukige geschiedenis, betreffende de stichting der kerk te Thielrode. "In de kerk te Hamme, zegt hij, hangt een dijbeen van een reus, vier voet en zes duimen lang en dertien duimen dik, op den grond der Durme gevonden, hetwelk had behoord aan eenen reus, die eertijds in deze gemeente woonde en dat een zoodanigen reus over de Durme op het Waessche gebied woonde en terwijl zij twisteden wie de langste was, kwamen zij te Thielrode bij elkanderen, alwaar men de kerk bouwde en de steenen van de muur zeer hoog legde, waarop zij die beide met de handen konden aanraken;" hij voegt hierbij, dat tijdens zijn schrijven, de straat, alwaar de Hamsche reus had gewoond, nog Reuzestraet werd geheten.

Inderdaad heeft deze straat tot heden nog den naam van Reuzestraet behouden en het groote been hangt nog in deze kerk;

der oudste in het land van Waes en eenige kronijken zeggen, dat deze kerk reeds in de tiende eeuw zou gesticht zijn, doch zonder bewijs; de kerk is niet groot, doch van binnen fraai; er stond eertijds een allerschoonst hoofdaltaar, uit alle soorten van marmer gebouwd, welke door de overstroming in de voorledene eeuw (1717) omverre werd geworpen en daarna geslecht; er bestaan nog twee gelijkvormige zijde altaren in wit en zwart marmer, beide kunstig gesticht; het eene is versierd met Maria met het Kindeken, in wit marmer; deze altaren waren door het geslacht van Appelsvoorde vereerd en vóór 1794 waren die met de wape-

doch de hedendaagsche beenkundigen, die het wat nader schijnen te hebben beschouwd, schrijven het been toe aan den bil van eenen olifant.(¹) Evenwel is het echt, dat *Lindanus* voor de geschiedenis een geloofwaardig schrijver is, die door vele tijdgenooten wordt gestaafd.

I Wat nog vaststelt dat het voornoemde been van eenen olifant zoude zijn geweest, is dat eenige visschers omstreeks Temsche in de Schelde kortelings geleden een onderste kinnebaksbeen van een olifant hebben gevonden, welke in de hooge school te Gent te zien is; men vermoedt dat dit been voortkomt van een der menigte olifanten door de laatste groote wateromwenteling verdrongen en welkers beenderen men menigmalen in de opgeslikte gronden vindt; dit been was van eenen overgrooten en ouden olifant en schijnt meer dan 30 nederlandsche ponden te wegen; de vermaarde *Cuvier* zegt, dat men maar eene soort van olifant beenen (fossilie) heeft gevonden, genaamd Mamouth, welke wel naar de asiatische geslachten geleken; hij heeft in zijn groot werk het kinnebaksbeen van een zoodanig dier doen afschetsen, maar het kinnebakken hij Temsche gevonden gelijk zeer weinig op dat door *Cuvier* bedoeld, en heeft veel meer gelijkenis aan die soort, nog heden in Asien bestaat.

nen van dit huis bekleed. De heeren van Appelsvoorde hebben aldaar een grafkelder, alwaarin 1640 Jacques de Ghístelles, heer van Appelsvoorde en verscheide andere van dit geslacht, werden begraven; er bestaat ook een grafkelder van het geslacht van Schoorman. De abdij van Lobes bezat de tiende te Thielrode en was gelast met het onderhoud der kerk; uit dezen hoofde had zij hare wapenen; in een grooten steen gehouwen, boven de kerkdeur doen plaatsen.

Het dorp Thielrode werd bij dekreet van het hoofdcollegie in dato 1752, met een straatweg belegd; menigmaal stond het bloot aan overstromingen; in 1717 leed het veel; in 1802 spoelde er een gedeelte van het kerkhof weg en de lijken dreven in het Broeck; op den tweeden maart 1820 was er wederom vele schade door eenen hoogen vloed.

Hetgeen deze gemeente als belangrijk moet doen beschouwen, is dat zij van de vroegste tijden tot de fransche omwenteling toe, een bijzonder bestuur had, hetwelk uit eenen mejer, vijf schepenen en een griffier bestond. De abt van Lobes stelde een bailliuw aan, die in de vierschaar zat met regt van erving en onterving, klachten, enz.*

* De kastelein van Rupelmonde zegt, in eenen zijner kwijtbrie-

De heerlijkheid van Thielrode behoorde aan den graaf van Vlaanderen, doch het schijnt dat er een geslacht van den naam van Thielrode bestond, dewijl men onder verscheide aanzienlijke heeren, op het jaar 1456 als schepenen van Brugge aantreft, Philippus van Thielrode.

De *Vooghdye van Thielrodebroeck* was ook door heerlijke regten en voordeelen begunstigd; zij stelde een schout en zeven schepenen aan; dit schoutendom releveerde van het hof van Waes.

De voorname heerlijkheid en kasteel van *Appelsvoorde* stond in het gebied Thielrode; in 1777 geslecht; ziet men er nog eenige overblijfsels van de wallen en het neerhof, alsook een gedeelte van het pellerijn, alwaar deze heeren lijfstraf oefenden; er bestond mede een geslacht van dien naam, hetwelk men onder 1304 aantreft, zoo als Gilles van Appelsvoorde, schepenen van Gent, enz.

In 1640 behoorde deze heerlijkheid aan Jacques de Ghistelles; in 1685 aan Maria Schoorman, die in huwelijk trad met Albertus van

ven van den vierden januarij 1381, letterlijk: “Ontfaen van den “gelde dat gepoyht en gheset was van de bargien die te “Thielrode lagen, by der hant van Felix de Hont ,560 pond “paris.”

Waaruit men opmaken moet, dat in deze gemeente toen eene groote menigte schippers was of verkeerde.

316 BESCHRIJVING VAN DE GEMEENTE THIELRODE.

Pottelsberghe; dezelve werd toen verkocht en kwam in het geslacht van Liboton over, die in 1770 haar ook verkocht aan den ridder Jan Baptiste Papeians de Morchoven, raad in Vlaanderen; deszelfs erfgenamen zijn heden nog in het bezit der landerijen dezer heerlijkheid.

De heerlijkheid *den Schuylaert* had grondregten, *ter Meghem* insgelijks.

—

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE VERREBROECK.

DE benaming der gemeente *Verrebroeck*; was nimmer aan eenige verandering, onderwerpen zij ontleend haren naam, alzoo die in het enkelvoudig voorkomt, uit het woord *ver*, dat ook in de nederlandsche taal een *stier* beteekent, en het woord *broeck*, dat een gedeelte bedijkte landen beteekent. Deze naam schijnt aan de gemeente te zijn gegeven, toen de eerste bedijkingen werden gelegd, ingevolge een voorval, veroorzaakt door zoodanig dier; doch dit alles is slechts bij overlevering bekend en waarvan men de echtheid niet kan nasporen.

Deze gemeente, welke uit polderlanden is zamengesteld, ligt aan de noord-oost-zijde van het distrikt, en wordt ten noorden door Vracene en Kieldrecht omringd, ten oosten door Kieldrecht en Calloo, ten zuiden door Beveren en Vracene; en ten westen nog door

Vracene, zij heeft gemeenschap door eenen uitweg met den bestraten weg van St. Nikolaas naar St. Gillis, van deze eerste gemeente is zij op 6 mijlen afstands gelegen, 7 mijlen van Beveren, 7 van Calloo, en 4 ½ van Vracene.

In 1774 had Verrebroeck eene bevolking van

in 1774	1.097	zielen
in 1794	1.112	zielen
en op 1 januarij 1824 uit	1.285	zielen;

aldus verspreid:

het dorp voor eene bevolking van	680	zielen
Verders zijn er eigenlijk geene wijken dan de Zwaen en het Fort, die met de overige verspreidehuizen tezamen uitmaken	605	zielen
Dus	1.285	zielen.

Op volgende wijze in geslachten verdeeld

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	260
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	67
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	59
Van het vrouwelijk in het algemeen	395
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	504
Te zamen	1.285

De uitgestrektheid dezer gemeente bestaat uit een aantal van 1581 bunderen 27 roeden 76 ellen. De polderlanden, alhoewel niet van de allereerste soort, zijn doorgaands goed, en

wordt de gemeente op een zevende gedeelte na volschat. Zij bevat 1348 bunderen 96 roeden 80 ellen in bouwlanden; 75 bunderen 32 roeden 20 ellen weilanden en 12 bunderen 94 roeden 20 ellen bosschen.

Deze landerijen leveren jaarlijks de volgende opbrengst, te weten:

In tarwe	4.000	à	4.400	mudden
In rogge	1.900	à	1.950	mudden
In garst	6.500	à	7.500	mudden
In haver	3.600	à	3.800	mudden
In boonen	1.200	à	1.400	mudden
In boekweit	500	à	600	mudden
In aardappelen	9.500	à	9.700	mudden

Men zaait er jaarlijks 120 à 130 bunderen met lijnzaad. Voor den landbouw zijn aldaar 110 à 116 paarden bestemd, welke voor 38 à 42 wagens met twee en 15 à 16 karren met één gareel worden bespannen; men telt er 270 à 280 hoornbeesten, 215 à 225 schapen en hij de 80 varkens.

Buiten de voortbrengselen van landbouw, bestaat er in deze van banen en rivieren afgegelegene gemeente geen handel hoegenaamd; slechts heeft zij eene bierbrouwerij, welke ten hoogsten 400 vaten jaarlijks oplevert.

Men telt er een aantal van 67 beroepen, ne-

ringen, enz., en 14 ambachtslieden, zoo als timmerlieden, schoenmakers, kleermakers, hoefsmeden, wagenmakers, metselaars en stroodekkers.

Het aantal huizen bestaat uit 454 waarvan men er met moeite 100 telt die eenige belastingen betalen; de overige vallen in de huurwaarde beneden de 20 guldens; verders staat er een koornmolen.

In 1823 had Verrebroeck een
vast inkomen van 1144 guldens 81 centen,
waarvan
als oktrooi 700 guldens,
wegens opcenten 418 guldens 55 centen
en van landgoederen 26 guldens 26 centen.

In 's rijks schatkist bragt het in hetzelfde jaar 12.879 guldens 17 centen op.

De kerk staat in het midden des dorps; zij schijnt zeer oud te zijn, en bij gissing van de 14^e of 15^e eeuw, men kan gemakkelijk bemerken, dat zij op verschillende tijden met gedeelten werd aangebouwd, en, zoo men meent, werd zij weleer afgebroken of verbrand. Op den toren stond eene schoone naalde; doch die werd onder het fransch bewind ingekort en op denzelven een plat dak gemaakt met een telegraaf, tot het overleveren der zeetijdingen bestemd; deze bleef in dien toestand en werd slechts met een dak toegelegd. Men ziet in deze

kerk vijf grafzerken in steen, met wapenen en spaansche opschriften versierd; zij behooren aan spaansche officieren, welke aldaar in de gewezen schans aanwonden overleden; deze kerk is te groot naar evenredigheid der bevolking.

De gemeente Verrebroeck werd in de lente van 1567 door de oproerigen grootendeels uitgeplunderd en in brand gestoken. Bij deze gelegenheid, werd zekerer heer Berrie, pastoor aldaar, gevangen genomen, naar Zeeland verzonden en op den 24 mei van dat jaar op hevel van den opperkrijgsbevelhebber aldaar op gehangen.*

De heerlijkheid Verrebroeck, als deel makende van het Beversche, werd door het huis van Aremborg in 1575 voor 16.000 guldens courant geld gekocht en maakte ook deel van de verkooping op den 17 junij 1730, reeds in de beschrijving van het beversche vermeld.

* De ingezetenen van Verrebroeck hadden bij deze gebeurtenis hunne klokken uit den toren genomen en naar Lokeren gevoerd, alwaar zij wel zeven jaren verstoken bleven voor dat zij terug werden gehaald.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE VRACENE.

DE naams oorsprong van de gemeente *Vracene* is ten vollen onbekend, en word somtijds geschreven *Vracenen*; op de oude landkaarten vindt men de spelling *Vrachem*; deze volkrijke en uitgestrekte gemeente is aan de noordzijde en gedeeltelijk in het midden des distrikts gelegen; het dorp is van de groote baan van Gent naar Antwerpen op een afstand van 3 mijlen en op 7 $\frac{1}{2}$ van St. Nikolaas, omtrent 5 van deszelfs kantonnale hoofdplaats Beveren, 3 van Nieukerken, 5 van St. Gillis, 8 $\frac{1}{2}$ van Kieldrecht en 4 $\frac{1}{2}$ mijlen van Verrebroeck; haar grondgebied is ten noorden zeer uitgestrekt, ja op het uiterste punt tot 9 mijlen van de kerk, en heeft eene lengte van het zuiden naar het noorden van meer dan elf mijlen; zij grenst ten noorden aan de hulstersche Clinge, ten oosten aan Kieldrecht, Verrebroeck en Beveren, ten

zuiden aan Beveren en Nieukerken, ten westen aan St. Gillis.

Hare bevolking bestond

in 1774 uit	3.798	zielen
in 1794 uit	4.200	zielen
in 1808 uit	4.760	zielen
en op 1 januarij 1824 uit	5.275	zielen;

op de volgende wijze in de wijken verspreid te weten:

1 Het dorp met eene bevolking van	1.079	zielen
2 Blompot	249	zielen
3 Brand	480	zielen
4 Couveringe	386	zielen
5 Croonenhoek	135	zielen
6 Doorenjen	300	zielen
7 Duykeldam	103	zielen
8 Groot Laer	208	zielen
9 Kleyn Laer	496	zielen
10 Gehucht Meerdonck	353	zielen
11 Meulenhoek	292	zielen
12 Mosselbank	338	zielen
13 Ocquevoorde	261	zielen
14 Turfbanken	204	zielen
15 Turkyen	142	zielen
16 Zandlooper	215	zielen
17 Zoetwater	34	zielen
Dus	5.272	zielen.

Welke bevolking verdeeld is in de beide geslachten, te weten:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	876
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	242
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	197
Van het vrouwelijk in het algemeen	1.019
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	2.941
Te zamen	5.275

De uitgestrektheid der gemeente bestaat uit 3.029 bunderen 36 roeden 10 ellen, waarin 2.602 bunderen 73 roeden 90 ellen bouwlanden, 89 bunderen 96 roeden 10 ellen weilanden en 28 bunderen 97 roeden 90 ellen bosschen.

Deze landerijen brengen jaarlijks op als volgt:

Tarwe	4.400	à	4.650	mudden
Rogge	5.600	à	6.050	mudden
Garst	3.600	à	4.000	mudden
Haver	8.800	à	9.100	mudden
Boonen en erwten	2.300	à	2.500	mudden
Boekweit	4.500	à	4.730	mudden
Aardappelen	39.000	à	41.000	mudden

Er worden jaarlijks bijna 300 bunderen met vlas bezaaid. Het aantal paarden, tot den akkerbouw bestemd, bestaat in weinig minder dan drie hon-

derd. dienende tot gebruik van omtrent 90 wagens met twee paarden en 125 à 135 karren met één paard bespannen; 820 à 840 hoornbeesten, 610 à 630 schapen, 120 à 130 varkens.

Buiten den landbouw drijft men aldaar geen koophandel; de vier bierbrouwerijen brengen jaarlijks 1800 vaten op.

Het aantal beroepen, neringen, enz., beloopt op 311; men telt er tot 55 ambachtslieden, zoo als timmerlieden, metselaars, schoenmakers, smeden, koperslagers, wagenmakers, kleermakers, bakkers, brouwers lijndraaijers en kuipers.

910 Huizen staan in deze gemeente; onder deze dragen 425 in de belastingen en 485 zijn onder de huurwaarde van 20 guldens; er zijn vijf windkoornmolens.

Vracene had in 1823 een

geregeld inkomen van	3.650 guldens
----------------------	---------------

namelijk wegens oktrooi	2.700 guldens
-------------------------	---------------

en voortkomende van opcenten	950 guldens;
------------------------------	--------------

de gemeente stortte ten zelven jare 35.051 guldens 14 centen in 's rijks schatkist.

De polderlanden te Vracene hebben in de omwentelingen van de 16.de eeuw, bij het doorsteken der dijken, langen tijd onder water gestaan en zijn bij oktrooi van Albertus en Isabella, van den 18 januarij 1615, op nieuw ingedijkt.

Het dorp Vracene werd, ingevolge besluit van het hoofdcollegie, van 30 mei 1752, met straatsteen belegd; het heeft verder een parochiehuys.

Er bestaan te Vracene twee kerken; eene in het midden van het dorp en de andere in de wijk Meerdonck, omtrent zes en eene halve mijlen van het dorp, naar den noordkant. De eerste is zeer prachtig, geheel in arduin gebouwd en rondom het kerkhof staan arduine staken en pilaren, met ijzere staven aan elkanderen gehecht; de toren is in den beginne der zeventiende eeuw ingevallen* en alstoen vernieuwd door het klooster van St. Pieters; van binnen is deze kerk zeer fraai versierd, met vijf altaren en rondom met hout beschoten, het kerspel en het zangkoor zijn der opmerking waardig; in het hoogekoer ziet men twee schoone grafsteden in wit en zwart marmer, door de

* Men vindt in een dagboek van *Floríbenus Clerici*, religieus van de abdij van St. Pieters en pastoor te Vracene; het volgende:

“ Op 27 marty 1607, is de naelde van den thoren van “Vracene, door het groot en wonderlyk tempeest, om verre “gewageldt ende gevallen op de kercke ende geheel een syde “enden den heylig cruyschoor door den val gebroken; “insgelyks veel huysen, schueren, boomen om verre geworpen “tot reparatie van de kercke, hebben wy vercregen van de “hoofdschepenen van 'tland van Waes, op den vlees-accyse “400 guldens.”

famillien Puymbroeck en van der Hoven aldaar geplaatst. Deze kerk was reeds bekend van het jaar 1183, toen Everard, bisschop van Doornik, de pastorijs aan de abdij van St. Pieters schonk,* met last van een eeuwig jaargetijde ter gedachtenis te vieren.

Het kerkje te Meerdonck wordt door een pastoor, in dit gehucht woonachtig, bediend. In het jaar 1685 stemde de bisschop te Gent toe, dat er op Meerdonck, aan de abdij van Drongen toebehoorende, ten koste van het land van Waes, eene kapel zoude worden gesticht en aldaar een onderpastoor als proost worden geplaatst, dat alzoo stand hield tot in 1796, toen de fransche overheersching deze kapel als domaniaal goed verkocht; twee jaren daarna kwam de kooper om dezelve af te breken en na vele onderhandelingen en moeite, hebben de inwoners van Meerdonck dezelve tegen 1200 guldens courant weder ingekoch. Toen de bevolking aldaar en in de omliggende wijken vermeerderde en daar de gemeenschap met Vracene in den wintertijd zeer belemmerd is, zoo zelfs, dat wanneer men ter begrafenis ging, de doodkisten verscheide malen van de wagens met de ligchamen daaruit, waren afgevallen.

* *Miraeus, tom.III, pag. 672.*

en de doopelingen in het naar de kerk gaan bijna waren verongelukt; zoo verzochten de inwoners om hunne kapel tot eene succursale kerk te zien verheffen, hetwelk werd toegestaan en ten uitvoer is gebragt in 1807, door Z. H. E. den heer Fallot de Beaumont, bisschop te Gent*; zoo dat men er thans doopt en begraaft. Meerdonck met de aangrenzende wijken is zeer volkrijk; ja meer dan vele schoone dorpen en telt met de onderhoorige wijken tot 1600 zielen; het was eertijds eene voorname heerlijkheid, vermits dezelve aan den abt der abdij van Drongen, bij Gent, werd geschonken in 1139 door Johan (of Ivan) graaf van Aalst en Lauretta, dochter van Diederik van Elsas.

Te Vracene waren verscheide hoofdleenen, zoo als die van *ter Broucke*, het hof *ten Boeckel*, *ter Meulenbergh*; alsook de zeer vermaarde heerlijkheid *den Braderick*, welke een geslacht van dien naam heeft gehad, want men vindt in de handvesten der stad Brugge mher Jakob van Braderik, ridder, raadsheer van Brugge, in 1378; burgemeester van Brugge, van 1383 tot 1404; als ook Joost van Braderik, schepen aldaar, van 1389 tot 1397; Jakob van Brade-

* Zijn eerw. vernachtte op de Clinge, op het lusthof van den heer van der Haeghen, toenmaligen *maire* der stad Gent.

rick, zoon van Hendrik, schepen, van 1423 tot in 1442; alsook een andere Jakob van Braderik, aldaar schepen, in 1445 men vindt ook Joris van Braderick, of Braderik, hoofdschepen van den lande van Waes, in 1450; na dien tijd is deze heerlijkheid in het geslacht van Baerland overgekomen, waarvan Magdalena dezelve in huwelijk medehragt aan Philippus de Recourt Licques, die dezelve aan zijne erfgenamen overgaf tot in het jaar 1745, toen de laatste van dezen naam, Ivo geheten, in den veldslag van Paffenhove, in Beijeren, sneuvelde, zijnde veldmaarschalk in het fransch leger; en is zij daarna aan de zijdelingsche erfgenamen van het geslacht Delakethulle overgegaan, waardoor twist en pleitgedingen zijn ontstaan; naderhand heeft het geslacht van Stiers, te Antwerpen, dezelve in bezit gehad.^{nvdv}

De verdere heerlijkheden of spleten, op Vracene gelegen, zijn *'t Hof Sirceliere* en *Steenbrugge*, de heerlijkheid *van de Verre*, *van den Sleutel*, *ter Biest*, *Durmon*, *Waesdonck*, *d'Heyhoeck*, *Sterrebeek*, *'t Huys van Dendermonde*, *de Campagne*, *den Gansendries*, *ten Dooren*, *Vinderhaute*, *Raseghem*, *Boudeloo*, *de Camer*, *de Cluyse*, *ter Eecke*, *'t Hof ter Aelst*, *'t Hof ter Leugenhaege*, *'t Hof ter Weyns*.

nvdv: zie toelichting: "Verbeteringen" op laatste bladzijde van het boek.

BESCHRIJVING

VAN DE

GEMEENTE ZWYNDRECHT.

DE oorsprong van de benaming der gemeente *Zwyndrecht*, alhoewel uit wortelgrondige vlaamsche lettergrepen zamengesteld, is onbekend en heeft nimmer eenige verandering ondergaan; deze gemeente is belangrijk door hare regtstreeksche ligging tegen over de stad Antwerpen, en wordt ten grooten deele door de Schelde omringd; dezelve is daardoor in de geschiedschriften van over langen tijd bekend, om niet te zeggen zoo lang als Antwerpen, welks oorsprong zelfs zich zoo verre verwijdert, dat die door wonderspreukige stellingen wordt verduisterd; van alle tijden heeft Zwyndrecht de gemeenschap met deze stad en Vlaanderen uitgemaakt.

De gemeente Zwyndrecht, dus aan de rivier de Schelde gelegen, wordt door de groote baan van Gent naar Antwerpen op geheel hare lengte

doorsneden, waardoor zij met alle steden en dorpen gemakkelijke gemeenschap heeft en ligt in eene effene doch zeer lage landsdouwe.

Wanneer men buiten het dorp op de groote baan naar het Vlaamsch Hoofd nadert, ontwaart men het allerschoonste gezigt van wederzijden op de polder's weilanden, zoo ver het oog kan ontdekken, door duizend hoornbeesten en paarden verlevendigd en door verscheide forten en schansen afgewisseld; waar achter de dijken en de gedurig in de rivier voorbij varende schepen; verder wederom de dorps torens in de provincie Antwerpen gelegen; de oogen voorwaards wendende, biedt aan het einde der groote baan, en bij form van amphitheater, de stad Antwerpen zich aan, op hare geheele breedte met haren prachtigen en kunstrijken toren; in het midden en op de linkerzijde de haven, met ontelbare scheepsmasten en zeilen; deze onderlinge voorwerpen verbazen den reiziger en verleiden deszelfs gezigt dermate, dat hij niet weet waar hetzelfde het eerst te moeten wenden. Dit gezigt was tijdens dat men er de oorlogschepen timmerde* zoo bewonde-

* De timmerwerf voor oorlogsschepen te Antwerpen was eene der grootste op het vaste land.

renswaardig, dat men er te Parijs een *panorama* van had vervaardigd, hetwelk ik in 1811 aldaar heb beschouwd, en men hetzelfde aanmerkte als een der schoonste gezigten van Europa.

Het dorp Zwyndrecht ligt aan de oostzijde van het distrikt, op een afstand van vier en eene halve mijlen van het veer, de sterkte het Vlaamsch Hoofd, als de grenspaal van haar grondgebied, op 5 $\frac{1}{2}$ mijlen van de kantonnale hoofdplaats Beveren, 16 van de stad St. Nikolaas, 3 $\frac{1}{2}$ van Melsele, twee en eene halve van Burcht en 5 $\frac{1}{2}$ mijlen van Calloo; en wordt aan de noordzijde door Melsele en de Schelde omringd, ten oosten door de Schelde ten zuiden door dezelfde Schelde en door een gedeelte van Burcht, en ten westen nog door Burcht en Melsele; hieruit zal de lezer opmerken dat de helft van deze gemeente, te weten de polder Borgerweert, bijna een schiereiland uitmaakt, dat op drie zijden door de Schelde omringd is.

De bevolking dezer gemeente bestond

in 1774 uit	1.426	zielen
in 1794 slechts uit	1.110	zielen
en op 1 januarij 1824 reeds geklommen tot	1.978	zielen,

welke in de volgende wijken aldus zijn verspreid:

1	Het dorp	556	zielen
2	Crabbenhoek	97	zielen
3	Neerstraet	140	zielen
4	Vendoorn	316	zielen
5	Poignaert	153	zielen
6	Schaerbeek	104	zielen
7	H. Geesthoek	69	zielen
8	Heyde	225	zielen
9	Laer	75	zielen
10	Dyck	81	zielen
11	Vlaemsch Hoofd	162	zielen
	Dus	1.978	zielen.

Deze bevolking is op de navolgende wijze in geslachten verdeeld:

Van het mannelijk geslacht van 20 tot 50 jaren	550
Van het mannelijk geslacht van 50 tot 60 jaren	75
Van het mannelijk geslacht boven de 60 jaren	20
Van het vrouwelijk in het algemeen	307
Van beide geslachten beneden de 20 jaren	1.026
Te zamen	1.978

De uitgestrektheid dezer gemeente bevat 2.044 bunderen 50 roeden 87 ellen, waarin 810 bunderen 38 roeden 10 ellen bouwlanden, 681 bunderen 71 roeden 70 ellen weilanden en 81 roeden 40 ellen bosschen.

De bouwlanden zijn van eene tamelijk goede hoedanigheid, ten minsten voor twee derde, en waren op een vijfde na volschat; de opbrengsten der bouwlanden zijn als volgt:

Tarwe	1.200	tot	1.250	mudden
Rogge	4.100	tot	4.300	mudden
Garst	425	tot	475	mudden
Haver	2.800	tot	3.200	mudden
Boekweit	1.150	tot	1.250	mudden
Aardappelen	11.000	tot	11.500	mudden

Men bezaait in deze gemeente jaarlijks tot 130 à 150 bunderen met lijnzaad.

Men telt er 130 tot 140 tot den landbouw bestemde paarden, voerende 28 à 32 wagens met twee en 58 à 62 karren met één paard; 750, ja tot 780 hoornbeesten, 445 à 455 schapen, 170 à 180 varkens.

De voornaamste tak van handel bestaat in vee; men berekent thans het getal hoornbeesten, dat jaarlijks wordt gevetweid in den polder Borgerweert, op 3 à 400.

De gemeente had van ouds eene jaarmarkt van klein aanbelang in november, bij uitsluiting voor de hoornbeesten gehouden.

Thans zijn er eenige brouwerijen in werking, welke jaarlijks 2.800 à 3.000 vaten bier opleveren.

Het aantal beroepen, neringen, enz., beloopt op 116; men telt er ook tot 22 allerhande ambachtslieden, als timmerlieden, koperslagers, wagenmakers, schoenmakers, gareelmakers, metselaars, hoefsmeden, loodgieters, slotenmakers, kleermakers en wevers.

337 Huizen maken de bebouwing dezer gemeente uit; waarvan 244 in de belastingen vallen en slechts 93 onder de huurwaarde van 20 guldens, daar en boven staat er een enkele windkoornmolen.

Zwyndrecht had in 1823 een geregeld inkomen van 2.277 guldens 43 centen; waarin het oktrooi voor 1400, de opcenten voor 586 en de landpachten voor 291 guldens 43 centen begrepen zijn; men zie de beschrijving over Burcht, wegens hare opbrengst in 's rijks kas.

De kerk te Zwijndrecht heeft van ouds bestaan; doch omtrent het echte tijdstip van hare eerste stichting is men onzeker; zij is in 1545 herbouwd en van binnen zeer wel onderhouden; het koor is naar den laatsten smaak met fraai houtwerk bekleed; de vloer van hetzelfde is met marmer belegd; voorders met houten standbeelden versierd; het geslacht van *van Hove*, waaraan de heerlijkheid heeft toebehoord, heeft aldaar deszelfs grafstede gehad.

Deze gemeente heeft gedurende de oorlogen altijd veel schade geleden, door de uitvallen van het Antwerpsch garnizoen, voornamelijk in de omwentelingen op het einde der zestiende eeuw, toen zij gansch geplunderd is geworden*; in het jaar 1746 telde men in den polder Borgerweert tot 1400 fransche paarden.

De luchtgesteldheid der gemeente Zwyndrecht is bij uitstek ongezond, uit oorzaak der dampen, welke uit haren moerassigen polder opstijgen; men kan dit genoegzaam bemerken uit de hierboven staande verdeeling der bevolking, onder welke een klein aantal lieden boven de 50 jaren zich bevinden.**

* Zwyndrecht en Burcht waren tot de fransche omwentelingen in 1794 onder één en hetzelfde bestuur geplaatst; evenwel heeft Zwyndrecht een parochiehuys met ijzeren balkon, hetwelk diende tot de toenmalige strafoefening door de ambachtsheeren.

Op den 30 augustus 1568, gedurende de nederlandsche omwentelingen, bragt de bailliuw van Zwyndrecht binnen St. Nikolaas eene familie, geboortig van St. Gillis (Waes), gevangen, welke aldaar op een luthof valsche munt had geslagen en van welke familie allen de doodstraf ondergingen. (*Handvesten van Waes.*)

** Zelfs heeft men bemerkt dat aldaar in eene straat, ten deele door dezen polder omringd; geen mensch 50 jaren heeft bereikt.

Zwyndrecht is eene zeer oude en voorname heerlijkheid van den lande van Waes; zij werd in den jare 1200 door Guido (of Gui), graaf van Vlaanderen, aan zekeren ridder Nikolaas Kets gegeven, alsook alle hare lijftogten. In het jaar 1262 was Vilain van Gent, heer van Zwyndrecht.

Ingevolge een dekreet van Lodewijk van Male op maandag voor paasschen 1380, op het kasteel te Male geteekend, was de heer van Zwyndrecht gehouden om den graaf in de oorlogen met drie ruiters en drie paarden bij te staan

Deze heerlijkheid, die tot in 1461 in het geslacht van Vilain bleef, is bij huwelijk overgegaan aan Philippus van Montmorency.*

In 1580 werd deze heerlijkheid verbeurd verklaard, en heeft aldus eenigen tijd aan de staten van Vlaanderen toebehoord; doch zij is bij regt van onderpand aan den heer van Hove van Antwerpen overgegaan; maar toen de staten het geld, waarvoor dit gebied was verpand, in 1665 hebben wedergegeven, is zij be-

* Men ontmoet in de handvesten de aantekening dat de ridders Kets en Montmorency dekreet bekwamen om aldaar eenige gedeelten steenweg te mogen leggen.

nevens het gebied Burcht aan dezelve teruggekomen.

Eertijds hebben er onderscheide jurisdictietwisten tusschen den heer van Zwyndrecht en den markgraaf van Antwerpen, wegens het uitoefenen der politie op de Schelde, plaats gehad; doch in de reeds genoemde verkooping dezer heerlijkheid en die van Burcht, welke op den 27 februarij 1665 plaats greep, werd bedongen dat de hoogere jurisdictie in deze rivier aan Zijne Majesteit toekwam; bij deze verkooping werden bovengenoemde beide heerlijkheden tegen 161.500 carolus guldens ingekocht door don Paulo Carero, italiaan van geboorte, te Antwerpen woonachtig.*

In het begin der achttiende eeuw behoorden deze heerlijkheden aan Jacques de Lannoy, en in 1732 behoorde zij reeds toe aan Gerardus Melyn, ridder, vanwaar zij bij huwelijke in het geslacht van de Heuvel is overgegaan.

—————

* De staten bestemden het geld tot het uitdiepen en graven de Brugsche vaart en die van Plasschendaele.

OMSTANDIGHEDEN

NOPENS DE

GEMEENTE WAESMUNSTER.

OFSCHOON de gemeente Waesmunster en de gemeente Moerbeke niet meer tot het distrikt St; Nikolaas behooren, hebben zij gedurende zoo langen tijd deel gemaakt van het land van Waes, dat het mij leed zoude doen, ten minsten wat de oudheid en geschiedenis betreft, dezelve met stilzwijgendheid voor bij te moeten gaan.

Met de gemeente Waesmunster een aanvang nemende, wier betrekkingen mij, als die dezelve in mijne jeugd gedurende den zomer hebbe bewoond en wijlen twee jaren als burgemeester hebbe bestuurd, bijzonder bekend zijn; begin ik met op te merken, dat zij eene zeer oude belangrijke en volkrijke gemeente is* en eene

* In 1740 had Waesmunster	2.900 zielen
In 1774	3.669
In 1794	4.518
In 1808	3.760
In 1824	4.737 zielen

der schoonste van het voormalig land van Waes.

Bij gebrek aan genoegzaam doordenken, heeft men trachten staande te houden, dat deze gemeente haren naam had bekomen uit de woorden *Waes* en *munster*, waaruit hare benaming is te zamengesteld en aanduiden zou *munster* als *klooster* (monasterium), het *Waessche klooster*. Wij zullen aanstonds doen zien, uit de beste oude schrijvers, dat deze stelling ten vollen ongegrond is, dewijl het klooster lang naderhand is gesticht en dat de eerste naam dezer gemeente was *Waesmonster* en aldus van de hoogste oudheid bekend als een voornaam vlek in het Waessche land. De *Spaer*, *Smallegange* en *Olivarius Vredius* zijn van dit gevoelen, doch deze laatste zegt en staft zijn gezegde met eene landkaart van datgene, wat Vlaanderen uitmaakt, toen Karel den Kalen, Vlaanderen aan Boudewijn met den ijzeren Arm, in 862, schonk. Deze kaart heeft *Vredius* onder de hand gehad* en waar nu het land van Waes ligt, vindt men eeniglijk *Wasiae*, *Monstrum*, *Beverna*, *Temsica*, *Rupelmonda* en werd dus deze eerste plaats om hare over-

* Hij heeft ze geschonken aan *Smallegange*, die ze in zijn werk heeft geplaatst. I deel 3 boek bladz. 209 .

groote uitgestrektheid, *monster* genoemd en deze is de ware naams oorsprong van Waesmunster; thans zoude het niet twijfelachtig voorkomen dat het grootste deel der keurparochien van Waes uit Waesmunster zou zijn gesproten;* ten minsten heeft men uit echte stukken en voornamelijk uit de handvesten van het klooster van St. Pieters bewezen, dat Waesmunster de tronk is van St. Nikolaas, Lokeren, Sinay, Exaerde, Belcele, Kemseke Nieukerken, St. Pauwels en waarschijnlijk ook van Dacknam.

Het wapen van Waesmunster toont de zaak

* Men leest in het *translaetverbael* van de stichting der kerk te St. Nikolaas, in 1217; bij laste van den bisschop van Doornik en toestemming van Joanna, gravin van Vlaanderen, door den pastoor van Waesmunster uilgenefend:

“ Uyt oorzaak der uytgestreldheyd van Waesmonster, welcke “zoo groot, wyt en breed in omloop is, veele perykelen in het “bedienen van het H. sacrament van doopsel aan kleyne “kinderen syn overcommen ende bevonden, boven andere “gebreken en ongemackken die de Christene inwoonders syn “naekende, aleer sy ter kercken connen gecommen; wy “meedelyden hebbende, ten respect van diergelycke “perykelen, soo van de lichamen als van de zielen, hebben “aen den getrouwen ende discreten *Daniel*, prochie paepe “van Waesmonster, bringher van de teghenwoordige; verleent “twee priesterschapen, om tot onderstand van de Christi “geloovighe in synne prochia inne te stellen.” (*Tot dus verre het translaat.*)

Deze waren de stichting van St. Nikolaas en Sinay.

ook duidelijk aan, het opschrift is *Waesmonster*;^{*} en om het zinnebeeld van een monster te verbeelden, heeft men toevlugt genomen tot een meermin (sireen), half vrouw en half visch, en aan dezelve eene raap, welke het wapen van 't land van Waes verbeeldt, in de hand gegeven en aldus een sprekend wapen gevormd.

Zekere echte oude handschriften, welke verscheide geloofwaardige personen, nog in leven gezien, hebben^{**}, brengen mede, dat er te Waesmunster monnikken of hospitaalheeren bestonden, door de ligging dier plaats in het middenpunt tusschen Gent en Antwerpen; welke monnikken aldaar in 864 door Judith, weduwe van Adolph, koning van Engeland, waren gesticht; welke Judith tot huwelijks gift met Boudewijn met den ijzeren Arm, zoo als wij daar even aanstipten, de Vlaamsche gewesten had ontvangen van haren vader, Karel den Kalen, zoon van Lodewijk den Godvruchtigen en kleinzoon van Karel den Grooten, Charlemagne geheten, waaruit wederom blijkt, dat, aangezien dat Judith slechts in het jaar 862 het Vlaamsch gebied heeft bekomen, toen Waesmunster reeds bestond, zij het kloos-

* Zie op het schild van den leeuw, bladz. 348.

** De heer Ed. van Doorslaer van ten Ryen.

ter, om zoo te zeggen, slechts na dit tijdstip heeft kunnen stichten.

Lindanus is ook van hetzelfde gevoelen. De oude *charters* van de jaren 956 en 1117, welke Gramaie had geraadpleegd, maken gewag van deze oude plaats, zoo onder den naam van *Waesmonster*, als onder dien van *Waesimonasterium*, wel te verstaan dat deze stukken na de stichting van het klooster dagteekenen, welke dubbele met regt opgevatte benaming eenige schrijvers deswegens heeft misleid*.

Thans wordt de gemeente Waesmunster door de rivier de Durme bespoeld, heeft eene brug over deze rivier en is gelegen op de baan van Dendermonde naar St. Nikolaas; op haar grondgebied ligt ook een straatweg naar Lokeren, hetwelk haar met alle steden, zoo te water als te lande gemeenschap verschaft; zij heeft fraaije gebouwen, lusthoven en kasteelen, en wordt door bekoorlijke weilanden omringd, doch naar de noordzijde ontmoet men zandige landen.

De graaf van Vlaanderen was heer en eigenaar van deze gemeente; het dorp werd eertijds door vele edele en deftige geslachten bewoond, welke gevoegd bij deszelfs fraaiheid, het-

* Vinde in de handvesten van Waes, op de veertiende eeuw, altijd *Waesmonster* en niet *Waesmunster* geschreven.

zelve den eernaam van Hof van Waes deden dragen.

De stichting der kerk van Waesmunster is zeer oud; de pastoor van Waesmunster had tiende en prerogativen behouden in het gebied van St. Nikolaas, Kemseke, enz.; in 't welk de oudheid zoo wel van Waesmunster, als dat zij de moederparochie der overige was, weder ten duidelijksten blijkt. De toren van Waesmunster werd in 1607 gebouwd en men ziet er boven de kerkdeur een steen in geplaatst, waarschijnlijk uit het oud gebouw ontleend, dragende het jaartal van 1400; het achterste deel, of om beter zeggen, de geheele kerk, met uitzondering van dezen toren, is in het begin der 18.de eeuw, door het kapittel van Doornik, als tiendenheffers, op het prachtigste herbouwd: het binnenste is naar de Dorische orde gebouwd. deze kerk kan onder de groote kerken an het land van Waes worden gerangschikt en is rijkelijk versierd. Op het hoofd-altaar hangt eene schilderij van *Crajer*, verbeeldende een kruissiging; men telt er tot 93 grafzerken; in deze kerk liggen verscheide personen van aanzien begraven, te weten: J.^r Ch. de Hertoghe, heer van Paddeschoot en Belleghem, hoofdschepen van Waes; J.^r Ph. Steelant, watergraaf van

Vlaanderen, J.^r Gilles Dansaert, heer van der Helst, insgelijks schepen; J.^r Ch. de Kerchove, heer van Swanenburg en deszelfs huisvrouw Corders, bijgenaamd Wadripont; J.^r Paulus Steelant, heer van Hasselt, hoofdschepen in Waes; J.^r Ch. Steelant, heer van Hoirzele, raadsheer van Z. M. den koning van Spanje, hoofdschepen; J.^r Servaes Steelant, heer van Wissekerk, erflijken ontvanger en hoofdschepen van Waes; J.^r Johan Steelant; mejuflrouw Barbara d'Oosterlinck en het geslacht van de Neve, deszelfs erfgenaam en J.^r Jacobus W. Laureys, heer van Oudenhove en Drie Koningen; en verdere leden uit de aanzienlijke geslachten van Snoy, Coloma, de Castro y Toledo, van der Sare, Wavrans, enz.

De gemeente Waesmunster is merkwaardig in de geschiedenis door de bijeenkomst in 1452 der afgevaardigden van Karel den VII, koning van Frankrijk en den hertog van Bourgogne, Philippus den Goeden, graaf van Vlaanderen, tot het beslissen der geschillen tusschen dezen graaf en de gentenaren. Deze gezanten kwamen den graaf, terwijl hij te Waesmunster verbleef, aldaar bezoeken,* het was volgens de ge-

* Het schijnt dat den geleerden heer *Dewez* en eenige andere deze bijzonderheid oorspronkelijk uit *Olivier de la Marche* hebben ontleend.

schiedenis op den 7 junij van hetzelfde jaar dat het huis en kasteel van Guido Schoutheet te Waesmunster werd afgebrand, de *Spaer* zegt dat de gentenaren op dit kasteel schuilende, daarop met hetzelfde door graaf Philippus zijn verbrand; het schijnt niet dat dit kasteel gestaan heeft, alwaar het gewezen kasteel van Pontrave stond, doch wel omtrent het heden daagsche kasteel ten Ryen.*

In 1584, toen de prins van Parma zijn hoofdkwartier te Beveren had, had hij, om de gemeenschap met het groot spaansche leger te onderhouden, dat tijdens en na de belering van Dendermonde, in Braband, zijnen krijgsweg langst Waesmunster gerigt en aldaar over de Durme eene houten brug doen leggen**; uit de schriften van Waes, en uit een eigenhandigen brief van den prins Farnèse van Parma, welken langen tijd in de handvesten van het kasteel van Temsche heeft berust, blijkt het dat den graaf van Mansveld met zijne krijgslieden naar Dendermonde zou getrokken zijn langs de brug

* De heer van Doorslaer, gewezen lid van den souverainen raad van Braband, heeft bij zijne koopbrieven van dit goed ten Ryen eene oude akte, welke melding maakt, dat er op ten Ryen een merkwaardig kasteel stond en zoodanig in gezag verheven, dat dit alle vlaamsche kastelen daarin overtrof.

** Zie de geschiedenis, tom. II, onder de jaren 1584 en 1585.

van Waesmunster. Ook hebben aldaar over de rivier de Durme verscheide houten bruggen gelegen, welke 'tzij door eigenaren of partikulieren waren bekostigd, en in oorlogstijden door de legers zijn verbrand,* tot eindelijk de laatste bezitter, niet meer in staat zijnde zijne brug op eigen kosten te herstellen, bij oktrooi bekwam om dezelve door eene pont te doen vervangen; met magtiging daarop de regten te heffen, die te voren op de brug waren toegestaan.

Dit regt als leenregt aangemerkt zijnde, is bij de fransche omwentelingen aan het gouvernement overgegaan, en men zou zich waarschijnlijk nog van deze ponten bedienen, zoo niet eene maatschappij van begoede personen te Waesmunster, in 1810 oktrooi bekomen had tot het leggen van eene brug, met het regt om twintig jaren de gelden te heffen, die te voren op de ponten werden geheven, en dezelve daarna aan de gemeente over te laten. Op deze voorwaarde is er in 1811 die schoone brug gelegd, welke men aldaar hedendaagsch nog ziet.

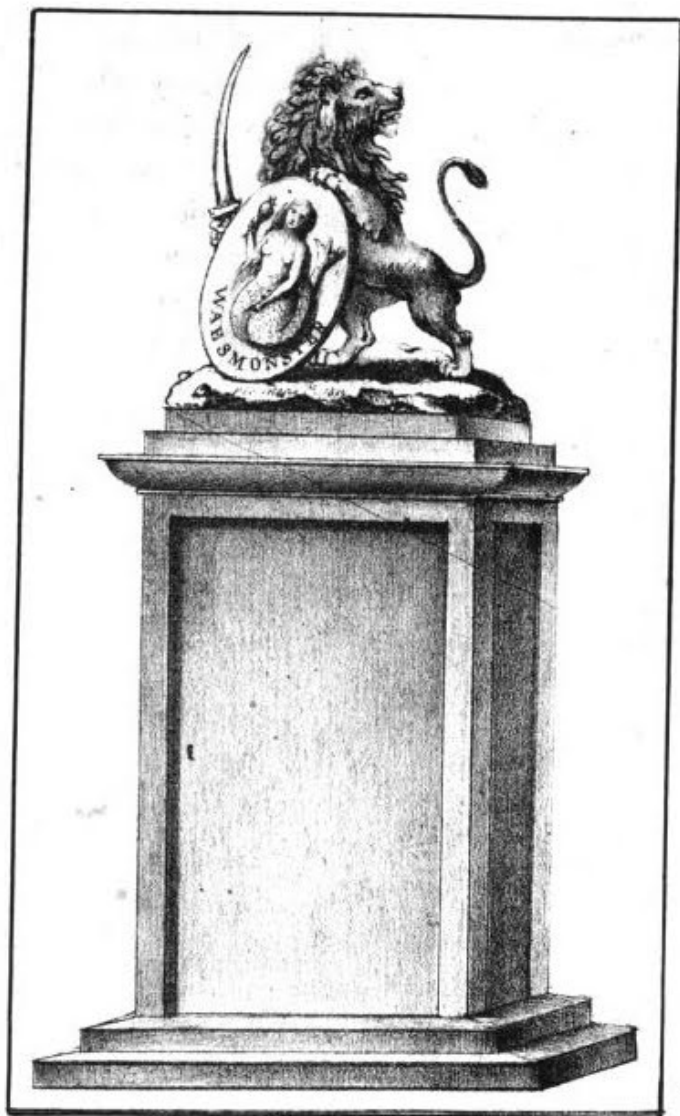
* De hoofdschepen de *Castro*, zegt in een handschrift, getrokken uit de handvesten van Waes, dat *Pieter van Rysse* in 1549, wanneer de houten brug nog te Waesmunster lag, aldaar brugbouder was, en vernieuwing van oktrooi verzocht nopens den prijs van overgang.

De straten van het dorp Waesmunster zijn als die van eene stad, de markt is zeer fraai met boomen beplant; aldaar staat een schoon gemeentehuis en in het midden der markt is eene vischmijn, in 1819 geplaatst, bij vorm van voetstuk, waarop een steenen nederlandschen leeuw staat, welken met de regter klaauw een zwaard vasthoudt en met de linker een schild, het wapen der gemeente dragende; (zie de plaat hier nevens) en mag als een fraaije hedendaagsche gedenkzuil worden aangemerkt.

De huizen zijn aldaar meest alle van twee en zelfs van drie verdiepingen. Onder de onderscheide lusthoven bemerkt men het huis Blauwendael, aldaar in 1618 door de Neve omtrent het dorp op den weg naar Lokeren gebouwd en tot heden door hetzelfde geslacht bewoond.

Verders munt het kasteel uit, digt bij het dorp in 1818, door wijlen den heer Albertus Vermeulen gebouwd en nu bewoond door een van deszelfs erfgnamen; dit is naar den nieuwen smaak met een koepel en voorgevel, door kolommen onderschraagd, naar de Ionische orde gebouwd; het voorplein is een grasgrond, in den smaak der engelsche hoven, dat een allerschoonst uitzigt geeft op de baan, bij de intrede van het

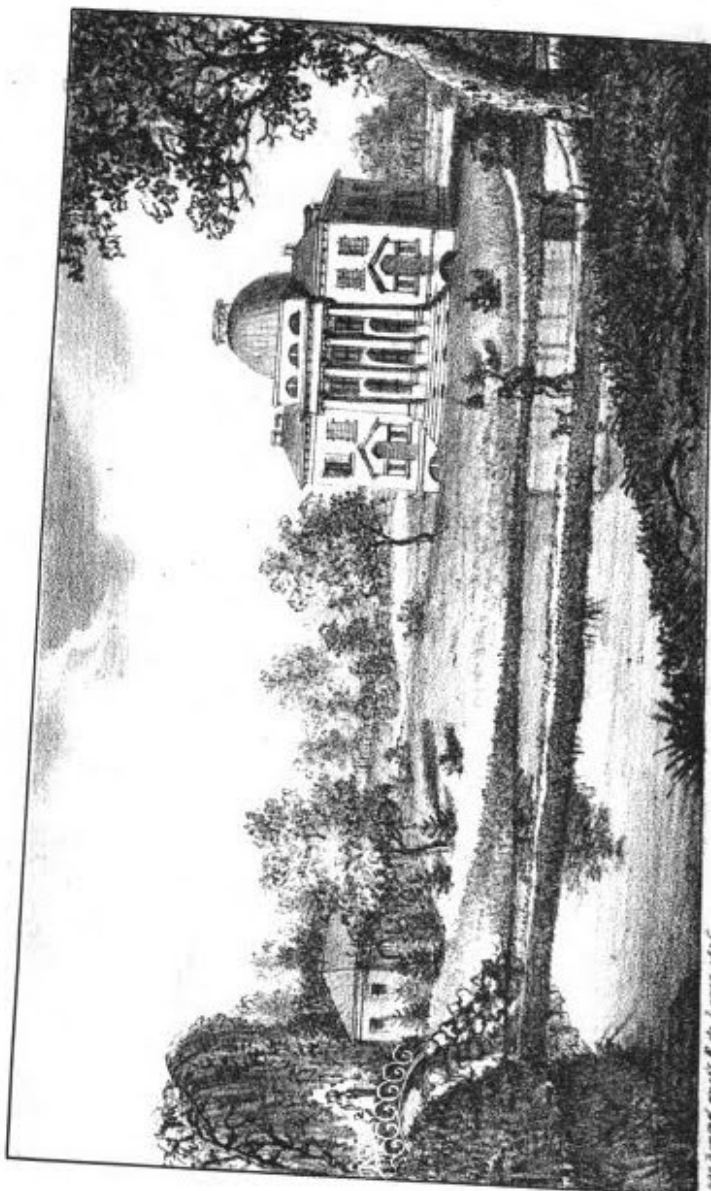
GEMEENTE WAESMUNSTER.

Den pen Ramel

lith per Rietveldt

OMSTANDIGHEDEN NOPENS DE

Architect 218

pour l'année 1841 N. de la page 172

Kasteel de Waasmunster

dorp, wanneer men van St. Nikolaas komt; (zie de hier nevens gevoegde plaat).*

Waesmunster prijkte, zoo als nog nietuit het geheugen kan gebannen zijn, met eene schoone vrouwenabdij, *Roosenberg* geheten, om deze merkwaardigheid der vergetelheid in de toekomst te onttrekken, zal ik deswegens het volgende aanhalen: toen Judith, waarvan reeds gewag is gemaakt, om den oorsprong der benaming van Waesmunster vast te stellen, aldaar, volgens sommige schrijvers, een ziekhuis van edele maagden en volgens andere, zoo gezegd werd, uit verblijfschenkende monniken gesticht had; had deze stichting, 't zij voor vrouwen of voor mannen, de benaming van *Hoogendonck*; doch was niet kloostersgewijs ingerigt, dewijl elk zijne bijzondere woning had; dit hield stand tot dat Walter de Mervil, bisschop van Doornik, hetzelfde in 1227 kloostersgewijs inrigtte

* Er moet vroegtijdiger nog een lusthof te Waesmunster omtrent het gehucht Pots hebben bestaan, dewijl men vind in een geloofbaar handschrift dat Catharina de Neve aldaar is overleden op den 8 januarij 1532 in den ouderdom van 102 jaren. Zij was weduwe van J.^r Johan Steelant, in zijn leven hoofdschepen van Waes; van haar waren geteeld op haar sterfdag onder levendige en doode tot 190 personen.

Het voornaam geslacht van Steelant heeft verscheide eeuwen Waesmunster bewoond: men ziet er tot heden nog huizen, welke deszelfs wapenen dragen.

en de kerk bij toeval op een heuvel deed bouwen en hetzelfde den naam van *Roosenberg* gaf; geene andere dan adellijke dochters mogten er worden aangenomen; zij leefden onder den regel van St. Augustinus en wierden Victorinnen geheten.

De handvesten van het bisdom Doornik, zoo als het diploma van gezegden Walter, noemen hetzelfde in de fransche taal *Mont-Rose*. Blanche, koningin van Frankrijk, moeder van den heiligen Lodewijk; als ook Margaretha, gravin van Vlaanderen, hebben dit klooster met goederen begiftigd; zekeren bisschop van Doornik, genaamd Johan van West, deed hetzelfde ook eene aanzienlijke gift en werd aldaar in 1384 begraven. In het jaar 1420 brandde het klooster gedeeltelijk af.

Op den 28 augustus 1452, tijdens de omwentelingen tegen Philippus den Goeden, werd het klooster gedeeltelijk geplunderd en vernietigd.

In 1514 werd hetzelfde van klooster tot abdij verheven.

* Men verhaalt, dat op dezen heuvel verscheide schoone roozen groeiden en die tot deszelfs naam aanleiding gaven.

Het klooster nam ten zelven tijd voor wapen aan, een groenen heuvel met een rozeboom, dragende ééne witte en twee roode roozen op een zilver veld.

Volgens reeds genoemden *Lindanus* werd deze abdij in de omwenteling der jaren 1500, geheel in de asch gelegd, uitgezonderd een huisje, dienende tot het sluiswerk, en de kloosterlingen vluchtten naar Dendermonde; eenigen kwamen naar Waesmunster en naderhand naar Antwerpen, tot in het jaar 1600. Echter werd het klooster, in 1609, ten deelee hersteld* uitgezonderd de kerk, welke in 1649 door de zorg van zekere abdis Goossens, is herbouwd en ten zelven jare door den Gentschen bisschop Triest, werd ingewijd; de voornoemde abdis voltooide nog hetgene aan de abdij ontbrak.

In deze kerk lagen vele lijken van aanzienlijke geslachten begraven; onder anderen de ridder Madoets; de ridder Sectin met vrouwe El. Selere; de ridder de Grimberghe, bijgenaamd de Schalda; de ridder Jan Steelant; Catharina van der Eeken; Judocus Triest; Anna Bourgeois, wed. van mher M. de Boot, ridder; Regina de Croesere; Elisabeth Goossens, abdis; Clara van Coudenburg; Judocus Steelant; Ph. Triest; Jacoba van der Haegen; J. P. van Hove,

* Bij resolutie van den 6 september 1611 heeft het hoofdcollegie 2.000 guldens toegestaan, tot herbouwing van het huis .

abdis; Clara Sivari, douairière de Moucheron; J. de Belver, abdis.

De vensters der kerk waren beschilderd met de wapenen der heeren van Moerseke, de Corte, Paddeschoot, enz.

Men telde 29 bekende oversten en abdissen, sedert hare stichting tot de vernietiging; tijdens deze stichting was de eerste overste zekere *Agnes*, zoo eenvoudig onder dezen naam bekend; men vindt ook melding ten zelfden tijde van eene kloosterlinge Steelant geheten.

De abdij van Roosenberg was schoon en luisterlijk in hare gebouwen; aan het einde eener schoone dreve gelegen, op de linkerhand regt over het reeds aangehaalde kasteel, aan den ingang des dorps; rondsom was hetzelfde door weilanden omringd, dezelve had schoone tuinen en hovenieringen, de kerk was in het midden der gebouwen geplaatst en deze laatste sedert weinigen tijd nieuw opgebouwd; deze abdij werd tijdens de fransche omwentelingen opgeschorst, in 1796 verkocht en kort daarna zijn dezelve talrijke gebouwen afgebroken en tot herbouwing gebezigd; de hovenieringen en wandelingen zijn in bouw- en weilanden veranderd, en thans is men bezig met de laatste puinhopen op te graven, om naar de zeedij-

ken te worden gevoerd; zoo dat er binnen kort geene overblijfsels meer zullen worden bespeurd.

HEERLIJKHEDEN IN WAESMUNSTEB GELEGEN.

Waesmunster telde ook vele schoone heerlijkheden; die van *Sombeke* kon op zich zelve een fraai dorpen uitmaken, hebbende eenen grooten driesch rondom bebouwd, eene kapel en kapellaan en een kasteel; deze kapel is zeer schoon in 1643 door Albertus, graaf van Bossu, gesticht; in dezelve liggen de grafsteden der familie de Mayer, heer van Sombeke, Hollaken, ter Burcht, enz.; alsook van J.^r Bartholomeus de Craeywincquel, heer van Sombeke, Landeghem en Bogeghem; van J.^r Jacobus Laureys, heer van Sombeke, Houdenrove, enz.; mede van de geslachten de Castro, Snoy, van de Vyver, enz.

Waarschijnlijk heeft er vroeger een geslacht van den naam van Sombeke bestaan, dewijl men in 1438, Jan van Sombeke onder de regering van Gent telde; nabij twee eeuwen in het geslacht van Bossu te hebben geweest, is deze heerlijkheid op den 16 mei 1640, door dit geslacht verkocht aan J.^r de Mayer, heer

van Bouchaut, tegen 24.000 guldens courant, boven eenige lasten hierop uitgaande; bij uithuwelijking is zij overgekomen aan J.^r B. de Craeywincquel en door hem op den 27 october 1696 verkocht, ten profijte van J.^r J. Laureys en is bij huwelijk in 1717 aan J.^r A. T. F. de Castro y Toledo, die met mejufvrouw J. M. T. Laureys huwde, overgekomen; na hun in 1788, op zijnen zoon in 1791, ongehuwd gestorven en is gevolgd op vrouw Anna Jacoba de Castro y Toledo, douairière van mher J. C. Snoy, burggraaf d'Hoirzele; na wiens overlijden de vaste goederen met het kasteel bij erving en vooruitgift zijn gekomen aan mher François Eugenius, baron de Beelen de Puyvelde, welke het kasteel nog des zomers bewoont.

Men leest in de oude schriften, dat dit kasteel te Sombeke in vroegere tijden versterkt was, hetgene men nog kan vermoeden uit de wallen, daar het ten allen kanten door wordt omringd en deszelfs ligging tegen de weilanden bij de rivier de Durme; door welke rivier zij, eer de bedijking bestond, onder water werden gehouden. Het is heden eene fraaije zomerwoning, door een grooten vierkanten toren omgeven; ook melden de handvesten, dat het tijdelijk

door de graven van Vlaanderen bewoond is geweest.

In den oorlog tegen de Franschen in de jaren 1740, was te Sombeke eene groote verschansing en sterkte, ten meerendeele met aarde opgeworpen; tegen het zoogenaamde *Laerebeke'r schoor*, in de weilanden, was er eene houte brug over de Durme,* om met het Dendermondsche gemeenschap te onderhouden.

Sombeke resorteerde van het Beversche, had hooge, middelbare en lage justitie, bailliuw, mejer, schepenen en griffier, mannen van leen en alle soorten van jurisdictien.

De heerlijkheid *van den Roden*, te Waesmunster, over de brug tegen het grondgebied der gemeente Hamme, was afhankelijk van de heerlijkheid Hersele, in het land van Aalst; zij heeft ook het voorkomen van een dorp, is talrijk in bevolking en bestaat mede uit een rondsom bebouwden driesch; dezelve behoorde aan het geslacht de Neve; de kapel, in het midden van den driesch, werd aldaar in 1628 gesticht door J.^r Ph. van der Haeghen, heer dier plaats en

* 's Lands handvesten maken gewag, dat de bouwstoffen dezer brug en sterkte door de Brabander, bailliuw te Sombeke, voor rekening van het fransche bewind, openbaar zijn verkocht in 1749 .

meijufvrouw Maria de Neve, zijne gemalin *; het huis van de Neve, aldaar in 1728 gebouwd, is nog te zien, met de daarop in steen gekapte wapenen en wordt heden tot een landbouwers woning gebezigd. Henricus van Roden was in 1375 schepen te Gent; in dat tijdperk vindt men dezen naam verscheide malen in de regering van Brugge en op het jaar 1449 wederom in de regering van Gent, hetwelk ook een geslacht van dien naam doet vermoeden.

De heerlijkheid rvan *Pontrave*, onder deze gemeente, is wegens hare oudheid zeer vermaard; hare benaming van *Pontrave*, zoo als men bemerkt volgens de oude tijtelsen het leenhof van Waes, was bekend als voortkomende van Trajanusbrug, (Pons Trajani); die aldaar zoude moeten hebben gelegen; want deze oude tijtels dragen letterlijk *Pontrave*, afgeleid van *Pons Trajani*; dit blijkt verders uit de reeds aangehaalde beschrevene en aldaar gevondene oudheden.

Na dat ons land van Waes van de hollandsche graven aan die van Vlaanderen in 1165 was terug gekomen, vindt men dat door middel dier scheiding, verscheide hollandsche

* Deze stichting geschiedde ter godsdienstige eerbewijzing aan den H. Antonius, wegens de genezing van een hunner kinderen.

huisgezinnen in Vlaanderen zijn gebleven; onder andere een tak van een vermaard geslacht van Zuylen geheten, welk zijn verblijf heeft genomen op een kasteel, dat hetzelfde omtrent de rivier de Durme met vele landerijen bezat en behoorden daaraan in eigendom de schoutendommen van Waesmunster, Lokeren, Dacknam en Elversele.

Arnoldus van Zuylen verwisselde aldaar zijnen naam van Zuylen tegen dien van Schoutheet, na de waardigheid van schout aangenomen en die langen tijd behouden te hebben; echter schijnt het dat de naam van Schoutheet slechts door den oudsten tak, welke aldus teekende, werd gevoerd en dat de jongere zoonen dien van Pontrave voerden,* dewijl Theodorus van Pontrave, ridder het derde der tiende op Lokeren aan het klooster van Nonnenbossche afstond, die hij sinds 1226 te leen hield.** Men vindt ook Johan van Pontrave, van 1324 tot

* L'Espinoy zegt dat de heerlijkheid van Pontrave slechts in het midden der 14.^e eeuw aan het geslacht van Schoutheet zou gekomen zijn.

** “ In het jaer 1240 heeft den graef Thomas en de graevin “Joanna aen de nonnen van O. L. V. in 't Bosch te Lokeren, “gegeven de visscherye in de riviere de Durme, van aen de “brugh van Dacknam tot voorby de brugh genaemt de “Lokerhoute.” (Uit een oud handschrift).

1336 schepen van Gent, alsook Gillis van Pontrave, in het jaar 1345.

Het geslacht van Schoutheet voerde ook de naam van Lokeren, en men treft dat aan onder deze benaming, in de regering van Brugge tot dat in 1363 zekeren Romanus de Schout heet, heer van Saemslag, de naam van Saemslag aannam, onder welken zijne nakomelingen in de 14.e, 15.e en 16.e eeuw in de gentsche regering zitting hebben genomen.*

Toen in 1536, bij huwelijk van de erfgenaam van Saemslag, de schoutendommen aan Florentius de Montaigne zijn overgegaan, en bij koop van 1596 à 1598 is Pontrave in het geslacht van Steelant gekomen, daarna aan dat van Bossu, welke deze met de schoutendommen van Waesmunster en Elversele in 1636 aan Margaretha Steelant wederom verkocht en door deze, gestorven in 1655, kwam zij aan Gillis Dufaing, ridder, baron van Jamoigne, die deze schoutendommen met de heerlijkheid overgaf aan zijnen zoon Philippus Frans, gestorven in 1680 en van hem aan zijnen zoon Georgius, gestorven in 1709, welken die overliet aan Lambertine Lamoralde Dufaing, gestorven in 1787, douairière van wijlen mher Eugenius, graaf de

* Zie de beschrijving van Lokeren wegens dit geslacht.

Lannoy, gestorven in 1755, en heeft dezelve gelaten aan mher Christiaan Greg. Em., graaf de Lannoy, die ze in 1794 verkocht aan den reeds gemelden heer van Doorslaer, raad in Braband, en dezen laatsten wederom verkocht (met uitzondering der leenregten), in 1810, aan den heer van de Woestyne de Pelkem, wiens erfgenamen nu nog in het bezit der landerijen van Pontrave zijn.

De heeren van Pontrave hadden aldaar in latere tijden een kasteel op de Durme, in den jare 1750 geslecht, waarvan men nog eenige overblijfselen der wallen, alsook de hoeve en duivekot beschouwd, en het kasteel is bij *Sanderus* onder plaat II verbeeld; deze heerlijkheid bezat schoone voorregten en was van het hof van Waes afhankelijk.

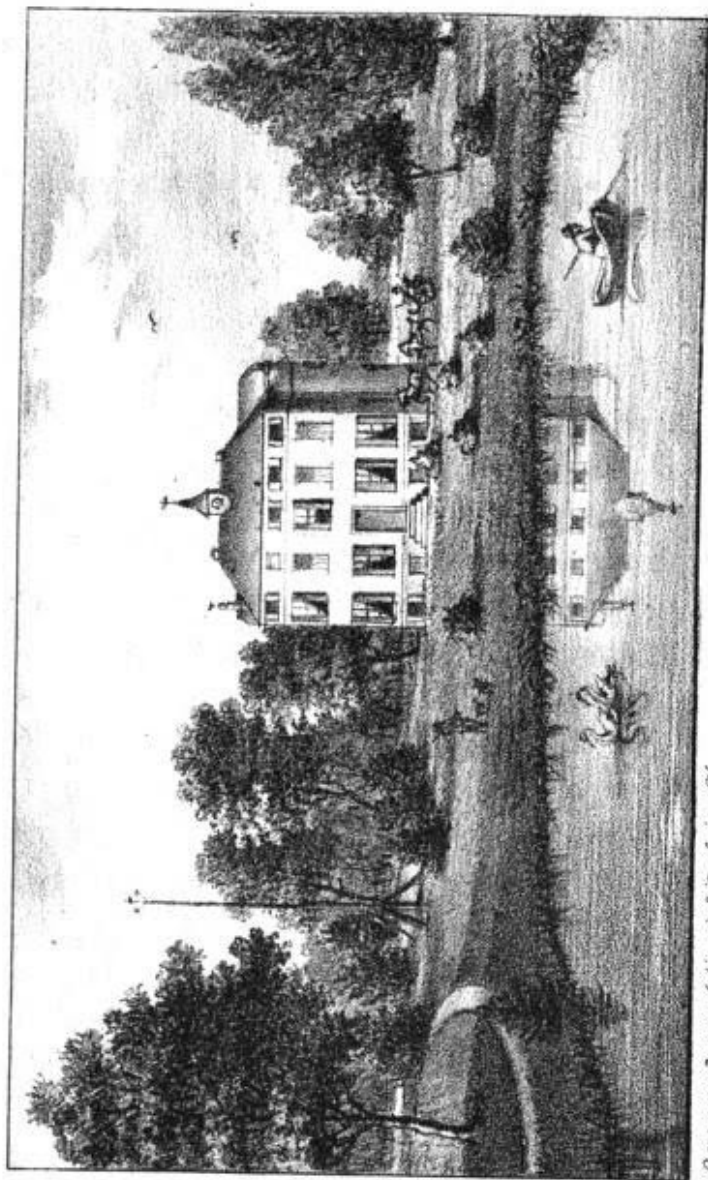
De heerlijkheid *ten Rye* was dikwijls met die van Pontrave vereenigd; zij bezat de visscherij in de Durme, van aan de Lokerebeek tot aan de Schelde. Men weet door echte tijtels, dat de raadsheer in Vlaanderen J.^r Petrus Steelant, met zijne vrouw Margaretha Martens, de heerlijkheid ten Ryen van het deftig geslacht van Havere kochten in het jaar 1586; welke naderhand gezamenlijk met Pontrave overgingen aan den graaf de Bossu, welk geslacht de-

zelve verkocht aan reeds gemelde Margaretha Steelant; waarna zij vereenigd bleef met Pontrave en door den heer J. J. van Doorslaer reeds vermeld, op den 7 april 1794, ingekocht. Dien heer stichte aldaar in 1805 een fraai kasteel met schoone tuinen, hovenieringen, vijvers en wandeldreven, ter uitgestrektheid van ongeveer twaalf bunderen; hetzelfde heeft een zeer schoon uitzigt op de rivier de Durme, en wordt door rijke weilanden omringd, zie de plaat hiernevens.

In deze gemeente waren de volgende heerlijkheden nog gelegen, als *de Stokte*, *de Weirt*, welke fonciere regten oefenden; *den Spiegel*, had hof en gedingen; *Ovisele* gelijkelijk; *Bouchoute* had foncier regt. *van den Wauwe*, met hof en gedinge; *Wynsvelde* had fonciere regt; *de Ponte* had hof en gedinge; *de Walle* had grondregt; *Alinckrode*, hof en gedinge; *de Visch-Vvver*, grondregt; *van Boudeloo*, *Mosbroeck*, met hof en gedinge.

OMSTANDIGHEDEN NOPENS WAESMUNSTER

Dess. par Roussel d'Yveris & de Looze. Lith.

Kasteel ten Rye te Waesmunster

OMSTANDIGHEDEN NOPENS WAESMUNSTER

OMSTANDIGHEDEN

NOPENS DE

GEMEENTE MOERBEKE.*

HET dorp van Moerbeke werd door de oproerigen tegen den graaf Philippus den Goeden, die aldaar in 1452 een veldslag verloren, in brand gestoken en in 1487 wederom door dezelfde oproerigen uitgeplunderd.

Moerbeke's grondgebied is zeer uitgestrekt en voor een groot gedeelte uit min of meer vruchtbare weilanden zamengesteld. Tot in 1796 behoorden die aan den bisschop van Gent en zijn toen aan verscheide eigenaren verkocht; het kasteel van Wulfsdonck, aldaar gelegen, behoorde ook aan meergemelden bisschop, doch was nogtans een erfelijk goed van St. Pieters klooster, dat door deszelfs abt eerst gesticht was als prosdij van St. Baafs en werd daarna tot heerlijkheid verheven; het oud kas-

* Moerbeke had

In 1774 eene bevolking van	2.431 zielen;
In 1794	2.842
In 1808	2.678
In 1824	3.469 zielen.

teel was in 1555 gesticht en is verbeeld bij *Sanderus*, onder plaat XIII. Het is nu herbouwd en wordt door den heer van der Straten bewoond; deszelfs ligging is zeer voordeelig en heeft de allerbekoorendste uitzigten op de weilanden.

Wulfsdonck had een burgemeester en zes schepenen, die het grondregt uitoefenden, dat van erven en onterven, het toezigt over de straten, rivieren, waterlopen, alsook het lijfzakig regt; de heer trok 's heeren marktgeld en het beste hoofd.

Deze heerlijkheid bevatte 17 à 1800 gemeten, Gentsche maat, weide en landen en 8 à 900 gemeten bosch*.

* Handvesten van Waes.

SLOTREDE.

HIERMEDE besluit ik dan de beschouwing van het distrikt St. Nikolaas (voorheen land van Waes), met den wensch dat dit werk de goedkeuring wegdrage van het geletterd publiek en dat de door mij aangewende pogingen om hetzelfde eenigzins belangrijk te maken, met de toejuichingen mijner landgenooten mogen worden begunstigd.

Na alvorens beschouwd te hebben de luchtsgesteldheid, den grond, de wateren, de moerassen, de op de rivieren veroverde polders, welke ofschoon aan het vloeibare element ontwoekerd, des niettemin aan deszelfs grilligheden zijn blootgesteld gebleven; de velden, hunne oogsten, het winnen en bearbeiten der onschatbare vlasplant, de aankweking der granen en verdere schoone inrigtingen door onze voorvaderen ten nutte des lands

daargesteld; de fokkerij en berekening der alhier bestaande hoeveelheid van vee, de dierensoorten, van het paard (als het edelste der dieren) af, tot aan het gekorvene diertje toe, ging ik over tot de beschrijving van de hoegrootheid der bevolking en zagen wij de voortbrengselen der nijverheid en des koophandels, den rijkdom, enz., in de weegschaal gelegd; nu werden de zeden, de godsdienst, de voorwerpen van kunst, de scheepvaart wegen en banen, gezondheidsstaat, behoeftigen, enz., behandeld en alles, dat ons klein plekje lands, met betrekking tot het staat- en bestuurskundig ligchaam onzes koninkrijk's, aanbiedt.

Wij hebben een kort overzicht geleverd van het oord dat de Menapiëren bewoonden en in de tot ons overgekomeene gedenkstukken van oudheid en hier te lande ontdekte penningen, hebben wij nieuwe bewijzen gevonden van de verkeerung der Romeinen in deze landstreken.

Wij hebben een blik geslagen op de voor de ontkiemende kunsten en wetenschappen zoo noodlottige tijden der invallen van de Noordmannen, en die tijdvakken van wreedheid (welke met den naam van middeleeuwen zijn gebrandmerkt) en verwoesting met vlugheid voorbij stappende, zijn wij de her-

schepping van ons geliefde vaderland te gemoet getreden.

De aaneenschakeling der gebeurtenissen die ons oord merkwaardig maakten, waarin wij de spruiten van het doorluchtig huis van Bourgogne, zoo berugt in Europa, die met het zwaard in de hand het Waes land doorliepen en verwoesteden; Karel den V, Philippus de II, den stijfhoofdigen en wreeden hertog van Alva, met de jammerlijke en bloedige ongevallen, die zij op ons land uitstorteden, zijn ons mede hierin voorgekomen. Het merkwaardig beleg van Antwerpen, bij dat van Tyrus vergeleken, behoorde mede *bijzonderlijk* tot de geschiedenissen des distrikts; het verblijf van *Alexander Farnèse*, te Beveren, is geschetst in onderscheide plaatselijke omstandigheden.

De gedenkstukken, welke ons herinneren aan de eenvoudigheid der eerste regterlijke en wetgevende inrigtingen in ons land benevens den aard der genen die dezelve tot in 1794 opvolgden, zijn mede niet uit het oog verloren; zoo insgelijks eene tijdsrckenings tafel der vorsten, onder welke dit was gesteld, te beginnen met Julius Caesar en eindigende met Willem den eersten, heeft eene der voornaamste hoofdstoffen onzes werks uitgemaakt.

Verders heb ik de beschrijving van den oor sprong der steden en gemeenten op eene beknopte wijze aangestipt, van hunne opkomst, ligging, opbrengst, staatkundige betrekkingen, enz., eene beschrijving geleverd; de ontleding en de oorsprong der kerken, hare bijzonderheden, grafsteden, de kloosters, van hunne stichting af tot derzelve opschorsing beschouwd. Deze inrigtingen, welke eene groote rol in de geschiedenis speelden, zullen voortaan alléén in de gedachtenis van het nageslacht aanwezig blijven; de beschrijving der forten, kasteelen, lusthoven en andere bijzonderheden der gewezen heerlijkheden, welke ook uit onze organisatie zijn verdwenen en ons nog den ouden toestand van zaken herrineren, zijn niet achter wege gelaten; de namen der ambachtsheeren, welke deze bij opvolging hebben bezeten, met eenige aantekeningen op de aloude en aan zienlijke geslachten, over welkers bezitting het land van Waes zich te regt mag beroemen, voleindigen mijnen arbeid.

Ziet daar eene schets van het moeilijke werk, 't welk ik gewaagd heb ten dienste mijner landgenooten en ten nutte der inwoneren van een distrikt, waarvan het bestuur mij, van wegens Z. M. onzen geëerbiedigden koning is

toebetrouwd, te ondernemen; moge dit werk door hen met toegevenheid worden beoordeeld; moge het land van Waes; steeds in aanzien en in rijkdom toenemende, schitteren onder de volkrijkste en vruchtbaarste oorden van ons werelddeel, en mogen deszelfs inwoners zich, bij voortduring, door hunne nijverheid en door hunne aangekleefdheid aan hunne wettige vorsten gunstiglijk onderscheiden.

NOTA N.º I.

In het jaar 1248 verkocht broeder Willem van Baudeloo, als lasthebbende van Margaretha, gravin van Vlaanderen, aan de kerk en de ingezetenen der parochie St. Nikolaas, de bij de voorschreven kerk gelegen plaats naar het westen, voor tien penningen jaarlijks.

Men bevindt in den uitersten wil van zekeren Boudewyn van der Bruggen (Balduinus Dictua de Ponte) en Clementia zijne huisvrouw, in april 1255 binnen de parochie St. Nikolaas opgemaakt, dat zij verscheide giften aan de kerk der gemelde parochie St. Nikolaas schonken en daarbij werden de kerken te *Frasene* (Vracene), *St. Gillis*, *Kemseke*, *St. Pauwels*, *Sinay*, *Waesmonster*, *St. Anna* en het *klooster aldaar* (Roosenberg), *Helversele*, *Thielrode*, *Avesdonck*, *Themsche*, ieder met twee schellingen begiftigd, en de begijnen aldaar, met vijf schellingen.

In 1262 werd te St. Nikolaas de kapellerij van Onze Lieve Vrouwe gesticht door Henricus Lepage en zijne medestichters.

In 1300 vereerde Jacob van Àertryk aan dezelfde kapellerij, een huis voor de woning des kapellaans, doch dit werd in 1644 verkocht.

In 1351, op den 1.ⁿ julij, verleende Philippus, bisschop van Doornik, te Waesmunster zijnde, eene bulle, welke de solemnele processie met aflat instelde.

Op den 18 februarij 1353 werden tot Avignon door onderscheide kardinalen en aartsbisschoppen, verscheide aflaten aan deze kerk toegestaan.

Op den 12 mei 1360 werd voor bailliuw en schepenen der vierschare te St. Nikolaas onder toestemming der aanzienlijken en gegoeden, eene akte opgemaakt, waarbij deze kerk gemagtigd werd om het regt van halflicht en was voor de lijkstatien bij de uitvaarden te mogen ontvangen.

In 1393 werden door den watergraaf Frans van den Poele, de brieven aan de kerk afgegeven aangaande den eigendom der voorschreven driesschen en plaatsen rondom de kerk.

In 1407 verleende Lodewijk, bisschop van Doornik, nieuwe verlengingen en bekrachtigingen van aflaat aan deze kerk.

In 1446 werd het dak op het hooge koor gemaakt.

In 1448 gaf Laureys Bosschaut, pastoor dezer kerke, het eerste glazen venster in dit koor; mher Philippus Steelant, ridder, het tweede en mher Lodewyk van Mulhem, ridder, heer van der Moten, gaf het derde.

In 1449 schonk Pieter van der Bosschen, F^s. Wouters, het vierde glazen venster.

In 1462 werd de toren gebouwd door zekeren Jacob Vervelst, en was hoog van den grond tot aan het kleine kruis boven den haan, 220 voeten houtsmaat.

In dit zelfde jaar verkochten de kerkmeesters, tot betaling van den voorzegden toren, een bundel land dat onder St. Nikolaas lag.

In 1474 werd alhier de groote klok gegoten.

In 1496 werd de kerkelijke omgang te Sinte Nikolaas verkort; men liet Heymeulen, van Heygeloo tot Hoogkameren achter.

In het jaar 1497 schonk Philippus de Schoone ter gelegenheid zijner inhuldiging, het reeds vermelde groote glazen venster op het zangkoor.

In 1508 werd het koor van Onze Lieve Vrouwe gebouwd en de vensters door verscheide aanzienlijken geschonken.

In 1516 verleende Karel de V aan de kerkmeesters van St. Nikolaas, amortisatiebrieven voor de landen aan de kerk behorende.

In 1528, verkochten de armmeesters van St. Nikolaas 2 gemeten land in de Godschalck, voor een jaarlijkschen cijns.

Ook werd in hetzelfde jaar een huis verkocht, groot 150 roeden, voor een jaarlijkschen cijns.

Op den 17 september 1531, werd Simon Maegerman, bailliuw van Waes, aldaar begraven.

Op 20 junij 1535, werd door Z. H. Eerw. den bisschop en vi-

karissen-generaal van Doornik de broederschap van den *Zoeten Naem Jesus* ingesteld.

Anno 1535 werd de kerkelijke omgang naar ter Eeken loopende, wederom verkort.

In 1538 werd de H. Kruiskapelle aan de kerk gebouwd, zijnde het zuider kruiskoor.

In 1539 werd het eerste venster in het zuider kruiskoor door den abt van Duyse, prelaat van Baudeloo; geschonken; Verelst gaf het tweede, dat nevens den torentrap staat; Jan de Madere, Dirks zoon, gaf het derde.

In 1540 schonk Geerard Ysebrand, heer van de Moure, het vierde venster en mijnheer Jan Tayspel, kanonik van St. Donaes te Brugge, gaf het vijfde, Franco van Exaerde, fili Gaspaerds, het zesde in 1541.¹

In 1546 verkochten de arm- en kerkmeesters een stuk land, groot 200 roeden, in de Hooge Kauterwyk, voor vijf ponden groot in geld en een jaarlijkschen cijns, en in 1552 werd ook door de abdis van het klooster van Roosenberg, een glazen venster in het noorden van het kruiskoor geschonken, tot vervanging en herstelling van een venster dat door den wind was uilgewaaid.

In 1552 werd het koor van den Zoeten Naein Jesus gemaakt, zijnde het noorder kruiskoor en de vensters ook door aanzienlijken geschonken.

In 1553 werd tot residerend erfkapellaan van Onze Lieve Vrouwe benoemd, de heer Jacob Wittoeck, fili Simoens, St. Nikolaas inboorling. Hij vernieuwde met zwaren arbeid de twee slapers der kerk; en de heer Geest werd in 1556 tot erfpriester te Verrebroeck benoemd.

In 1553 werd alhier, van wegens het vicariaat van Doornik, als erkoster geplaatst, Joannes Verhofstadt en onder-koster Joos Coppens, inboorling.

In 1579 werden de geestelijken der kerk gedurende de omwentelingen verjaagd.

In 1584 kwamen de geestelijken terug en kocht men van den deken van Waesland een missaal en kelk, door hem van Douay

¹ Men bemerkt nog verscheide overblijfsels van de geschilderde wapenen der gever op de vensters in de kerk.

medegebragt; ook kocht men vier vaatjens voor het H. Crisma, enz., enz.

In 1606 verleende den aartshertog Albertus eenige oktrooijen van vrijstelling voor vier jaren, alsook nog dit zelfde hij voortduring in 1610.

In 1613 werden door Albertus en Isabella bekrachtigings en voortduringsbrieven verleend aan het gilde van St. Sebastiaan, te St. Nikolaas.

In 1617 werd een nieuw uurwerk gemaakt door meester Martin Droeschaut te Aalst, en men vermeerderde dit net het halfuur; boven het toegeven des ouden uurwerks, beliepen de kosten op 60 pond., 3 sch., 4 gr., waarvan 1/3 door de kerk en 2/3 door de parochie werden betaald.

In 1617; om dat de kerk door den hagel zoo zwaar geleden had, werd andermaal de vernieuwing van dit oktrooi verleend, en schonken de aartshertogen 100 guldens. En er werd op een venster het volgende jaarschrift geplaatst:

ALBERTI DUCIS ET CLARAE EVGENIAE ISABELLAE, SACRABAT
PIETAS RELIGIOSA DEO.

In 1622 werden er twee klokken gegoten, de eene Anna geheten en de andere Germanius.

In 1624 verleende Philippus, koning van Spanje, oktrooi om den kerkendriesch te mogen betimmeren en hetzelfde jaar werd er een verzoekschrift ingediend aan den bisschop tot verkooping der boomen die op den kerkendriesch stonden, ter betaling der schulden van deze kerk.

Dewijl in 1626 de groote klok der parochie in gevaar was te bersten, kochten de wethouders nog 400 gendsche ponden klokmetaal en deden dezelve hergieten.

In 1628 werd door den voornoemden Martin Droeschaut, het klokkenspel op den toren gemaakt.

In 1631, werd door de kerk een zilveren wierookvat gekocht voor 100 guldens courant, en in hetzelfde jaar werd het marmeren doopvat met deszelfs deksel geplaatst, dat 78 guldens courant koste.

Anno 1632 werden er kleine klokken gegoten, om op den toren tot klokkenspel te dienen .

In 1633 werd door den bisschop Triest de broederschap der Geloovige Zielen ingesteld.

In 1635 is dezelve broederschap door paus Urbanus den VIII, volgens eene bulle met eene andere broederschap vereenigd.

In 1635 werd de groote zilvere vergulde remonstrantie gemaakt, ter zwaarte van 269 $\frac{1}{2}$ oncen, tegen vijf guldens courant de ons, koste dus tot 224 pond. 7 sch. courant; zij werd daarna door eenige versierselen verfraaid, voor 15 pond. groot courant.

In 1635 werd de kerk geheel met een gewelf overdekt.

Anno 1636 ontstond er brand in den toren.

In 1638 kocht Frans de Coster een gedeelte van den grond van den kerkdriesch, met toestemming van Z. H. Eerw. den bisschop; daarna werd door de regtbanken, mitsgaders de aanzienlijken en begoeden, beslist van den grond niet verdere meer te laten bebouwen, uit vrees van aldaar vele arme lieden aan te lokken; tot gemak der inwoonders diende de wal op deze plaats.

In 1641 is de kapellerij aan de parochie kerk gehecht.

Anno 1650 werden de grondsteen en gelegd tot uitbreiding van de bovenkerk.

In 1651 werd dit voornoemde werk opgemetseld tot aan de onderste lijst en werden de beide sacristijnen met kelders gebouwd.

Van 1657 tot 1659 werd de gantsche kerk opgebouwd, alsmede het timmerwerk vernieuwd.

In 1657 werden alhier de reliquien van St. Nikolaas overgebracht en de heer Pieter Zaman deed een zilveren kas maken, ter waarde van 600 patacons, om deze reliquien in te laten berusten.

Anno 1658 werd het Onze Lieve Vrouwen altaar van marmer gemaakt, met het beeld in witten albast en de trappen; dit koste 1840 guldens courant.

In 1659 werd het midden van het gewelf onder den toren verhoogd en eenige zware herstellingen gedaan, op 36.966 guldens courant beloopende; tot welkers betaling men twee huizen verkocht, eene geldinzameling deed en oktrooi bekwam voor een oord per steen vlas op de markt.

Anno 1662 werd het groote missaalboek gekocht, dat in zilver is beslagen en koste 120 guldens courant.

In 1662 werd het hoofdaltaar gebouwd naar de gecomponeerde order in zwarte en witte marmer en koste met trappen en beelden 7.551 guldens.

In november 1663 ging jonkheer Jan Francis de Hertoghe, heer van Paddeschoot en Puyvelde, transactie aan tot het leggen van eene grafzerk voor het hoogaltaar.

In 1666 werd het altaar in witten en zwarten marmer gesticht, dat toegeëigend is aan den H. Nikolaas, als patroon der parochie; het beeld met de trappen en het altaar koste 3.000 guldens courant, in welke den ed. heer P. Zaman 2.400 guldens bij gitte schonk, het overige werd door de parochie bekostigd.

In het jaar 1668 werden door Z. H. E. den bisschop van Gent, de drie altaren gewijd.

In 1670 plaatste men door M. Thomas Morren, inboorling van deze parochie, een nieuw uurwerk, dat 1600 guldens koste en waarvan een derde ten laste der kerk kwam en twee derde door de parochie werd bekostigd.

In 1671 schonk jufvrouw Catharina van der Elst aan de kerk, eene schoone zilveren lamp, ter waarde van 576 guldens courant, die gehangen werd voor het hooge altaar.

In 1699 werd alhier de broederschap van Onze Lieve Vrouwe van Halle ingesteld.

In 1706 stelde men den kunstigen predikstoel; het timmerwerk dat een meesterstuk is, werd gemaakt door N. Verbanck, alhier geboren en woonende.

In 1708 werden de reliquien van het Heilig Kruis alhier in de kerk overgebracht.

In 1710 werd de broederschap van den Doodstrijd ingesteld.

In 1738 werden de reliquien van Joannes Nepomucenus, in de parochie kerk overgebracht en berusten thans in eene zilvere kas.

In 1781 werden de boogen in de kerk vergroot, ingevolge eene uitspraak van den hoogen raad van Mechelen, in 1780.

In 1815 werd een der twee nieuwe biegtstoelen met zuilen naar de Ionische orde geschonken door de heer Ivo Johan de Munck.

Dergelijke regt over in 1817, door de erfgenamen van den heer Judocus Vydt.

In 1823, werd door de mildadigheid van mevr. wed.^e de Munck,

de groote remonstrantie op nieuws verguld en rondom de plaats welke de heilige hostie bevat, kostelijk versierd door een zilvere krans, waarin 263 fijne diamanten van verschillende grootte zijn gezet.

In 1824 werd het groot orgel geheel nieuw gemaakt door de gebroeders van Peteghem te Gent.

Men bemerkt bijzonder in de kerk den schoonen en van kleur verschillenden marmeren vloer in het koor: het zingkoor door vier kolommen en zes pilasters onderschraagd, uit zwarten marmer met witte kapiteelen en basementen van de Ionische order; verders de twee marmere portalen der sacristijen, de communiebank in ijzer, wit marmer met vergulde kopere versierselen; er liggen in den voorgrond van vroegere tijden 112 grafzerken, waarvan 30 met wapenen versierd zijn, buiten de kerk tegen de muren van het koor, bemerkt men twee fraaije grafzerken in arduin en marmer; de eene behoorende het aloud geslacht van der Sare, voor hetwelke nog is geplaatst een oude, dat geslacht toebehoorende grafsteen, met 16 adel-kwartieren, doch uitgesleten, en het andere aan het adelijk geslacht van Landeghem.

De kapel van ter Eeken bestaat sinds ontelbare jaren; zij is herbouwd en vergroot over weinige jaren hij middel van vrijwillige giften.

De kapel van het gesticht Berkenboom is ook gebouwd door vrijwillige giften; men officieerd er alle zondagen.

Die van het weeshuis is insgelijks gebouwd door vrijwillige giften.

De kapel aan het hospitaal werd gebouwd door vrijwillige giften en thans wordt zij herbouwd en vergroot door hetzelfde middel, met last er alle zondagen te officieren.

—

NOTA N.º II.

MEN vindt in een oud handschrift ten deele uit de jaarboeken en uit de handsvesten van Rupelmonde getrokken, aangaande de geschiedenis van Franco van Borsele, het volgende:

“ In het jaar 1433 werd Franco van Borsele op het kasteel te Rupelmonde uit Holland gevangen gehragt; hij was de onwettige echtgenoot van Jaqueline van Beyeren, gravin van Henegouwen, Holland, Zeeland en Vriesland; doch alzoo dezelve dit huwelijk had aangegaan, raadden de staten generaal van die landen aan den hertog Philippus den Goeden, wettigen heer en erfgenaam van gemelde Jacqueline, Franco te doen ombrengen, waartoe Philippus door een gesloten brief aan den kastelein van Rupelmonde bevel gaf, dien hij ontving terwijl hij bezig was in het kaatsspel tegen Franco; de kastelein ontstelde en Borsele merkte zulks, welke weldra vernam wat men met hem bedoelde. Hij smeekte en zeide den kastelein, hem in een onderaardsch hol te verbergen en aan een ieder te doen wanen als of hij hem had doen omhengen; dit moest hij ook aan den hertog doen, om te zien, of het hem al of niet berouwde, dewijl Borsele nooit durfde noch kon veronderstellen, dat de goedaardigheid van een zoo vermaarden prins in eene onschuldige hloedvergieting zoude ontaard zijn, ook wilde hij daaruit 's prinsen wil te hemwaards vernemen. De kastelein handelde op deze wijze en vond op de boodschap den hertog bijna wanhoopende en in tranen uitbarstende over den dood van Franco van Borsele; hij vervloekte het oogenblik toen hij had last gegeven tot deze ombrenging; de kastelein zulks bemerkende, viel den hertog te voet en zeide dat Franco van Borsele nog leefde. Hij verhaalde hem de voorzigtigheid tegen 'shertogen misnoegen gebezigd, waarover denzelven zeer verblijd was en van Borsele wilde zien. Jacqueline, aan wie deze tijding ook ter ooren kwam, hoewel zij dit niet geloofde, vraagde aan haren neef den hertog Philippus, de gunst om haren

man te mogen zien; derhalven trokken zij te zamen naar het kasteel te Rupelmonde, en door het venster uit de gravenzaal ziende, bespeurde zij haren man in den boomgaard; hierdoor buiten maten verrukt (verhalen deze schriften), sprong zij door dit venster, liep na hem heen, zoo dat zij door vreugde ter aarde nederstortte.

De hertog, dit bewijs van standvastige liefde zijner moeije bespeurende, die door geene magt verbreekbaar scheen te wezen, besloot Franco van Borsele en vrouw Jacquolina van Beijeren op vrije voeten te stellen, onder beding dat aan den hertog van toen af de landen Henegouwen, Holland, Zeeland, Vriesland, in eigendom zouden blijven; dus behield Jacquolina de heerlijkheid Voerne, den Briel, het eiland Zuid-Beveland, het Thoolsche land, met eenige regten en tollén, ook het graafschap Oostervant. Echter, wanneer Borsele bij Jacquolina kinderen verwekte, zouden die de voornoemde afgestane graafschappen erven, insgelijks zoude aan Jacquolina het erfregt daarvan wederkeeren, indien de hertog Philippus vóór haar zonder wettige lichamelijke erfgenamen overleed. Deze overeenkomst werd, volgens overlevering, te Rupelmonde ontworpen in hetzelfde jaar 1433, korte daarna gesloten en geteekend in tegenwoordigheid en door al de voornaamste heeren van den lande.

De gebeurtenis van den gevangenen Franco van Borsele op het kasteel te Rupelmonde, gaf naderhand aanleiding tot de vertooning van een treurspel in de nederlandsche taal, dat voornamelijk in het land van Waes tot in den jare 1794 werd vertoond.

NOTA N.º III.

HET wapen of schild der stad en slot Rupelmonde, zoo als de zelve dat verscheide eeuwen voerde, bestaat eerst in eene afbeelding van een slot of kasteel, ten tweeden in een bloot zwaard, ten derden in eenen dubbelen arend, buitenwaards dit schild omvattende, ten vierden in eene opene kroon vervaardigd, waarmede het schild van boven is bedekt en ten vijfden in een rondeel, gelijkvormig aan eenen wimpel of standaard, hangende aan het kasteel de wapens en kenteekenen van het fransche rijk, die allen aangenomen en op onderscheide tijden aldus werden verleend.

De eerste beeldtenis, het slot, toont aan dat het kasteel te Rupelmonde het begin en het oudste gedeelte der stad is, dat voor de ingezetenen ook dient tot hun wapenschild.

Het tweede gedeelte, het bloot zwaard, beteekent dat Rupelmonde uitverkoren was door de graven om tot regtbank of vierschaar te verstrekken, mitsgaders het kasteel tot in hechtenis houdingsplaats van alle boosdoenders, zoo als geweldenaars en degene welke betigt en overtuigd waren van wederspanningheid of eerbiedloosheid en misdaden, en daarom wordt dit zwaard bloot vertoond tot ontzag en tot een teeken van straf gesteld boven het kasteel, om dat het regt en magt van den opperbewindhebber stond hoven en oordeelende was over alle misdadigers en kwaadwilligen.

Het derde afbeeldsel is de dubbele arend en 's rijks wapen; dit beduidt dat deze stad onder het keizerrijk stond en door hetzelfde werd beschermd en omvat als onder zich stellende de andere wapenschilden.

Het vierde deel is eene kroon; dit beduidt de heerlijkheid der stad, met haar gezag en waardigheid; dewijl dezelve tevens hare kloekmoedigheid en trouw afschetst.

Eindelijk is het vijfde deel het laatst aan dit wapen gevoegd

in 1255, toen Margaretha van Konstantinopolen genoodzaakt was om voor hulp en verweering zich tot de Franschen te keeren, die haar volk en hulp verschaften, onder beding dat zij voortaan deze landen verheffen en verkennen zoude aan de fransche kroon: met welke hulp zij de vijanden verdreef. De Franschen voegden toen de drie lelien bij het wapen om hunne hulp daarmede te verheffen. Alhoewel zij nogtans de volle heerschappij niet bezaten, evenwel bleef het wapen, 't zij om dat de graven van Vlaanderen daarmede de genoten weldaad aan hare voorzaten niet wilden versmaden, 't zij om dat Vlaanderen toen werd bestuurd door huwelijking aan het fransch koninklijk bloed, zoo als Philippus den Stouten zoon was van den koning Jan, die Rupelmonde bijzonderlijk was toegedaan.

EINDE VAN HET DERDE EN LAATSTE DEEL.

TAFEL DER HOOFDSTUKKEN.

IN HET DERDE DEEL VERVAT.

Beschrijving	van de	heerlijkheid Beveren,		blz.	1
"	"	stad St.Niklaas			31
"	"	stad Lokeren			64
"	"	gemeente	Basele		88
"	"	"	Belcele		102
"	"	"	Beveren		114
"	"	"	Burcht		128
"	"	"	Calloo		136
"	"	"	Clinge (de)		145
"	"	"	Cruybeke		150
"	"	"	Dacknam		160
"	"	"	Doel		166
"	"	"	Elversele		171
"	"	"	Exaerde		177
"	"	"	Gillis (St.)		184
"	"	"	Haesdonck		193
"	"	"	Kemseke		201
"	"	"	Kieldrecht		210
"	"	"	Melsele		215
"	"	"	Nieukerken		222
"	"	"	Pauwels (St.)		228
"	"	"	Rupelmonde		236
"	"	"	Sinay		266
"	"	"	Stekene		278
"	"	"	Temsche		287
"	"	"	Thielrode		308
"	"	"	Verrebroeck		317
"	"	"	Vracene		322
"	"	"	Zwyndrecht		330
Omstandigheden nopens de gemeente		Waesmunster			339
"	"	Moerbeke			361
Slotreden					363
Noten					36

VERBETERING

VAN EENIGE FEILEN, IN HET DERDE DEEL.

Op bladzijde 152, regel 27, staat: *aardappelen* 44.000 à 44.300, leest: 22.000 à 24.000.

Op bladzijde 186, regel 22, staat: *in rogge*, 3.800 à 4.200, leest: 5.800 à 6.200.

Op bladzijde 208, regel 17, staat: 1771, leest 1765.

Op bladzijde 295 regel 6 staat: *ridder van het Gulde Vlies*, leest: ridder.

Op bladzijde 329, regel 17, staat: *naderhand heeft het geslacht van Stiers te Antwerpen dezelve in bezit gehad*. Dit betreft de heerlijkheid den Braderick in Vracene. De heer Delakethulle, te Gent, is nog tot heden eigenaar van een gewezen 's gravenleen, genaamd Braderick, met eene zekere uitgestrektheid lands. Het geslacht Stiers heeft de gewezen heerlijke regtemalsook verscheide landerijen in bezit en wordt de heerlijkheid Braderick geheten. Dit zou aanleiding geven om te gelooven, 1.º dat er twee onderscheidene Bradericks hadden bestaan; 2.º dat de heerlijkheid Braderick, door den heer Stiers bezeten, die zoude zijn, welke eertijds den naam aan een merkwaardig geslacht had gegeven niettegenstaande veele pogingen, heb ik het echte hiervan niet kunnen opsporen; de nasporing der opvolging van de gewezen heerlijkheden kwam als zeer moeilijk voor, zoo dat het mogelijk ware dat bij dezelve hier of elders eene kleine misgreep ware ingeslapen.

Samenvatting gemeenten

	bevolking								
	in 1774	in 1794	in 1808	in 1824	geslachten				
					man 20-50	man 50-60	man 60+	vrouwen	beneden 20
stad St.Niklaas	7.948	10.800	10.940	14.295	2.603	560	607	4.645	5.880
stad Lokeren	10.051	11.800	14.475	15.023	2.785	615	692	4.587	6.344
Basele	2.655	2.925		4.028	893	182	228	1.040	1.685
Belcele	1.962	2.237		2.684	492	71	145	705	1.271
Beveren	4.645	5.235	4.934	5.657	973	285	296	1.807	2.296
Burcht	570	586	666	865	207	35	20	189	414
Calloo	1.705	1.667	1.809	2.138	251	43	145	1.063	636
Clinge (de)	zie St.Gillis	zie St.Gillis	1.306	1.378	208	26	48	263	833
Cruybeke	2.010	2.360		2.615	481	131	129	1.099	1.099
Dacknam	285	358		457	95	24	26	140	172
Doel		1.236	1.462	1.598	370	46	45	433	704
Elversele	905	930		1.116	222	24	60	340	470
Exaerde	3.048	3.452	3.405	4.071	889	155	202	1.235	1.590
Gillis (St.)	3.843	4.370		3.706	660	300	166	985	1.595
Haesdonck	1.618	1.900	2.032	2.091	451	204	108	386	942
Kemseke	988	1.200		1.415	248	43	54	291	779
Kieldrecht	1.254		1.725	2.300	470	94	28	616	1.092
Melsele	2.225	2.900	2.305	2.646	461	118	120	466	1.481
Nieukerken	1.594	1.772		2.195	368	84	101	706	936
Pauwels (St.)	1.261	1.530		1.613	299	56	84	494	680
Rupelmonde	1.627	1.952	2.036	2.473	460	104	114	467	1.328
Sinay	2.792	3.150		3.915	577	169	180	1.221	1.768
Stekene	2.943	3.500		4.538	832	191	190	788	2.538
Temsche	4.959	6.050	5.485	6.480	1.190	335	135	1.926	2.894
Thielrode	1.227	1.250		1.626	290	81	68	294	893
Verrebroeck	1.097	1.112		1.285	260	67	59	395	504
Vracene	3.798	4.200	4.760	5.275	876	242	197	1.019	2.941
Zwyndrecht	1.426	1.110		1.978	550	75	20	307	1.026
Waesmunster	3.669	4.518	3.760	4.737					
Moerbeke	2.431	2.842	2.678	3.469					

Samenvatting gemeenten

	landerijen				opbrengsten								
	totaal	bouwland	weiland	bossen	tarwe	rogge	garst	haver	boon/erwt	boekweit	aardappel	lijnzaad	turf
	[bunderen]	[bunderen]	[bunderen]	[bunderen]	[mudden]	[mudden]	[mudden]	[mudden]	[mudden]	[mudden]	[mudden]	[bunderen]	[mudden]
stad St.Niklaas	2.664	2.145		146	800	15.000	420	9.000		5.000	18.000	350	
stad Lokeren	4.349	3.461	285	140	3.000	27.000	7.800	13.000		5.000	24.000	500	
Basele	2.202	1.697	79	67	10.000	5.000	300	7.000		180	19.000	150	
Belcele	1.943	1.260		450	730	3.800		1.200		1.500	1.500	200	
Beveren	1.902	1.634	7	28	1.600	7.000	2.400	6.000	250	1.800	24.000	150	
Burcht	443	287	27	4		1.800		1.000		500	4.000	16	
Calloo	2.820	2.230	372	3	3.000		20.000	800	2.900		14.000	160	1.600
Clinge (de)	271	160		40	130	170	85	80	40		1.000	10	
Cruybeke	1.519	1.216	50	29	4.600	7.000	380	8.200	120	2.200	23.000	90	5.000
Dacknam	400	213	98	33	110	750	75	360		150	680	12	
Doel	1.851	1.772	100		2.900		8.400	5.100	2.700		5.600	30	20.000
Elversele	453	379	41	2	650	1.500		600		150	1.600	48	
Exaerde	2.215	1.757	194	214	2.200	15.000	3.800	2.500		1.500	16.000	110	150
Gillis (St.)	2.240	1.824	51	124	1.600	6.000	1.200	2.600	200	1.600	10.000	200	
Haesdonck	1.175	953		132	650	5.000	500	4.800	30	2.100	12.000	80	
Kemseke	1.201	728	73	316	260	6.000	30	1.100		1.400	2.000	70	
Kieldrecht	1.752	1.425	104	17	2.000	300	14.000	6.000	1.800	250	30.000	22	
Melsele	2.421	1.796	288	2	2.000	5.600	3.000	7.200	240	1.200	12.000	200	10.000
Nieukerken	986	887		6	300	7.800	200	5.300		2.600	2.500	100	
Pauwels (St.)	1.153	972		89	300	8.200		5.400		2.800	2.500		
Rupelmonde	188	111	13	1	100	250	24	450		25	2.200	25	
Sinay	2.544	1.171	480	590	500	7.500	200	2.600		900	5.200	120	
Stekene	3.132	1.395	282	1.221	1.000	9.400	130	3.800	30	2.800	22.000	50	
Temsche	2.338	1.840	84	95	6.500	11.500	450	3.700		840	22.000	80	
Thielrode	798	562	115	3	2.200	2.800		1.600		620	9.000	60	400
Verrebroeck	1.581	1.349	75	13	4.200	1.900	7.000	3.700	1.300	600	9.600	130	
Vracene	3.029	2.603	90	29	4.500	5.800	3.800	9.000	2.400	4.600	40.000	300	
Zwyndrecht	2.045	810	682	1	1.250	4.200	450	3.000		1.200	11.500	150	
Waesmunster													
Moerbeke													

Samenvatting gemeenten

	paarden	karren		ander vee			vaar-	beroepen	waarvan	bierbrouwerijen	
		2 garelen	1 gareel	hoornvee	schaap	varken	tuigen	/nering	ambachts-	aantal	productie
									lieden		[vaten]
stad St.Niklaas	330	9	320	1.450	840	220		1.886	1.471		26.000
stad Lokeren	540	210	400	1.830	860	760	14	1.877	1.797		22.000
Basele	180	50	75	860	220	250	10	250	146		3.500
Belcele	140	18	145	600	400	120		177	36		7.200
Beveren	255	60	100	820	480	85		489	214	enige	7.000
Burcht	60	7	36	280	160	70	9	88	16		1.000
Calloo	330	125	18	500	0	300	13	137	36		
Clinge (de)	80	28	30	220	140	240		82	30	1	
Cruybeke	120	45	80	520	420	260	2	196	80	enige	2.000
Dacknam	26	11	25	140	55	60		24	20		
Doel	174	80	50	400		120		128	20	2	weinig
Elversele	42	4	50	280	45	120		85	28	3	2.200
Exaerde	160	30	170	1.050	470	530	2	203	175		1.800
Gillis (St.)	200	46	110	950	550	300		240			
Haesdonck	100	16	60	440	230	150		130	140		
Kemseke	70	14	75	350	200	100		89	25		1.900
Kieldrecht	270	120	40	680	140	180	49	190	50		
Melsele	200	55	75	790	460	200		122	50	2	1.200
Nieukerken	90	12	60	520	500	200		123	25		6.000
Pauwels (St.)	90	13	75	450	370	100		64	30		1.000
Rupelmonde	35	8	14	150		20	43	236	80	2	1.500
Sinay	200	14	190	1.100	540	350		266	200		2.300
Stekene	175	22	160	700	440	220	7	400	100		4.000
Temsche	180	40	100	870	230	480	23	627	100		
Thielrode	58	3	58	500	78	120	13	128	22	4	
Verrebroeck	116	42	16	280	220	80		67	14	1	400
Vracene	300	90	135	840	620	130		311	55	4	1.800
Zwyndrecht	140	32	62	770	450	180		116	22	enige	3.000
Waesmunster											
Moerbeke											

Samenvatting gemeenten

	huizen			molens		geregeld inkomen				s'rijks schatkist
	totaal	boven 20	beneden	windkoorn-	andere	totaal	oktrooi	opcenten	regten	
				molens		[gulden]	[gulden]	[gulden]	[gulden]	[gulden]
stad St.Niklaa	2.827	1.697	1.130	15	2	37.474			17.000	135.634
stad Lokeren	2.043	1.793	250	30		27.269				130.192
Basele	699	276	423	2		3.128	2.000	1.123		46.402
Belcele	492	340	152	6		1.815	1.181	634		28.334
Beveren	1.032	458	574	2	2	4.736				47.363
Burcht	170	90	80		x	1.185	672	187	325	37.774
Calloo	403	183	220	1		2.140	1.500	640		21.294
Clinge (de)	226	103	123	2		773	700	73		4.925
Cruybeke	455	241	214	3		2.260	1.545	571	150	21.507
Dacknam	49	46	3			678	560	108	10	3.347
Doel	273	119	154	2		1.619	1.222	397		12.559
Elversele	193	132	61	2		1.122	900	222		24.759
Exaerde	472	347	125	5		2.331	1.600	654	77	24.488
Gillis (St.)	642	437	205	3		2.785	1.890	895		33.404
Haesdonck	400	190	210	2		1.683	1.250	433		17.528
Kemseke	256	117	139	2		1.265	1.000	264		24.504
Kieldrecht	356	135	221	1		2.088	1.400	688		18.097
Melsele	480	262	218	5		1.642	850	792		26.924
Nieukerken	397	250	147	3		1.934	1.531	392	10	16.973
Pauwels (St.)	291	235	56	3		1.281	900	381		zie Kemseke
Rupelmonde	495	201	294		1	2.616				zie Bazel
Sinay	673	515	158	5		2.784	2.100	650	34	30.416
Stekene	825	518	307	9		3.353	2.117	609	627	32.656
Temsche	1.350	592	758	4	1	6.031	4.000	1.831	200	63.783
Thielrode	291	224	67		1	1.827	1.500	327		zie Elversele
Verrebroeck	454	100	354	1		1.145	700	419	26	12.879
Vracene	910	425	485	5		3.650	2.700	950		35.051
Zwyndrecht	337	244	93	enkele		2.277	1.400	586	291	zie Burcht
Waesmunster										
Moerbeke										

Samenvatting gemeenten

Nog een mooi plaatje extra:

